НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

МОРОЗОВА КАТЕРИНА ДМИТРІВНА

УДК 342.95:347.97/.99](477)"364"

ДИСЕРТАЦІЯ

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ

Спеціальність 081 – Право
Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____**К. Д. Морозова**

Науковий керівник: **Теремецький Владислав Іванович,**
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ – 2026

АНОТАЦІЯ

Морозова К. Д. **Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні**. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – «Право». Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2026.

Дисертація присвячена комплексному дослідженню адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів в Україні, визначенню проблем його нормативного та організаційного забезпечення та розробленню пропозицій з удосконалення національного законодавства у цій сфері.

В роботі здійснено комплексний історико-правовий аналіз становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні, який охоплює період від часів Київської Русі до сучасного етапу функціонування судової системи. Формування інституту організаційного забезпечення судової діяльності відбувалося поступово через еволюцію від окремих допоміжних посадових осіб до створення розгалуженої системи спеціалізованих органів. На першому етапі у судовій системі Київської Русі функціонували службовці з допоміжними функціями – мечник, вирник, метальник, ябедник, помічники в судових справах боярина (тіуни). За часів Великого князівства Литовського відбулася формалізація статусу помічників судді (підсудок і писар), введено посаду возного для забезпечення порядку в суді та виконання судових доручень. У період перебування в складі Австро-Угорщини значно розширився склад допоміжного персоналу, створювалися канцелярії судів з секретарями, протоколістами, реєстраторами, судовими виконавцями. Російський період характеризувався розвитком системи судових канцелярій на основі Устрою судових установлень 1864 року, встановленням високих кваліфікаційних вимог до основних посад канцелярії. Радянський період відзначався підпорядкуванням судів органам юстиції та мінімізацією ролі апарату суду.

Визначено, що сучасна модель організаційного забезпечення судів в Україні сформувалася внаслідок судових реформ 1992–2016 років і характеризується створенням професійного апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення, утворенням ДСА України як спеціалізованого органу в системі судової влади, функціонуванням ВРП як органу суддівського врядування з широкими повноваженнями у сфері кадрового та організаційного забезпечення. Обґрунтовано, що українська модель організаційного забезпечення судів відповідає європейському підходу, згідно з яким апарат здійснює виключно організаційне забезпечення діяльності суду, не виконуючи судових функцій.

Встановлено, що в теперішній час правове регулювання організаційного забезпечення роботи судів в України здійснюється актами міжнародного права (міжнародними договорами та конвенціями, ратифікованими Україною, та актами «м'якого права) та актами національного законодавства України. З точки зору визначення сутнісних властивостей зазначених правових актів важливо підкреслити наступне: 1)˚вказані правові акти характеризуються «полівалентністю» з огляду на їх призначення у механізмі правового регулювання, тобто ці акти одночасно входять до системи джерел конституційного, адміністративного, кримінального, фінансового, бюджетного, господарського законодавства; 2)˚вказані правові акти, маючи різну галузеву приналежність, містять правові приписи, які регулюють однорідні суспільні відносини – відносини щодо організації судової влади та здійснення правосуддя, що дає підстави визнати правове регулювання організаційного забезпечення діяльності судів міжгалузевим інститутом законодавства; 3) в системі досліджуваних правових актів все більш питомої ваги здобувають підзаконні правові акти та акти «м'якого права», що характеризує систему як недостатньо упорядковану; 4) існуючі класифікації вказаних правових актів мають своїми критеріями юридичну силу актів; предметну сферу застосування (внаслідок чого акти розподіляють на загальні та спеціальні); їх видавників (органи державної влади та органи суддівського самоврядування); історичні періоди здійснення в Україні судової реформи тощо.

Здійснено системний аналіз принципів організаційного забезпечення роботи судів в Україні та обґрунтовано їх багатовимірну класифікацію. Встановлено плюралістичний характер розуміння сутності принципів права у сучасному науковому дискурсі та відсутність загальновизнаних критеріїв систематизації принципів судової влади. Виявлено, що організаційне забезпечення роботи судів як міжгалузевий правовий інститут базується на системі взаємопов'язаних правових принципів. Обґрунтовано застосування багатовимірної класифікації принципів організаційного забезпечення роботи судів, яка включає вертикально-інтегровані та горизонтально-інтегровані принципи. Підсистема вертикально-інтегрованих принципів охоплює правові принципи, визначені різними джерелами права України відповідно до їх юридичної чинності та ієрархічного зв'язку. Підсистема горизонтально-інтегрованих принципів включає самостійні, але взаємопов'язані блоки принципів кадрового, матеріально-технічного, інформаційного та фінансового забезпечення. Систематизовано конституційні принципи організаційного забезпечення: територіальність, спеціалізація, інстанційність, незалежність суддів, єдність судової системи, фінансування судів виключно з Державного бюджету. Виокремлено принципи фінансового забезпечення: гарантованість, збалансованість, обґрунтованість, паритетність, захищеність видатків. Визначено принципи інформаційного забезпечення: електронне діловодство, централізоване зберігання, захищене зберігання, автоматизація, безоплатна реєстрація. Охарактеризовано принципи кадрового забезпечення: прозорість добору, змагальність, професійна компетентність, доброчесність, залучення громадськості. Встановлено принципи матеріально-технічного забезпечення: комп'ютеризація судів, безпека, архітектурна доступність, клієнтоорієнтованість. Обґрунтовано доцільність розмежування принципів нормативно визначених та імпліцитних, що формулюються на підставі правової доктрини та судової практики.

Зроблено висновок про комплексний та багатоаспектний характер функцій організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Система функцій організаційного забезпечення включає функції фінансового, матеріально-

технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру. За спрямованістю доцільно розмежовувати соціально-орієнтовані функції, що забезпечують реалізацію очікувань суспільства від належної організації роботи суду, та внутрішньо-орієнтовані функції, безпосередньо пов'язані з внутрішньо-системною організацією роботи судів. За часовими критеріями виокремлено стратегічні функції, спрямовані на досягнення довгострокових цілей судової реформи, та тактичні функції проміжного характеру.

Встановлено, що апарат суду є первинним і основним суб'єктом організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Для усунення прогалини щодо відсутності офіційного визначення поняття «апарат суду» запропоновано його характеризувати як структурний підрозділ судів загальної юрисдикції, що являє собою систему управлінь та відділів, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду шляхом документування, забезпечення належного документообігу та технічного забезпечення судового процесу.

Обґрунтовано розмежування категорій «штат» і «персонал» апарату суду за функціональною ознакою. До штату включено професіоналів та кваліфікованих державних службовців, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду, а до персоналу - працівників, що виконують функції з обслуговування та робітників. Працівниками апарату суду є державні службовці, працівники патронатної служби, працівники з обслуговування та робітники.

Проаналізовано структуру апарату суду, яка включає керівника та його заступників, структурні підрозділи, прес-службу, канцелярію, бухгалтерську службу, службу управління персоналом, патронатну службу та службу судових розпорядників. Визначено специфіку правового статусу різних категорій працівників апарату та особливості їх підпорядкування, зокрема подвійне підпорядкування помічників суддів керівнику апарату та безпосередньо суддям.

Під час дослідження з'ясовано, що адміністративно-правовий статус працівників апарату суду характеризується складністю та неоднорідністю через різноманітність категорій працівників та їх функціональних обов'язків. Суттєвою проблемою є відсутність у чинному законодавстві чіткого визначення поняття

«адміністративно-правовий статус працівників апарату суду» та вичерпного переліку осіб, які входять до складу апарату суду. Запропоновано визначення адміністративно-правового статусу працівників апарату суду як сукупності встановлених законом прав та обов'язків, спрямованих на належне забезпечення реалізації правосуддя.

Охарактеризовано особливості правового статусу керівника апарату суду та його заступників, включаючи специфіку призначення, звільнення, повноважень та відповідальності. Виявлено недоліки у кваліфікаційних вимогах до претендентів на ці посади, зокрема відсутність вимоги щодо спеціальності вищої освіти. Визначено правовий статус спеціалістів апарату суду, включаючи помічників суддів, секретарів судових засідань, судових розпорядників та інших категорій працівників.

Визначено, що система внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні є основним елементом ефективного функціонування судової системи. Утім вона характеризується недостатнім теоретико-правовим осмисленням та законодавчою неврегульованістю.

Запропоновано авторське визначення взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів як систематичного взаємного впливу суб'єктів адміністративних повноважень один на одного задля досягнення спільної мети, спрямованої на створення та підтримання умов для ефективного здійснення судочинства. Визначено характерні ознаки такої взаємодії: наявність суб'єктів з владними повноваженнями, спільність мети, взаємовплив, організаційно-правова природа відносин та систематичний характер.

Розроблено класифікацію взаємодії за напрямом (зовнішня та внутрішня) та колом сторін. Зовнішня взаємодія реалізується через комунікаційну, інформаційну та організаційну функції державних органів судової влади з громадськістю, ЗМІ та іншими органами державної влади. Внутрішня взаємодія охоплює відносини між працівниками апарату суду, суддями та керівництвом.

На основі узагальнення позитивного зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів встановлено, що він характеризується поступовим розмежуванням функцій судового адміністрування між суддями і апаратом суду, що сприяє підвищенню ефективності правосуддя та його клієнтоорієнтованості. Так, формування інституту судових адміністраторів у США та Канаді у 1960-1970-х роках стало відповіддю на потребу звільнення суддів від адміністративних функцій для зосередження на здійсненні правосуддя. У країнах ЄС реалізуються три основні моделі: повне покладення організаційних функцій на апарат суду (Польща, Естонія), часткове делегування судових повноважень працівникам апарату (Німеччина, Австрія з інститутом «rechtspfleger»), та поєднання функцій (Болгарія).

Визначено ключові напрями удосконалення організаційного забезпечення роботи судів з урахуванням зарубіжного досвіду: запровадження конкурсного відбору помічників суддів, створення посад типу «rechtspfleger», підвищення професіоналізму судових адміністраторів, звільнення суддів від адміністративних функцій, покращення технічного забезпечення та розвиток електронного судочинства.

Проведений аналіз перспектив удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні засвідчує, що реформування судової системи після конституційних змін 2016 року відбувається у напрямі імплементації європейських норм і практик, що сприяє підвищенню інституційної спроможності та самостійності суб’єктів організаційного забезпечення. Серед позитивних трансформацій слід виділити створення Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, удосконалення взаємодії між ДСА України та ВРП у питаннях визначення кількісного складу суддів, а також запровадження нових підходів до кадрового забезпечення судової системи.

Водночас проблемними залишаються питання інституційного статусу та підзвітності ДСА України, розмежування повноважень між керівником апарату суду та головою суду, недостатнього рівня цифровізації судового адміністрування і судочинства, а також відсутності належної внутрішньої та зовнішньої взаємодії у системі організаційного забезпечення роботи судів. Особливої актуальності

набувають виклики, пов’язані з функціонуванням судів в умовах воєнного стану, зокрема щодо належного врегулювання порядку тимчасового виконання обов’язків керівника апарату суду та здійснення окремих адміністративних повноважень голови суду за відсутності у суді суддів, які здійснюють правосуддя, керівника апарату суду та його заступника.

Оптимізація організаційного забезпечення роботи судів має здійснюватися шляхом запровадження єдиної системи оцінювання та управління ефективністю роботи судів, подальшого розвитку електронного правосуддя, удосконалення кадрового, матеріально-технічного та безпекового забезпечення судів, а також адаптації судової системи до європейських стандартів. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню ефективності функціонування судової системи та зміцненню довіри суспільства до судової влади.

Ключові слова: суд, апарат суду, правовий статус судді, судочинство, судова влада, правове регулювання, правосуддя, право на справедливий суд, цифровізація, електронний суд, організаційне забезпечення роботи судів, судовий контроль, судове рішення, завдання судочинства, Європейський суд з прав людини.

SUMMARY

Morozova K. D. Administrative and legal foundations for the organisational support of courts in Ukraine. – *Qualifying scientific work as the manuscrip*.

Dissertation for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 – Law. The Academician F. H. Burchak Scientific Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Kyiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive study of the administrative and legal principles of organizational support for the work of courts in Ukraine, identification of problems of its regulatory and organizational support and development of proposals for improving national legislation in this area.

The work carries out a comprehensive historical and legal analysis of the formation of the subjects of organizational support of the work of courts in Ukraine, covering the period from the times of Kyivan Rus to the modern stage of the functioning of the judicial system. The formation of the institution of organizational support of judicial activity took place gradually through the evolution from individual auxiliary officials to the creation of an extensive system of specialized bodies. At the first stage, employees with auxiliary functions functioned in the judicial system of Kyivan Rus - a swordsman, a thrower, a yabednik, assistants in judicial cases of the boyar (tiuns). During the time of the Grand Duchy of Lithuania, the status of assistants to the judge (the defendant and the clerk) was formalized, and the position of a porter was introduced to ensure order in the court and carry out court orders. During the period of its stay as part of Austria-Hungary, the composition of the auxiliary staff significantly expanded, and court offices with secretaries, protocolists, registrars, and bailiffs were created. The Russian period was characterized by the development of the system of court offices based on the 1864 Code of Judicial Institutions, establishing high qualification requirements for key office positions. The Soviet period was marked by the subordination of courts to justice authorities and the minimization of the role of the court apparatus.

It is determined that the modern model of organizational support of courts in Ukraine was formed as a result of the judicial reforms of 1992–2016 and is characterized by the creation of a professional court apparatus as the main subject of organizational

support, the formation of the State Judicial Administration of Ukraine as a specialized body in the judicial system, the functioning of the Supreme Judicial Council as a judicial governance body with broad powers in the field of personnel and organizational support. It is substantiated that the Ukrainian model of organizational support of courts corresponds to the European approach, according to which the apparatus provides exclusively organizational support for the activities of the court, without performing judicial functions.

It has been established that at present the legal regulation of the organizational support of the work of courts in Ukraine is carried out by acts of international law (international treaties and conventions ratified by Ukraine, and acts of "soft law") and acts of national legislation of Ukraine. From the point of view of determining the essential properties of the specified legal acts, it is important to emphasize the following: 1) the specified legal acts are characterized by "polyvalence" in view of their purpose in the mechanism of legal regulation, that is, these acts are simultaneously included in the system of sources of constitutional, administrative, criminal, financial, budgetary, economic legislation; 2) the specified legal acts, having different branch affiliation, contain legal provisions that regulate homogeneous social relations - relations regarding the organization of the judiciary and the administration of justice, which gives grounds to recognize the legal regulation of the organizational support of the work of courts as an interdisciplinary institute of legislation; 3) in the system of legal acts under study, subordinate legal acts and acts of “soft law” are gaining more and more importance, which characterizes the system as insufficiently organized; 4) the existing classifications of the specified legal acts have as their criteria the legal force of the acts; the subject scope of application (as a result of which the acts are divided into general and special); their publishers (state authorities and judicial self-government bodies); historical periods of implementation of judicial reform in Ukraine, etc.

A systematic analysis of the principles of organizational support for the work of courts in Ukraine was carried out and their multidimensional classification was substantiated. The pluralistic nature of the understanding of the essence of the principles of law in modern scientific discourse and the absence of generally recognized criteria for

systematizing the principles of judicial power were established. It was revealed that the organizational support for the work of courts as an interdisciplinary legal institution is based on a system of interconnected legal principles. The application of a multidimensional classification of the principles of organizational support for the work of courts, which includes vertically integrated and horizontally integrated principles, was substantiated. The subsystem of vertically integrated principles covers legal principles defined by various sources of Ukrainian law in accordance with their legal validity and hierarchical relationship. The subsystem of horizontally integrated principles includes independent but interconnected blocks of principles of personnel, material and technical, informational and financial support. The constitutional principles of organizational support are systematized: territoriality, specialization, jurisdiction, independence of judges, unity of the judicial system, financing of courts exclusively from the State Budget. The principles of financial support are identified: guarantee, balance, justification, parity, protection of expenses. The principles of information support are determined: electronic record keeping, centralized storage, protected storage, automation, free registration. The principles of personnel support are characterized: transparency of selection, competition, professional competence, integrity, public involvement. The principles of material and technical support are established: computerization of courts, security, architectural accessibility, client-orientedness. The expediency of distinguishing between normatively defined and implicit principles, which are formulated on the basis of legal doctrine and judicial practice, is substantiated.

The conclusion is made about the complex and multifaceted nature of the functions of organizational support of the work of courts in Ukraine. The system of organizational support functions includes functions of a financial, material and technical, personnel, informational and organizational and technical nature. By orientation, it is advisable to distinguish between socially-oriented functions that ensure the implementation of society's expectations from the proper organization of the work of the court, and internally-oriented functions that are directly related to the intra-system organization of the work of the courts. By time criteria, strategic functions aimed at achieving long-term goals of judicial reform and tactical functions of an intermediate nature are distinguished.

It has been established that the court apparatus is the primary and main subject of organizational support for the work of courts in Ukraine. To eliminate the gap in the absence of an official definition of the concept of "court apparatus", it is proposed to characterize it as a structural unit of courts of general jurisdiction, which is a system of departments and departments that provide organizational support for the work of the court through documentation, ensuring proper document flow and technical support for the judicial process.

The distinction between the categories of "staff" and "personnel" of the court apparatus on a functional basis is justified. The staff includes professionals and qualified civil servants who provide organizational support for the work of the court, and the personnel includes employees performing service functions and workers. Employees of the court apparatus are civil servants, patronage service employees, service employees and workers.

The structure of the court apparatus, which includes the head and his deputies, structural units, press service, office, accounting service, personnel management service, patronage service and court bailiffs service, was analyzed. The specifics of the legal status of various categories of staff and the features of their subordination were determined, in particular, the dual subordination of assistant judges to the head of staff and directly to judges.

During the study, it was found that the administrative and legal status of court staff is characterized by complexity and heterogeneity due to the variety of categories of employees and their functional responsibilities. A significant problem is the lack of a clear definition of the concept of “administrative and legal status of court staff” and an exhaustive list of persons who are part of the court staff in the current legislation. It is proposed to define the administrative and legal status of court staff as a set of rights and obligations established by law, aimed at properly ensuring the implementation of justice.

The features of the legal status of the head of the court staff and his deputies are described, including the specifics of appointment, dismissal, powers and responsibilities. Deficiencies in the qualification requirements for applicants for these positions are identified, in particular the lack of a requirement for a higher education specialty. The

legal status of court staff specialists is determined, including assistant judges, court secretaries, court bailiffs and other categories of employees.

It is determined that the system of internal and external interaction regarding the organizational support of the work of courts in Ukraine is a key element of the effective functioning of the judicial system, but is characterized by insufficient theoretical and legal understanding and legislative lack of regulation.

The author's definition of interaction regarding the organizational support of the work of courts is proposed as a systematic mutual influence of subjects of administrative authority on each other in order to achieve a common goal aimed at creating and maintaining conditions for the effective implementation of justice. The characteristic features of such interaction are identified: the presence of subjects with power, common goals, mutual influence, organizational and legal nature of relations, and systematic nature.

A classification of interaction by direction (external and internal) and the circle of parties has been developed. External interaction is implemented through the communication, information and organizational functions of state judicial authorities with the public, the media and other state authorities. Internal interaction covers relations between court staff, judges and management.

Based on the generalization of foreign experience in organizational support of the work of courts, it has been established that it is characterized by a gradual separation of judicial administration functions between judges and the court staff, which contributes to increasing the efficiency of justice and its client-orientedness. Thus, the formation of the institute of court administrators in the USA and Canada in the 1960s-1970s was a response to the need to free judges from administrative functions in order to focus on the administration of justice. Three main models are implemented in EU countries: full assignment of organizational functions to the court staff (Poland, Estonia), partial delegation of judicial powers to staff members (Germany, Austria with the “rechtspfleger” institute), and combination of functions (Bulgaria). Key areas for improving the organizational support of the work of courts, taking into account foreign experience, have been identified: the introduction of competitive selection of assistant

judges, the creation of “rechtspfleger”-type positions, increasing the professionalism of court administrators, releasing judges from administrative functions, improving technical support, and developing e-judicial proceedings.

The analysis of the prospects for improving the organizational support of the work of courts in Ukraine shows that the reform of the judicial system after the constitutional changes of 2016 is taking place in the direction of implementing European norms and practices, which contributes to increasing the institutional capacity and independence of the subjects of organizational support. Among the positive transformations, the creation of the Unified Judicial Information and Telecommunications System should be highlighted, the improvement of interaction between the State Judicial Administration of Ukraine and the Supreme Court of Justice in matters of determining the quantitative composition of judges, as well as the introduction of new approaches to staffing the judicial system. At the same time, the issues of subordination of the State Judicial Administration of Ukraine, the separation of powers between the head of the court staff and the court president, the insufficient level of digitalization of court administration and judicial proceedings, as well as the lack of an appropriate communication policy in the judicial system remain problematic. Challenges related to the functioning of courts under martial law are becoming particularly urgent, in particular regarding the proper regulation of the procedure for the temporary performance of the duties of the head of the court staff and certain administrative powers of the court president in the absence of judges administering justice, the head of the court staff and his deputy.

The optimization of the organizational support of the work of the courts should be carried out by introducing a unified system for assessing and managing the efficiency of the work of the courts, further developing e-justice, improving the system for assessing the quality of the work of the courts, and adapting the judicial system to European standards. The implementation of these areas will contribute to increasing the efficiency of the functioning of the judicial system and strengthening public trust in the judiciary.

Key words: court, court apparatus, legal status of a judge, judicial proceedings, judicial power, legal regulation, justice, right to a fair trial, digitalization, electronic court,

organizational support for the work of courts, judicial control, judicial decision, tasks of judicial proceedings, European Court of Human Rights.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

1. Морозова К. Д. (Куценко К. Д.) Організаційно-правові засади діяльності судів Україні в умовах воєнного стану: *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 15. С. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206

2. Теремецький В. І., Куценко К. Д. Правовий статус апарату суду. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 170–180. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2021.3.15. URL : https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/397/365

3. Куценко К. Д. Особливості правового статусу помічника судді в адміністративному і цивільному судочинстві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 163–171. DOI: 10.33766/2524-0323.95.163-171. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/62/60

4. Куценко К. Д. Правовий статус секретаря судового засідання у цивільному та адміністративному процесах. *Адміністративне право і процес*. № 4 (31). 2020. С. 55–66. DOI: https://doi.org/10.17721/2227-796X.2020.4.05. URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/719/630

5. Діордіца І. В., Морозова К. Д., Федірко В. А. Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи вдосконалення. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 146. С. 50–63. https://doi.org/10.71404/2409-6415.146.5. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/05/diorditsa_morozova_fedirko_146.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

6. Куценко К. Д. Форми захисту трудових прав працівників суду в Україні. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників

Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 51–54. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/kutsenko/426

7. Куценко К. Д. Роль керівника апарату суду в забезпеченні ефективного виконання працівниками суду посадових обов'язків. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 310–314. URL: https://old.univer.km.ua/doc/zbirniki/Zbirnik_Publichna_vlada_2-6.03.2021.pdf

8. Куценко К. Д. Сучасний стан правового регулювання фінансового забезпечення працівників апарату суду в Україні. *Економіко-правові дискусії*: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців 14 квітня 2021 р. Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. С. 500–503. URL: https://surl.li/dhwoad

9. Куценко К. Д. Особливості взаємодії апарату суду із судово-експертними установами в Україні. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 309–313.

10. Куценко К. Д. Загальна характеристика правових засад діяльності апарату суду. *Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи*: збірник тез доповідей Міжнародної міждисциплінарної наукової конференції (м. Тернопіль, 18 березня 2021 р.). Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 104–108.

ЗМІСТ

ВСТУП……1

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ……12

1.1. Історико-правовий аналіз становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні……12

1.2. Сучасний стан правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в Україні……37

1.3. Принципи організаційного забезпечення роботи судів в Україні……..63

1.4. Функції організаційного забезпечення роботи судів в Україні……..90

Висновки до розділу 1……103

РОЗДІЛ 2. СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ…….105

2.1. Характеристика структурних підрозділів апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів в Україні……..105

2.2. Адміністративно-правовий статус працівників апарату суду в Україні…121

2.3. Система внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні……..139

Висновки до розділу 2……152

РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ……154

3.1. Досвід організаційного забезпечення роботи судів в зарубіжних державах……...154

3.2. Оптимізація організаційного забезпечення роботи судів в Україні в надзвичайних умовах та перспективи удосконалення цієї діяльності ……172

Висновки до розділу 3……192

ВИСНОВКИ……194

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……...201

ДОДАТКИ……...249

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АСДС – Автоматизована система документообігу суду

ВККСУ – Вища кваліфікаційна комісія суддів України

ВРЮ – Вища рада юстиції

ВРП – Вища рада правосуддя

ВРУ – Верховна Рада України

ВС – Верховний суд

ВР АРК – Верховна Рада Автономної Республіки Крим

ВСУ – Верховний суд України

ГРД – Громадська рада доброчесності

ДСА України – Державна судова адміністрація України

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄКЕП – Європейською комісією з питань ефективності правосуддя

ЄС – Європейський Союз

ЄСІТС – Єдина судова інформаційно-телекомунікаційна система

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» – ЗУ № 1402-VIII

ЗУ – Закон України

ІТ – Інформаційні технології

КАС України – Кодекс адміністративного судочинства України

КЗпП України – Кодекс законів про працю України

КМУ – Кабінет Міністрів України

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

ЄКПЛ – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

КПК України – Кримінальний процесуальний кодекс України

КСУ – Конституційний Суд України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

НШСУ – Національна школа суддів України

РСУ – Рада суддів України

ССО – Служби судової охорони

Типове положення – Типове положення про апарат суду від 08.02.2019 № 131

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Трансформація системи правосуддя в Україні в умовах демократичних перетворень та євроінтеграційних процесів актуалізує потребу комплексного переосмислення адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів. Виконання судовою системою своїх завдань щодо гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина є неможливим без належного організаційного забезпечення, що охоплює широкий спектр адміністративно-правових відносин між органами судової влади, органами суддівського врядування та апаратами судів.

Сучасні виклики, пов’язані з необхідністю підвищення ефективності судочинства, забезпечення незалежності судової влади та оптимізації організаційно-управлінських процесів у судовій системі, вимагають наукового переосмислення існуючих механізмів організаційного забезпечення роботи судів. За таких обставин особливої актуальності набувають питання розмежування повноважень між різними суб’єктами організаційного забезпечення роботи судів, удосконалення правового статусу апаратів судів, оптимізації процедур кадрового, фінансового та матеріально-технічного забезпечення судової діяльності.

Триваюче реформування судової системи України передбачає формування сучасної моделі організаційного забезпечення роботи судів, яка відповідатиме європейським стандартам незалежності судової влади та ефективного правосуддя. В умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України особливого значення набувають стійкість і адаптивність роботи судів за надзвичайних обставин.

З огляду на динамічний розвиток вітчизняного законодавства у сфері судоустрою, а також стале удосконалення організаційно-правових механізмів функціонування судової влади, теоретико-правові аспекти роботи судів неодноразово ставали предметом наукових досліджень.

Загальні теоретичні та практичні засади судоустрою та судової влади у своїх працях досліджували такі провідні вчені у сфері адміністративного права, як: В. Б. Авер’янов, О. М. Бандурка, Ю. П. Битяк, В. В. Галунько, С. М. Гусаров,

І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В. Назаров, В. І. Теремецький та інші науковці, що дозволило сформувати фундаментальні основи розуміння природи судової влади в Україні.

Окремим проблемам організаційного забезпечення діяльності судів присвятили свої дослідження О. І. Баєва, О. І. Безпалова, В. Д. Бринцев, М. А. Бояринцева, М. В. Вишневський, В. П. Бойко, Р. З. Голобутовський, О. Ю. Дудченко, Р. В. Ігонін, В. О. Кібець, Б. О. Логвиненко, Д. В. Мандичев, А. М. Макаровець, В. Ю. Мащук, С. Ю. Обрусна, А. В. Терновенко, А. В. Шевченко, П. Ю. Шпенова та інші фахівці, які зробили значний внесок у розробку теоретичних засад організаційного забезпечення судової діяльності.

Попри вагомий науковий доробок, присвячений різноманітним аспектам організаційного забезпечення судової діяльності, сучасні тенденції розвитку судової системи України, зокрема в контексті судової реформи, цифрової трансформації та адаптації до умов воєнного стану, обумовлюють потребу в системному дослідженні адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів. Зазначена проблематика вимагає ґрунтовного теоретичного аналізу та практичного опрацювання в межах комплексного дисертаційного дослідження.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах теми науково-дослідної роботи НДІ ППіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України «Адаптація національних засобів захисту приватних прав, свобод та інтересів до стандартів Європейської конвенції з прав людини» (державний реєстраційний номер: 0125U000028). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України 09.12.2020 (протокол № 13) та уточнено Вченою радою НДІ ППіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України 27.05.2026 (протокол № 5).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає у визначенні сутності, змісту та особливостей адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів в Україні, системи суб’єктів і механізмів

такого забезпечення, а також розробленні пропозицій і рекомендацій з удосконалення законодавства та практики його застосування у сфері організаційного забезпечення діяльності судів.

Досягнення поставленої мети обумовлює необхідність вирішення таких основних *завдань*:

– з'ясувати зміст процесу становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні на підставі аналізу їх історичної ретроспективи;

– розглянути особливості сучасного стану правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– розкрити принципи організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– охарактеризувати функції організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– надати характеристику апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– виокремити особливості адміністративно-правового статусу працівників апарату суду в Україні;

– розкрити специфіку системи внутрішньої та зовнішньої взаємодії у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– узагальнити зарубіжний досвід організаційного забезпечення роботи судів і визначити можливі напрями запозичення позитивних практик функціонування іноземних органів судового адміністрування;

– обґрунтувати напрями оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в Україні за надзвичайних умов та перспективи удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Предметом дослідження є адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Методи дослідження. З метою досягнення об'єктивного наукового результату та формування відповідних положень і висновків, що визначають наукову новизну роботи, застосовано сукупність загальнонаукових, філософських та спеціально-юридичних методів наукового пізнання. Діалектичний метод став основою для розгляду всіх завдань дослідження в їхньому взаємозв'язку та взаємообумовленості. Історико-правовий метод застосовано для дослідження становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні (підр. 1.1) та вивчення організаційного забезпечення роботи судів у зарубіжних державах (підр. 3.1). Формально-юридичний метод використано під час аналізу сучасного стану правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів (підр. 1.2) та дослідженні адміністративно-правового статусу працівників апарату суду (підр. 2.2). Системний аналіз застосовано для характеристики принципів організаційного забезпечення (підр.1.3) та дослідження структурних підрозділів апарату суду (підр. 2.1). Структурно-функціональний метод використано при вивченні функцій організаційного забезпечення роботи судів (підр. 1.4) та аналізі системи внутрішньої та зовнішньої взаємодії (підр. 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовано для вивчення зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів (підр. 3.1), а метод правового моделювання – для розроблення пропозицій щодо оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в Україні в надзвичайних умовах та формування перспектив удосконалення такої діяльності (підр. 3.2).

Теоретичну основу дисертації становлять праці вітчизняних та зарубіжних фахівців у галузі адміністративного права, загальної теорії держави і права, інших галузевих юридичних та суміжних наук. *Нормативною базою* дисертації є Конституція України, міжнародні договори, закони України, підзаконні нормативно-правові акти та інші документи, що визначають адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні. *Емпіричне підґрунтя* дослідження утворюють офіційні статистичні дані, довідкові видання, аналітичні та інформаційні матеріали, а також матеріали офіційних вебресурсів, що стосуються організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень, у якому з використанням сучасних методів наукового пізнання, з урахуванням новітніх досягнень правничої науки, доктринальних підходів учених і положень чинного законодавства розкрито зміст та особливості адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів в Україні. До найважливіших наукових положень, що містять наукову новизну та виносяться на захист, належать такі:

вперше:

1) запропоновано виділити такі рівні організаційного забезпечення роботи судів: а) інституційний, що охоплює конкретний суд, в якому відповідне забезпечення здійснюється апаратом суду; б) системний, що охоплює судову систему загалом, в якій воно здійснюється Вищою радою правосуддя, Державною судовою адміністрацією України та іншими суб'єктами;

2) запропоновано класифікувати працівників апарату суду: а) залежно від наявності статусу державного службовця – державні службовці та ті, які такого статусу не мають; б) залежно від функціональних повноважень – працівники, діяльність яких безпосередньо спрямована на організаційне забезпечення здійснення правосуддя (керівництво апарату суду, помічники суддів, секретарі судових засідань, судові розпорядники), спеціалісти, а також допоміжний персонал;

удосконалено:

3) визначення поняття «організаційне забезпечення роботи судів», під яким запропоновано комплекс взаємопов'язаних заходів фінансового, кадрового, матеріально-технічного, інформаційного, організаційно-технічного та іншого непроцесуального характеру, спрямованих на створення належних умов для повного, незалежного та ефективного здійснення правосуддя. При цьому інститут організаційного забезпечення роботи суддів представлено як сукупність норм, що регулюють відповідну діяльність уповноважених суб'єктів;

4) уявлення щодо кола суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів, до яких запропоновано віднести апарати судів, Вищу раду правосуддя та Державну судову адміністрацію України, оскільки саме вони наділені широкими

повноваженнями з організаційного забезпечення роботи судів у матеріально-технічній, фінансовій, кадровій, інформаційній та інших сферах. Обґрунтовано, що інші суб'єкти, які впливають на функціонування системи правосуддя, зокрема Вища кваліфікаційна комісія суддів України, Національна школа суддів України, Рада суддів України, Комісія з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Служба судової охорони, не є суб'єктами організаційного забезпечення роботи судів, оскільки більшість їхніх повноважень не пов'язана із зазначеною діяльністю;

5) наукові положення щодо змісту функцій організаційного забезпечення роботи судів, до яких запропоновано віднести: *нормативну* (кожен із суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в межах своїх повноважень приймає (погоджує) акти системного або локального (апарат суду) характеру, надає обов'язкові для розгляду консультативні висновки (Вища рада правосуддя), *установчу* (утворення Вищою радою правосуддя органів в межах своїх повноважень, призначення складу Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; визначення Вищою радою правосуддя граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України та її територіальних управлінь; затвердження Державною судовою адміністрацією України структури та штатної чисельності апарату суду тощо), *організаційно-забезпечувальну* (створення належних умов функціонування суду для ефективного виконання суддями покладених на них повноважень та управління персоналом апарату суду), *фінансову* (охоплює фінансове забезпечення діяльності судів), *кадрову* (включає добір, призначення на посади, проходження, припинення державної служби чи трудових відносин, а також дисциплінарну складову), *інформаційну* (пов'язану з інформаційним забезпеченням діяльності судів, веденням ЄДРСР, функціонуванням ЄСІТС, забезпеченням доступу до інформації про діяльність судів та комунікацією із суспільством), *безпекову* (стосується безпекової складової та підтримання громадського порядку у приміщеннях органів і установ системи правосуддя), *матеріально-технічну* та *організаційно-технічну* (забезпечення належного стану приміщень судів, їх технічного оснащення, функціонування

електронних сервісів, документообігу та інших організаційно-технічних процесів, необхідних для належної роботи суду);

6) розуміння того, що в надзвичайних умовах (збройний конфлікт, пандемія тощо) на першій план в організаційному забезпеченні роботи судів виходить оперативна взаємодія органів та установ системи правосуддя з Верховною Радою України для забезпечення швидкого реагування на зміну безпекової ситуації, стану публічного порядку і безпеки, усунення прогалин і колізій, забезпечення безпеки працівників апаратів судів та учасників судового процесу, а також належної реалізації громадянами права на доступ до правосуддя і справедливий суд;

дістали подальшого розвитку:

7) характеристика ключової особливості становлення та розвитку забезпечення судочинства від часів Київської Русі й дотепер, що полягає в поступовому вивільненні інституцій організаційного забезпечення роботи судів із системи суб'єктів виконавчої влади та їхньому перетворенні із засобу тиску на суд у сервісний інструмент, який обслуговує та захищає незалежне правосуддя;

8) виокремлення ознак організаційного забезпечення роботи судів, до яких віднесено: а) свідомий, вольовий і цілеспрямований характер діяльності всіх залучених суб'єктів; б) позапроцесуальний характер такої діяльності; в) нормативна врегульованість; г) наявність системи взаємопов'язаних горизонтальних координаційних і вертикальних субординаційних зв'язків між уповноваженими суб'єктами; д) спрямованість на створення, підтримання та гарантування необхідних умов для належного функціонування судів і здійснення правосуддя; е) формальна й організаційна визначеність кола суб'єктів, уповноважених на відповідні дії та наділених необхідними засобами їх реалізації; ж) наявність відповідних ресурсів (нормативних, інформаційних, управлінських, кадрових, фінансових, матеріальних, технічних тощо); и) презумпція належності та правомірності дій суб'єктів організаційного забезпечення; к) практична реалізація принципу поділу влади, а отже, забезпечення інституційної незалежності судів; раціональну організацію трудових відносин у судах; л) характеристика організаційного забезпечення як різновиду публічного адміністрування, що

поєднує ознаки державного управління та суддівського самоврядування; м) розмежування механізмів зовнішнього управлінського впливу, що здійснюється в межах системи стримувань і противаг, та внутрішнього управлінського впливу, що реалізується в межах судової системи;

9) наукові положення щодо класифікаційних груп функцій організаційного забезпечення роботи судів: *стратегічних*, реалізація яких спрямована на досягнення визначених правових і соціальних результатів судової реформи (системний рівень), та *тактичних*, реалізація яких має тимчасовий, проміжний, службовий характер і пов'язана з виконанням конкретних завдань (інституційний рівень);

10) підхід до співвідношення понять «штат апарату суду» та «персонал суду» як частини й цілого відповідно до функцій різних категорій працівників суду. До штату апарату суду віднесено державних службовців, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду з метою узгодженого функціонування суддівського корпусу та працівників апарату суду, а під персоналом суду запропоновано розуміти як працівників апарату суду, так і робітників, які перебувають у трудових відносинах із судом;

11) підходи до визначення поняття «взаємодія у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні», під яким запропоновано розуміти систематичний взаємний вплив суб'єктів владних повноважень, насамперед спеціально уповноважених органів та установ системи правосуддя і їх посадових осіб, з метою узгодження фінансових, адміністративних, організаційних, інформаційних і матеріально-технічних заходів, спрямованих на створення та підтримання умов для ефективного здійснення судочинства в Україні;

12) розуміння того, що з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду основними напрямами удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні мають стати: закріплення на законодавчому рівні процедури конкурсного відбору кандидатів на посаду помічника судді; збереження професійних кадрів апаратів судів шляхом підвищення рівня оплати їх праці та соціального забезпечення; закріплення у штатному розписі апарату суду посади працівника,

відповідального за інформаційно-організаційне супроводження процедур медіації та врегулювання спорів; поліпшення технічного забезпечення апаратів судів і подальшого розвитку електронного судочинства.

Практичне значення отриманих результатів. Теоретичні та прикладні положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – як теоретичне підґрунтя для подальшого розроблення концептуальних засад організаційного забезпечення роботи судів, удосконалення методології дослідження судоустрою та адміністративно-правового статусу суб'єктів організаційного забезпечення, а також для організації науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти (*акт впровадження НДІ публічної політики і соціальних наук від 07.05.2026*);

– правотворчій сфері – як науково обґрунтовані пропозиції щодо вдосконалення законодавства у сфері судоустрою, зокрема норм, що регламентують діяльність апарату суду, організаційне забезпечення роботи судів в умовах воєнного стану та взаємодію суб'єктів організаційного забезпечення;

– правозастосовній практиці – як рекомендації щодо оптимізації організаційних процедур у судах, підвищення ефективності взаємодії структурних підрозділів апарату суду, удосконалення кадрового забезпечення та організації роботи судів у надзвичайних умовах (*довідка про впровадження результатів дисертаційного дослідження в Шевченковський районний суд м. Харкова від 22.06.2026 № ЕП2645/26*);

– освітньому процесі – під час підготовки відповідних розділів підручників, навчальних посібників, курсів лекцій, а також проведення занять із навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного процесу», «Судові та правоохоронні органи» (*акт впровадження результатів дисертаційного дослідження в освітній процес Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 07.07.2026 № 13/23-255*).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження виконано здобувачем самостійно з використанням новітніх досягнень адміністративно-правової науки. Сформульовані в роботі висновки, пропозиції та рекомендації

обґрунтовано на підставі власних досліджень здобувача. У науковій статті «Правовий статус апарату суду» особистий внесок К. Д. Морозової полягає у зборі, систематизації та комплексному аналізі нормативно-правових актів і матеріалів судової практики щодо діяльності судів в умовах воєнного стану, підготовці первинного рукопису статті, формулюванні пропозицій щодо вдосконалення організаційно-правових засад забезпечення судової влади. Внесок В. І. Теремецького – у загальному науковому керівництві дослідженням, теоретичному доопрацюванні тексту статті та її фінальному редагуванні.

У науковій статті «Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні: сучасний стан, проблемы та перспективи вдосконалення» особистий внесок К. Д. Морозової полягає в написанні основного тексту статті, формулюванні ключових висновків і пропозицій. Внесок І. В. Діордіци – у правовому аналізі сучасного стану нормативного регулювання цифровізації судочинства, перегляді фінального тексту статті та її загальному редагуванні. Внесок В. А. Федірка – в аналізі емпіричної бази дослідження, узагальненні практичних проблем функціонування електронного судочинства та технічному редагуванні списку використаних джерел.

Апробація матеріалів дисертації. Основні положення й висновки дисертації оприлюднено на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях, а саме: «Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє» (м. Харків, 10 грудня 2020 р.); «Правові засади організації та здійснення публічної влади» (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 р.); «Економіко-правові дискусії» (м. Кропивницький, 14 квітня 2021 р.); «Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів» (м. Суми, 20–21 травня 2021 р.); «Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи» (м. Тернопіль, 18 березня 2021 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки, викладені в дисертації, опубліковано в 10 наукових працях, зокрема у 5 статтях у наукових фахових виданнях України категорії «Б» та 5 тезах доповідей на всеукраїнських і міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (423 найменувань на 48 сторінках) і додатків (на 10 сторінках). Загальний обсяг дисертації становить 276 сторінок, з яких основного тексту – 200 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ:

1.1. Історико-правовий аналіз становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Формування незалежного суду в Україні відповідно до європейських і міжнародних стандартів правосуддя вимагає належного функціонування системи забезпечення доступу до судового захисту. Така система має ґрунтуватися на принципі людиноцентризму, за якого функціонування судової системи підпорядковується меті ефективного захисту прав, свобод та законних інтересів особи.

Для ефективної реалізації зазначених завдань необхідне належне функціонування системи суб'єктів, які здійснюють безпосереднє організаційне забезпечення роботи судів. З урахуванням різних наукових підходів до визначення категорії «організаційне забезпечення роботи судів» основними суб'єктами такого забезпечення є апарат суду [168; 360; 352, с. 151], а також Державна судова адміністрація України (далі – ДСА України) та її територіальні управління [9; 10].

Водночас серед науковців немає єдності у визначенні співвідношення понять «судове управління» та «організаційне забезпечення роботи суддів». На думку О. І. Безпалової та Д. В. Мандичева, організаційне забезпечення є різновидом судового управління, що «реалізується уповноваженими суб'єктами – суддями, іншими органами державної влади та їх посадовими особами у порядку та встановлених законодавством межах» [9]. Отже, у розумінні науковців категорії «судове управління» та «організаційне забезпечення діяльності роботи суддів» співвідносяться як ціле і частина. Розрізняючи ці поняття, вчені виділяють у механізмі організаційного забезпечення діяльності судів окремо суб'єктів управління господарськими судами, до яких відносять Президента України, Верховну Раду України (далі – ВРУ), Верховний Суд (далі – ВС), Касаційні суди,

голови судів, Вищу кваліфікаційну комісію суддів (далі – ВККСУ), Вищу раду правосуддя (далі – ВРП), органи суддівського самоврядування [9]. При цьому дослідники зауважують, що таке «розмежування суб'єктів здійснення судового управління та суб'єктів організаційного забезпечення є умовним». Кожен із них рівною мірою бере участь в організаційному забезпеченні судів, але деякі з них є зовнішніми суб'єктами відносно судової системи, а інші – внутрішніми. Крім того, сттєво відрізняється й обсяг їх повноважень під час виконання функцій з організаційного забезпечення. На думку науковців, відповідно до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 (далі – ЗУ № 1402-VIII) найбільший обсяг повноважень у сфері судового управління загалом, й організаційного забезпечення зокрема, має ВРП [9].

Близький, однак ширший за змістом підхід до визначення кола суб'єктів, які впливають на функціонування судової системи України, запропонували В. В. Сулім та О. П. Світличний. Вчені використовують категорію «суб'єкти, які мають вплив на функціонування і діяльність судової системи України» та відносять до них: 1) ВРП, її секретаріат, службу інспекторів та інші допоміжні органи, що сприяють організації та функціонуванню ВРП; 2) ВККСУ, її секретаріат, службу інспекторів, допоміжні органи, а також Національну школу суддів України (далі – НШСУ) і Громадську раду доброчесності (далі – ГРД); 3) ДСА України, службу судових розпорядників, Службу судової охорони (далі – ССО), апарати судів та інші допоміжні органи, що сприяють організації, функціонуванню та діяльності судів України; 4) органи суддівського самоврядування, зокрема збори суддів, Раду суддів України (далі – РСУ) та з'їзд суддів України [352, с. 159–160].

На підставі викладеного, з урахуванням вузького підходу до визначення кола суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів, що ґрунтується на аналізі змісту їхніх функцій і повноважень, до таких суб'єктів доцільно віднести апарати судів, ДСА України та її територіальні управління, а також ВРП.

З метою з'ясування закономірностей становлення та розвитку суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні вважаємо за доцільне дослідити їх історико-правову ретроспективу.

Ще за часів Київської Русі у судовій системі допоміжні функції виконували певні службовці. Так, у судовій системі Київської Русі до них належали мечник, вирник, метальник, ябедник, помічники в судових справах боярина (тіуни) [401, с. 6; 61]. У ст. 41 Короткої редакції «Руської правди» мечник виступає як судово-урядовий виконавець: на його користь надходить частина прибутків від судових зборів – «продаж» [316]. Метальник – це писар у процесі, ябедник – особа на зразок обвинувача [127], вирник – княжий урядник, який стягував виру (найвищу грошову кару за вбивство) [20, с. 158], тіун – управитель княжого дому, який виконував судові та адміністративні доручення князя [190].

Наступним писаним джерелом права стали Литовські статути, що забезпечили кодифікацію існуючих джерел права, зокрема, звичаєвого права, з метою забезпечення належного правового регулювання державного і суспільного життя [104]. У Литовському статуті 1566 р. четвертий розділ був присвячений судоустрою [41]. Так, серед помічників судді бачимо двох службовців – підсудок і писар. Підсудків характеризують як помічників судді чи писаря у земському суді [338; 82, с. 249]. Він був претендентом на посаду земського судді у випадку виявлення вакансій; за відсутності судді міг розглядати справу самостійно, але без права винесення остаточного рішення. До його обов’язків належала переписка з Генеральним військовим судом, полковою адміністрацією, розсилка судових позовів сторонам тощо. Посада була ліквідована у 1831 р. у зв’язку зі скасуванням земських судів [82, с. 249]. Згідно з положеннями артикулу 1 розділу IV Статут Великого князівства Литовського 1566 р. писар «записував слова і позови» [345, с. 76]. Підсудок і писар приносили присягу щодо належного виконання своїх обов’язків справедливо, незалежно, неупереджено і відповідно до закону. Артикул 4 розділу IV встановлював посаду возного для встановлення в суді порядку та ведення справи належними чином, який також давав присягу. Стаття 5 цього розділу регламентувала повноваження возного: позови носити і викликати ними, рок (плату) складати, попереджати про невиїзд, приймати присягу від свідків, бути присутнім при освідченні, ув’язнювати за судовим вироком або рішенням, оглядати місце злочину, жертви або постраждалих [345, с. 78]. Аналогічна посада возного –

урядової особи, яка забезпечувала належне функціонування міського лавничого суду – існувала і в Галичині й Західному Поділлі у складі Королівства Польського. Його кандидатуру затверджувала рада міста за пропозицією війта із лавниками. Возний приносив присягу щорічно перед кожним новообраним складом магістрату. До його повноважень належало «забезпечення прибуття сторін процесу на судове засідання, затримання й арешт підозрюваних і обвинувачених у вчиненні злочину. Разом з війтом і лавниками він мав право здійснювати обшуки в приватних будинках, відбирати показання в потерпілих, конфісковувати знаряддя вчинення злочину, а також предмети, на яких залишилися сліди злочину. Для належного виконання своїх обов'язків йому дозволялося носити й застосовувати зброю. Як представник судової влади, покликаної захищати інтереси всіх, хто перебував під її юрисдикцією, возний у кримінальних справах був публічним обвинувачем, давав свідчення, які прирівнювалися до показів двох свідків» [348, с. 101].

В Австро-Угорщині до складу шляхетського суду входили секретарі, протоколісти, реєстратори, канцеляристи, судові виконавці (коморники), адвокати й інші судові чиновники [44, с. 99; 348, с. 265–267].

У Запорізькій Січі на січовому майдані практично організовували раду (яка розглядала найважливіші цивільні й кримінальні справи) осавули. Вони барабанним боєм і прямим нагадуванням товариству (інколи за допомогою київ) забезпечували явку козаків [44, с. 135]. О. І. Рігельман зауважував, що певні судові повноваження, крім кошового отамана й військового судді, мали курінні отамани, осавули, а також пушкар, писар, довбиш і литаврщик, але не конкретизував їх [44, с. 140]. Також причетною до процесу судочинства посадовою особою, як зазначав Д. І. Яворницький, був військовий писар. Він записував і зачитував на військових радах судові вироки, сповіщав про рішення й вироки козацьких судів, особливо у випадках, коли заінтересовані особи перебували у віддалених паланках [400, с. 188].

Осавулу допомагав здійснювати судові повноваження довбиш. Він за виконанням у Січі та в паланках судових вироків, доставляв на суд до Коша злочинців з поселень і хуторів Війська Запорізького низового; роздягав і приковував

правопорушників до ганебного стовпа за вироком суду; надавав допомогу осавулу під час екзекуції, оголошував судові рішення на раді чи місці покарання (страти) [44, с. 141].

Наприкінці XVIII ст. у складі шляхетського суду було багато «секретарів, протоколістів, реєстраторів канцеляристів, судових виконавців (коморники), адвокатів та інших судових чиновників» [348, с. 265–267]. Після судових реформ другої половини XIX ст. у Львові крайовий суд мав управління цивільно-судових депозитів, судову канцелярію, правління в'язниць, управління ґрунтових книг, санітарну службу, судових перекладачів, експертів-хіміків, люстраторів, землемірів, оцінювачів земських маєтків, будов з промисловими закладами, будов у Львові, експертизу у справах друку і видавництва, священиків, нотаріусів і нотаріальну палату у Львові, адвокатів і палату адвокатів у Львові [417, с. 222–226; 44, с. 103]. «Королівський трибунал складався з президента, віце-президента, 14-ти радників (суддів), 5 нижчих судових урядників (секретарів і протоколістів), 4 старших і 23 молодших маніпуляційних урядників (канцелістів і акцесістів), 2-х перекладачів, 4 возних (ministerialis) і ката (Thürhütter)» [44, с. 80]. У Вищому крайовому суді також функціонувала канцелярія [44, с. 131].

Вищий крайовий суд у Львові 18.10.1897 видав обіжник, яким зобов'язав скласти службову присягу, зокрема, секретарів і судових ад'юнктів; судових практикантів; начальників канцелярій, службовців канцелярії, канцеляристів, асистентів канцелярії та виконавчих службовців; помічників канцелярії [422, с. 17–18]. У канцелярії Вищого крайового суду містилися щомісячні відомості на виплату заробітної плати суддям та службовцям судів, анкетні дані, особові справи судових та нотаріальних працівників. До суду обов'язково скеровували статистичні відомості повітових судів про кількість розглянутих кримінальних та цивільних справ [44, с. 160].

У діяльності дисциплінарного сенату розрізнялисядві категорії справ: 1) справи суддів і судових службовців; 2) справи канцеляристів і технічних працівників. Відповідно до структурного поділу Вищого крайового суду у Львові та його компетенції дисциплінарні справи судових службовців, канцелярських і

технічних працівників розглядалися й вирішувалися Дисциплінарним сенатом для розгляду справ судових службовців, канцелярських і технічних працівників [44, с. 161].

З 01.01.1897 було впроваджено нову інструкцію для судів, за якою право укладати акти (справи) перейшло від реєстратури до канцелярії.

У складі Російської імперії після реформування судової системи на підставі указу Катерини II від 08.05.1763 до складу земського суду входили підсудок і писар. При гродських, земських судах й у кожній сотні вводилися посади возного [44, с. 162]. У складі Російської імперії на підставі Устрою судових установлень (гл. 5 «Про канцелярії судових місць») від 20.11.1864 у судах функціонували канцелярії.

Аналіз Устрою судових установлень свідчить, що існували такі чини канцелярій: обер-секретар касаційного департаменту Сенату, його помічник, секретар судової палати, його помічник, секретар окружного суду, його помічник, секретар при мировому з'їзді, його помічник, секретар при обер-прокурорі касаційного департаменту Сенату, секретар при прокурорі судової палати, секретар при прокурорі окружного суду, судовий пристав при окружному суді, судовий пристав при касаційному департаменті Сенату і при судовій палаті, судовий пристав при мировому з'їзді. При цьому судові пристави функціонували при судах усіх рівнів; вони вручали учасникам процесу повістки та судові документи, а також здійснювали усі необхідні для виконання судових рішень дії [369].

Законодавством встановлювалися доволі високі вимоги (майже як до суддів) до основних посад канцелярії. Наприклад, обер-секретар, секретар суду або їх помічники для заняття посади повинні були мати атестат університету або іншого вищого навчального закладу про закінчення курсу юридичних наук чи документ про складання іспиту з цих наук, або повинні були довести під час служби свої знання у судовій сфері [385, с. 26–27].

Устроєм судових установлень (ст. 218) передбачалося, що секретарі окружних судів, їх помічники, секретарі судових палат, їх помічники й інші посадовці канцелярій відповідних судів призначалися на посаду головами таких судів. Згідно зі ст. 217 Устрою обер-секретарі касаційних департаментів Урядового сенату за

поданням обер-прокурорів затверджувалися на посаді міністром юстиції, а помічники цих обер-секретарів та інші посадовці канцелярії – обер-прокурорами [369]. Працівники канцелярії звільнялися з посад і притягалися до дисциплінарної відповідальності тією особою, яка призначала їх на цю посаду [385, с. 27].

При судах також працювали судові пристави (при касаційних департаментах Урядового сенату, при судових палатах і при окружних судах), присяжні повірені (при судових місцях) й нотаріуси. Перші повідомляли повістками сторін і виконували доручення судді чи голови судової палати [369].

Організація та порядок діяльності нових судових органів відрізнялися від колишніх судів, а роль допоміжного персоналу в суді була мінімальною – відбувалося тотальне «поглинання» суду з його апаратом Наркомюстом.

Становлення організаційного забезпечення судової діяльності відбувалося як різновид державного управління. Науковці вказують, що функції такого забезпечення здійснювали різні органи у різні періоди – тривалий час організаційне забезпечення функціонування загальних судів були повноваженнями Міністерства юстиції та його територіальних органів, які протягом тривалого часу контролювали суди та їх керівництво (ще у дореволюційний період органи юстиції наділялися певними кадровими повноваженнями відносно канцелярій судів, що свідчить про їх участь в організаційному забезпеченні діяльності судових органів) [385, с. 28].

На думку О. В. Федькович, у 1864 р. повноваження у сфері організації та діяльності органів правосуддя Міністерства юстиції полягали в нагляді за діловодством у судах, дотриманням внутрішніх правил діяльності судів, особистими діями працівників судових відомств, вирішенні кадрових питань, проведенні ревізій тощо [371, с. 8].

Декларована судовою реформою 1864 р. автономія судів від інших державних (адміністративних) органів не скасувала нагляд за судами Міністрів юстиції Російської імперії особисто чи через свій апарат, зокрема, безпосередньо підпорядкованих їм прокурорів, та право застосування необхідних, на їх думку, заходів для усунення виявлених порушень. Прокурори при окружних судах доповідали вищим прокурорам (прокурорам судових палат або обер-прокурорам

при Урядовому сенаті) або Міністру про виявлені порушення [385, с. 29].

Скасоване у жовтні 1917 р. Міністерство юстиції замінив створений 08.11.1917 Народний комісаріат юстиції РРФСР (Наркомюст РРФСР), який отримав широкі повноваження щодо впливу на суди. Основним завданням зазначеного суб'єкта та його органів на місцях було утворення нової судової системи. Відповідно до положень Декрету про суд [34] усі судові установи скасовувалися, але всім нижчим і канцелярським чинам цих установ було приписано залишатися на місцях та під загальним керівництвом комісарів виконувати всі необхідні роботи із направлення незакінчених справ, а також давати у призначені дні зацікавленим особам довідки про стан їх справ.

Аналізуючи становлення і розвиток апарату суду, П. Ю. Шпенова зауважує, що у перші десятиріччя після встановлення радянської влади суди підкорялися органам юстиції, які утворювали, ліквідовували суди, видавали для них обов'язкові інструкції, циркуляри та інші приписи, здійснювали контроль за діяльністю суддів, могли втручатися у рішення за конкретними справами – скасовувати їх чи надавати вказівки щодо змісту рішень [385, с. 30].

У 1956–1963 р.р. Міністерство юстиції СРСР та його органи були скасовані, загальне керівництво адвокатурою, матеріально-технічне забезпечення судів, добір судових кадрів та інших працівників тощо здійснювали місцеві ради народних депутатів. Такі реформи призвели до залежності судів від центральних або місцевих органів виконавчої влади, що сприяло відновленню у 1970 р. Міністерства юстиції СРСР, заснування міністерства юстиції союзних та автономних республік та визначенню системи їх установ на місцях. Зазначені органи могли перевіряти «організацію роботи» судів, що нерідко насправді являло собою перевірку діяльності судів, зокрема щодо здійснення правосуддя.

Сучасний підхід до характеристики суб'єктів організаційного забезпечення пов'язаний із формуванням апарату суду – судових (канцелярських) працівників. Перехід до нової сучасної концепції судового управління у західних країнах, зумовлений, зокрема, потребою підвищення ефективності роботи суду і судового управління, призвів до утворення апаратів судів, створення яких запропонували

вчені США та Канади [107, с. 7].

Конституція УРСР 1978 р. у розділі VIII «Правосуддя, арбітраж і прокурорський нагляд» у главі 18 «Суд і арбітраж» не регламентувала діяльність апарату суддів, а ч. 3 ст. 149 Основного Закону визначала, що «організація і порядок діяльності судів України визначаються законами України» [89]. Отже, на момент проголошення незалежності України діяльність судової системи регламентувалася Законом УРСР від 05.06.1981 № 2022-X «Про судоустрій України» [302]. Так, згідно зі ст. 67 зазначеного Закону апарати судів утворювалися з метою забезпечення роботи судів по здійсненню правосуддя, узагальненню судової практики та іншої діяльності в судах України.

Отже, на момент проголошення незалежності України у 1991 р. зберігалася організаційна залежність судів, зокрема їх апаратів, від органів юстиції. Водночас уже існували апарати судів як допоміжні організаційні структури, покликані забезпечувати належні умови для діяльності судів. Їх основне функціональне призначення – організаційне забезпечення роботи суду – загалом збереглося й у сучасній системі судоустрою України.

«У складі апарату Верховного Суду Української РСР утворювалися відділи та інші структурні підрозділи, необхідні для виконання функцій, пов’язаних із діяльністю Верховного Суду Української РСР. Штатний розпис Верховного Суду Української РСР, а також положення про відділи та інші структурні підрозділи затверджувалися Головою Верховного Суду Української РСР» [302].

У редакції ЗУ «Про судоустрій України» 2001 р. [302] структура і штатна чисельність апарату суду в місцевих та апеляційних судах затверджувалася Міністерством юстиції України за поданням голови відповідного суду. У складі апарату ВСУ утворювалися відділи та інші структурні підрозділи, необхідні для виконання функцій, пов’язаних з діяльністю ВСУ. Структура і штатна чисельність апарату ВСУ затверджувалися його Головою. Штатний розпис ВСУ, положення про відділи та інші структурні підрозділи затверджувалися Головою ВСУ (ст. 67).

Відповідно до положень ст. 131 Конституції України [90], яка передбачила утворення Вищої ради юстиції (далі – ВРЮ), у 1998 р. було прийнято ЗУ «Про

Вищу раду юстиції», ст. 3 якого до відання ВРЮ відносила: «внесення подання про призначення суддів на посади або про звільнення їх з посад; прийняття рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності; здійснення дисциплінарного провадження стосовно суддів ВСУ, суддів вищих спеціалізованих судів та розгляд скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів» [197]. Враховуючи, що кадрові питання є елементом механізму організаційного забезпечення діяльності суду, можна погодитися з тими науковцями, які вважають ВРЮ суб'єктом забезпечення організаційної діяльності суду.

У межах реформування судової системи нова редакція ЗУ «Про судоустрій України» в редакції від 07.02.2002 істотно розширила законодавчу регламентацію організації діяльності апарату суду. Згідно зі ст. 130 зазначеного Закону організаційне забезпечення роботи суду здійснював його апарат, що очолювався керівником (завідуючим секретаріатом), який підпорядковувався голові суду і координував свою діяльність з відповідним територіальним управлінням ДСА України.

«Структура і штатна чисельність апаратів місцевого суду, апеляційних судів і Касаційного суду України затверджувалися в установленому порядку за поданням голови суду, в межах видатків на утримання відповідного суду, а ВСУ й апарату вищого спеціалізованого суду – президією відповідного суду за поданням голови цього суду, в межах видатків на утримання такого суду. В апараті ВСУ та апараті вищого спеціалізованого суду могли створюватися управління, відділи, інші структурні підрозділи, що здійснювали свої функції на підставі положення про відповідний підрозділ, затвердженого Головою ВСУ або головою вищого спеціалізованого суду. До штату апарату судів входили також помічники суддів, наукові консультанти та судові розпорядники» [301].

Стаття 24 ЗУ«Про судоустрій України» серед повноважень Голови місцевого суду встановлювала, що він: ... приймає на роботу і звільняє працівників апарату суду, присвоює їм ранги державного службовця у встановленому законом порядку, застосовує щодо них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення (п. 4 ч. 1

ст. 24); й організовує роботу щодо підвищення кваліфікації працівників апарату суду (п. 7 ч. 1 ст. 24) [301]. Аналогічні повноваження мав і Голова апеляційного суду (п. п. 6, 7 ч. 1 ст. 28 Закону) [301].

Відповідно до ч. 2 ст. 30 вказаного ЗУ Президія апеляційного суду: розглядала питання організації діяльності суду, судових палат та апарату суду (п. 1); організаційного забезпечення діяльності суду та виробляла пропозиції щодо його поліпшення (п. 5); і питання роботи з кадрами суддів і працівників апарату суду та підвищення їх кваліфікації (п. 6) [301].

Відповідно до ст. 41 ЗУ Голова вищого спеціалізованого суду керував організацією роботи судових палат, здійснював керівництво роботою апарату відповідного вищого спеціалізованого суду (п. 5 ч. 1); приймав на роботу та звільняв працівників апарату суду, присвоював їм ранги державного службовця в порядку, встановленому законом, застосовував щодо них заохочення та накладав дисциплінарні стягнення (п. 7 ч. 1); організовував підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату вищого спеціалізованого суду (п. 12 ч. 1) [301].

Частина 2 ст. 43 серед повноважень Президії вищого спеціалізованого суду закріплювала розгляд питань організації діяльності суду, судових палат та апарату суду (п. 1), організаційного забезпечення діяльності суду і вироблення пропозицій щодо його поліпшення (п. 5), а також роботи з кадрами суддів і працівників апарату вищого спеціалізованого суду та підвищення їхньої кваліфікації (п. 6) [301].

Голова ВС здійснював керівництво роботою апарату ВС, приймав на роботу та звільняі його працівників, присвоював їм «ранги державного службовця в установленому законом порядку, застосовував щодо них заохочення та накладав дисциплінарні стягнення відповідно до законодавства» (п. 13 ч. 1 ст. 50 Закону) [301].

Згідно з ч. 3 ст. 50 ЗУ Президія ВСУ розглядала питання організації його діяльності, судових палат та апарату ВСУ (п. 1); роботи з кадрами суддів і працівників апарату ВСУ та підвищення їх кваліфікації (п. 5); затверджувала положення про преміювання суддів і працівників апарату ВСУ, про надання матеріальної допомоги (п. 6) [301].

Стаття 56 ЗУ [301] визначала статус апарату ВСУ, який здійснював організаційно-методичне й інформаційне забезпечення діяльності цього суду. Його загальну чисельність і структуру затверджувала Президія ВСУ за поданням Голови цього суду, а положення про апарат – Голова ВСУ за погодженням з Президією ВСУ.

У ч. 2 ст. 123 ЗУ встановлювалося, що розмір заробітної плати працівників апаратів судів, як і працівників ДСА України, їх побутове забезпечення та рівень соціального захисту визначаються законом про державну службу й іншими нормативно-правовими актами [301]. Отже, зазначене положення закріпило статус працівників апарату суду та ДСА України як державних службовців.

ЗУ «Про судоустрій України» була створена ДСА України як система органів, що складається з ДСА України та її територіальних управлінь. Статус ДСА України як центрального органу виконавчої влади визначений її функціональною особливістю – здійсненням «організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи відповідно до цього Закону. Організаційне забезпечення діяльності ВСУ, Конституційного Суду України (далі – КСУ) та вищих спеціалізованих судів здійснювалося апаратами цих судів» [301]. Тож, забезпечуючи організаційно діяльність судів, ДСА України була центральними органом виконавчої влади. Таким чином, відповідно до Закону ДСА України фактично здійснювала організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції разом з апаратами цих судів.

Територіальними органами ДСА України були її територіальні управління, які очолювалися начальниками, що призначалися на посади і звільнялися з посад Головою ДСА України за погодженням із РСУ. Структура і штатний розпис територіального управління ДСА України затверджувалися ДСА України за поданням начальника відповідного територіального управління. Територіальне управління було юридичною особою, мало печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням, самостійний баланс і рахунки в установах банків; здійснювало діяльність на основі положення про ДСА України, яке затверджувалося указом Президента України за поданням Прем’єр-міністра України, погодженим із РСУ (ст. 128 ЗУ) [301].

Ще однією новелою ЗУ «Про судоустрій України» 2002 р. стало утворення Академії суддів України, яку також можна вважати органом системи організаційного забезпечення роботи судів, оскільки вона створювалася при ДСА України з метою вирішення питань забезпечення судів кваліфікованими кадрами суддів та працівників апарату. Академія є державним вищим навчальним закладом, що здійснює підготовку, перепідготовку та підвищення кваліфікації суддів і працівників апарату судів. Серед її завдань, зокрема, слід зазначити підготовку «кадрів на посади суддів із числа осіб, які мають вищу юридичну освіту та відповідають вимогам, встановленим законом до кандидатів на посаду судді, та підвищення кваліфікації суддів та працівників апарату судів» (ст. 129 ЗУ) [301].

ДСА України була створена Указом Президента України від 29.08.2002 № 780/2002 [287]. Указом Президента України від 03.03.2003 було затверджено Положення про ДСА України, яке втратило чинність у 2009 р. ДСА України визначалася як центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, діяльність якого спрямовувалася і координувалася Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ). Вона здійснювала організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, інших органів та установ судової системи, крім КСУ, ВСУ та вищих спеціалізованих судів. Серед її основних завдань були: організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції, забезпечення діяльності Академії суддів України, роботи з'їздів суддів України, діяльності РСУ, конференцій суддів і рад суддів; «участь у межах своїх повноважень у формуванні судів загальної юрисдикції; розроблення пропозицій щодо вдосконалення організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції; здійснення матеріального і соціального забезпечення суддів та працівників апаратів судів» [170].

Щодо ВРЮ, то після внесення змін у 2004 р. до ЗУ «Про Вищу раду юстиції» [197] вона не лише приймала рішення стосовно порушення суддями і прокурорами вимог щодо несумісності, а й здійснювала розгляд цих справ.

У зв'язку зі змінами порядку формування суддівського корпусу у 2010 р. до повноважень ВРЮ було віднесено призначення суддів на посади голови суду,

заступника голови суду та звільнення їх із цих посад за поданням відповідної РСУ [197]. У 2010 р. порядок призначення вказаних осіб був змінений – їх призначення та звільнення здійснювалося за поданням відповідної РСУ [197]. У 2014 р. зазначене повноваження було виключено з компетенції ВРЮ, натомість текст ст. 3 ЗУ було доповнено положенням про те, що рішення з питань, віднесених до компетенції ВРЮ, приймаються за наявності попередніх висновків відповідного комітету ВРУ, які є обов'язковими [197]. У 2015 р. цю норму було виключено [233]. Крім того, повноваження ВРЮ щодо розгляду скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів апеляційних і місцевих судів, а також прокурорів було доповнено положенням про можливість оскарження рішень про відмову у притягненні зазначених суб'єктів до такої відповідальності.

На етапі реформування судової системи у 2010 р. було запроваджено автоматизовану систему документообігу суду, положення про яку затверджувала РСУ за погодженням із ДСА України з урахуванням специфіки спеціалізації судів (ч. 5 ст. 15 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» [299]). ДСА України згідно з ч. 2 ст. 152 також затверджувала «Положення про бібліотеку суду». За Законом організаційне забезпечення діяльності судів ДСА України виявлялося, зокрема, в її участі у вирішенні питань кадрової політики: визначенні кількості суддів у судах «за поданням Міністра юстиції України на підставі пропозиції голови відповідного вищого спеціалізованого суду, з урахуванням обсягу роботи суду та в межах видатків, затверджених у Державному бюджеті України на утримання судів» [299] (ч. 4 ст. 19). Один із членів ВККСУ призначався наказом Голови ДСА України (п. 5 ч. 1 ст. 92, ч. 5 ст. 93 Закону).

Наступний напрям участі ДСА України в організаційному забезпеченні діяльності судів – фінансове забезпечення. Так, відповідно до ч. 1 ст. 62 Закону територіальні управління ДСА України «за рахунок коштів Державного бюджету України здійснювали виплати народним засідателям за час виконання ними обов'язків у суді» [200]; «ДСА України виконував функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності ВККС України, органів суддівського самоврядування, НШСУ (п. 3 ч. 2 ст. 142

Закону); щодо всіх судів загальної юрисдикції (крім ВСУ й вищих спеціалізованих судів) та ДСА України – з 23.12.2010» [200].

Аналіз нової редакції Закону свідчить і про трансформацію його норм щодо регламентації апарату суду. Так, голови місцевого (п. 3 ч. 1 ст. 24 Закону), апеляційного (п. 3 ч. 1 ст. 29), вищого спеціалізованого судів (п. 3 ч. 1 ст. 34) і ВСУ (п. 6 ч. 1 ст. 34) контролювали ефективність діяльності апарату суду, вносили керівникові територіального управління ДСА України (щодо місцевого суду), Голові ДСА України (щодо апеляційного, вищого спеціалізованого судів, ВСУ) «подання про призначення на посаду керівника, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства» [299]. Залишилася лише заборона включення працівників апаратів суддів до списків народних засідателів (п. 4 ч. 2 ст. 59 Закону).

Замість Академії суддів України утворилася НШСУ, одним із завдань якої було підготовка працівників апаратів судів (п. 4 ч. 1 ст. 82 Закону) [299]. Також «для здійснення перевірки даних щодо наявності підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності передбачалося визначення члена ВККСУ, який проводитиме таку перевірку, за допомогою автоматизованої системи» [299]. Положення про неї затверджувалося РСУ за погодженням з ДСА України (ч. 5 ст. 94 Закону).

Прийнята у 2010 р. редакція ЗУ «Про судоустрій України» детально регулювала статус органів суддівського самоврядування та їх зв’язок з суб’єктами організаційного забезпечення діяльності суду, зокрема апаратом. Так, працівників апарату суду могли запрошувати на збори суддів (ч. 4 ст. 115, ч. 3 ст. 116 Закону). Серед повноважень зборів суддів були закріплені такі: а) обговорення питань щодо внутрішньої діяльності суду чи роботи конкретних суддів або працівників апарату суду й прийняття з цих питань рішень, обов’язкових для суддів і працівників цього суду; б) заслуховування звітів керівника апарату суду (п. п. 1, 3 ч. 5 ст. 115, п. п. 1, 2 ст. 116 Закону) [299].

Конференція суддів і рада суддів взаємодіяли з іншим суб’єктом

організаційного забезпечення діяльності судів – ДСА України. Так, конференція суддів: 1) «обговорювала і вирішувала питання щодо фінансування та організаційного забезпечення діяльності відповідних судів, заслуховувала з цих питань інформацію представників ДСА України; 2) заслуховувала звіти відповідних рад суддів та інформацію Голови ДСА України (п. 1, 2 ч. 2 ст. 118 Закону). Рада суддів: а) здійснювала контроль за організацією діяльності відповідних судів, заслуховувала інформацію голів цих судів про їх діяльність та інформацію Голови ДСА України з питань організаційно-матеріального забезпечення відповідних судів; б) розглядала питання правового захисту суддів, соціального захисту і побутового забезпечення суддів та членів їхніх сімей, заслуховувала з цих питань представників ДСА України і приймала відповідні рішення» [299] (п. 1, 2 ч. 6 ст. 122 Закону).

Щодо статусу ДСА України, то ч. 2 ст. 145 ЗУ в редакції 2010 р. встановлювала її підзвітність з'їзду суддів України. Частина 3 цієї ж статті визначала, що територіальні управління ДСА України утворюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Положення про ДСА України затверджувалося РСУ [299].

ЗУ також було розширено повноваження ДСА України. Крім повноважень, передбачених попередньою редакцією, вона відповідно до ст. 146 Закону: «1) представляла суди у відносинах із КМУ та ВРУ під час підготовки проєкту закону про Державний бюджет України на відповідний рік у межах повноважень, визначених законом; 2) організовувала роботу з ведення судової статистики, діловодства та архіву; контролювала стан діловодства в судах загальної юрисдикції; забезпечувала комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; 3) забезпечувала функціонування автоматизованої системи визначення члена ВККСУ, ведення ЄДРСР тощо» [299].

Зазнали змін і положення ч. 2 ст. 148 ЗУ: начальник територіального управління ДСА України призначався на посаду і звільнявся з посади Головою ДСА України без погодження з РСУ. Крім того, ч. 3 ст. 146 ЗУ врегулювала питання

призначення, звільнення та дисциплінарної відповідальності керівника і заступника керівника апарату місцевого суду. Вони призначалися на посади начальником територіального управління ДСА України за поданням голови місцевого суду і звільнялися ним із посад. За поданням голови місцевого суду начальник територіального управління ДСА України застосовував до них заохочення або накладав дисциплінарні стягнення відповідно до закону, а також присвоював керівнику апарату місцевого суду та його заступнику ранги державного службовця відповідно до законодавства про державну службу [299].

Частина 2 статті 149 ЗУ, порівняно з попередньою редакцією, передбачала персональну відповідальність «керівника апарату суду за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, а також за функціонування автоматизованої системи документообігу суду. Керівник апарату суду інформував збори суддів про свою діяльність» [299]. Крім того, йому могла бути висловлена недовіра, що тягло за собою звільнення з посади.

Також було закріплено порядок формування апарату суду. Керівника апарату місцевого суду та його заступника призначав на посади і звільняв із посад начальник відповідного територіального управління ДСА України за поданням голови місцевого суду. Керівників апаратів апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, ВСУ та їхніх заступників призначав на посади і звільняв із посад Голова ДСА України за поданням голови відповідного суду (ч. 3 ст. 149). Добір працівників апарату суду здійснювався на конкурсній основі. Їх призначав на посади, звільняв із посад, застосовував до них заохочення та накладав дисциплінарні стягнення керівник апарату суду (ч. 4 ст. 149). Частина 5 ст. 149 ЗУ встановлювала, що правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу». Було також удосконалено положення щодо умов оплати праці, матеріально-побутового, медичного, санаторно-курортного і транспортного забезпечення працівників апарату суду, які визначалися на засадах, установлених для відповідної категорії працівників апаратів центральних та місцевих органів виконавчої влади [299].

Також змінився порядок визначення структури і штатної чисельності апаратів

судів. Так, структура і штатна чисельність апарату місцевого суду затверджувалися відповідним територіальним управлінням ДСА України за погодженням із головою суду, а апаратів апеляційних судів – ДСА України за погодженням із головою відповідного суду в межах видатків на утримання такого суду.

Крім того, спостерігалася тенденція до розширення структури апаратів судів загальної юрисдикції: у них могли створюватися управління та відділи. Вони здійснювали свої функції на підставі положень про відповідне управління чи відділ, затверджених керівником апарату відповідного суду (ч. 7 ст. 149).

Частина 8 і 9 ст. 149 ЗУ передбачали утворення канцелярії, «яка щоденно протягом робочого часу суду забезпечувала прийняття та реєстрацію документів, що подавалися до відповідного суду, а також виконувала інші завдання, визначені положенням, затвердженим керівником апарату відповідного суду. До штату апаратів судів загальної юрисдикції також входили наукові консультанти, які повинні були мати науковий ступінь кандидата або доктора юридичних наук, секретарі судового засідання та судові розпорядники» [299].

Стаття 150 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» визначала особливості апаратів ВСУ та вищих спеціалізованих судів. Так, положення про апарат, структура і штатний розпис апаратів ВСУ та вищого спеціалізованого суду затверджувалися зборами суддів відповідного суду за поданням голови цього суду (ч. 2 ст. 150 Закону). Апарат ВСУ очолював керівник апарату, який представляв Суд як юридичну особу і затверджував положення про структурні підрозділи його апарату (ч. 3 ст. 150 Закону) [299].

До апарату суду для кадрового та фінансового обслуговування прикріплювалися помічники суддів, на яких поширювалася дія ЗУ «Про державну службу». Добір помічників судді здійснювали самостійно. Помічники суддів призначалися на посади та звільнялися з посад керівником апарату відповідного суду за поданням судді (ч. 3, 4 ст. 151 Закону) [299].

Згідно з ч. 2 ст. 153 зазначеного Закону керівник апарату відповідного суду призначав на посади та звільняв із посад судових розпорядників. Зразки їхнього форменого одягу, а також порядок створення та діяльності служби судових

розпорядників визначалися положенням, яке затверджувалося Головою ДСА України за погодженням із РСУ (ч. 3, 5 ст. 153 Закону) [299].

Щодо матеріального-побутового забезпечення та соціального захисту працівників судової системи, то ч. 2 ст. 144 ЗУ № 1402-VIII була доповнена положеннями, які деталізували розміри посадових окладів працівників апарату суду [296]. ЗУ «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України» [210] було закріплено повноваження РСУ щодо визначення граничної чисельності працівників ДСА України, зокрема її територіальних управлінь, у межах видатків на утримання ДСА України за поданням Голови ДСА України. У 2014 р. РСУ було наділено контрольними повноваженнями щодо організації діяльності судів. З цих питань вона заслуховувала Голову ДСА України, його заступників, керівників структурних підрозділів і територіальних управлінь ДСА України [198].

Відповідно до ЗУ від 16.01.2014 № 721-VII «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян» [211] до повноважень судових розпорядників, крім забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил і виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні, було віднесено підтримання громадського порядку в суді, припинення проявів неповаги до суду та охорону приміщень суду у взаємодії з органами внутрішніх справ. Однак ЗУ від 28.01.2014 № 732-VII «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України» [192] Закон № 721-VII було визнано таким, що втратив чинність. 23.02.2014 втратила чинність ч. 6 ст. 153 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», якою судовим розпорядникам надавалося право для виконання покладених на них обов'язків застосовувати спеціальні засоби, що використовуються під час охорони громадського порядку, перелік і порядок застосування яких визначалися КМУ [212].

Наступний етап змін ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» відбувся внаслідок прийняття ЗУ «Про забезпечення права на справедливий суд» [233], яким

зазначений ЗУ було викладено в новій редакції.

У п. 4 і 7 ст. 24 цього ЗУ закріплювалося, що «голова місцевого суду приймає на роботу і звільняє працівників апарату суду, присвоює їм ранги державного службовця у встановленому законом порядку, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення, а також організовує роботу щодо підвищення кваліфікації працівників апарату суду» [300].

Абзац 6 ч. 6 ст. 126 нової редакції ЗУ втановлював, що збори суддів ВСУ та «вищого спеціалізованого суду затверджують положення про апарат, структуру і штатний розпис апарату відповідного суду за поданням голови цього суду» [300].

Істотних змін зазнали положення ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», які визначали правовий статус ДСА України. На відміну від попередньої редакції, у якій ДСА України розглядалася переважно як суб'єкт організаційного забезпечення роботи судів, ч. 1 ст. 148 Закону в редакції 2015 р. закріпила ширший підхід до її статусу – як органу в «системі судової влади, що здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах установлених законом повноважень» [300]. Крім чинної норми про підзвітність ДСА України з'їзду суддів України, було передбачено, що в період між з'їздами суддів вона підзвітна РСУ у межах, визначених Законом. Серед повноважень ДСА України у сфері комп'ютеризації та цифровізації було передбачено забезпечення функціонування системи відеоконференц-зв'язку для участі осіб у судовому засіданні в режимі відеоконференції. Також ДСА України здійснювала управління об'єктами державної власності, що належали до сфери її управління [300].

Було удосконалено і ст. 152 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів», яка регламентувала статус апарату суду. Так, відповідно до ч. 2 ст. 152 цього ЗУ Положення про апарат суду розробляється на підставі типового положення про апарат суду (далі – Типове положення) та затверджується зборами суддів відповідного суду [300]. Зі свого боку Типове положення про апарат суду затверджує ДСА України за погодженням із РСУ.

Прийняття у 2015 р. змін до ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» зумовило активізацію наукового обговорення питання щодо виконання суддями

адміністративних повноважень. Функції, які за своєю природою перебувають поза межами суддівських, мають делегуватися іншим працівникам суду. Відповідно, вирішення адміністративних та управлінських питань голова суду передає керівникові апарату суду [387]. На думку П. Ю. Шпенової, такі трансформації призвели до зміни ролі керівника апарату суду. У судах, де працювали п’ять і більше суддів, на підставі ст. 130 ЗУ «Про судоустрій України» у редакції 2002 р. з 2005 р. до штатного розпису суду фактично було введено посаду керівника апарату, що стало передумовою звільнення голів судів від безпосереднього керівництва роботою канцелярій та інших структурних підрозділів суду [385, с. 35]. Зауважимо, що передача керівникові апарату суду організаційних повноважень не зумовила віднесення цієї посади до адміністративних посад [43, с. 33].

Слід зазначити, що істотні зміни у функціонуванні судової системи, які відбулися у процесі реалізації судової реформи 2016 р. у зв’язку з внесенням змін до Конституції України щодо правосуддя, у 2018 р. – з прийняттям ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд», у 2019 р. – щодо діяльності органів суддівського врядування, у 2021 р. – у зв’язку з проблемами функціонування судової системи через відсутність повноважного складу ВККСУ та ВРП, а у 2022 р. – у зв’язку із запровадженням воєнного стану на території України, не мали визначального впливу на законодавче регулювання статусу апаратів судів як основних суб’єктів організаційного забезпечення роботи судів.

До таких новел можна віднести:

1) запровадження механізму «призначення тимчасово виконуючого обов’язки керівника апарату новоутвореного суду, який забезпечує реєстрацію такого суду як юридичної особи, організаційні дії, необхідні для початку його роботи, а також представництво суду у відносинах з іншими органами, фізичними та юридичними особами до призначення, обрання чи переведення до такого суду щонайменше одного судді» [296];

2) поширення законодавства про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених ЗУ № 1402-VIII, на питання призначення на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування,

оплати праці та соціальних гарантій працівників апаратів місцевих, апеляційних і вищих спеціалізованих судів, апарату ВС, секретаріатів ВРП та ВККСУ, ДСА України і ССО (ч. 1 ст. 153) [296];

3) зміну підходу до визначення розміру посадових окладів працівників апаратів судів, секретаріатів ВРП та ВККСУ, ДСА України і центрального органу управління ССО (ч. 4, 5 ст. 150) [296];

4) появу норми щодо Тимчасового положення про апарат новоутвореного суду, яке затверджувалося тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду (ч. 2 ст. 155) [296];

5) уточнення порядку добору працівників апарату суду, зокрема положення про те, що в разі переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу конкурс не проводився (ч. 5 ст. 155), а тимчасова структура та тимчасова штатна чисельність апарату новоутвореного суду затверджувалися тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату цього суду за погодженням із Головою ДСА України (ч. 7 ст. 155) [296];

6) утворення самостійного структурного підрозділу в апараті вищого спеціалізованого суду для організаційного забезпечення роботи апеляційної палати, діяльність якого була підконтрольна голові такої палати, а керівник підпорядковувався голові апеляційної палати. З питань забезпечення діяльності апеляційної палати цей підрозділ не підпорядковувався керівнику апарату вищого спеціалізованого суду (ч. 8 ст. 155) [213];

7) визначення особливостей організації апарату ВС, зокрема його структури, повноважень керівника апарату ВС, створення секретаріатів касаційних судів та інших структурних підрозділів, а також тимчасового порядку формування структури, чисельності й кадрового складу апарату ВС для забезпечення початку його роботи [213; 218];

8) тимчасове закріплення за Головою ВС або «особою, яка виконує його повноваження, у період дії надзвичайного чи воєнного стану та протягом 30 днів після дня його скасування або припинення, за умови відсутності повноважного складу ВРП, визначеного ст. 131 Конституції України, повноваження звертатися до

прокуратури та органів правопорядку щодо надання інформації про розкриття й розслідування злочинів, вчинених щодо суду, суддів, членів їхніх сімей, працівників апаратів судів, а також злочинів проти правосуддя, вчинених суддями чи працівниками апаратів судів (пп. 5 п. 56 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення»)» [218]

Внесення змін до Конституції України щодо правосуддя у 2016 р. призвело до трансформації ВРЮ у ВРП. Крім того, на законодавчому рівні було чітко розмежовано повноваження ВРП та ВККСУ. Реформа 2019 р. супроводжувалася критикою з боку практиків і науковців, зокрема щодо наділення ВРП не властивими їй повноваженнями та створення при Раді Комісії з питань доброчесності та етики як органу, що здійснював контроль за діяльністю членів ВРП і суддів ВС [29; 196; 209]. Наступні проблеми реалізації судової реформи були пов'язані з припиненням діяльності ВККСУ та відсутністю формування її складу протягом трьох років, а на початку 2022 р. – також із відсутністю повноважного складу ВРП унаслідок звільнення 10 її членів.

Слід зазначити, що у ч. 1, 2 ст. 147 ЗУ № 1402-VIII закріплено, що «в Україні діє єдина система забезпечення функціонування судової влади – судів, органів суддівського врядування, інших державних органів та установ системи правосуддя. ВРП, ВККСУ, ДСА України, НШСУ, інші органи державної влади та органи місцевого самоврядування беруть участь в організаційному забезпеченні діяльності судів у випадках і порядку, визначених цим та іншими законами» [296].

Отже, законодавець до суб'єктів організаційного забезпечення діяльності судів у системі судової влади відніс ВРП, ВККСУ, ДСА України та НШСУ. Слід зазначити, що ВККСУ і НШСУ беруть участь передусім у кадровому забезпеченні діяльності судів. Так, узагальнюючи норми чинного законодавства у сфері судоустрою і судочинства, Д. В. Мандичев слушно зазначає, що «роль ВККСУ в організації та забезпеченні діяльності судів полягає у: 1) своєчасному виявленні вакантних посад суддів шляхом обліку інформації, що надходить з апаратів відповідних судів, та оголошенні конкурсу для їх заміщення; 2) організації та проведенні добору кандидатів на посади суддів, проведенні їх спеціальної

перевірки, наданні допуску кандидатам на посаду судді, які пройшли спеціальну перевірку та виявилися такими, що відповідають установленим законодавством вимогам, до участі у конкурсі; 3) проведенні кваліфікаційного іспиту на посаду судді, визначенні його результатів та внесенні рекомендацій ВРП щодо призначення кандидата на посаду судді; 4) визначенні потреби в державному замовленні на професійну підготовку кандидатів на посаду судді у НШСУ тощо» [118]. Отже, роль НШСУ у забезпеченні діяльності судів виявляється у здійсненні спеціальної підготовки кандидатів на посади суддів, забезпеченні навчання суддів і працівників апаратів судів та науково-методичному забезпеченні діяльності ВККСУ і ВРП.

З урахуванням чинного законодавства, зокрема ст. 147 ЗУ № 1402-VIII, а також результатів наукових досліджень, до суб'єктів організаційного забезпечення діяльності судів, які мають відповідні повноваження у ключових сферах функціонування системи судоустрою і судочинства – матеріально-технічній, фінансовій, кадровій, інформаційній тощо, – відносимо апарат суду, ВРП та ДСА України.

Так, ДСА України та її територіальні управління здійснюють представницькі повноваження, забезпечують взаємодію судів різних рівнів між собою, а також з іншими державними органами й органами місцевого самоврядування; виконують функції щодо кадрового забезпечення апаратів судів і сприяння соціальному захисту суддівського корпусу; здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності судів, що виражається, зокрема, у веденні судової статистики, узагальненні практики організації діяльності судів тощо [296].

ВРП здійснює низку повноважень у таких сферах: 1) «кадрового забезпечення, зокрема щодо розгляду рекомендацій ВККСУ та ухвалення рішення щодо кандидата на посаду судді; внесення подання Президенту України про призначення на посаду судді; ухвалення рішення про звільнення судді з посади за наявності підстав, визначених Конституцією України та ЗУ № 1402-VIII; затвердження порядку переведення судді до іншого суду того самого рівня і спеціалізації; 2) організаційного та інформаційного забезпечення, зокрема щодо затвердження Положення про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну

систему та/або положень, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), Положення про ДСА України та типового положення про її територіальні управління, Положення про ССО, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя, Порядку ведення ЄДРСР; погодження Типового положення, Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників; 3) фінансового забезпечення, зокрема щодо здійснення функцій головного розпорядника коштів Державного бюджету України в частині фінансового забезпечення своєї діяльності та участі у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України тощо» [196].

Формування суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в історичному аспекті відбувалося поступово – від часів Київської Русі й до сьогодні. На першому етапі у судовій системі функціонували посадові особи, які виконували допоміжні функції, зокрема мечник, вирник, метальник, ябедник, а також помічники боярина у судових справах – тіуни. За часів Великого князівства Литовського подібні функції фактично виконували підсудок і писар. В Австро-Угорщині та Гетьманщині чисельність таких осіб поступово збільшувалася. Так, наприкінці XVIII ст. у складі судів функціонували секретарі, протоколісти, реєстратори, канцеляристи, судові виконавці (коморники), адвокати та інші судові чиновники. «Після судових реформ другої половини XIX ст. склад допоміжного персоналу ще більше розширився: до нього входили управління цивільно-судових депозитів, судові канцелярії, правління в'язниць, управління ґрунтових книг, санітарна служба, судові перекладачі, експерти-хіміки, люстратори, землеміри, оцінювачі земських маєтків, будівель із промисловими закладами, експерти у справах друку і видавництва, священики, нотаріуси, адвокати тощо» [348, с. 268]. Отже, в історичній ретроспективі простежується поступове формування організаційно-допоміжних структур суду, які стали передумовою становлення апарату суду в його сучасному розумінні. Водночас до такого допоміжного

персоналу на окремих історичних етапах належали й особи, які за сучасних умов не входять до апарату суду або функціонують поза межами судової системи, зокрема адвокати й нотаріуси.

Реалізація судово-правових реформ протягом періоду незалежності України зумовила формування розгалуженої системи суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів, правовий статус і повноваження яких буде досліджено в наступних розділах роботи.

1.2. Сучасний стан правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Належна організація будь-якого виду діяльності є запорукою досягнення її мети, реалізації визначених функцій і завдань. Чим більш соціально значущим є той чи інший вид діяльності, тим важливішим є створення належного організаційного забезпечення та підтримання його в стані, що відповідає функціональному призначенню відповідної діяльності. З огляду на мету нашого дослідження необхідно визначити зміст поняття «організаційне забезпечення роботи судів».

На сьогодні поняття «організаційне забезпечення» використовується поряд з інформаційним, фінансовим та іншими видами забезпечення, а також у поєднанні з методичним або економічним забезпеченням певної діяльності. Вивчення теоретичних підходів до визначення категорії "організаційне забезпечення" дало змогу виокремити три основні підходи: структурний, нормативний та процесний» [149].

«У різні періоди здійснення судової реформи в Україні наукового обґрунтування та нормативного закріплення набули поняття судового управління, судового адміністрування, організаційного керівництва судами, організаційного забезпечення діяльності судів» [331]. Поряд із цими поняттями в сучасних наукових публікаціях використовуються терміни «організаційно-правове забезпечення», «організаційні засади управління», «суддівське врядування», які певною мірою

стосуються організаційного забезпечення роботи судів. Слід погодитися з позицією, що «понятійний апарат для характеристики сфери забезпечення судів наразі не сформовано. Зміст і межі поняття забезпечення судів залишаються доволі гнучкими» [42].

Л. М. Москвич проаналізувала особливості судового управління в різні періоди судової реформи та визначила, що «в Україні з 1991 по 2002 рр. використовувалася адміністративна модель судового управління, оскільки повноваження щодо матеріально-технічного, організаційного, інформаційного і кадрового забезпечення судів покладалися на Міністерство юстиції України; з 2002 по 2010 рр. – адміністративно-судова модель, оскільки повноваження з управління судовою системою були розподілені між органом виконавчої влади – ДСА України – та органами судової влади, зокрема органами суддівського самоврядування, кваліфікаційними комісіями суддів і ВСУ; з 2010 р. було запроваджено судову модель, за якої питання управління судовою системою передано органам судової влади» [134]. Отже, протягом усього періоду реформування судової влади в незалежній Україні простежувалася тенденція до поступового зменшення впливу виконавчої влади на судову систему, насамперед у питаннях її формування та організаційного забезпечення, з метою утвердження незалежної судової влади.

Пожвавлення наукової дискусії щодо змістовного наповнення термінів «організаційне забезпечення», «організаційне управління», «судове управління» наприкінці 90-х років минулого століття, на нашу думку, було пов’язане з поширенням терміну «адміністрування», який швидко укорінився у вітчизняному науковому дискурсі і серед інших своїх значень використовувався для позначення організаційного забезпечення роботи судів.

Аналіз чинного ЗУ № 1402-VIII свідчить, що він не містить визначення поняття «організаційне забезпечення діяльності судів». Водночас розділ XI цього Закону має назву «Організаційне забезпечення діяльності судів» та включає такі глави: глава 1 «Загальні питання забезпечення діяльності судів»; глава 2 «Державна судова адміністрація України»; глава 3 «Апарат суду, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду»; глава 4 «Служба судової охорони» [296].

У ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI, який втратив чинність, крім положень, зазначених у п. 7, 23, 25, 36 розділу XII Закону № 1402-VIII, також існував розділ XI «Організаційне забезпечення діяльності судів», до складу якого було включено главу 1 «Загальні питання забезпечення діяльності судів» та главу 2 «Державна судова адміністрація України» [297].

Найбільш деталізовані положення щодо організаційного забезпечення діяльності судів свого часу містилися у ЗУ «Про судоустрій України» від 07.02.2002 № 3018-III, який втратив чинність 03.08.2010. Зокрема, ч. 2 ст. 119 цього ЗУ було визначено, що «організаційне забезпечення діяльності судів покладається на державну судову адміністрацію, що утворюється і функціонує відповідно до вимог закону. Організаційне забезпечення діяльності судів відповідно до цього закону становлять заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, спрямовані на створення умов для повного і незалежного здійснення правосуддя» [301].

Такий концептуальний підхід до організаційного забезпечення діяльності судів було конкретизовано у Постанові КМУ «Про затвердження Державної програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003–2005 роки» [239] від 16.06.2003 № 907, якою було визначено основні завдання затвердженої Державної програми, що дозволяють розкрити зміст поняття «організаційне забезпечення діяльності судів», зокрема: «створення належних організаційних, фінансових і матеріально-технічних умов для функціонування судів і суддів, органів суддівського самоврядування; створення цілісної системи кадрового забезпечення судової системи, формування висококваліфікованого суддівського корпусу, кадрового резерву, утворення і запровадження системи професійної підготовки та перепідготовки суддів і працівників апарату судів, в основу якої покладена ґрунтовна фахова підготовка, уміння застосовувати набуті знання на практиці, висока свідомість та відповідальність; інформаційне, нормативно-правове та наукове забезпечення діяльності судової системи з урахуванням перспектив впровадження положень міжнародного законодавства» [239]. Для виконання цієї Програми планувалося здійснити заходи, які включали:

«організаційно-кадрове забезпечення діяльності судів; матеріально-технічне забезпечення діяльності судів; нормативно-правове забезпечення діяльності судів; інформаційно-технічне забезпечення діяльності судів» [239].

Прийнятий на виконання положень ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» ЗУ № 1402-VIII закріпив нову систему судів в Україні, а саме: «окружні місцеві загальні, адміністративні та господарські суди; апеляційні суди (загальні, адміністративні та господарські); ВС, у складі якого – касаційні цивільний, кримінальний, адміністративний та господарський суди, а також Велика Палата ВС» [296]. Крім того, на підставі ЗУ «Про Вищий антикорупційний суд» від 07.06.2018 № 2447-VIII було утворено «Вищий антикорупційний суд як постійно діючий вищий спеціалізований суд у системі судоустрою України» [194].

Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 № 1401-VIII, на заміну ВРЮ планувалося створення нового органу державної влади – ВРП. Створення ВРП відбувалося шляхом реорганізації ВРЮ.

В ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII було визначено «статус, повноваження, засади організації та порядок діяльності ВРП як колегіального, незалежного конституційного органу державної влади та суддівського врядування, який діє в Україні на постійній основі для забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і ЗУ, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» [196].

Серед характерних повноважень ВРП слід виділити «питання, які пов’язані із діяльністю суддів та затвердженням або погодженням нормативно-правових актів, зокрема, таких, як: Положення про Єдину судову інформаційну (автоматизовану) систему; Положення про ДСА України та типове положення про її територіальні управління; Положення про ССО; Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя; Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної

служби в системі правосуддя; Порядок ведення ЄДРСР, а також погоджує Типове положення та Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників» [352].

ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких ЗУ щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX (далі – ЗУ № 193-IX) [209] посилив контроль щодо діяльності ВРП та ВККСУ, передбачивши створення Комісії з питань доброчесності та етики, колегіального органу при ВРП, метою якого було забезпечення прозорості і підзвітності членів ВРП та членів ВККСУ. Також з набуттям чинності цим Законом запроваджувалося декілька важливих новел, зокрема: переобрання членів ВККСУ за конкурсом; оновлена ВККСУ сама буде затверджувати свій регламент без погодження з ВРП, що мало метою надати цьому органу більше незалежності; Комісії з питань доброчесності та етики повинна перевірити членів ВРП на доброчесність протягом 30 днів з моменту її створення, а протягом 6 років – перевірити всіх членів та кандидатів у ВРП, ВККСУ та суддів ВС; рішення Комісії з питань доброчесності та етики переглядатимуться на спільному засіданні ВРП та самої Комісії.

Після набуття чинності законодавчих змін щодо утворення при ВПР Комісії з питань доброчесності та етики фахівцями висловлювалися різні (інколи – діаметрально протилежні) оцінки та прогнози щодо подальшої діяльності цієї Комісії та її ролі у організаційному забезпеченні роботи судової системи. Так, Р. Маселко, член правління Фундації DEJURE, оцінивши ризики в діяльності Комісії, оптимістично прогнозував, що «Комісія матиме дійсно історичний шанс перезавантажити ВРП, очистивши її від недоброчесних членів» [122]. За висновком А. Глущенко, «законотворець здійснив спробу тиску на судову владу шляхом встановлення над нею контролю в особі Комісії з питань доброчесності та етики. При цьому підставою для цього слугували політичні заяви щодо масової недовіри громадян до судової влади, що по факту не відповідало дійсності» [29].

Натомість, експерти Трансперенсі Інтернешнл Україна (надалі – ТІУ) висловили позицію, що без перезавантаження ВРП не може йтися про незалежність судової системи, оскільки серед членів ВРП є чимало осіб, які не відповідають

критеріям доброчесності та професійної етики. Тож саме ці особи і надалі будуть приймати рішення щодо призначення членів ВККСУ, формування половини складу Комісії з питань доброчесності та етики. Також експерти ТІУ вказали на відсутність механізмів залучення громадськості до оновлення органів суддівського врядування [159].

Рішенням КСУ від 11.03.2020 № 4-р/2020 у справі за конституційним поданням ВС щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень ЗУ № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких ЗУ щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII було визнано такими, що не відповідають Конституції України, низку положень ЗУ № 1402-VIII зі змінами, внесеними ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких ЗУ щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX; ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких ЗУ щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX; ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII зі змінами, внесеними ЗУ «Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких ЗУ щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX. КСУ підкреслив, що «питання дисциплінарного провадження та притягнення судді до дисциплінарної відповідальності мають узгоджуватися з конституційним принципом незалежності суддів» [320], та визнав неконституційними основні положення судової реформи, запровадженої ЗУ № 193-IX, зокрема: скорочення складу ВС з 200 до 100 суддів, зменшення їх посадових окладів, зміни щодо скорочення кількості ВККСУ та нового порядку її формування, утворення Комісії з питань доброчесності та етики, змінений порядок дисциплінарної процедури.

Важливі завдання організаційного забезпечення роботи судів було нормативно вирішені із затвердженням положень про РСУ, Науково-консультативну раду при ВС, ССО.

Рішенням X позачергового з’їзду суддів України від 16.09.2010 було

затверджено «Положення про Раду суддів України», яким визначено статус РСУ як вищого органу суддівського самоврядування у період між з'їздами суддів України, її повноваження, права РСУ та її членів, організаційні питання роботи РСУ, порядок ухвалення рішень, а також матеріально-технічне, фінансове, інформаційне забезпечення діяльності РСУ. Відповідно до рішення XIV позачергового з'їзду суддів України14.03.2017, «Положення про Раду суддів України» затверджено у новій редакції [177].

Постановою Пленуму ВСУ «Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді» від 02.02.2018 № 1 визначено статус Науково-консультативної ради як дорадчого органу, що утворюється при ВС відповідно до ст. 47 ЗУ № 1402-VIII, для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення [250]. 04.04.2019 ВРП рішенням № 1051/0/15-19 затвердила Положення про ССО. Згідно з ч. 1, 3 ст. 161 ЗУ № 1402-VIII ССО є державним органом у системі правосуддя для забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах [255].

Динаміка у часі законодавчих змін щодо організаційного забезпечення діяльності судів свідчить про зменшення нормативних приписів законів, спрямованих на регулювання таких аспектів. На нашу думку, така «негативна динаміка» пов'язана з прийняттям низки підзаконних правових актів з питань організаційного забезпечення судової влади. Цю тенденцію красномовно характеризують підзаконні правові акти щодо статусу ДСА України, прийняття яких дозволило «розвантажити» норми ЗУ № 1402-VIII.

Зокрема, Указом Президента України «Про Державну судову адміністрацію України» від 29.08.2002 № 780/2002 (втратив чинність 27.06.2009 р.) [227] було прийнято рішення про утворення ДСА України як центрального органу виконавчої влади зі спеціальним статусом. Необхідність «утворення такого органу було обумовлено насамперед, недостатністю приділення уваги до проблем судочинства та адміністративної діяльності судів, про що свідчили, зокрема, фінансування потреб судової влади за залишковим принципом. Це й спонукало з'їзди суддів та вищих посадових осіб держави прийняти рішення щодо створення спеціальної

інституції, яка б займалася виключно проблемами судів» [67].

Створення ДСА України було зумовлене необхідністю вирішення таких проблем організаційного забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції: зростання кількості судових справ, що потребували ефективного адміністрування та своєчасного розгляду; збільшення навантаження на суди, яке намагалися компенсувати шляхом призначення додаткової кількості суддів і працівників апаратів судів; пов'язані з цим проблеми належного фінансування судів, погашення заборгованості з виплати заробітної плати та забезпечення ефективного адміністративного управління діяльністю судів.

Створення ДСА України «в 2002 році стало більш розважливим та організованим довгостроковим кроком у відповідь на такий брак адміністративної спроможності. І хоча в назві не було жодного посилання на приналежність до міністерства, ДСА України виконувала міністерські функції задоволення потреб судової системи. Певною мірою, вона мала слугувати еквівалентом судового міністерства» [58].

Перше «Положення про Державну судову адміністрацію України» було затверджено Указом Президента України від 03.03.2003 № 182/2003 (втратив чинність на підставі Указу Президента України від 23.06.2009 № 477/2009) [287].

Постановою КМУ від 14.01.2009 № 14 було затверджено «Положення про Державну судову адміністрацію України» (ця Постанова втратила чинність на підставі Постанови КМУ «Про внесення змін до актів КМУ з питань діяльності судів та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів КМУ від 01.12.2010 № 1097) [246]. У наступний період статус ДСА України було врегульовано Рішенням РСУ «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» від 22.10.2010 № 12 (яке пізніше було викладено у новій редакції Рішенням РСУ від 04.06.2015 № 50) [248].

Відповідно до ч. 1 ст. 151 ЗУ № 1402-VIII ДСА України як «державний орган у системі правосуддя, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом» [296] пройшла складний шлях інституалізації. Так, на першому етапі її створення

ДСА України була підпорядкована КМУ, маючи повноваження здійснювати адміністрування всієї системи судів України. Тож на цьому етапі ДСА України була центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, котрий забезпечував діяльність судової гілки влади, що зумовлювало певний конфлікт інтересів. З одного боку, ДСА України повинна була відстоювати інтереси судової системи у відносинах з органами виконавчої влади, а з іншого – сама була частиною цієї ж влади [75].

«Обов'язки центрального апарату ДСА України включали підготовку зведеного бюджетного запиту для судів усієї судової системи та захист цього запиту на різних етапах його розгляду Міністерством фінансів, КМУ та ВРУ. Попри те, що представники таких органів системи судового самоврядування, як З'їзду суддів і РСУ, мали консультативну роль, ДСА України виступала першим представником і посередником судової системи з питань бюджету в КМУ і ВРУ. Для порівняння, делегування первинних функцій бюджетування судової системи Міністерству юстиції донедавна було загальною практикою в урядах країн континентальної Європи та деінде. В Україні делегування цієї функції новій ДСА України, що не входила до структури Міністерства юстиції та була підпорядкована КМУ, було винятковим випадком, що відображало визнання урядом судової системи як головного самостійного компоненту» [58]. Така модель функціонування ДСА України відображала прагнення організаційного управління судової системою з боку виконавчої влади, коли задля ефективного вирішення тактичних завдань у жертву частково було принесено принцип незалежності судової влади.

ЗУ від 02.07.2010 № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» [297] ДСА України було виведено з під контролю виконавчої влади та підпорядковано З'їзду суддів, що посилило її інституційну спроможність та незалежність. Так, ч. 1, 2 ст. 148 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» від 07.07.2010 № 2453-VI (втратив чинність, крім положень, зазначених у п. 7, 23, 25, 36 розділу XII Закону № 1402-VIII від 02.06.2016, на підставі Закону № 1402-VIII від 02.06.2016) було визначено, що ДСА України «є органом у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень,

установлених законом» [297]. ДСА України підзвітна з'їзду суддів України, а у період між з'їздами суддів – РСУ у межах, визначених законом. Дослідники оцінювали зміну підпорядкування ДСА України як значний крок уперед на шляху вдосконалення механізму організаційного забезпечення роботи судів загальної юрисдикції, але водночас підкреслювали адміністративно-господарський характер діяльності ДСА України, що є характерним для органів виконавчої влади (Р. В. Ігонін [65], В. О. Кібець [77]). Отже, наслідком реформи у сфері судоустрою стало те, що ДСА України за правовим статусом, соціально-правовими характеристиками та своєю сутністю загалом стала органом судової влади [77].

У зв'язку з цим не можна не погодитися з висновками Т. А. Лопушинського про актуальність проблематики «розмежування судово-правового та адміністративно-правового статусу ДСА України, уточнення понятійно-категорійного апарату, що застосовується для опису ролі ДСА України у системі організаційного забезпечення правосуддя, структурно-функціональні аспекти побудови системи організаційного забезпечення правосуддя та визначення у ній місця ДСА України» [108].

Нині статус та повноваження ДСА України визначено рішенням ВРП «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» від 17.01.2019 № 141/0/15-19, у якому закріплено, що «ДСА України здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів. Організаційне забезпечення становлять заходи матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-технічного характеру, ведення судової статистики, діловодства та архіву суду» [247]. У додатку «Б» до дисертації представлена динаміка найважливіших повноважень ДСА України.

З урахуванням підзвітності ДСА України ВРП значна кількість повноважень ДСА України обмежується необхідністю погодження з ВРП, а у деяких випадках – також з органом суддівського самоврядування – РСУ. Зокрема, за погодженням з ВРП ДСА України: «затверджує Загальний класифікатор спеціалізацій суддів та категорій справ за погодженням з РСУ (п. 11); розробляє та подає на затвердження

ВРП нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів (п. 14); розробляє та подає на затвердження до ВРП Положення про ЄСІТС (п. 15); розробляє та затверджує за погодженням із ВРП Типове положення (п. 19); визначає кількість суддів у суді за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження, в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів (п. 21); приймає рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію територіальних управлінь, визначення їх кількості за погодженням з ВРП (п. 34)» [247].

ДСА України за погодженням з ВРП визначає кількість суддів у суді (ч. 6 ст. 19, ч. 4 ст. 31 ЗУ № 1402-VIII [296], п. 12 ч. 1 ст. 3 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя») [196]. На думку експертів Програми USAID реформування сектору юстиції «Нове правосуддя», такий підхід видається не зовсім логічним, оскільки визначення кількості суддів у суді дуже тісно пов'язане із визначенням самої системи судів, а також повноваженнями по створенню та ліквідації судів (яке здійснюється шляхом прийняття закону – ч. 1 ст. 19 ЗУ № 1402-VIII), і явно виходить за межі «організаційного та фінансового забезпечення діяльності органів судової влади», покладеного на ДСА України. Тому видається, що «кількість суддів у суді повинна визначати ВРП, причому навіть не обов'язково за пропозицією ДСА України (що звісно, не позбавляє ДСА України, як і, скажімо, суддів та голів відповідних судів, робити пропозиції щодо зміни кількості суддів у суді). ВРП як орган суддівського врядування цілком може оцінити статистичні показники навантаження на суддю та інші обставини, щоб зробити висновок про необхідність збільшення або зменшення кількості суддів у суді» [132].

Отже, за період після набуття чинності ЗУ № 1402-VIII» від 02.06.2016 № 1402-VIII відбувалося посилення інституційної спроможності та самостійності ДСА (та її територіальних управлінь). Визначені цим Законом, ЗУ «Про Вищу Раду правосуддя», рішенням ВРП «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» від 17.01.2019 № 141/0/15-19 вимоги щодо погодження або затвердження підготовлених ДСА управлінських рішень або проектів правових актів часто носять формальний, процедурний характер, спрямовані на збереження

статусу підзвітності ДСА перед ВРП.

Експерти Програми USAID з реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» вказують, що територіальні управління ДСА України та ДСА України формально підлягають загальному контролю ВРП та, у дуже обмеженому обсязі, РСУ [132].

Важливо підкреслити, що наявність достатньо розгалуженої інституційної системи органів державної влади, посадових осіб та органів суддівського самоврядування, які у той чи інший спосіб впливають на створення та підтримання організаційного забезпечення роботи судів, виступає підґрунтям тривалої науково-практичної дискусії, основні виклики якої можна звести до наступних: 1) наскільки широко необхідно розуміти та тлумачити зміст поняття «організаційне забезпечення роботи судів» (обмежуючись виключно судовою системою чи включаючи інші гілки влади); 2) яку оптимальну інституційну систему організаційного забезпечення діяльності судів ми прагнемо отримати, маючи своєю метою розбудову незалежного судочинства та ефективний судовий захист прав і свобод людини і громадянина.

Зазначені питання по-різному висвітлюються вітчизняними дослідниками.

Так, оперуючи поняттям «публічна адміністрація» як сукупність владно уповноважених суб'єктів, на яких державою покладено обов'язок забезпечувати належну діяльність судової влади, Є. Ю. Соболь до складу цієї публічної адміністрації відносить наступні органи та посадові особи: «Президент України, органи законодавчої та виконавчої влади, органи суддівського самоврядування та представники системи правосуддя, адміністрацій та менеджерів місцевих судів й в окремих випадках – інституції громадянського суспільства. Основне функціональне завдання цих суб'єктів полягає в публічному виконанні законів із метою створення умов і надання ресурсів для забезпечення: а) судів усім необхідним для здійснення судочинства; б) суддів – недоторканністю, державним і соціальним захистом та належними умовами для праці. Кожний із зазначених суб'єктів реалізовує унікальні повноваження, має виключну компетенцію» [408].

На думку А. М. Хливнюк, «термін організаційне забезпечення діяльності

судів необхідно вживати тільки у відношенні тих органів, які прямо у законодавстві наділені правом (обов'язком) здійснювати організаційне забезпечення діяльності суддів (ДСА України, органи суддівського самоврядування, апарат суду). Що ж стосується судового управління, то його поряд із зазначеними органами здійснює також ВРУ, Президент України, КМУ. Таким чином, ці поняття співвідносяться між собою як загальне (судове управління) і окреме організаційне забезпечення)» [372].

Досліджуючи організацію адміністративного судочинства України, В.˚Б. Пчелін залежно «від сфери поширення правовідносин, що мають місце під час здійснення забезпечення адміністративного судочинства, пропонує класифікувати таке забезпечення на: внутрішнє, тобто таке, що здійснюється в межах судової системи або процесуальних правовідносин; зовнішнє, що поширює свій вплив за межі судової системи (наприклад, суб'єкти якого реалізують загальнодержавні владні повноваження)» [308].

І. Ю. Павлюк, досліджуючи «організаційне забезпечення діяльності господарських судів, складовими елементами механізму організаційного забезпечення діяльності таких судів вважає: 1) суб'єкти управління господарськими судами – Президент України, ВРУ, ВС, Касаційний господарський суд, голови господарських судів, ВККСУ, ВРП, органи суддівського самоврядування; 2) суб'єкти організаційного забезпечення діяльності господарських судів – ДСА України та її територіальні управління, апарати господарських судів» [156].

Автори навчального посібника «Організація роботи суду» також акцентують увагу на широкому розумінні кола суб'єктів організаційного забезпечення діяльності судової системи, стверджуючи, що «досягненню цієї мети у тій чи іншій формі сприяють усі гілки влади, які беруть участь у процесі прийняття рішень про належне ресурсне забезпечення судів» [145].

На думку О. В. Щерблюк, «організаційне забезпечення діяльності судів реалізується органами законодавчої, виконавчої та судової влади» [389, с. 23].

Поділивши суб'єктів адміністрування публічною службою в органах судової влади на групи, Р. З. Голобутовський «до першої групи відносить зовнішні по відношенню до судової системи суб'єкти управління (ВРУ; Президент України).

ВРУ є суб'єктом, який визначає засади проходження публічної служби в судах, державну політику з питань публічної служби в органах судової влади. До другої групи віднесено спеціалізовані органи адміністрування публічною службою, а саме ДСА України, ВККСУ, ВРП, НШСУ. До третьої групи цей дослідник відносить органи суддівського та громадського врядування публічною службою в органах судової влади: збори суддів, з'їзд суддів, Рада суддів, конференції суддів, Громадська рада доброчесності. До четвертої групи можна віднести суб'єктів адміністрування публічною службою в кожному конкретному суді: голови судів, їх заступники, керівники апарату суду, їх заступники» [30, с. 58].

На думку Д. Ю. Шпенова, «структура судового управління є підставою для проведення класифікації суб'єктів управління службою суддів України залежно від рівня управління на такі групи: 1) суб'єкти управління кожним конкретним судом: голови суддів (місцевих, апеляційних, вищих спеціалізованих, ВСУ та КСУ), їх заступники, керівники апарату суду, їх заступники, керівники відділів апарату суду, їх заступники, секретарі палат апеляційних та вищих спеціалізованих судів; 2) органи суддівського самоврядування: збори суддів кожного конкретного суду, з'їзд суддів, РСУ, ради суддів відповідних судів, конференції суддів від повідних судів; 3) спеціалізовані органи судового адміністрування: ДСА України та її територіальні підрозділи, ВККСУ; ВСУ, НШСУ; 4) зовнішні по відношенню до судової систему суб'єкти управління: ВРУ, Президент України, ВРЮ, Генеральна прокуратура України та місцеві прокуратури» [384].

В. В. Сулім та О. П. Світличний до суб'єктів судової системи, які забезпечують функціонування та діяльність господарських судів відносять: ВРП; секретаріат ВРП; службу інспекторів ВРП; ВККСУ; секретаріат Вищої кваліфікаційної комісії суддів України; службу інспекторів ВККСУ; НШСУ; ГРД; ДСА України; службу судових розпорядників; ССО; апарат суду; Суддівське самоврядування; збори суддів; РСУ; з'їзд суддів України [352, с. 168].

На підставі наведеного можна стверджувати, що нині у вітчизняному науковому дискурсі достатньо поширеною є точка зору про розмежування «внутрішнього» або «вузького розуміння» (в межах судової системи) та

«зовнішнього» або «широкого розуміння»(в межах всієї системи стримувань та противаг) організаційного забезпечення діяльності судів.

З урахуванням цього організаційне забезпечення роботи судів у його широкому розумінні створюється нормами декількох галузей права – конституційного (в аспекті регулювання установчих повноважень Президента України та ВРУ, виконавчих повноважень КМУ), адміністративного (в аспекті регулювання управлінських відносин в системі судових органів), трудового (в аспекті регулювання трудових відносин в апараті суду [103]), цивільного процесуального (в аспекті забезпечення процесуальних відносин при здійсненні цивільного судочинства), кримінально-процесуального права (у процесуальних аспектах забезпечення розгляду та розв'язання кримінальних справ), бюджетного (в аспекті бюджетної діяльності держави щодо забезпечення роботи судів); фінансового (в аспекті використання органами судової влади коштів для забезпечення виконання функції держави).

Отже, організаційне забезпечення роботи судів – це міжгалузевий правовий інститут, який поєднує правові норми різної галузевої належності, що регулюють взаємопов'язані суспільні відносини. Його слід розуміти як комплекс взаємопов'язаних заходів фінансового, кадрового, матеріально-технічного, інформаційного, організаційно-технічного та іншого непроцесуального характеру, спрямованих на створення належних умов для повного, незалежного та ефективного здійснення правосуддя.

На підставі аналізу та порівняння існуючих підходів щодо змісту поняття «організаційне забезпечення роботи судів» (у широкому розумінні) можна сформулювати такі його ознаки:

– це свідома, вольова та цілеспрямована діяльність усіх залучених суб'єктів;

– поза процесуальний характер діяльності, яка здійснюється поза межами здійснення судочинства;

– за об'єктивним виразом – це діяльність, яка врегульована нормами конституційного, адміністративного, цивільного процесуального, кримінально-процесуального права, бюджетного, фінансового та трудового права;

– є системою взаємопов’язаних горизонтальних (координація) та вертикальних (субординація) зв’язків між уповноваженими особами;

– за своєю функціональною спрямованістю це дії, які мають своєю метою створення, підтримання, гарантування необхідних умов для належного функціонування судів та відправлення правосуддя;

– формальна та організаційна визначеність кола суб’єктів, уповноважених на відповідні дії, та наділених відповідними засобами;

– наявність ресурсів (нормативних, інформаційних, управлінських, кадрових, фінансових, матеріальних, технічних тощо);

– презумпція належних та правомірних дій;

– практична реалізація принципу поділу влади (а значить – інституційна незалежність судів) та раціональна організація трудових відносин у судах;

– організаційне забезпечення характеризується як публічне управління (поєднання ознак державного управління та суддівського самоврядування);

– розмежування механізмів зовнішнього, що реалізується в межах системи стримувань і противаг, та внутрішнього, що здійснюється в межах судової системи, управлінського впливу. Важливо підкреслити, що установчі повноваження Президента України та ВРУ щодо участі в утворенні судів і призначенні суддів не слід ототожнювати із зовнішнім управлінським впливом у вузькому розумінні. У цьому контексті слушною є позиція Д. В. Приймаченка та Р. В. Ігоніна, відповідно до якої установчі функції ВРУ і Президента України не є управлінськими за своєю правовою природою, а тому їх реалізація щодо суду «не може розглядатися в площині позапроцесуального управління судом» [189].

Частиною 1 ст. 155 ЗУ визначено, що «організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату» [296]. Це положення закону вказує на коло суб’єктів організаційного забезпечення роботи суду на інституційному рівні, тобто на рівні конкретного суду.

Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» [294] передбачено комплекс заходів з удосконалення організаційного забезпечення

діяльності судів. До них віднесено поліпшення організаційного, фінансового та кадрового забезпечення органів судової влади; запровадження єдиної системи управління ефективністю та моніторингу роботи судів; унормування внутрішнього аудиту й антикорупційного контролю без втручання у здійснення правосуддя; встановлення прозорих правил планування та розподілу бюджетних ресурсів; удосконалення проходження публічної служби в органах судової влади; перегляд повноважень ДСА України; уточнення правового статусу помічника судді; підвищення ефективності діяльності ССО.

Досліджуючи сучасний стан правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в Україні важливо враховувати комплексний характер законодавства, яке забезпечує функціонування судової влади і судової системи, оскільки воно поєднує норми низки галузей права. Обґрунтованою є позиція С. Ю. Обрусної, відповідно до якої управління судовою системою у правовому аспекті переважно забезпечується нормами адміністративного права, що регулюють значний масив внутрішньоорганізаційних відносин у діяльності судів. Це дає підстави класифікувати відповідні нормативно-правові акти за функціонально-цільовим і структурно-організаційним критеріями [140].

Аналізуючи адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду, Б. О. Гірський зазначає, що система її джерел виходить за межі адміністративного права, водночас зберігаючи притаманні йому форми та методи правового регулювання. Вчений поділяє відповідні нормативно-правові акти на чотири блоки: 1) міжнародні нормативно-правові акти; 2) акти національного законодавства та підзаконні нормативно-правові акти; 3) локальні (спеціальні) акти органів суддівського самоврядування та керівництва судів; 4) судові прецеденти і рішення КСУ [28].

І. Ю. Павлюк, аналізуючи правові засади «організаційного забезпечення діяльності господарських судів, у переліку основних нормативно-правових актів, що регламентують це питання, виокремив дві групи: загальні та спеціальні. До загальних віднесено: Конституцію України, Господарський кодекс України, ЗУ № 1402-VIII та інші нормативно-правові акти. Що стосується другої групи

спеціальних актів, то до неї включаємо такі нормативні документи, наприклад, як: Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, Правила пропуску осіб до приміщень Господарського суду та інші» [156].

С. Ю. Обрусна класифікує акти, що визначають адміністративно-правові засади реформування судової системи України та регулюють організацію судової влади, за субординаційною ознакою на політико-правові й нормативно-правові. До першої групи віднесено «Декларацію про державний суверенітет України, Акт проголошення незалежності України, Концепцію судово-правової реформи від 28.04.1992 та Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів від 10.05.2006. Другу групу становлять Конституція України, міжнародно-правові акти, закони України та підзаконні нормативно-правові акти» [140].

Досліджуючи нормативно-правові засади здійснення контролю за діяльністю місцевих судів, С. І. Віговській виокремлює такі групи правових актів: «1) Конституція України (ст. 6, частини 1 і 2 ст. 124, частини 1 і 2 ст. 126, ч. 1 ст. 127, ч. 1 ст. 129, ст. 130-1, ч. 1 ст. 131); 2) законодавчі акти, що прямо чи опосередковано врегульовують аспекти здійснення контролю за діяльністю місцевих судів в Україні (ЗУ № 1402-VIII, «Про Вищу раду правосуддя», «Про відновлення довіри до судової влади в Україні», «Про очищення влади», «Про державну службу»); 3) підзаконні акти, котрі прямо чи опосередковано врегульовують аспекти здійснення контролю за діяльністю: а) місцевих судів в Україні (підзаконні акти з'їзду суддів України, РСУ, ВРП, ВККСУ, ДСА України, Національного агентства України з питань державної служби (надалі – НАДС); б) конкретного місцевого суду (підзаконні акти голови місцевого суду, керівника апарату місцевого суду, зборів суддів місцевого суду)» [24].

У системі актів правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в України важливу роль відіграють міжнародно-правові акти, серед яких – Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 [50], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16.12.1966 [130] та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [131], Конвенція про захист прав людини і

основоположних свобод Ради Європи (далі – ЄКПЛ) [88] та Додаткові протоколи до неї. «Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» [366] (далі – Угода про асоціацію) закріпила згоду сторін на посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки. Зокрема, ст. 14 цієї Угоди закріплює, що «в рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією» [366].

Зауважимо, що ЄКПЛ і ратифіковані Україною протоколи до неї вже тривалий час є частиною національного законодавства та істотно впливають на організацію судової системи і здійснення правосуддя. Як зазначає Н. О. Холоденко, «найбільш цитованою у судових рішеннях міжнародною інституцією, яка впливає на діяльність національних судів, зокрема і в аспекті їх наукового забезпечення, є ЄСПЛ» [373].

З урахуванням ст. 17 ЗУ «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [193] від 23.02.2006 № 3477-IV суди застосовують при розгляді справ ЄКПЛ та практику Суду як джерело права. На думку А. А. Марченко, прецеденти ЄСПЛ «мають похідний від ЄКПЛ характер, хоча й істотно розширюють та доповнюють її зміст. Зважаючи на це, в системі джерел вітчизняного права ці акти за юридичною силою логічно розмістити одразу після міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано ВРУ» [121].

«У своєму рішенні у справі "Oleksandr Volkov v. Ukraine" ЄСПЛ розглядав аспект якості закону в контексті законності покарань, застосованих в Україні до суддів за порушення присяги, та встановив, що застосовне національне законодавство не відповідало вимогам передбачуваності й захисту від свавілля. Після цього рішення ЄСПЛ не вбачив жодних законодавчих змін, які можна було б вважати такими, що сприяли значно кращій передбачуваності питання про те, яка

поведінка судді згідно з українським законодавством є порушенням присяги» [142]. У справі «Ovcharenkoand Kolos v. Ukraine» було констатовано порушення Статті 8 ЄКПЛ (право на повагу до приватного і сімейного життя) на підставі звільнення суддів КСУ за участь в ухваленні дискусійного рішення за відсутності чіткого тлумачення інкримінованого їм «порушення присяги» та обсягу їхнього функціонального імунітету). Так, ЄСПЛ вважав, що при звільненні суддів КСУ «національні органи влади використали свої дискреційні повноваження у спосіб, що скомпрометував вимогу законності для цілей ст. 8 ЄКПЛ». У справі «BİLGEN v. Turkey» (№ 1571/07) ЄСПЛ знову нагадав про важливість судової незалежності та процесуальних гарантій для захисту цієї незалежності стосовно рішень, які впливають на кар'єру судді [141, с. 11]. У справі EMİNAĞAOĞLU v. Turkey (№ 76521/12) ЄСПЛ зауважив, що «складний характер трудових відносин між членами судової влади та держави вимагав, щоб судова влада була достатньо віддалена від інших гілок влади в державі для того, щоб її члени могли ухвалювати рішення, які більшою мірою обґрунтовувалися вимогами закону і справедливості, без побоювань та користі. Також у цій справі ЄСПЛ посилався на документи Ради Європи, які визнавали, що кожен суддя несе відповідальність за сприяння та захист суддівської незалежності і що із суддями та судами варто консультуватись і залучати їх до участі в розробці законодавства, що стосується їхньої професії, і функціонування системи правосуддя загалом» [141, с. 27–29].

«Визначальними міжнародно-правовими актами, що закріплюють функціонування судової влади, є Монреальська універсальна декларація про незалежність правосуддя (1983 р.), Основні принципи незалежності судових органів, розроблені ООН (1985 р.), Європейська хартія про статус суддів (1993 р.), Загальна (універсальна) хартія судді (1999 р.), Рекомендація No R (94) Комітету Міністрів Ради "Незалежність, дієвість та роль суддів" (1994 р.)» [62]. Зазначені правові акти містять норми щодо організаційного забезпечення роботи судів, визначаючи загальні принципи діяльності судової системи та правового статусу суддів.

Основні принципи незалежності судових органів (надалі – Основні

принципи), схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29.11.1985 та 13.12.1985, стали результатом роботи сьомого Конгресу ООН з профілактики злочинності і поводження з правопорушниками, що проходив у Мілані з 26.08.1985 по 06.09.1985. «Генеральна Асамблея запропонувала урядам дотримуватися їх та брати до уваги в межах свого національного законодавства і практики. Прийняті резолюцією Економічної та соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15.12.1889 "Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів"» [148] пропонували державам впровадити Основні принципи до конституційного процесу країни та внутрішньої практики.

Хоча Основні принципи носять рекомендаційний характер і за своїми властивостями можуть бути віднесені до «м'якого права», вони значною мірою імплементовані у вітчизняне законодавство та правозастосовну практику України.

З метою класифікації актів міжнародного права щодо організаційного забезпечення діяльності судів можна звернутися до системи міжнародних стандартів у сфері правосуддя, аналізуючи які, І. В. Назаров розрізняє такі види правових стандартів: «1) базові – міжнародні стандарти, у яких містяться універсальні принципи здійснення правосуддя (Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1950 р., Загальна декларація прав людини 1948 р., ЄКПЛ 1950 р.); 2) спеціальні (Основні принципи щодо незалежності правосуддя, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН, Європейська хартія про Закон «Про статус суддів» від 10.07.1998); 3) практика ЄСПЛ – рішення ЄСПЛ мають велике значення для тлумачення та розуміння принципів міжнародного права; 4) стандарти ЄС щодо побудови судових систем» [138].

На думку А. Боровик і П. Мандзик, «міжнародні правові стандарти у сфері правосуддя доречно поділити на дві групи: базові загальновизнані міжнародні стандарти та спеціальні міжнародні стандартів у сфері правосуддя. До першої групи слід віднести: Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1950 р., Загальну декларацію прав людини 1948 р., ЄКПЛ 1950 р. Другу групу спеціально галузевих стандартів становлять основні принципи незалежності судових органів,

схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН №№ 40/32, 40/146 від 29.11. 1985 та 13.12.1985, Бангалорські принципи поведінки суддів від 19.05.2006, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної ради ООН № 2006/23 від 27.07.2006, рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам, висновки Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи» [14].

На нашу думку, до другої групи можна віднести Доповідь Європейської Комісії «За демократію через право» (Венеційська Комісія) про правовладдя (верховенство права), ухвалену на її 86-му пленарному засіданні, яке відбулося 25–26.03.2011 [40]; висновки Венеційської Комісії щодо України (Венеціанська Комісія активно долучалася до реалізації конституційної реформи, реформування судової системи) [368]; Висновок №:JUD-UKR/298/2017 щодо ЗУ № 1402-VIII, підготовлений Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ [21].

Відповідно до ст. 9 Конституції України, стандарти першої групи є для України обов'язковими, оскільки ратифіковані ВРУ і стали частиною нашого національного законодавства**.** Друга група стандартів має рекомендаційний характер. Водночас правові акти і першої, і другої груп характеризують різні аспекти організаційного забезпечення роботи судів.

Серед нормативно-правових актів України, що становлять правову основу організаційного забезпечення роботи судів, значну кількість складають законодавчі акти, а саме:

– *Конституція України* [90];

– *кодекси*: КАС України від 06.07.2005 № 2747-IV [83], КУпАП від 07.12.1984 № 8073-X [84], ЦПК України від 18.03.2004 № 1618-IV [380], КПК України від 13.04.2012 № 4651-VI [95], ГПК України від 06.11.1991 № 1798-XII [32], Бюджетний кодекс України від 08.08.2010 № 2456-VI [18];

– *Закони України*: від 02.06.2016 № 1402-VIII [296], від 13.07.2017 № 2136-VIII «Про Конституційний Суд України» [272], від 21.12.2016 № 1798-VIII «Про Вищу раду правосуддя» [196], від 12.02.2015 № 192-VIII «Про забезпечення права на справедливий суд» [233], від 10.12.2015 № 889-VIII «Про державну службу»

[225], від 30.06.1999 № 783-XIV «Про джерела фінансування органів державної влади» [228], від 14.10.2014 № 1700-VII «Про запобігання корупції» [236], від 08.04.2014 № 1188-VII «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» [198], від 08.07.2011 № 3674-VI «Про судовий збір» [295], від 22.12.2005 № 3262-IV «Про доступ до судових рішень» [232], від 23.12.1993 № 3781-XII «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [224], від 05.07.1994 № 80/94-ВР «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [266] та інші нормативно-правові акти. Нормами пп. 2 п.а) ч. 1 ст. 38 ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» передбачено, що органи місцевого самоврядування сприяють діяльності органів суду, прокуратури, юстиції, служби безпеки, Національної поліції, Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, адвокатури і Державної кримінально-виконавчої служби України [275].

Всі ці акти регулюють різні аспекти створення судів, призначення суддів, матеріального, фінансового, кадрового, інформаційного забезпечення роботи судів.

Не менш чисельними є підзаконні правові акти, які створюють правову основу організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Йдеться про:

– *укази Президента України:* від 11.06.2021 № 231/2021 «Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021 – 2023 роки» [294], рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.06.2023 «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» [291], від 17.08.2021 № 365/2021 «Питання конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України» [164], укази Президента України про призначення суддів;

– *постанови ВРУ:* від 07.06.2012 № 4919-VI (втратила чинність) «Про обрання суддів» [281], від 28.04.1992 № 2296-XII «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» [274] та інші;

– *постанови та Розпорядження КМУ*: *постанова* від 27.04.2006 № 590 «Про граничні розміри компенсації витрат, пов’язаних з розглядом цивільних та адміністративних справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави» [223], від

16.06.2003 № 907 «Про затвердження Державної програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003-2005 роки» [239], від 03.08.2011 № 845 «Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників» [258] тощо;

– *розпорядження КМУ:* від 09.02.2022 № 142-р «Деякі питання переміщення казенного підприємства спеціального приладобудування «Арсенал» та забезпечення належними приміщеннями Верховного Суду» [38], від 18.07.2023 № 636-р «Про передачу окремого індивідуально визначеного майна до сфери управління Державної судової адміністрації» [285] та інші;

– *рішення КСУ:* від 12.04.2012 № 9-рп/2012, справа № 1-10/2012 «у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу)» [321]; від 15.05.2019 № 2-р (II)/2019 «у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 ЗУ «Про виконавче провадження (щодо забезпечення державою виконання судового рішення)» [322]; від 18.02.2020 № 2-р/2020, справа № 1-15/2018(4086/16) «у справі за конституційним поданням ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ № 1402-VIII» [323] та інші;

– *постанови Пленуму ВС:* від 03.12.2021 № 15 «Про внесення змін до структури та штатного розпису апарату Верховного Суду» [221], від 02.02.2018 № 1 «Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді» [250], від 22.10.2021 № 10 «Про обрання Голови Верховного Суду» [280], від 17.09.2021 № 7 «Про затвердження Положення про офіційний друкований орган ВС та складу редакційної колегії журналу «Вісник Верховного Суду» [251] тощо;

– *рішення ВРП:* від 19.04.2018 № 1200/0/15-18 «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [256], від 14.02.2023 № 45/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 8359 (щодо забезпечення проведення судового засідання у разі неможливості

його повного фіксування технічними засобами в умовах воєнного чи надзвичайного стану)» [276], від 30.03.2023 № 285/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроекту № 5889 (щодо призначення безстроково суддів, призначених на посаду строком на п’ять років)» [276], від 30.03.2023 № 286/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроєкту № 7698 (щодо вдосконалення окремих питань призначення суддів, повноваження яких припинилися)» [278], від 13.04.2023 № 359/0/15-23 «Про надання консультативного висновку щодо законопроєкту № 5456-д (щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України)» [277] та інші;

– *рішення РСУ*: від 05.02.2015 № 2 (у редакції, затвердженій рішенням РСУ 08.06.2017 № 36) «Щодо затвердження Регламенту Ради суддів України» [390], від 26.11.2010 № 30 (в редакції від 11.06.2021) «Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду» [393], від 05.08.2022 № 23 «Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану» [394]. Рішенням від 24.02.2022 № 9 РСУ «звернула увагу усіх судів України, що навіть в умовах воєнного або надзвичайного стану робота судів не може бути припинена, тобто не може бути обмежено конституційне право людини на судовий захист» [394]. Було рекомендовано «зборам суддів, головам судів, суддям судів України у випадку загрози життю, здоров’ю та безпеці відвідувачів суду, працівників апарату суду, суддів оперативно приймати рішення про тимчасове зупинення здійснення судочинства певним судом до усунення обставин, які зумовили припинення розгляду справ» [394];

– *розпорядження ВС:* від 18.03.2022 № 11/0/9-22 «Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Донецької, Харківської та Херсонської областей)» [270], від 22.04.2022 № 25/0/9-22 «Про відновлення територіальної підсудності судових справ господарських судів Сумської та Чернігівської областей» [199] та інші;

– *накази ДСА України*: від 20.08.2019 № 814 «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України» [241], від 20.07.2017 № 815

«Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників» [253] та інші;

– *спільні накази ДСА України та Міністерства юстиції України:* «Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між Державною судовою адміністрацією України та Міністерством юстиції України» від 18.07.2022 № 238/2975/5 [259]; «Про внесення зміни до пункту 6 Порядку електронної інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Державним реєстром актів цивільного стану громадян» від 13.07.2021 № 240/2485/5 [222]; «Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів» від 14.06.2022 № 177/2370/5 [249] та інші;

– *рішення ВККСУ*: від 20.07.2023 № 34/зп-23 «Про продовження кваліфікаційного оцінювання суддів» [289], від 20.07.2023 № 30/зп-23 «Про звернення до Вищої ради правосуддя та Державної судової адміністрації України щодо визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах» [269], від 18.07.2023 № 22/зп-23 «Про внесення змін до Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, затвердженого рішенням ВККСУ від 13.10.2016 № 81/зп-16 (зі змінами)» [217], від 12.07.2023 № 17/зп-23 «Про внесення змін до Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді» [216] та інші;

– *акти НШСУ*, спрямовані на забезпечення належної підготовки суддів. О. В. Щерблюк наводить перелік «нормативно-правових актів, які НШСУ підписала останнім часом: Меморандум про співробітництво між Тренінговим центром прокурорів України та НШСУ; Меморандум про співпрацю між НШСУ та ССО; Меморандум про співпрацю між Міжнародним комерційним арбітражним судом при Торгово-промисловій палаті України та НШСУ; Договір про співробітництво між НШСУ та Державним навчально-науковим закладом післядипломної освіти «Дипломатична академія України імені Геннадія Удовенка при Міністерстві закордонних справ»; Меморандуму про співпрацю між НШСУ та Науково-дослідним інститутом інтелектуальної власності Національної академії правових наук України; Меморандум про співпрацю між НШСУ та Національним агентством з питань запобігання корупції; Меморандум про співпрацю між НШСУ та

Національною академією прокуратури України тощо» [389].

Слід погодитися з тим, що суспільні відносини з організаційного забезпечення роботи судів упорядковуються також положеннями конституційного, кримінального, фінансового, бюджетного законодавства. Тому важливо усвідомлювати, що сучасне законодавство України про діяльність судів та організаційне забезпечення такої діяльності носить комплексний характер. Саме таку властивість необхідно враховувати в науково-практичній дискусії щодо подальшої систематизації законодавства про діяльність судів та її організаційне забезпечення.

1.3. Принципи організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Принципи права у сучасному науковому дискурсі досліджуються як одна з найважливіших категорій загальнотеоретичної юриспруденції та галузевих юридичних наук. Термін «принцип» застосовується у таких значеннях: «1) основні засади, вихідні ідеї, що характеризуються універсальністю, загальною значущістю, вищою імперативністю і відображають суттєві положення теорії, вчення, науки, системи внутрішнього і міжнародного права, політичної, державної чи громадської організації (гуманізм, законність, справедливість, рівність громадян перед законом тощо); 2) внутрішнє переконання людини, що визначає її ставлення до дійсності, суспільних ідей і діяльності» [25, с. 110–111].

Як зазначає А. М. Колодій, «у вітчизняній юридичній літературі, що дісталася нам у спадок, існує багато різних дефініцій принципів права. Безумовно, це зумовлюється тим, що принципи права – неодноманітне і неоднозначне явище, до дослідження якого можна і треба підходити з різних боків» [85, с. 42].

За даними дослідження С. В. Прийми, проведеного у 2014 р., електронний каталог бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого містив 9391 працю, у назві якої вжито слово «принцип», причому 6817 із них було видано протягом 2004–2014 рр. [188, с. 46]. Наведені показники

засвідчують значний науковий інтерес до проблематики принципів і підтверджують актуальність дослідження змісту цього поняття в юридичній науці.

Важливо підкреслити, що існуючі дослідження принципів права досить умовно можна поділити на дві групи: 1) дослідження принципів права як самостійної наукової категорії, одного з джерел права, їх ролі у правотворенні, правозастосуванні та тлумаченні права; 2) дослідження принципів права з точки зору їх інструментальної ролі – як складового елемента певних правових механізмів, статусів або понять. З урахуванням наведених дослідницьких підходів можна стверджувати, що розуміння сутності, призначення та властивостей принципів права у сучасному науковому дискурсі є плюралістичним. Так само багатоманітними є запропоновані науковцями класифікації принципів права.

Свого часу М. В. Цвік вказував на «обумовленість впливу принципів на різні правові явища, акцентуючи увагу на ієрархії та характері взаємодії різних за своїм рівнем діючих в правовій сфері принципів – загальнолюдських, правової системи, права, міжгалузевих, галузевих, правових інститутів» [379, с. 34]. Такий підхід визнається науковцями і дотепер. Так, виокремлюючи різні класифікації принципів права, А. М. Колодій до принципів системи права відносить: загально-правові, міжгалузеві, галузеві, принципи інститутів права [85, с. 44]. О. О. Уварова зазначає, що в юридичній літературі загальновизнаним є ієрархічне структурування принципів права за сферою їх дії, відповідно до якого виокремлюють загальнолюдські та загальні принципи права, а також міжгалузеві, галузеві принципи і принципи окремих інститутів права. [365, с. 62].

Визначення системи принципів організаційного забезпечення роботи судів доцільно розпочати з аналізу наявних підходів до класифікації принципів більш загального рівня – принципів судової влади та судової системи.

Принципи судової влади на системному рівні розглядаються як різновид «принципів організації й діяльності органів державної влади. Більшість із них є міжгалузевими, тому що обов’язок їх забезпечення з боку держави випливає із конституційного положення про судовий захист прав і свобод людини (ст. 55

Конституції України), а отже, поширюється на весь процес реалізації судової влади» [347, с. 84].

Як було встановлено в попередньому підрозділі дисертації, організаційне забезпечення роботи судів є міжгалузевим правовим інститутом, що об'єднує норми різної галузевої належності, які регулюють взаємопов'язані суспільні відносини, що виникають у діяльності спеціально уповноважених органів і посадових осіб зі створення та підтримання належних умов для ефективного здійснення правосуддя в Україні. З урахуванням зазначеної вище класифікації принципів права можна стверджувати, що міжгалузевий правовий інститут організаційного забезпечення роботи судів базується на системі взаємопов'язаних правових принципів, які за своєю правовою природою включають загально-правові, галузеві та міжгалузеві принципи.

Залишаючи за межами цього дослідження дискусії щодо можливості скласти вичерпний перелік загально-правових принципів, зазначимо, що найбільш значущі з них закріплено на рівні Конституції України: верховенство права (ч. 1 ст. 8); законність (ч. 2 ст. 8, ст. 9; ч. 2 ст. 19); використання державної мови (ст. 10); рівність (ст. 21, ст. 24, ст. 26); повага до гідності людини (ст. 28); недоторканність особистого життя (ст. 31; ст. 32); свобода вираження своєї думки (ст. 34) тощо.

Спроби системного аналізу та класифікації принципів судової влади, як відомо, здійснюються постійно, але з кожною наступною спробою такі дослідження не втрачають актуальності, оскільки не привели до одностайного розуміння існуючих класифікацій. Науковцями Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого було виділено три підходи до класифікації принципів судової влади. Так, «прихильники першого вважають, що треба виокремити принципи, власне, судової влади, принципи її організації й діяльності; другого – що ці принципи слід диференціювати на дві групи – принципи організації судової влади (організаційні) і принципи її діяльності (функціональні, організаційно-функціональні); третього – що їх поділ на організаційні й функціональні є умовним, оскільки обидві групи засад знаходять своє відбиття і в побудові судової системи, і в процесі вирішення судом юридично значущих справ»

[347, с. 85]. Так, аналізуючи принципи організації адміністративного судочинства за їх цільовою спрямованістю, В. Б. Пчелін характеризує поширений розподіл таких принципів на організаційні та функціональні як «дещо умовний, оскільки майже всі принципи, які згідно з наведеною позицію, слід вважати організаційними, в повній мірі можуть бути й функціональними» [308, с. 88].

Враховуючи наведену вище класифікацію, до принципів організаційного забезпечення роботи суду можна віднести і організаційні, і функціональні принципи. Водночас функціональні принципи, які характеризують організаційне забезпечення роботи суду, не можуть охоплювати процесуальні вимоги щодо здійснення судочинства, а включають тільки функціональний аспект роботи суду як юридичної особи публічного права, як колективу професійних суддів та апарату суду (на інституційному рівні), а також принципи управлінського впливу ВРП та ДСА України щодо належної організації роботи суду (на системному рівні).

У попередньому підрозділі дисертації обґрунтовано, що поняття «організаційне забезпечення роботи судів» характеризує зовнішній управлінський процес, спрямований на створення та підтримання належних умов для функціонування судів, тоді як процесуальна діяльність суду перебуває поза межами такого впливу. Отже, спеціальні принципи, закріплені нормами процесуальних галузей права, безпосередньо не поширюються на організаційне забезпечення роботи судів. Водночас організаційні принципи судової влади утворюють основу всієї системи принципів організаційного забезпечення роботи судів, вони «звернені до відносин, які виникають із приводу не розгляду й вирішення конкретного виду судової справи, а організації судової системи, структури її органів, статусу суддів, тобто у зв’язку з організаційними відносинами» [147, с. 32].

С. Ю. Обрусна визначає принципи організації та діяльності судової влади як «керівні ідеї, що характеризують зміст діяльності як судової влади, так і окремих судів. Принципи організації та діяльності нерозривно пов’язані з принципами правосуддя і разом становлять ідеологічну основу виникнення, становлення й функціонування багатьох соціальних явищ у сфері реалізації судової влади». Основоположними ідеями функціонування судової системи ця дослідниця називає

законність, справедливість, неупередженість, рівність усіх фізичних та юридичних осіб у доступі до правосуддя, правова можливість реального захисту своїх прав та законних інтересів [140, с. 26].

Чимало науковців, досліджуючи різні аспекти діяльності судів та судової системи загалом, розмежовують в окремі групи принципи формування (або побудови) судової системи та принципи її функціонування. Зокрема, це А. Л. Борко [13], В. Д. Бринцев [15], В. В. Городовенко [31], І. В. Назаров [137], С. Ю. Обрусна [140], Н. В. Охотницька [150], О. В. Щерблюк [389] та інші. Як зазначають науковці Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого, «у правових джерелах найпоширенішою є класифікація розглядуваних нами принципів на судоустрійні (організаційні) й судочинні (функціональні)» [347, с. 79].

За іншою версією цієї класифікації «система принципів правосуддя поділяється на три підсистеми: а) інституціональну (загальні принципи судової влади); б) функціональну (принципи відправлення правосуддя) й в) організаційну (принципи організації системи судових органів, або судоустрійні)» [147, с. 31].

Досліджуючи принципи організації та забезпечення діяльності місцевих загальних судів, І. Д. Прошутя визначає їх як «вихідні положення, правила, що покладені в основу побудови системи таких судів та забезпечення їх діяльності» [307, с. 50].

Аналіз існуючих наукових підходів свідчить, що терміни «судова влада», «судова система» та «система судоустрою» часто застосовуються, як синонімічні, що вносить термінологічну плутанину, у тому числі – у процесі дослідження принципів організаційного забезпечення роботи судів.

Так, науковці Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, аналізуючи принципи правосуддя, мають на увазі «засади або основи організації й діяльності судів», вважаючи ці поняття синонімічними, «принципи правосуддя» і «принципи судочинства» ці дослідники вважають «майже ідентичними» [347, с. 58, 51]. І. Б. Факас пропонує розрізняти дві підсистеми конституційно-правових принципів (засад) організації і діяльності судів загальної юрисдикції: «принципи організації судів загальної юрисдикції (принципи

територіальності та спеціалізації судів) та принципи діяльності судів загальної юрисдикції (які також поділяються на: 1) конституційні матеріальні; 2) конституційні процесуальні)» [370, с. 6].

О. В. Щерблюк, спираючись на поділ принципів організації судоустрою на «загальні та спеціальні, до загальних принципів пропонує віднести ті, що стосуються організації діяльності всієї системи судоустрою, а до спеціальних ті, що відносяться до окремих структурних елементів цієї системи (судових органів та установ). Спеціальні принципи організації судоустрою деталізуються у нормативно-правових актах, які забезпечують діяльність різних судових органів та установ, враховуючі певні особливості такої діяльності» [389, с. 86, 96].

М. С. Булкат обґрунтовує «підхід щодо розуміння принципів судової влади як доктринальних положень, фундаментальних, вихідних ідей, покладених в основу функціонування судової влади. Аргументовано, що принципи права є первинним поняттям відносно принципів судової влади і визначають організаційно-правовий вектор розвитку суспільного та державного регулювання» [16, с. 19–20].

А. А. Іванищук виділяє принципи «діяльності судової гілки влади та окремо – принципи, що стосуються правового забезпечення судової гілки влади. Важливо, що характеристикою сутності адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади А. Іваніщук називає загальні та спеціальні принципи» [61, с. 140, 142–148].

На думку С. Ю. Обрусної, під принципами судової влади слід розуміти норми найбільш загального керівного характеру, які визначають її місце в системі державної влади, завдання, побудову основних інститутів та становлять єдину цілісну, взаємопов’язану систему [140, с. 18–19].

О В. Щерблюк визначає, що «правові засади та принципи організації судоустрою в Україні – це закріплені в законі нормативні основи, правила організації та діяльності судових органів й установ, які реалізують органи державної влади (законодавчої, виконавчої та судової) у межах своєї компетенції» [389, с. 213].

О. І. Безпалова, Д. В. Мандичев, досліджуючи організаційне забезпечення діяльності господарських судів України, до принципів такого забезпечення відносять принципи незалежності та недоторканності суддів та підкорення їх лише закону, гарантування суддівського самоврядування, єдність системи судів загальної юрисдикції, обґрунтованості та науковості організаційних рішень, ефективності тощо [9, с. 45].

«До загальних принципів адміністративно-правового забезпечення судової гілки влади належать такі: поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову; принцип верховенства права та правового закону; принцип здійснення судочинства виключно судами; принцип обов'язковості рішень судів; принцип незалежності й недоторканності суддів; принцип територіальності та спеціалізації судів, принцип інстанційності» [61, с. 148].

Як було обґрунтовано у попередньому підрозділі, доцільно розглядати організаційне забезпечення роботи судів на двох рівнях – системному (на рівні всієї судової системи) та інстанційному (на рівні конкретного суду). На нашу думку, загальні принципи організаційного забезпечення роботи судів характеризують ці обидва рівні та можуть бути визначені, як взаємопов'язані норми найбільш загального характеру, що визначають призначення судової системи, вимоги щодо інформаційного, кадрового, матеріально-технічного, правового забезпечення основних інститутів судової системи з метою створення умов належної реалізації її функцій.

Для системного дослідження завдань організаційного забезпечення роботи судів, на нашу думку, важливо здійснити аналіз тих функціональних завдань, які мають органи державної влади – суб'єкти організаційного забезпечення роботи судів – ВРП, ДСА України, апарати судів щодо фінансового, інформаційного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення роботи судів.

Словник UA визначає завдання як: «1) наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справу тощо; 2) настанову, розпорядження виконати певне доручення [337]. У загальному розумінні завданням є сукупність дій, які необхідно виконати для досягнення певної мети або результату» [129]. Завдання можуть бути

конкретизованими, чітко визначеними, а також обмеженими в часі та ресурсах. Для комплексного дослідження організаційного забезпечення роботи судів важливо з'ясувати завдання та функції такого забезпечення, оскільки вони співвідносяться між собою як конкретизовані дії, спрямовані на досягнення певної мети, та загальні напрями діяльності. Функції організаційного забезпечення роботи судів буде проаналізовано в наступному підрозділі дисертації.

На нашу думку, принципи та завдання організаційного забезпечення роботи судів тісно взаємопов'язані між собою, створюючи загальну картину вихідних положень (статики) та визначених для реалізації завдань (динаміки).

З точки зору дослідження джерел правового закріплення принципів організаційного забезпечення роботи судів як ієрархічної системи нормативно-правових актів, існують різні методологічні підходи, які можна умовно охарактеризувати, як традиційні та нетрадиційні.

Науковці Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого називають «найпростішою» класифікацію принципів організації й діяльності судової влади за нормативним джерелом розміщення (галуззю права) та відносять до її складу наступні джерела: конституційні, судоустрійні, судочинства конституційного, цивільного, господарського, адміністративного, кримінального [347, с. 65–66].

А. В. Боровик залежно від джерел нормативно-правового закріплення розподіляє принципи на «конституційні принципи побудови судової системи й принципи, що закріплені у законодавстві про судоустрій» [14, с. 94].

Досліджуючи принципи організації адміністративного судочинства, В. Б. Пчелін виділяє принципи конституційні та законодавчі [308, с. 83].

Змістовно близькою є класифікація принципів судової влади за формою нормативного вираження, що поділяє принципи на закріплені в деклараціях: а) міжнародних і внутрішньодержавних; б) у конституціях і в) у поточному законодавстві [51, с. 194; 139, с. 21, 32, 33; 347, с. 65].

Досліджуючи структуру нормативно-правової основи кадрового забезпечення діяльності ВАКС, К. О. Придачук виділяє наступні рівні: «рівень

Конституції України, міжнародно-правовий, законодавчий, підзаконний, яким охоплено акти, прийняті суб'єктами нормотворчої діяльності поза системою правосуддя, суб'єктами нормотворчої діяльності в системі правосуддя)» [187, с. 22].

На думку І. В. Назарова, «організаційні принципи судової влади утворюють самостійну систему, оскільки відповідають вимогам самостійності, повноти, несуперечності і є тісно взаємозалежними» [137, с. 38–39]. По суті їх самостійне функціонування унеможливлюється. При цьому до цієї групи включають принципи: територіальності, спеціалізації, інстанційності, єдності, ступінчастості, ієрархічності, доступності, самостійності суду.

Аналізуючи адміністративно-правовий статус ДСА України, В. О. Кібець доходить висновку, що «функціональна нормативно-правова база визначається двома напрямками: 1) нормативно-правові акти загального характеру (Конституція, ЗУ тощо); 2) нормативно-правові акти спеціального характеру (рішення з'їзду суддів України і РСУ)» [78, с. 9].

Майже осторонь поширених класифікацій принципів формування та функціонування судової системи стоїть класифікація, запропонована С. І. Віговським: «до системи принципів контролю за діяльністю місцевих судів відносяться: 1) загальноправові принципи: верховенства права; законності; гуманізму; справедливості; правової рівності; 2) галузеві якісно-функціональні принципи (як спеціальні принципи контролю): прозорості (гласності й відкритості); доброчесності; неупередженості (об'єктивності, нейтральності) контролю; професійності; стабільності (систематичності); оперативності; обґрунтованості та визначеності; дієвості, результативності та ефективності; підзвітності громадянам України; 3) особливі принципи: недопущення втручання у процес правосуддя; неприпустимості підпорядкування суддів суб'єктам контролю» [24, с. 196–197]. Запропонована класифікація базується на систематизації функціональних принципів судової системи України.

Перспективними як з теоретичної, так і з практичної точок зору є «некласичні» класифікації, які спираються на декілька критеріїв систематизації. Так, С. Ю. Обрусна «на основі аналізу чинного законодавства про судоустрій

виділяє три підсистеми системи принципів судової влади: інституціональні, організаційні (судоустрійні) та функціональні (процесуальні) і відзначено, що вказані групи принципів тісно пов'язані між собою, оскільки тільки чітке дотримання кожного з них забезпечує безумовне дотримання засад організації судової влади, яка реалізується шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур» [140, с. 19].

А. М. Макаровець, спираючись на класифікацію нормативно-правових актів, які у своїй сукупності становлять правові засади діяльності апарату суду, поділяє їх не лише за місцем в ієрархії джерел права, а й за функціональним призначенням на такі групи: «1) організаційно-управлінського характеру, які регламентують порядок створення, організації, управління, функціонування та діяльності апарату суду, його взаємодії з іншими учасниками правовідносин у системі правосуддя; 2) забезпечувального характеру, які регламентують питання матеріального та фінансового забезпечення діяльності апарату суду; 3) кадрового спрямування, що покликані реалізовувати кадрову політику в системі діяльності судів; 4) контрольного напряму для реалізації контролю за правомірністю діяльності апарату суду, дисципліною, недопущенням корупції, тощо; 5) нормативно-етичного характеру для встановлення і додержання правил поведінки працівників апарату суду, недопущення конфліктів інтересів і т.п.» [110, с. 3–4].

М. С. Булкат на підставі аналізу сучасних підходів «до розуміння системи принципів судової влади у вітчизняній юридичній науці пропонує умовно розділити їх на дві основні групи: моноструктурну та поліструктурну. Підходи моноструктурної групи передбачають однорідну структуру у вигляді довільного переліку принципів, характеризуються зрівнянням різних положень доктрини судової влади (ознак, функцій, принципів), ототожненням понять, високим ступенем впливу норм чинного законодавства на їх формування. Основною особливістю полі структурних підходів є формування кількох рівнів або підсистем принципів судової влади, характеризуються послідовною логікою конструювання» [16, с. 9].

Загалом ми поділяємо наведену точку зору щодо доцільності побудови поліструктурної системи принципів судової влади. Утім, з огляду на поліаспектний характер організаційного забезпечення роботи судів, що виявляється на інституційному та системному рівнях, реалізується через діяльність апарату суду, ВРП та ДСА України, цілком виправданим є застосування багатовимірної класифікації принципів, яка включає вертикально інтегровані та горизонтально інтегровані принципи.

У такій класифікації підсистема вертикально-інтегрованих принципів організаційного забезпечення роботи судів охоплює правові принципи, визначені різними джерелами права України відповідно до їх юридичної чинності та ієрархічного зв'язку – Конституцією України, чинними міжнародними договорами України та актами «м'якого права» (які поширюють свою юрисдикцію на Україну внаслідок членства у Раді Європи та процесів імплементації Acquis communautaire – спільного правового доробку ЄС); ЗУ та кодексами, підзаконними правовими актами. Натомість підсистема горизонтально-інтегрованих принципів організаційного забезпечення роботи судів включає самостійні, але взаємопов'язані блоки принципів кадрового, матеріально-технічного, інформаційного, фінансового забезпечення.

Частиною 2 ст. 19 ЗУ «Про правотворчу діяльність» від 24.08.2023 № 3354-IX, введення якого в дію має відбутися «через один рік з дня припинення або скасування воєнного стану в Україні, визначено, що в Україні встановлюється така ієрархія нормативно-правових актів: 1) Конституція України; 2) чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана ВРУ; 3) закони; 4) постанови ВРУ, укази Президента України; 5) постанови КМУ, нормативно-правові акти Національного банку України; 6) накази міністерств; 7) нормативно-правові акти інших державних органів; 8) постанови ВР АРК, Ради міністрів Автономної Республіки Крим; 9) акти обласних державних адміністрацій; 10) накази міністерств Автономної Республіки Крим; 11) акти Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій; 12) акти районних державних адміністрацій; 13) акти органів місцевого самоврядування» [288].

Як відомо, Конституцією України закріплено, що «судоустрій визначається виключно законами України» (п. 14 ст. 92), «судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та спеціалізації і визначається законом» (ст. 125) [90]. У ст. 125 Основного закону «визначено засадові положення організації системи судів загальної юрисдикції в Україні: єдність, внутрішньосистемна і територіальна розгалуженість, певна автономність спеціалізованих підсистем, очолюваних вищими судами; моноцентризм судової системи, який реалізований через надання Верховному Суду статусу найвищого судового органу» [91, с. 866].

Закріплений у ст. 126 Конституції України принцип незалежності суддів означає не лише процесуальну незалежність та свободу від зовнішнього впливу під час здійснення судочинства, але й включає в себе відсутність необхідності самостійно дбати про власне матеріально-технічне забезпечення та допоміжний персонал: «Влада мусить створювати відповідні умови для ефективної діяльності суддів, зокрема наймати потрібну кількість суддів і забезпечувати їх належну підготовку, надавати в їхнє розпорядження відповідний персонал та обладнання, а також дбати про те, щоб статус та платня суддів відповідали гідності їх професії і відповідальності» [91, с. 867]. Статті 127-128, 131 Основного закону містять принципи, які є основоположними для кадрового забезпечення роботи судів, закріплюючи, зокрема, вимоги щодо законності, професіоналізму, політичної нейтральності, неупередженості, конкурсного відбору суддів. У ст. 130 Конституції України закріплено принципи фінансування та забезпечення належних умов для функціонування судів. Статтею 130-1 визначено засаду вирішення питань внутрішньої діяльності судів суддівським самоврядуванням [90].

Відповідно до правової позиції КСУ, викладеної у п. 2 резолютивної частини рішення КСУ від 01.12.2004 № 19-рп/2004 у справі за конституційним поданням ВСУ щодо офіційного тлумачення положень ч. 1, 2 ст. 126 Конституції України та ч. 2 ст. 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу). У цьому Рішенні положення ч. 2 ст. 126 Конституції України про те, що «вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється», витлумачено як забезпечення незалежності суддів у зв’язку зі здійсненням ними

правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо» [317].

КСУ у своїх рішеннях також неодноразово акцентував увагу на проблемах фінансового забезпечення судів. Зокрема, на важливість забезпечення належного рівня фінансування судової влади КСУ наголошував у своїх рішеннях – у рішенні від 20.03.2002 № 5-рп/2002 «у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 ЗУ "Про Державний бюджет України на 2001 рік" та ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пп. 2, 3, 4, 5,8, 9 ч. 1 ст. 58 ЗУ "Про Державний бюджет України на 2001 рік" і підп. 1 п. 1 ЗУ "Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів" (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій)» [319] КСУ підкреслив, що «зменшення (в тому числі шляхом зупинення дії окремих нормативних актів) видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів не забезпечує повного і незалежного здійснення правосуддя, нормального функціонування судової системи, що може призвести до зниження довіри громадян до державної влади, загрожувати реалізації гарантованого Конституцією України права людини і громадянина на судовий захист» [319].

Також у Рішенні у справі за конституційним поданням Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень ч. 1 ст. 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11.03.2010 № 7-рп/2010 КСУ визначив, що «окреме фінансування кожного суду загальної юрисдикції та Конституційного Суду України забезпечує умови для конституційних гарантій їх самостійності та незалежності суддів при здійсненні правосуддя, оскільки унеможливлює негативний вплив на них через механізми виділення та розподілення належних їм відповідно до закону коштів Державного бюджету України. Суди всіх юрисдикцій та рівнів є юридичними особами

публічного права, а тому мають достатні правові підстави самостійно розпоряджатися цими коштами» [318]. Також саме у цьому рішенні КСУ закріплено принципи: «фінансування всіх судів в Україні повинне забезпечуватися державою виключно за рахунок коштів Державного бюджету України; контроль, повнота і своєчасність виділення таких видатків» [318].

Чимало міжнародно-правових актів, учасницею яких є Україна, спрямовано на закріплення принципу незалежності судів та суддів: ст. 6 ЄКПЛ «Про захист прав людини та основоположних свобод» [87], відповідно до якої кожен має право на незалежний і справедливий суд, «Міжнародний пакт про громадянські та політичні права» [130], «Основні принципи щодо незалежності судових органів, схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН» [148] від 29.11.1985 та 13.12.1985, «Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів, схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 15.12.1989, Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН від 27.07.2006, Європейську хартію про закон щодо статусу суддів, Резолюція Європейської асоціації суддів стосовно ситуації в Україні в сфері дисциплінарної відповідальності суддів (Тронхейм, 27.09.2007)» [160].

Стаття 14 Угоди про асоціацію, яку було ратифіковано із заявою Законом від 16.09.2014 № 1678-VII, містить декілька важливих норм-принципів щодо «співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки. Зокрема, визначено, що співробітництво буде спрямоване на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод» [366].

З урахуванням європейської правозастосовної практики та статусу ВРП, ДСА України як суб’єктів владних повноважень, публічного управління, для організаційного забезпечення роботи суду актуальним є вивчення та імплементація принципів публічного управління країн ЄС. Судове управління як підсистема публічного управління у найбільш загальних своїх закономірностях керується

принципами останнього. Як ми вже зазначали у попередньому підрозділі нашого дослідження, «організаційне забезпечення діяльності судів є одним із елементів судового управління» [9].

На «забезпечення незалежності судової системи спрямовані зобов'язання держав-учасниць ОБСЄ: документом Копенгагенської наради 1990 р. проголошено, що держави-учасниці забезпечують «незалежність суддів і неупереджене функціонування державної судової служби» (параграф 5.12). Окрім імперативних міжнародних зобов'язань, розроблена низка стандартів м'якого права, покликаних скеровувати виконання таких зобов'язань. До них належать документи ООН, рекомендації Ради Європи, висновки Консультативної ради європейських суддів, Європейська хартія про закон «Про статус суддів», а також Київські рекомендації ОБСЄ/БДІПЛ щодо незалежності судочинства у Східній Європі, на Південному Кавказі та у Середній Азії» [21, с. 6].

Висновки та рекомендації міжнародних організацій та інституцій здебільшого мають властивості актів «м'якого права», тобто базуються на добровільному використанні або виконанні, а також не забезпечуються жорсткими механізмами імплементації та контролю. Часто саме у актах «м'якого права» містяться розгорнуті тлумачення тих чи інших принципів, а самі акти завдяки багаторазовій повторюваності набувають авторитету переконливого джерела права, яке може конкурувати з імперативними нормами класичних джерел права. Широке використання актів м'якого права набирає все більшої питомої ваги у регулюванні різних сфер, зокрема у визначення принципів здійснення правосуддя та забезпечення судової влади.

Важливо підкреслити, що значна кількість засадничих, основоположних ідей щодо організаційного забезпечення роботи судів не закріплені безпосередньо у джерелах права, а тільки можуть бути виведені з актів судового чи адміністративного тлумачення. Це дозволяє назвати такі принципи імпліцитними (неявними). Іншу частину принципів організаційного забезпечення роботи судів закріплено у текстах нормативно-правових актів безпосередньо.

Для систематизації принципів організаційного забезпечення роботи судів важливо дослідити норми таких ЗУ: ЗУ № 1402-VIII [296], «Про Вищу раду правосуддя» [196] від 21.12.2016 № 1798-VIII, «Про доступ до судових рішень» [232] від 22.12.2005 № 3262-IV, «Про звернення громадян» [268] від 02.10.1996 № 393/96-ВР, «Про інформацію» [271] від 02.10.1992 № 2657-XII, «Про судовий збір» [295] від 08.07.2011 № 3674-VI, «Про доступ до публічної інформації» [231] від 13.01.2011 № 2939-VI, «Про захист персональних даних» [267] від 01.06.2012 № 2297-VI, «Про державну службу» [225] від 10.12.2015 № 889-VIII, «Про запобігання корупції» [236] від 14.10.2014 № 1700-VII, «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду прав людини» [193] від 23.02.2006 № 3477–IV. Із 28.03.2015 набув чинності ЗУ «Про забезпечення права на справедливий суд» від 12.02.2015 № 192-VIII, окремим Розділом XI якого визначено «Організаційне забезпечення діяльності судів» [233].

Найважливіші загальні принципи організаційного забезпечення роботи судів визначено ч. 1 ст. 17 ЗУ № 1402-VIII: «Судоустрій будується за принципами територіальності, спеціалізації та інстанційності»; пп. 6-8 ч. 4 ст. 17: «Єдність системи судоустрою забезпечується: 6) єдиним порядком організаційного забезпечення діяльності судів; 7) фінансуванням судів виключно з Державного бюджету України; 8) вирішенням питань внутрішньої діяльності судів органами суддівського самоврядування» [296]. Статтею 146 ЗУ № 1402-VIII визначено, що «держава забезпечує фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів відповідно до Конституції України» [296], а ст. 148 цього ж закону закріплює принцип «фінансування всіх судів в Україні за рахунок коштів Державного бюджету України, а видатки загального фонду Державного бюджету України на утримання судів відносить до захищених статей видатків Державного бюджету України» [296]. Також важливим є сам факт включення до ЗУ № 1402-VIII розділу «Прикінцеві та перехідні положення», що забезпечують принцип спадковості та неперервності реалізації судової влади та організаційного забезпечення роботи судів.

Основні принципи фінансового забезпечення роботи судів закріплено у ст. ст. 33, 37, 38 Бюджетного кодексу України. Зокрема, ВРП «до 1 березня року, що передує плановому, подає КМУ пропозиції щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади та її незалежності (ст. 33 Бюджетного кодексу України). КМУ до схвалення проекту закону про Державний бюджет України подає цей проект закону ВРП по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя» [18] (ч. 2 ст. 37). Разом з проектом ЗУ про Державний бюджет, схваленим КМУ, подаються: 11-11) «інформація щодо врахування пропозицій ВРП до проекту закону про Державний бюджет України по статтях, пов'язаних із забезпеченням функціонування судів і діяльності суддів, органів та установ системи правосуддя (з вмотивованим обґрунтуванням)» [18].

Пунктами 16-18 частини першої статті 3 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» також закріплено, що ВРП «здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; бере участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя відповідно до Бюджетного кодексу України; затверджує за поданням ДСА України нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів; погоджує в установленому порядку перерозподіл бюджетних видатків між судами, крім ВС» [196].

Крім того, ч. 3 ст. 23 Бюджетного кодексу України передбачає й інші повноваження ВРП «у сфері фінансового забезпечення судів, органів та установ системи правосуддя: пропозиції про зменшення бюджетних асигнувань на утримання судів, інших органів і установ системи правосуддя мають бути погоджені КМ України з ВРП» [18].

«Перерозподіл видатків між розпорядниками бюджетних коштів нижчого рівня у системі ДСА України у межах загального обсягу бюджетних призначень за відповідною бюджетною програмою окремо за загальним та спеціальним фондами державного бюджету здійснюється ДСА України. Перерозподіл видатків, що здійснюється відповідно до абзацу другого цього пункту та призводить до зміни

обсягів видатків судів, погоджується ДСА України з ВРП. У період відсутності повноважного складу ВРП такий перерозподіл видатків здійснюється ДСА України без погодження з ВРП» [367, с. 6]. Системний аналіз наведених положень законодавства щодо фінансового забезпечення роботи судів дозволяє визначити такі принципи цього забезпечення: гарантованості, збалансованості, обґрунтованості, паритетності у прийнятті рішень; делегування повноважень; захищеності видатків Державного бюджету України на фінансування судів; прозорості та публічності.

Принципи матеріально-технічного забезпечення роботи судів можна визначити, проаналізувавши ст. 152, 152, 158, 159, 160-163 ЗУ № 1402-VIII. Зокрема, це такі принципи: «комп'ютеризація судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування ЄСІТС; додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил; забезпечення недоторканності та цілісності приміщень судів, органів і установ системи правосуддя, недоторканності та цілісності розташованого у таких приміщеннях майна; запобігання, недопущення чи припинення протиправних дій щодо суду; виявлення та нейтралізації загроз для суду, суддів, учасників процесу; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засоби фото- і кінозйомки, відеозапису» [296]. Системний аналіз Типового положення, затвердженого Наказом ДСА України від 08.02.2019 № 131 [262], окрім вже перелічених дозволяє визначити принципи дотримання заходів пожежної безпеки; належної експлуатації приміщення суду, санітарно-технічного стану робочих приміщень, інженерних систем і комунікацій; визначення та дотримання процедур із забезпечення охорони та підтримання громадського порядку в судах; клієнтоорієнтованості.

Принципи інформаційного забезпечення роботи судів дозволяє визначити Стаття 15-1 ЗУ № 1402-VIII: «принцип ведення електронного діловодства; централізованого зберігання процесуальних та інших документів та інформації в єдиній базі даних; захищеного зберігання, автоматизованої аналітичної і

статистичної обробки інформації; автоматизації роботи судів, ВРП, ВККСУ, ДСА України, їх органів та підрозділів; обміну документами та в електронній формі; аудіо- та відеофіксації судових засідань, засідань ВККСУ, ВРП, її органів, їх транслювання в мережі Інтернет у порядку, визначеному законом; ведення ЄДРСР; функціонування офіційного веб-порталу судової влади України, веб-сайтів ВРП та ВККСУ; функціонування єдиного контакт-центру для управління запитами, іншими зверненнями; можливість автоматизованої взаємодії цієї системи з іншими автоматизованими, інформаційними, інформаційно-телекомунікаційними системами органів та установ системи правосуддя, органів правопорядку, Міністерства юстиції України та підпорядкованих йому органів та установ; безоплатної реєстрації осіб в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі; застосування комплексної системи захисту інформації з підтвердженою відповідністю» [296].

Однією з новел у цій сфері є поданий народними депутатами законопроект, який відкриє суддям доступ до державних реєстрів для оперативної ідентифікації учасників процесу [305]. На сьогодні законодавство обмежує ці можливості лише окремими випадками.

Інформаційна складова відіграє важливу роль у організаційному забезпеченні роботи судів. Рішенням ВРП «Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень» [256] від 19.04.2018 № 1200/0/15-18 визначено важливе для всієї судової системи та організаційного забезпечення роботи судів завдання: ДСА України забезпечує ведення ЄДРСР. Наказом ДСА України від 17.02.2014 № 30 «Про організаційне забезпечення функціонування веб-порталу “Судова влада України”» [282] визначено завдання ДСА України, зокрема Сектору міжнародного співробітництва та взаємодії із засобами масової інформації щодо інформаційного наповнення та моніторингу функціонування головної сторінки веб-порталу “Судова влада України” і веб-сайту ДСА України. До виконання Регламенту інформаційного наповнення веб-порталу “Судова влада України”, сайтів судів, ДСА України та її територіальних управлінь залучені також

голови місцевих і апеляційних судів загальної юрисдикції, керівники структурних підрозділів ДСА України та начальники її територіальних управлінь.

У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., схваленій Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 вказано, що «з метою покращення доступу до правосуддя необхідно забезпечити: розвиток електронного судочинства з урахуванням світових стандартів у сфері інформаційних технологій, його інтегрування у національну інфраструктуру електронного врядування шляхом; впровадження сучасного електронного діловодства в суді, електронного ведення справ, електронних комунікацій із судом, кабінету судді та кабінету учасника процесу» [294].

Також завдання належного інформаційного забезпечення роботи судів конкретизовано у Наказі ДСА України «Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України» від 20.08.2019 № 814 [241] та вже згадуваних Рішеннях РСУ: «Щодо затвердження Регламенту Ради судді України» 05.02.2015 № 2 (у редакції, затвердженій рішенням РСУ 08.06.2017 № 36) [390]; «Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду» від 26.11.2010 № 30 (в ред. від 11.06.2021) [393]; «Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану» від 05.08.2022 № 23 [394].

У цьому контексті важливим є також інформаційно-технічне забезпечення, яке досьогодні залишається проблемним. Зокрема, за інформацією з Солом’янського районного суду міста Києва Державна судова адміністрація продовжує закуповувати в суди неякісну офісну техніку низької якості [374].

Принципи кадрового забезпечення роботи судів закріплено у низці приписів ЗУ № 1402-VIII: прозорість та відкритість добору на посаду судді (ч. 2 ст. 70); дотримання процедури проведення кваліфікаційного іспиту (ч. 11 ст. 74); забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків (ч. 1 ст. 79). Важливе значення для визначення принципів кадрового забезпечення роботи судів мають Розділ IV ЗУ № 1402-VIII, який регламентує порядок заняття посади судді, та Розділ V, що присвячено питанням кваліфікаційного рівня судді. Згідно зі ст. 83 ЗУ № 1402-VIII, ВККСУ «проводить «кваліфікаційне оцінювання» суддів та

кандидатів на посаду судді з метою визначення їх здатності здійснювати правосуддя у відповідному суді на основі критеріїв компетентності (професійної, особистої, соціальної тощо), професійної етики та доброчесності. Кваліфікаційне оцінювання за критерієм професійної компетентності проводиться з урахуванням принципів інстанційності та спеціалізації» [296]. Системний аналіз положень вказаних розділів ЗУ № 1402-VIII дозволяє виокремити також принципи: змагальності процедури відбору кандидатів на посаду судді; прозорості процесу оцінювання суддів, збалансованого, об'єктивного та справедливого оцінювання суддів незалежним органом, а саме ВККСУ; професійне підвищення кваліфікації. Стаття 87 ЗУ № 1402-VIII свідчить про принцип залучення громадськості до процесу оцінювання суддів; принцип паритету повноважень між ВККСУ та Громадською радою доброчесності [296].

А. М. Клочко вказує, що *кадрове* забезпечення – це нормативно закріплена та цілеспрямована діяльність спеціально уповноважених державних органів (посадових осіб) щодо професійної орієнтації, прогнозування і планування кадрових потреб, відбору, підготовки, розстановки й вивільнення персоналу [81, с. 60]. Складність та комплексність завдань щодо формування належного кадрового забезпечення роботи судів обумовлюють поєднання різних адміністративних процедур залучених державних органів, органів суддівського самоврядування, що базуються на різних групах взаємопов'язаних принципів. Не можна не погодитися з авторами підручника «Організація судових та правоохоронних органів», що «кадрове забезпечення полягає у доборі суддівських кадрів та являє собою сукупність процедур з добору кандидатів на посаду судді на підставі аналізу й оцінки його професійних, особистісних властивостей, ступеня їх відповідності вимогам, встановленим законом, і вибір найбільш підготовлених кандидатів для виконання посадових обов'язків» [147, с. 137].

Аналіз Особливої частини ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII, а саме повноважень ВРП у сфері *кадрового* забезпечення роботи судів дозволяє визначити принципи публічності, прозорості, колегіальності, доброчесності, упорядкованості (дотримання процедур), обґрунтованості,

пропорційності дисциплінарних стягнень, забезпечення авторитету правосуддя. Своєю чергою цю групу принципів за критерієм їх функціонального призначення умовно можна структурувати на принципи формування суддівського корпусу та принципи дисциплінарної відповідальності суддів.

Завдання ВРП у сфері *організаційного* забезпечення роботи судів, визначено у ст. 1 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя»: «забезпечення незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і ЗУ, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів» [196]. Ці завдання ВРП конкретизовано у її повноваженнях, які умовно можна об'єднати за декількома групами: 1) завдання у сфері формування доброчесного та високопрофесійного корпусу суддів (подання «про призначення судді на посаду; рішення про звільнення судді з посади; рішення про тимчасове відсторонення судді від здійснення правосуддя; заходи щодо забезпечення авторитету правосуддя та незалежності суддів; рішення про припинення відставки судді тощо» [196]); 2) завдання у сфері фінансового забезпечення судів та інших органів системи правосуддя («функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення своєї діяльності; участь у визначенні видатків Державного бюджету України на утримання судів, органів та установ системи правосуддя» [196]); 3) завдання у сфері формування інших органів системи правосуддя («призначення та звільнення з посад членів ВККСУ; рішення про звільнення членів ВРП; призначення на посаду та звільнення з посади Голови ДСА України, його заступників тощо» [196]); 4) завдання у сфері нормотворчої діяльності для створення нормативного забезпечення організаційної роботи суду («затвердження Положення про ЄСІТС та/або положення, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), Положення про ДСА України та типове положення про її територіальні управління, Положення про ССО, Положення про проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах, органах та установах системи правосуддя, Положення про Комісію з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя,

Порядок ведення ЄДРСР» [196]); 5) завдання у сфері дисциплінарних проваджень стосовно суддів (узагальнення практики здійснення дисциплінарних проваджень стосовно суддів тощо). Також важливим завданням ВРП є залучення для виконання допоміжних і консультативних функцій органів суддівського самоврядування, установ та організацій, суддів, суддів у відставці, адвокатів, прокурорів та інших спеціалістів, Громадської ради доброчесності за їхньою згодою на громадських засадах.

Відповідно до частини третьої ст. 9 ЗУ «Про судовий збір» від 08.07.2011 № 3674-VI «Кошти судового збору спрямовуються на забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади, а також на забезпечення архітектурної доступності приміщень судів, доступності інформації, що розміщується в суді, для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення» [295]. Зазначене положення дозволяє визначити принципи організаційного забезпечення роботи судів: клієнтоорієнтованість, архітектурна та інформаційна доступність.

Працівники апарату суду мають статус державних службовців, тому для системного охоплення принципів організаційного забезпечення роботи судів важливим є також аналіз принципів державної служби, закріплених ЗУ «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII, що включають вимоги «до осіб, які мають право на державну службу, обмеження, пов’язані з прийняттям та проходженням державної служби, принципи дисциплінарної відповідальності державних службовці тощо» [225].

У частині *кадрового* забезпечення роботи судів важливо підкреслити підвищені вимоги щодо доброчесності та етичності не тільки щодо професійних суддів, але і щодо працівників апарату суду, як державних службовців. ЗУ «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII поширюється на широке коло суб’єктів публічного управління, до якого належать також професійні судді та державні службовці. Аналіз норм ЗУ «Про запобігання корупції», свідчить, що для кадрового забезпечення роботи судів актуальними є принципи «неухильного додержання вимог закону та загальновизнаних етичних норм поведінки; політичної

нейтральності; пріоритету публічних інтересів; компетентності та ефективності; неупередженості; нерозголошення інформації; утримання від виконання незаконних рішень чи доручень» [236].

Завдання щодо *кадрового* забезпечення роботи судів конкретизовано у низці Рішень ВККСУ, зокрема від 20.07.2023 № 34/зп-23 «Про продовження кваліфікаційного оцінювання суддів» [289], від 20.07.2023 № 30/зп-23 «Про звернення до Вищої ради правосуддя та Державної судової адміністрації України щодо визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах» [269], від 12.07.2023 № 17/зп-23 «Про внесення змін до Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді» [216] та інших.

Положення про ДСА України, затверджене Рішенням ВРП від 17.01.2019 № 141/0/15-19, закріплює, що «ДСА України здійснює *організаційне та фінансове забезпечення* діяльності органів судової влади з метою створення належних умов функціонування судів і діяльності суддів. Організаційне забезпечення становлять заходи матеріально-технічного, кадрового, інформаційного, організаційно-технічного характеру, ведення судової статистики, діловодства та архіву суду» [247]. Пунктом 5 Положення про ДСА України визначено основні завдання ДСА України: «1) організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади в межах повноважень, установлених законом; 2) забезпечення належних умов діяльності судів, ВККСУ, НШСУ та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом; 3) забезпечення виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів у межах повноважень, визначених законом» [247].

Важливе значення для організаційного забезпечення роботи судів має взаємодія ДСА України з державними органами, яку визначають, як «спільну діяльність, спрямовану на виконання поставлених перед ДСА України завдань, що повинні здійснюватися на основі законних та підзаконних нормативно-правових актів у відповідних організаційних формах» [78, с. 8].

З метою забезпечення безперешкодної та безпечної роботи суду створено ССО, яка підзвітна ВРП та підконтрольна ДСА України. Основними завданнями

цієї Служби є: «1) підтримання громадського порядку в суді; 2) припинення проявів неповаги до суду; 3) охорона приміщень суду, органів та установ системи правосуддя; 4) виконання функцій щодо державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їхніх сімей, працівників суду; 5) забезпечення у суді безпеки учасників судового процесу» [255]. Ці завдання пов'язані з іншими матеріально-технічними завданнями та інтегровані у функції ВРП, ДСА України та апарату суду.

До заходів *матеріально-технічного* забезпечення належить безпечне здійснення правосуддя, що проявляється у «підтриманні приміщення суду в стані, придатному для його належного функціонування, проведення капітальних та поточних ремонтів, технічного оснащення приміщень, інформаційно-технічного; створенні безпечних і комфортних умов для суддів, працівників апарату суду та осіб, які перебувають у суді» [262]; «забезпеченні постійної цілодобової охорони приміщень судів та дотриманні громадського порядку під час здійснення судочинства» [157, с. 184], а також вимог охоронно-пожежної безпеки приміщень суду.

Відповідно до ч. 1 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату. Управління матеріально-технічними, фінансовими та бюджетними ресурсами складає основу відповідних завдань керівника апарату суду. Відповідно до ч. 3, 5 ст. 155 «керівник апарату суду очолює апарат та несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення суду, суддів та судового процесу, відповідає за функціонування Єдиної судової інформаційної (автоматизованої) системи, інформує збори суддів про свою діяльність, а також призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення» [296].

М. В. Вишневський «визначає принципи діяльності апарату суду: верховенство права, професіоналізм, персональну відповідальність, ефективну скоординовану діяльність, підзвітність громадянам України, свободу від будь-якого політичного впливу, відповідність стандартам та передовим практикам ЄС і забезпечення гідних умов праці працівникам апарату суду» [23, с. 185]. Вважаємо,

що до зазначених принципів можна додати принципи клієнтоорієнтованості; субординації та координації; доступності інформації.

Також А. М. Макаровець «зазначає, що адміністративно-правовий статус апарату суду визначає його роль і місце в системі правовідносин і взаємозв'язок з іншими учасниками правовідносин, а також закріплює його завдання та функції, компетенцію, повноваження та юридичну відповідальність» [111, с. 60].

Слід погодитися з висновком П. Ю. Шпенової, що «апарат суду виконує загальні та спеціальні завдання. Загальні завдання виявляються в організаційному забезпеченні роботи суду, а спеціальні передбачають забезпечення належних умов для справедливого відправлення правосуддя та винесення суддями своєчасних, чітких і добре обґрунтованих рішень у справах, які є зрозумілими і для учасників справ, і для широкого загалу» [388, с. 62].

Відповідно до ч. 6 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу» з урахуванням особливостей, передбачених Законом. Згідно зі ст. 4 ЗУ «Про державну службу» «принципами державної служби є верховенство права, законність, професіоналізм, патріотизм, доброчесність, ефективність, політична неупередженість, прозорість, стабільність та забезпечення рівного доступу до державної служби» [97].

В. І. Теремецький, К. Д. Куценко виокремлюють «такі принципи діяльності апарату суду, як законність, верховенство права, професіоналізм, ефективність, політична неупередженість, прозорість, підзвітність громадянам України, забезпечення гідних умов праці, координованість діяльності та персональна відповідальність» [355, с. 174].

Типове положення, затверджене Наказом ДСА України від 08.02.2019 № 131, дозволяє виокремити такі принципи роботи апарату суду у контексті організаційного забезпечення: принцип пропорційності та функціональності, що підтверджується абз. 3, 4 п. 6 Типового положення: «Структура, штатна чисельність та розроблений на підставі них штатний розпис апаратів цих судів затверджується за погодженням з головою відповідного суду в межах обсягу видатків на утримання відповідного суду. Структура апарату місцевого,

апеляційного суду розробляється на підставі Типової структури апарату апеляційного і місцевого суду, затвердженої Державною судовою адміністрацією України, з урахуванням особливостей організаційного забезпечення діяльності цих судів» [262]. Оскільки посадові інструкції працівників апарату апеляційного і місцевого суду розробляються на підставі затверджених ДСА України типових посадових інструкцій працівників апарату цих судів, можна стверджувати, що одним з функціональних принципів роботи апарату суду є уніфікованість. Відповідно до п. 33 Типового положення «працівники апарату суду зобов'язані виконувати завдання та обов'язки, визначені в посадових інструкціях, положеннях про структурні підрозділи апарату суду й цьому Положенні, дотримуватися Правил внутрішнього службового розпорядку, Правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки, вимог інших документів, які регламентують роботу суду, а також постійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності та удосконалювати організацію службової діяльності» [262]. Зазначене положення свідчить про принципи комплексності, системності, компетентності та раціональної організації службової діяльності.

Отже, зважаючи на багатоманітність існуючих підходів щодо критеріїв систематизації принципів організаційного забезпечення роботи судів, можна стверджувати, що в сучасному науковому дискурсі простежуються тенденції подальшого створення більш поглиблених, багатовимірних, а значить і більш інформативних класифікацій.

З урахуванням актуальних сьогодні джерел права, які на тлі процесів європейської інтеграції все більше здобувають застосування у вітчизняній правозастосовній практиці, на нашу думку, в системі принципів організаційного забезпечення роботи судів доцільно розмежувати принципи нормативно визначені (закріплені нормативно у різних джерелах права) та імпліцитні (або дорозумілі, тобто такі, які безпосередньо не закріплені, але можуть бути сформульовані суб'єктами правозастосування на підставі правової доктрини, сучасної судової та

адміністративної практики). На нашу думку, для України значний потенціал для збагачення переліку імпліцитних (дорозумілих) принципів має правозастосовна практика ЄС, у якій одним з головних суб'єктів формулювання та тлумачення принципів права є Суд ЄС.

1.4. Функції організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Як було визначено у попередніх підрозділах нашого дослідження, організаційне забезпечення роботи судів носить поліаспектний характер, який виявляється на інституційному та системному рівнях, реалізується через діяльність апарату суду, ВРП та ДСА України. Тому розкриття змісту функцій організаційного забезпечення роботи судів також має здійснюватися з урахуванням обраного методологічного підходу.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови «функція» роз'яснюється як «робота кого- чого-небудь, обов'язок, коло діяльності когось, чогось, призначення, роль чого-небудь» [19, с. 1552]. У сучасній юридичній літературі зміст поняття «функції» не має одностайного розуміння та тлумачення. Водночас, «попри існування різноманітних визначень поняття функцій, фактично в більшості з них функції пов'язуються саме із регулюючою діяльністю» [332, с. 120].

У підрозділі 1.2 нашого дослідження ми охарактеризували організаційне забезпечення роботи судів як публічне адміністрування (поєднання ознак державного управління та суддівського самоврядування) та вказали на розмежування механізмів зовнішнього (в межах всієї системи стримувань та противаг) та внутрішнього (в межах судової системи) управлінського впливу. З урахуванням зазначеного, відносини щодо організаційного забезпечення роботи судів є державно-управлінськими відносинами. Тому доцільно досліджувати функції такого організаційного забезпечення у контексті відносин державного управління.

Сутність та класифікації функцій державного управління сьогодні достатньо опрацьовані вітчизняними науковцями: [48; 93; 11; 329; 113; 8; 330] та іншими. Дослідники констатують відсутність єдиного підходу до класифікації функцій державного управління.

Як зазначає Ю. С. Бахтіна, «Незважаючи на різні підходи науковців до визначення функцій державного управління, зміст термінів передбачає діяльність, за допомогою якої органи державної влади виконують свої повноваження для досягнення певної мети. В такій діяльності присутній обов'язковий суб'єкт – це держава (в особі її органів), об'єкт управління та мета такої діяльності» [8, с. 86].

У Термінологічному словнику юридичних термінів «функції державного управління визначено, як «внутрішньо однорідні, самостійні, спеціалізовані частини управлінської діяльності, що характеризуються цільовою спрямованістю. Існують різні види управлінських функцій. За внутрішньою технологією управлінської діяльності найчастіше виокремлюються такі, як прогнозування, планування, організація, регулювання, керування, координація, облік, контроль» [356].

Досліджуючи функції державного управління, Є. І. Білокур визначає їх, як «відносно самостійні та однорідні складові змісту державно-управлінської діяльності, які відображають окремі напрями цієї діяльності, здійснюються уповноваженими органами (посадовими особами) державного управління і спрямовані на забезпечення виконання цілей і завдань державного управління» [11]. У науковій літературі не існує єдиного підходу щодо класифікації функцій державного управління [8, с. 86]. Водночас більшість учених сходяться на тому, що функції управління доцільно поділяти на загальні (основні) та особливі (спеціальні) [332, с. 120]. Однак така класифікація не є єдино можливою.

Окремі вчені виокремлюють такі функції: «збирання, зберігання та обробка інформації, передача іншим органам; прогнозування; організація; регулювання; керівництво; координація; планування; стимулювання; контроль; облік» [47, с. 139–140]. Як зазначає К. Рябець, «критеріїв для класифікації функцій державного

управління є безліч, проте найпоширенішою є практика поділяти їх за змістом, характером та обсягом дій» [330].

Найбільш поширеною у науковій літературі є «класифікація функцій державного управління на загальні, спеціальні і допоміжні. Загальними функціями державного управління є прогнозування, планування, організація, регулювання, координація, облік та контроль – вони притаманні всій системі державного управління. Спеціальні функції управління відображують особливості та умови управління сферами соціальної діяльності, характеризують особливості конкретного суб'єкта або об'єкта державного управління. Допоміжні функції обслуговують процеси реалізації загальних і спеціальних функцій і до них відносяться кадрова, матеріально-технічна, фінансова, діловодство та інші» [2, с. 130–133].

Є. О. Романенко також поділяєт функції державного управління на «загальні, спеціальні та допоміжні» [329, с. 97].

Для мети нашого дослідження видається перспективною класифікація функцій державного управління, запропонована В. Б. Авер'яновим. Так, науковець розподіляє їх за цільовою спрямованістю: цілевстановлюючі (прогнозування, планування); ресурсозабезпечувальні (фінансування, стимулювання, кадрове забезпечення); організаційно-регулюючі (керівництво, координація, організація, регулювання, контроль); трансформаційні (організаційне проектування, реорганізація, організаційний розвиток, раціоналізація, організаційна діагностика) функції [3, с. 263]. Зазначена класифікація цілком може бути застосована також до функцій організаційного забезпечення роботи судів.

Комплексно проаналізувавши існуючі класифікації функцій державного управління, Ю. С. Бахтіна доходить висновку, що «найчастіше до таких функцій відносять: контроль, планування, організацію, координацію, регулювання та прогнозування. Проте слід сказати, що останнім часом з'являються нові підходи до функцій державного управління, а отже постає питання про розширення переліку функцій за рахунок мотивації, маркетингу, аналізу, оцінки тощо. Дана тенденція говорить про посилення ролі функцій, що мають аналітичне забарвлення» [8, с. 88].

Таким чином, щодо функцій державного управління можна зробити проміжні висновки, які допоможуть нам розв'язати визначене наукове завдання: 1) не зважаючи на певний досягнутий рівень опрацювання проблематики, науково-практична дискусія щодо сутності та класифікацій функцій державного управління триває, мотивуючи дослідників більш прискіпливо аналізувати наукові дані, залучати нову інформацію з урахуванням динамічного характеру державного управління та появи нових методологічних підходів; 2) на тлі існування багатоманітних підходів найбільш поширеною у науковій літературі можна вважати класифікацію функцій державного управління, яка включає їх поділ на загальні, спеціальні і допоміжні; 3) поряд з цим науковцями застосовуються класифікації функцій державного управління за їх цільовою спрямованістю.

У попередньому підрозділі нашого дослідження, розмежовуючи завдання та функції організаційного забезпечення роботи судів, ми визначили, що вони співвідносяться між собою, як конкретні дії, які потрібно виконати (завдання), та більш загальний обов'язок або напрям діяльності (функція).

Як вже було зазначено у попередніх підрозділах дослідження, розділ XI ЗУ № 1402-VIII «Організаційне забезпечення діяльності судів» включає такі підрозділи: глава 1 «Загальні питання забезпечення діяльності судів», глава 2 «ДСА України», глава 3 «Апарат суду, служби організаційного забезпечення роботи та охорони суду», глава 4 «ССО» [296].

Як ми констатували у попередніх підрозділах нашого дослідження, чимало дослідників асоціюють організаційне забезпечення діяльності судів із заходами: «фінансового, кадрового, інформаційно-методичного, матеріально-технічного, організаційно-технічного характеру» [12, с. 240], «фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру» [351, с. 62]. «Організаційне забезпечення діяльності судів включає заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру, і для їх вирішення уповноважені органи вступають в адміністративно-правові відносини – як у внутрішні, так і в зовнішні, тобто поза межами компетенції судової гілки влади» [140, с. 27]. З урахуванням зазначеного

цілком очевидною можна вважати наступну систему функцій організаційного забезпечення роботи судів: фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру.

Свого часу у дослідженні 2010 року В. Д. Бринцев пропонував розробити програму ресурсного забезпечення системи судової влади, включивши до її складу такі основні напрями: «кадровий (як суддів, так і кваліфікованих фахівців апарату судів); матеріально-технічний – з будівництвом належно технічно оснащених приміщень судів; організаційно-правовий – розробка науково обґрунтованих нормативів навантаження на суддів, методичних рекомендацій з реалізації основних функцій підрозділів апарату судів і основних процесуальних інститутів, що забезпечують ефективність правосуддя» [15, с. 176–177]. Його пропозиція і в теперішній час виглядає цілком сучасно.

Є. І. Білокур розподіляє «функції державного управління залежно від їх спрямованості на: соціально-орієнтовані та внутрішньо-орієнтовані. При цьому перші характеризують безпосередньо процес впливу суб'єктів державного управління, які утворюють певну керуючу підсистему, на суспільні процеси (керовані об'єкти) та відображають призначення і зміст державного управління. Внутрішньо-орієнтовані функції «уособлюють управління всередині керуючої підсистеми, а їх специфіка обумовлена багаторівневою та різнокомпонентною побудовою системи органів» [11, с. 167].

Аналогічний підхід обґрунтовано О. І. Безпаловою та Д. В. Мандичевим щодо розмежування суб'єктів здійснення судового управління і суб'єктів організаційного забезпечення (який ці дослідники вважають умовним): «кожен з означених суб'єктів рівною мірою приймає участь в організаційному забезпеченні господарських судів, однак деякі з них є зовнішніми по відношенню до судової системи суб'єктами, а інші – внутрішніми. Суттєво відрізняється і обсяг їх повноважень в сфері виконання функцій з організаційного забезпечення» [9, с. 43–44].

З урахуванням такої класифікації доцільно функції організаційного забезпечення роботи судів залежно від їх спрямованості розподілити на соціально-

орієнтовані і внутрішньо-орієнтовані. При цьому перші забезпечують реалізацію очікувань суспільства від належної організації роботи суду і включають забезпечення: доступності інформації про роботу суду, територіальної та організаційної доступності суду, належного матеріально-технічного оснащення судів, безпеки та охорони учасників судового процесу тощо. Натомість внутрішньо-орієнтовані функції безпосередньо пов'язані з внутрішньо-системною організацією роботи судів і включають кадрове, матеріально-технічне, фінансове забезпечення.

Водночас, важливо підкреслити, що межа між соціально-орієнтованими та внутрішньо-орієнтованими функціями організаційного забезпечення роботи судів є дуже тонкою: чимало функцій можуть бути віднесені як до перших, так і до других, оскільки вони системно «співпрацюють» на створення системи ефективного судочинства (як з точки зору суспільства, так і з точки зору суддів та працівників апарату суду).

На підставі аналізу експертних думок і стратегічної документації можна визначити наступну класифікаційну групу функцій організаційного забезпечення роботи судів: стратегічні (вирішення яких забезпечить досягнення визначених правових та соціальних результатів судової реформи та її складової – підвищення ефективності організаційного забезпечення роботи судів) та тактичні (розв'язання яких носить тимчасовий, проміжний, службовий характер та асоційовано з конкретними завданнями).

Гарантування незалежності судової влади було і залишається стратегічною функцією організаційного забезпечення роботи судів. Як вважає А. А. Іванищук, «провідним внутрішнім чинником адміністративно-правового забезпечення діяльності судової гілки влади є досягнення дійсної незалежності судової гілки влади (політичної, матеріальної, управлінської, організаційної) та недоторканості суддів, які здійснюють правосуддя» [61]. На нашу думку, саме така формула відображає інтегративну, синергічну функцію організаційного забезпечення роботи судів, яку можна визначити, як стратегічну.

Процес розбудови незалежної судової системи в Україні, поступове зміцнення її інституційної спроможності багато у чому залежить від правових

цінностей, на які орієнтується судова система в цілому, конкретні судді, працівники апарату суду. Немаловажне значення для організаційного забезпечення роботи судів все більше відіграють етичні та професійні стандарти. Так, 01.07.2024 на офіційній інтернет-сторінці ВРП було повідомлено, що Робоча група при ВРП завершила роботу над проектом Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді або кандидата на посаду судді. Згідно зі ст. 3 ЗУ «Про Вищу раду правосуддя» ВРП надано повноваження затверджувати такі показники після консультацій з ВККСУ, РСУ та ГРД [328].

Дотримання професійних стандартів діяльності професійних суддів було і залишається важливим завданням в межах функції кадрового забезпечення роботи судів. З урахуванням цього доцільно підкреслити контрольні повноваження ВРП, що виявляється у розгляді дисциплінарних скарг на діяльність суддів. Нормативні передумови реалізації ВРП дисциплінарної функції були створені після прийняття та набуття чинності ЗУ від 14.07.2021 № 1635-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [207]. Але майже протягом 2 років ВРП не здійснювала цю функцію.

У 2023 році необхідні зміни були запроваджені прийняттям двох взаємопов’язаних законів: від 09.08.2023 № 3304-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів» [202] та від 06.09.2023 № 3378-IX «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та деяких Законів України щодо зміни статусу та порядку формування служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя» [214].

06.12.2023 у ВРП завершився розподіл скарг щодо дисциплінарного проступку судді, які накопичилися за час відсутності у ВРП дисциплінарної функції. Всього було розподілено 14 454 скарги, з них: 13 443 скарги – це старі справи, дисциплінарне провадження в яких не завершено попереднім складом ВРП, і скарги, які надійшли з 05.08.2021 до 31.10.2023. Також з 01.11.2023 до 06.12.2023 розподілено 1011 нових справ, що надійшли з 01.11.2023 [361, с. 19].

Дисциплінарна функція ВРП тісно пов’язана з більш широкою функцією контролю. У попередніх підрозділах нашого дослідження ми вже аналізували контрольні повноваження ВРП. В умовах правового режиму воєнного часу та актуальності вирішення проблеми перевантаження судів доцільним видається розробка низки заходів комплексного характеру, спрямованих на тактичне покращення кадрового забезпечення роботи судів (у короткостроковій перспективі), а також такої проблеми на стратегічному рівні – у довгостроковій перспективі.

На думку експертів Коаліції громадських організацій (Тіньовий звіт) «у короткостроковій перспективі немає альтернативи тимчасовим відрядженням суддів з менш завантажених у більш завантажені суди. Як тимчасовий інструмент можна також розглянути збільшення кількості помічників суддів у судах з надмірним навантаженням. Наступним інструментом розв’язання зазначеної проблеми є збільшення категорій справ, які можуть розглядатися в порядку письмового провадження. Цей інструмент може бути задіяний тимчасово» [361, с. 59].

З урахуванням непересічного соціального значення судової реформи, запорукою якої є належне організаційне забезпечення роботи судів, видається доцільним здійснювати моніторинг задоволеності результатами реформування з боку основних стейкхолдерів судової реформи – громадян, інститутів громадянського суспільства тощо. Тому доцільно виокремити функцію громадського моніторингу організаційного забезпечення роботи судів.

Враховуючи такий важливий критерій, як участь громадянського суспільства у реалізації функцій організаційного забезпечення роботи судів, вважаємо доцільним такі функції розподілити на функції державного управління (у реалізації яких беруть участь тільки органи державної влади – ВРП, ДСА, ВККСУ) та функції публічного адміністрування (які реалізуються у тому числі органами суддівського самоврядування). «На відміну від інших організаційних утворень, які можуть виступати об’єктами управлінського впливу, суди в більшій мірі є об’єктами самоуправління. Тому, говорячи про судове управління, мається на увазі, що його об’єктами виступають не конкретні суди та судді, а умови їх діяльності,

організаційний порядок виконання ними своєї основної функції із здійснення правосуддя» [9, с. 44].

Важливою складовою організаційного забезпечення роботи судів є інформаційне забезпечення. Організаційні кроки, зроблені у цій царині у попередні роки, нарешті принесли свої результати – запуск та початок повноцінної роботи функціоналу ЄСІТС у 2018 році не тільки дозволив спростити документообіг у судовій комунікації, але і заощадити час, необхідний для певних судових процедур. Використання ЄСІТС під час війни стало додатковою перевагою організаційного забезпечення роботи судів, оскільки набуло ознак необхідної гарантії безпеки учасників судового процесу, а не просто зручного інструменту комунікації.

Також сервіси ЄСІТС стали у пригоді «під час проведення конкурсу на посади суддів: аби оптимізувати свою діяльність та ефективно використовувати бюджетні ресурси ВККСУ, зокрема, запровадила подання документів на конкурси через електронну систему, а з 01.05.2024 запрацювало електронне досьє кандидата. В майбутньому це стане базою для запровадження електронного суддівського досьє» [364].

Водночас після кількох років застосування сервісів ЄСІТС окремі її модулі потребують оновлення. Відповідно до повідомлення ДСА України, за результатами технічного аудиту всіх модулів ЄСІТС, проведеного влітку 2024 року, встановлено, що більшість із них є технічно застарілими. Повністю модернізувати ЄСІТС планується до кінця 2027 року [376]. З іншого боку, за оцінками Коаліції громадських організацій, наведених у Тіньовому звіті, «однією з причин, чому зараз ЄСІТС знаходиться в такому стані, є недостатня інституційна зрілість ДСА України і державного підприємства, що відповідає за її функціонування, як розпорядників цієї системи. Саме тому одна із рекомендацій експертів полягала у підвищенні інституційної зрілості ДСА та державних підприємств, що обслуговують електронні системи судової влади, шляхом розбудови IT-сервісу менеджменту всередині цих інституцій» [361, с. 105].

Одним з останніх нововведень у розвитку ЄСІТС (згідно нової концепції – ЄСІКС) є впровадження штучного інтелекту, який планують застосовувати для

автоматичного створення чернеток документів та вибору найкращих підходів до розгляду справ. Крім того, штучний інтелект буде аналізувати судові рішення на предмет можливих порушень – наприклад, коли не враховується контекст справи, подані докази чи аргументи сторін, або коли судове рішення суперечить усталеній практиці у подібних випадках. Це стосується і ситуацій, коли суди не дотримуються позицій ВС. Згідно з оновленою концепцією, також планується створити централізовану систему автоматичного розподілу справ між суддями, забезпечити можливість розгляду справ поза межами територіальної юрисдикції та перевести всі судові процедури в онлайн-формат.

Цілком зрозуміло, що в умовах воєнного стану будь-які заходи щодо оновлення матеріально-технічного забезпечення роботи судів можуть носити обмежений характер. Водночас, державне фінансування відповідних бюджетних програм навіть в умовах повномасштабної війни носить забезпечувальний характер. На жаль, за оцінками РСУ, ДСА України як суб'єкт фінансового забезпечення роботи судів не належно здійснювала свої функції протягом останніх декількох років. «Основні завдання ДСА України полягають у здійсненні організаційного забезпечення функціонування судів та забезпечення фінансування органів судової влади, суддівського самоврядування, а також всіх інших суб'єктів публічної адміністрації, які виконують свої повноваження у сфері здійснення правосуддя. Рішенням від 30.08.2023 № 36 РСУ визнала незадовільною роботу ДСА та звернулася до ВРП із проханням провести перевірку на наявність у діях (бездіяльності) Голови ДСА Сальнікова О. О. та його заступника Пампури М. В. ознак дисциплінарного правопорушення з огляду на неналежне організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у 2022 році та січні-серпні 2023 року» [327].

З іншого боку з метою покращення ситуації критичного кадрового дефіциту у судах, за пропозицією ДСА України було прийнято Постанову КМУ «Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя, інших державних органів на основі класифікації посад у 2024 р.» від 05.07.2024 № 794 [36]. Також з метою забезпечення реалізації кадрової функції,

функції фінансового забезпечення, які виступають передумовами «забезпечення незалежності суддів та авторитету правосуддя в частині належного фінансування та умов для функціонування судів, органів та установ системи правосуддя у 2024 та 2025–2027 роках ВРП звернулася із відповідним зверненням до КМУ, акцентувавши увагу на необхідності зміни підходів до оплати праці працівників судової системи, важливості забезпечення судів та органів судової влади належними приміщеннями, забезпечення інших видатків споживання судів, органів та установ системи правосуддя на достатньому рівні, що дасть змогу забезпечити їх стабільну роботу в умовах воєнного стану, а також важливості розвитку електронного судочинства» [27].

У контексті дослідження стратегічних та тактичних функцій організаційного забезпечення роботи судів не можна не підкреслити стратегічний характер цілісного та системного забезпечення роботи судів як запоруки реалізації судової реформи, яка, своєю чергою виступає частиною не тільки внутрішньополітичних завдань, але і складовою зовнішньополітичних зобов'язань України перед ЄС у процесі набуття повноправного членства. Стаття 471 Угоди про асоціацію серед іншого передбачає таке зобов'язання: «У рамках сфери дії цієї Угоди кожна Сторона зобов'язується забезпечити фізичним та юридичним особам іншої Сторони вільний від дискримінації по відношенню власних громадян доступ до своїх компетентних судів та адміністративних органів для захисту їхніх особистих та майнових прав» [366].

Як відомо, 25.06.2024 «у Люксембурзі відбулась перша Міжурядова конференція між Україною та ЄС, що ознаменувала початок фактичних перемовин про членство України в ЄС. Фундаментальною реформою для України, без якої вона не зможе рухатися далі в процесі вступу до ЄС, стане судова реформа. Зокрема, відповідна переговорна рамка передбачає, що Україна підготує дорожню карту для розділів про верховенство права (23 – Судова влада та основні права та 24 – Правосуддя, свобода та безпека). Цю дорожню карту буде прийнято органами влади України на основі вказівок, які будуть надані у звітах Єврокомісії про

скринінг та після прозорого процесу змістовних консультацій з усіма відповідними зацікавленими сторонами, включаючи громадянське суспільство» [117].

Також на 2025 рік заплановано проведення аудиту повноважень органів суддівського врядування та самоврядування, метою якого є вирішення проблем «інституційної оптимізації та уникнення дублювання функцій органів суддівського врядування». Проведення відповідного аудиту також передбачає і розроблена Офісом Президента «Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2024–2029 роки», яка поки що не підписана Президентом [375].

У системі функцій організаційного забезпечення роботи судів важливе місце посідає функція «державного забезпечення особистої безпеки суддів та членів їх сімей, учасників судового процесу, працівників суду, охорони приміщень органів й установ системи правосуддя та підтримання в них громадського порядку. Створена у 2019 р. для цього ССО понад три роки перебуває в стадії становлення». Започаткування діяльності ССО розпочалося лише 22.03.2019» [57, с. 9], тобто через рік та 3 місяці після прийняття рішення ВРП від 04.04.2019 № 1051/0/15-19 «Про затвердження Положення про Службу судової охорони» [255].

Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених на виконання повноважень та завдань ССО, затверджений рішенням Рахункової палати від 23.05.2023 № 11-2 (надалі – Аудит ССО), у процесі зазначеного аудиту виявив низку ризиків в діяльності ССО. У цьому Звіті виявлені ризики розподілено на управлінські та операційні [57, с. 6]. Зокрема, у Звіті констатовано «незабезпеченість будівель, приміщень судів та установ системи правосуддя необхідною кількістю систем (засобів) технічної, інженерно-технічної й пожежної охорони створює ризики незабезпечення повною мірою охорони приміщень судових установ, зокрема їх цілодобової охорони та безпеки учасників судового процесу і підтримання громадського порядку в судах», «Рівень забезпеченості транспортними засобами ССО становить лише 45,3 відсотка», забезпеченість «співробітників ССО зброєю, спеціальними засобами та спорядженням, засобами індивідуального захисту та засобами радіозв’язку не в повному обсязі» [57, с. 92–93].

Відповідно до висновку аудиту ССО внаслідок незабезпечення належного контролю ДСА України як головним розпорядником бюджетних коштів, ССО та її територіальними управліннями допущено низку порушень норм чинного законодавства. Водночас було констатовано, що «прорахунки організаційно-адміністративного характеру з боку ДСА України та здійснені у зв'язку з цим перерозподіли видатків шляхом зменшення видатків на виконання повноважень та завдань ССО позбавили Службу можливості витратити 548 764,8 тис. грн. на свій розвиток (придбання озброєння, речового та іншого майна), що є неефективним управлінням коштами державного бюджету. Також зазначені кошти ДСА України не були спрямовані на матеріально-технічне забезпечення будівель, приміщень судів та установ системи правосуддя засобами охоронного призначення, а переважно використані на збільшення оплати праці працівників ДСА України, апаратів ТУ ДСА України, апеляційних судів» [57, с. 94].

Саме тому з метою належної реалізації функції фінансового забезпечення роботи судів необхідно на нормативному рівні чітко розмежувати повноваження ССО та ДСА України «під час складання, затвердження та виконання бюджету, а також визначити ССО відповідальним виконавцем бюджетної програми в системі головного розпорядника ДСА України» [57, с. 12; 102].

Таким чином, проаналізувавши найбільш актуальні проблеми на шляху реалізації функцій організаційного забезпечення роботи судів, ми отримали додаткову аргументацію щодо: 1) необхідності системної комплексної реалізації визначених функцій (наприклад, неможливо вирішити проблему належного фінансування окремого суду, не забезпечивши фінансування судів на системному загальнодержавному рівні); 2) система функцій організаційного забезпечення роботи судів базується на певних елементах розподілу владних повноважень між суб'єктами такого забезпечення (ВРП, ДСА України, апарат суду), тому неналежна реалізація відповідних повноважень будь-яким з цих суб'єктів позначається на всій системі функцій, практиці їх реалізації.

Системно оцінюючи функції організаційного забезпечення роботи судів, важливо враховувати, що з метою подальшої реалізації судової реформи у

вітчизняній практиці на кожному наступному етапі реформування здійснюється «запозичення окремих інститутів судової влади та правосуддя, які добре функціонують в інших країнах». Оскільки судова реформа в Україні триває, на нашу думку, потребують належного науково-теоретичного осмислення та обґрунтування ті запозичення, які вже відбулися в судовій системі України з метою покращення організаційного забезпечення роботи судів.

Як ми вже визначили у попередньому підрозділі нашого дослідження, функції та завдання організаційного забезпечення роботи судів взаємопов'язані та взаємообумовлені. Кожен з визначених нами суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів (ВРП, ДСА України та апарат суду) інтегрований у систему реалізації функцій такого забезпечення в межах власних повноважень (фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру).

На нашу думку, система функцій організаційного забезпечення роботи судів залишається недостатньо розробленою та потребує комплексної оптимізації, напрями якої будуть розкриті нами у наступних підрозділах роботи.

Висновки до розділу 1

Здійснено комплексний історико-правовий аналіз становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні від часів Київської Русі до сучасного етапу розвитку судової системи України. Встановлено, що формування інституту організаційного забезпечення відбувалося поступово від окремих допоміжних посадових осіб до створення розгалуженої системи спеціалізованих органів. В результаті цього було визначено ключові закономірності розвитку: поступове ускладнення структури, професіоналізація, формування спеціалізованих органів, кроки до забезпечення незалежності судової системи.

Охарактеризовано сучасний стан правового регулювання організаційного забезпечення роботи судів в Україні. З'ясовано, що в науковій літературі відсутній

єдиний підхід до визначення понять «організаційне забезпечення», «судове управління», «судове адміністрування», що негативно позначається на якості правового регулювання. Це обумовило необхідність обґрунтування авторського визначення організаційного забезпечення роботи судів як міжгалузевого правового інституту, який поєднує правові норми різної галузевої належності щодо фінансових, адміністративних, організаційних, інформаційних та матеріально-технічних заходів, спрямованих на створення умов для ефективного здійснення судочинства. Систематизовано нормативно-правову базу, яка включає міжнародні стандарти, національне законодавство та підзаконні акти, що підтверджує комплексний характер правового регулювання.

Здійснено системний аналіз принципів організаційного забезпечення роботи судів в Україні та обґрунтовано їх багатовимірну класифікацію. Встановлено плюралістичний характер розуміння принципів права та відсутність загальновизнаних критеріїв систематизації принципів судової влади. Систематизовано конституційні принципи: територіальність, спеціалізація, інстанційність, незалежність суддів, єдність системи, а також виокремлено принципи фінансового, інформаційного, кадрового та матеріально-технічного забезпечення. При цьому обґрунтовано доцільність розмежування принципів нормативно визначених та імпліцитних, що формулюються на підставі правової доктрини та судової практики.

Встановлено комплексний характер функцій організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Організаційне забезпечення являє собою публічне адміністрування, що поєднує державне управління та суддівське самоврядування через механізми зовнішнього та внутрішнього впливу.

РОЗДІЛ 2
СИСТЕМНО-СТРУКТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ

2.1. Характеристика структурних підрозділів апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Первинним і основним суб'єктом організаційного забезпечення роботи судів безсумнівно є апарат суду [97]. Для детальної характеристики його статусу і структури необхідно визначити зміст поняття «апарат суду».

Тлумачний словник української мови дає три визначення категорії «апарат»: 1) «прилад, пристрій для виконання якої-небудь роботи; 2) установа або сукупність установ, що обслуговують яку-небудь ділянку державного управління чи господарства; 3) сукупність органів, які виконують певні функції в організмі» [339]. Юридична енциклопедія також надає декілька схожих визначень терміну «апарат»: «1) прилад або технічний пристрій (наприклад, телефонний апарат); 2) сукупність органів, що виконують певну життєву функцію організму (напр., дихальний апарат); 3) установа або сукупність установ, що обслуговують певну галузь управління, господарства (напр., державний апарат); 4) сукупність працівників установи (організації), її штат; 5) примітки та інші допоміжні матеріали до наукової праці, збірки творів (апарат книги); 6) метод, спосіб дослідження (математичний апарат)» [395].

Юристи-теоретики традиційно під апаратом держави розуміють «юридично оформлену систему всіх державних органів, що здійснюють безпосередню практичну роботу з управління суспільством, виконання завдань і функцій держави» [336]. Ю. С. Шемшученко визначає «апарат держави як відносно самостійну систему органів виконавчої влади (органів державного управління), які беруть участь у реалізації основних завдань і функцій держави» [396], а «державний апарат як сукупність органів влади, управління, суду і прокуратури, за допомогою яких держава здійснює свої завдання і виконує свої функції» [398], або

«сукупність органів, за допомогою яких практично здійснюється державна влада; він побудований і функціонує за принципом поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову» [398].

На підставі викладеного можемо відзначити, що п. 1 Положення про Апарат ВРУ визначає останній як «постійно діючий орган, який здійснює правове, наукове, організаційне, документальне, інформаційне, експертно-аналітичне, фінансове і матеріально-технічне забезпечення діяльності ВРУ, її органів та народних депутатів України» [245]. На відміну від легального визначення, Ю. С. Шемшученко у теоретичному аспекті вказує, що її «апарат – це сукупність служб організаційного, юридичного, аналітичного, експертного, інформаційного, науково-методичного, фінансового, матеріально-технічного, соціально-побутового та іншого забезпечення діяльності парламенту» [399]. І тут вбачаємо суперечність: у легальному визначенні апарат є органом, якому притаманні всі ознаки державного органу, а відомий конституціоналіст характеризує апарат як сукупність служб – структурних підрозділів апарату.

Апарат міністерства у ч. 1 ст. 11 ЗУ «Про центральні органи виконавчої влади» розглядається як «організаційно поєднана сукупність структурних підрозділів і посад, що забезпечують діяльність міністра, а також виконання покладених на міністерство завдань» [304]. Це легальне визначення характеризує апарат через його структуру. Водночас у ч. 3 ст. 11 ЗУ структура апарату включає секретаріат та самостійні структурні підрозділи [304]. Отже, у цьому контексті секретаріат є структурною одиницею апарату.

Інший підхід, але наближений до теоретичного, структурного погляду на характеристику апарату містився у додатку 2 наказу Головного управління державної служби України від 01.09.1999 № 65 «Про Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців» [229] (втратив чинність у 2011 р.). У цьому нормативному акті апарат державного органу характеризувався з посиланням на норми ЗУ «Про державну служб» [226] як сукупність працівників державного органу, які складають його штат. Тобто у цьому сенсі можемо говорити, що терміни «штат» і «апарат» використовуються як синоніми.

У наукових дослідженнях при аналізі апарату суду окремими науковцями використовується ще термін «персонал суду». Так, А. В. Терновенко, досліджуючи організаційно-правові засади управління персоналом суду, надає два суперечливі висновки: спочатку зазначає, що «поняття “апарат” має більш широке значення за змістом, ніж поняття “персонал”», а потім вказує, що «за своєю природою та особливістю покладених на суд функцій поняття «апарат суду» та «персонал суду» є тотожними» [357, с. 164]. М. Д. Мандичев погоджується із висновком авторки, зазначає, що «штатну структуру будь-якого суду складають суддівський корпус і персонал суду» [119, с. 150].

Отже, необхідно встановити співвідношення понять «апарат», «штат» і «персонал» суду.

У вітчизняному законодавстві відсутнє легальне визначення поняття «апарат суду». Загальні засади правового статусу апарату суду загальної юрисдикції та його функціональне призначення визначені ст. 155 ЗУ № 1402-VIII [296]. Аналізуючи положення ст. 155 цього ЗУ [296] можна сказати, що серед функцій апарату названо організаційне забезпечення роботи суду (ч. 1), ведення особових справ суддів у порядку, визначеному ДСА України за погодженням із РСУ (ч. 9), прийняття та реєстрацію документів, що подаються до відповідного суду – для чого утворюється канцелярія суду як окремий підрозділ апарату (ч. 10). Наказом ДСА України затверджено Типове положення [360], зміст якого дозволяє лише визначити структуру апарату.

Отже, на підставі аналізу чинного законодавства, виходячи з функціонального призначення апарату суду, можна підсумувати, що ця структура здійснює організаційне забезпечення роботи суду шляхом документування, забезпечення належного документообігу та технічного забезпечення судового процесу.

Через відсутність нормативного визначення апарату суду пропонуємо характеризувати його зміст на підставі дефініцій, що містяться у наукових дослідженнях. В. Ю. Мащук визначає «апарат суду як самостійну структурну складову частину судового органу, створену відповідно до закону, що являє собою

організаційно поєднану сукупність підрозділів (управлінь, відділів, посад), працівниками яких є державні службовці, наділені виконавчо-розпорядчими повноваженнями для забезпечення необхідних матеріально-технічних, фінансових, кадрових, інформаційних та організаційно-технічних умов належного функціонування відповідного суду» [124, с. 182]. О. А. Калашник характеризує «апарат місцевого загального суду як об'єднання осіб, які працюють у місцевому загальному суді та виконують завдання, спрямовані на створення умов для здійснення судочинства, а також на функціонування місцевого загального суду як органу судової влади» [69, с. 15]. Д. В. Мандичев розглядає «апарат господарського суду, як організаційно єдину систему структурних підрозділів і відділів, штатною одиницею яких є посада, яку займають державні службовці та працівники, які здійснюють функції з обслуговування та основним призначенням якої є організаційне, кадрове, матеріально-технічне й інше забезпечення належної роботи судів відповідного господарського суду» [119, с. 150].

На думку авторів навчального дистанційного курсу НШСУ (працівників ДСА України та апаратів судів), апарат суду є складовим елементом структури суду, «який здійснює важливу функцію організаційного забезпечення роботи суду, спрямовану як на діяльність по здійсненню правосуддя, створенню необхідних умов для реалізації прав і виконання обов'язків учасників судового процесу, так і на забезпечення функціонування суду як державної установи і юридичної особи та підтримання належних умов для перебування і роботи в суді його працівників і громадян» [350].

Таким чином, апарат суду є структурним підрозділом судів загальної юрисдикції – система управлінь, відділів тощо, який здійснює організаційне забезпечення роботи суду щодо належного здійснення правосуддя.

Також постає необхідність визначитися зі змістом понять «штат» і «персонал».

Відповідно до Типового положення про службу персоналу місцевого, апеляційного суду, затвердженого наказом ДСА України, до персоналу суду належать працівники апарату суду: державні службовці, службовці та робітники

[264]. Виходячи зі змісту положень нормативно правових актів, зокрема, ч. 1 ст. 52 ЗУ № 1402-VIII [296; 284; 378], є поняття «штат судів», тобто чисельність суддів у суді, а також «штат апарату судів». На думку практиків, «штат апарату суду – це постійний, встановлений склад співробітників апарату суду, які перебувають в організаційно-правовому зв'язку і забезпечують виконання покладених відповідних функцій та завдань» [350]. Аналіз ст. 152 ЗУ № 1402-VIII [296] свідчить, що до штату апарату судів загальної юрисдикції входять його керівник, його заступник, працівники апарату (які працюють в управліннях та відділах суду), працівники канцелярії, а також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники (ч. 11 ст. 152 вказаного Закону [296]).

Р. Л. Сопільник, посилаючись на наукову працю А. В. Терновенко, вказує, що поширеною є думка, що «судді, оскільки вони не є державними службовцями, не належать до категорій апарату та персоналу судів. Натомість апарат суду є допоміжним інститутом органу, що здійснює правосуддя» [344, с. 188]. Далі науковець посилається на положення п. 6 ст. 152 ЗУ № 1402-VIII [296], що правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу», і вказує, що «виняток становить технічний персонал» [344, с. 189]. Це дозволяє зробити висновок, що частина працівників апарату суду є державними службовцями. До аналогічних висновків призводить аналіз ч. 4 ст. 150 ЗУ № 1402-VIII, де регламентується «розмір посадового окладу працівника апарату суду в розмірі, встановленому законодавством про державну службу, та збільшення посадових окладів на відповідний коефіцієнт пропорційно посадовим окладам працівників, посади яких віднесені до попередньої за умовами оплати праці посади державної служби в такому суді з урахуванням юрисдикцій державних органів» [296].

Неналежність суддів до складу апарату суду обґрунтовується специфікою їх правового статусу, зумовленого основними завданнями, функціями й повноваженнями щодо здійснення правосуддя, невіднесенням суддів до категорії державних службовців, а також нездійсненням ними організаційного забезпечення роботи суду [357, с. 164]. Аналогічну думку висловлюють й О. І. Безпалова та Д. В. Мандичев, вказуючи, що судді є суб'єктами судового адміністрування [119, с. 40].

До штату апарату суду належать також працівники патронатної служби. Так, відповідно до ст. 92 ЗУ «Про державну службу» «до посад патронатної служби належать, зокрема, посади помічників та наукових консультантів суддів Конституційного Суду України, а також помічників суддів» [226]. Тож помічники суддів як працівники патронатної служби включаються до штату апарату відповідного суду.

Д. В. Мандичев зауважує, що «до штатної структури апарату суду за законодавством України можуть входити не тільки державні службовці, а й працівники, які виконують функції з обслуговування» [9, с. 150]. Пункт 32 Типового положення встановлює, що «до складу структурних підрозділів апарату суду можуть входити посади працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників» [360].

Пункт 14 ч. 3 ст. 3 ЗУ «Про державну службу» встановлює, що «дія цього Закону не поширюється на працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування» [226]. Такі працівники відповідно до «Критеріїв визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування, здійснюють роботу, зміст і характер якої в переважній більшості не передбачає здійснення повноважень, безпосередньо пов’язаних з практичним виконанням завдань і функцій держави, а також роботи, що пов’язана із забезпеченням належних умов функціонування державного органу» [242].

Наприклад, п. 1.2 Правил внутрішнього трудового розпорядку Господарського суду Чернігівської області встановлюють, що «працівники апарату суду» – це державні службовці, працівники патронатної служби, працівники, що виконують функцію з обслуговування, робітники, які перебувають у трудових відносинах з Господарським судом Чернігівської області» [183]. Наприклад, до таких робітників належать водії, прибиральниці тощо.

На підставі викладеного, пропонуємо розмежовувати категорії «штат» та «персонал» за тими функціями, які виконують працівники. Відповідно, до штату апарату суду включимо професіоналів, кваліфікованих державних службовців, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду з метою здійснення

узгодженого функціонування суддівського корпусу з працівниками апарату. Під персоналом пропонуємо розуміти працівників апарату суду, які здійснюють функції з обслуговування, а також робітників, які перебувають у трудових відносинах із судом.

Відповідно до ст. 152 ЗУ № 1402-VIII [296], Типового положення [360] та Наказу ДСА України «Про упорядкування структури ДСА України, її територіальних управлінь, апаратів апеляційних та місцевих судів» від 16.02.2017 № 168 [303] до складу апарату місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого суду входять: керівник та заступники його апарату; структурні підрозділи – управління, відділи, сектори на чолі з начальником, який може мати заступників, або спеціалісти (консультанти), якщо утворення структурного підрозділу є недоцільним; прес-служба або прес-секретар; канцелярія; бухгалтерська служба (якщо суд є розпорядником бюджетних коштів); служба управління персоналом; служба судових розпорядників, а також працівники, які виконують функції з обслуговування, робітники, зокрема працівники апарату суду, необхідні для обслуговування адміністративної будівлі суду. Крім того, «в апараті апеляційного, вищого спеціалізованого суду може бути утворена патронатна служба голови суду (на правах відділу, сектору)» [303].

Згідно з п. 6 Типового положення «структура апарату місцевого, апеляційного суду розробляється на підставі Типової структури апарату апеляційного і місцевого суду, затвердженої ДСА України, з урахуванням особливостей організаційного забезпечення діяльності цих судів; вищого спеціалізованого суду – керівником апарату цього суду з урахуванням особливостей організаційного забезпечення діяльності цих судів. Тимчасова структура та тимчасова штатна чисельність апарату новоутвореного суду затверджується тимчасово виконуючим обов’язки керівника апарату цього суду за погодженням із Головою ДСА України» [360].

На підставі аналізу Типового положення та Наказу ДСА України від 16.02.2017 № 168 «Про упорядкування структури ДСА України, її територіальних управлінь, апаратів апеляційних та місцевих судів» [303] розглянемо детальніше статус працівників та структурних підрозділів апарату суду.

Згідно з п. 7 Типового положення правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ № 1402-VIII, «Про державну службу» та іншими актами законодавства України. «Правовий статус та умови діяльності помічників голови суду, його заступника, секретаря судової палати, судді – члена РСУ та судді визначаються також Положенням про помічника судді, затвердженим рішенням РСУ. Правовий статус та умови діяльності керівника служби судових розпорядників, старшого судового розпорядника, судового розпорядника визначаються також Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим Головою ДСА України за погодженням із ВРП. Посадові інструкції працівників апарату апеляційного і місцевого суду розробляються на підставі затверджених ДСА України типових посадових інструкцій працівників апарату цих судів і положень про структурні підрозділи апарату суду та Типового положення. Посадові інструкції працівників апарату суду затверджуються керівником апарату суду, а вищого спеціалізованого суду розробляються та затверджуються на підставі положень про структурні підрозділи апарату відповідного суду та Типового положення з урахуванням особливостей організаційного забезпечення його діяльності» [360].

Апарат суду очолюється керівником апарату. Згідно з п. 9 Типового положення керівник апарату місцевого суду (як і його заступники) п»ризначається на посаду та звільняється з посади начальником відповідного територіального управління ДСА України за погодженням з головою відповідного суду. Керівник апарату апеляційного, вищого спеціалізованого суду (його заступники) призначається на посаду та звільняється з посади Головою ДСА України за погодженням з головою відповідного суду» [360].

«Якщо кількість працівників апарату суду перевищує 50 осіб, керівник апарату суду (місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого) може мати двох заступників. У місцевих загальних судах кількість заступників може дорівнювати кількості віддалених робочих місць, в яких утворюються відокремлені структурні підрозділи (окремі посадові особи за напрямками діяльності) цих судів (абз. 4 п. 5 Типового положення [360]).

В умовах введення в Україні режиму воєнного стану Рішенням ВРП від 25.01.2022 № 80/0/15-22 були погоджені зміни до Типового положення, якими пропонується зменшити кількість заступників керівника апарату суду. Так, останній зможе мати заступника, якщо кількість працівників апарату перевищує 75 осіб [286]. На думку РСУ, таке скорочення висококваліфікованих фахівців призведе до зниження ефективності роботи апарату. У рішенні від 28.01.2022 № 6 вона звертала увагу, на те, що «у зв'язку з відсутністю однозначного вирішення законодавцем питання кількості посад заступників керівника апарату суду такі питання необхідно вирішувати за загальноприйнятним та загально визнаним правилом, а саме, у разі відсутності закону, що регулює відповідні правовідносини, слід застосовувати закон, що регулює подібні правовідносини (аналогія закону), а за відсутності такого закону суд виходить із конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права)» [391]. Так, ч. 10 ст. 20 ЗУ № 1402-VIII врегульовано питання визначення кількості заступників голови суду: «у суді, кількість суддів у якому перевищує десять суддів, може бути обраний один заступник голови суду, а в суді, кількість суддів у якому перевищує тридцять суддів, – не більше двох заступників голови суду» [391]. Використовуючи таким чином аналогію права, РСУ вважає такий підхід до вирішення питання про визначення кількості посад заступників керівника апарату суду найбільш логічним.

Відповідно до п. 10 Типового положення «вимоги до професійної компетентності кандидата для зайняття посади керівника апарату місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду, його заступника складаються із загальних і спеціальних вимог» [360]. До *загальних вимог* належить:

1) «вища освіта з освітнім ступенем магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста). Такий рівень освіти передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру в певній галузі професійної діяльності» [195];

2) «досвід роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних

посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності: (а) не менше одного року (для апарату місцевого загального суду) та (б) не менше двох років (для апарату місцевого адміністративного суду, місцевого господарського суду, апеляційного суду). Для вищого спеціалізованого суду встановлюються вже вищі вимоги – досвід роботи на посадах державної служби категорій «А» чи «Б» або на посадах не нижче керівників структурних підрозділів в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах у відповідній сфері вже не менш як три роки» [360].

Зауважимо, що вимога щодо досвіду роботи може бути виконана шляхом підтвердження одного з трьох альтернативних варіантів: «на посадах державної служби; в органах місцевого самоврядування; на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності» [360]. На думку Х. П. Ярмакі та А. Д. Бабчук, оскільки чинне законодавство не визначає категорію «керівна посада» з урахуванням сутності термінів «безпосередній керівник» і «посада державної служби», керівні посади – це «посади публічної служби, які заміщують публічні службовці, і до посадових обов'язків яких належить виконання виконавчо-розпорядчих повноважень» [402, с. 123];

3) вільне володіння державною мовою. Для державних службовців рівень такого володіння засвідчується державним сертифікатом, що видається Національною комісією зі стандартів державної мови відповідно до ЗУ «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [235]. Відповідно до ч. 1 ст. 48 зазначеного ЗУ рівень володіння державною мовою для державних службовців підтверджується державним сертифікатом про рівень володіння державною мовою та витягом з Реєстру державних сертифікатів, який засвідчує видачу такого сертифіката.

Для вищого спеціалізованого суду встановлено додаткові загальні вимоги, зокрема наявність загального стажу роботи не менше 7 років та «володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи» [360]. При цьому загальний стаж роботи охоплює сумарну тривалість роботи як робітника чи службовця, а також іншої суспільно корисної діяльності за умови її зарахування до

трудового стажу згідно з чинним законодавством [402, с. 124]. Стосовно володіння іноземною мовою, яка є однією з офіційних мов Ради Європи, загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти встановлюють рівні володіння іноземною мовою [257, п. 5], що підтверджуються отриманням відповідного сертифікату [161].

Спеціальні вимоги до кандидатів на посаду керівника апарату місцевого суду (його заступника) «визначаються начальником відповідного територіального управління ДСА України, на зайняття посад керівника апарату апеляційного суду (його заступника) – Головою ДСА України, на підставі типових вимог, затверджених ДСА України» [360]. Як вказують науковці, характеризуючи механізм встановлення спеціальних вимог для державних службовців, вони визначаються на підставі положень «спеціальних законів, що регулюють діяльність відповідного державного органу, положення про такий орган, його завдань і змісту роботи, яку зобов'язаний виконувати державний службовець відповідно до положення про структурний підрозділ і посадової інструкції» [402, с. 124]. Такі вимоги описуються детально з одночасним встановленням компонентів кожної такої вимоги. Так, для «зайняття посади керівника апарату апеляційного суду (його заступника) до таких спеціальних вимог, належать вимоги щодо освіти, знання законодавства, професійні знання, спеціальний досвід роботи, знання сучасних інформаційних технологій, лідерство, прийняття ефективних рішень, комунікація та взаємодія, впровадження змін, управління публічними фінансами, управління організацією роботи та персоналом, особистісні компетенції та робота з інформацією» [238].

Відповідно до п. 10 Типового положення «кандидати на зайняття посад керівника апарату вищого спеціалізованого суду та їх заступників мають відповідати типовим вимогам (включаючи спеціальні), затвердженим ВРП за поданням Комісії з питань вищого корпусу державної служби в системі правосуддя» [360]. Згідно з п. 12 Типового положення «керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі (крім помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника судді –

члена РСУ, помічників суддів, прес-секретаря, працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників) і в порядку переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу. Призначення на посаду та звільнення з посади помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника судді – члена РСУ, помічника судді здійснюється відповідно до Положення про помічника (помічників) судді» [360].

У п. 13 Типового положення закріплено, що в апараті суду безпосередньо керівникові підпорядковуються «його заступник (заступники), керівники структурних підрозділів апарату суду, посадові особи, які виконують окремі функції в разі недоцільності утворення структурного підрозділу. Помічники голови суду, заступника голови суду, секретаря судової палати, судді – члена РСУ та судді підзвітні керівнику апарату суду щодо дотримання Правил поведінки працівника суду, трудової дисципліни, правил техніки безпеки, охорони праці та з інших питань, що визначаються Положенням про помічника судді, затвердженого рішенням РСУ» [360].

Пункт 14 Типового положення [360] перераховує функції керівника апарату суду відповідно до наданих повноважень, які слід поділити на такі групи: 1) керівництво апаратом суду та забезпечення його належної роботи (підпункти 1 – 6, 11, 32 Типового положення); 2) участь у забезпеченні діяльності суду, зокрема організації забезпечення документообігу, зокрема автоматизованої системи (підпункти 7 – 9, 28, 29, 31, 33); 3) участь у реалізації кадрової політики (підпункти 10, 12 – 27, 30). У межах наданих керівникові апарату суду повноважень він видає накази й розпорядження. Голова відповідного суду може надати йому право першого підпису (п. 15 Типового положення [360]).

Крім того, «керівник апарату суду несе персональну відповідальність і звітує/інформує перед зборами суддів за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями (до початку функціонування ЄСІТС), а також згідно із законодавством – за належний рівень службової та трудової дисципліни в апараті суду. Керівник апарату підзвітний

зборам суддів відповідного суду, які можуть висловити йому недовіру, що має наслідком звільнення його з посади» [360].

Статус структурних підрозділів апарату суду регламентується Типовим положенням та Наказом ДСА України від 16.02.2017 № 168 «Про упорядкування структури ДСА України, її територіальних управлінь, апаратів апеляційних та місцевих судів» [303]. Зазначеними актами передбачено можливість утворення таких структурних підрозділів:

– «управління (самостійний відділ) як структурний підрозділ одногалузевого або однофункціонального спрямування, яке очолює начальник. До складу управління входять не менш як два відділи з мінімальною чисельністю по 4 одиниці кожний, а самостійний відділ утворюється із штатною чисельністю не менш як 4 працівники. Начальник управління, чисельність працівників якого не перевищує 13 одиниць, може мати одного заступника – начальника відділу. У разі коли штатна чисельність управління становить понад 13 одиниць, начальник управління може мати не більше двох заступників, у тому числі одного заступника, який не очолює відділ;

– сектор самостійний – це структурний підрозділ, що утворюється для виконання завдань за окремим напрямом діяльності апарату суду, функції якого неможливо поєднати з функціями інших структурних підрозділів, із штатною чисельністю не менш як 2 працівника, і очолюється завідувачем;

– відділ у складі управління є структурним підрозділом, що утворюється для виконання завдань за одним напрямом (функцією) діяльності апарату суду, із штатною чисельністю не менш як 4 працівники. Відділ очолюється начальником.

Начальник відділу (як самостійного, так і у складі управління) може мати заступника. Така посада вводиться в разі, коли чисельність працівників у відділі понад 5 одиниць. Якщо чисельність відділу становить понад 10 одиниць, то заступників може бути не більше двох.

У разі потреби у складі управління (відділу) може утворюватися сектор з чисельністю не менш як 2 працівники. Такі сектори у складі управління утворюються понад нормативну кількість відділів, а у складі відділу – понад

мінімальну чисельність працівників відділу» [360].

Типовим положенням передбачено, що «у разі недоцільності утворення в апараті суду структурного підрозділу, для виконання окремих функцій вводяться посади відповідних спеціалістів (консультантів)» [360]. Зокрема, за відсутності прес-служби до штату апарату суду може вводитися посада прес-секретаря, значення якої полягає у забезпеченні розвитку інформаційних зв'язків суду із зовнішніми суб'єктами та сприянні формуванню позитивного іміджу діяльності суду.

«Канцелярія суду щоденно протягом робочого часу суду забезпечує прийняття та реєстрацію документів, що подаються до суду» [360]. Вона є структурним підрозділом, що «забезпечує реєстрацію, облік, організацію документообігу, зберігання документів до їх передавання до архіву суду» [241]. Детальніше статус канцелярії визначається відповідним положенням. До канцелярії суду за посадами входять «старший секретар, секретарі суду, діловоди, друкарки. Канцелярія суду за напрямками роботи включає: загальну канцелярію; канцелярію у цивільних та адміністративних справах; канцелярію у кримінальних справах; канцелярію у справах про адміністративні правопорушення» [171; 172].

Якщо суд є розпорядником бюджетних коштів, то в його структурі «утворюється бухгалтерська служба, що діє відповідно до прийнятого КМУ Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи й актів ДСА України» [360]. Ця «служба утворюється як самостійний структурний підрозділ бюджетної установи, вид якого залежить від обсягу, характеру та складності бухгалтерської роботи, – департамент, управління, відділ, сектор або в бюджетній установі вводиться посада спеціаліста, на якого покладається виконання обов'язків бухгалтерської служби» [261].

Відповідно до ЗУ «Про державну службу» в апараті суду також утворюється служба управління персоналом. Положення про цю службу «розробляється на основі Типового положення про службу управління персоналом державного органу, затвердженого центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері державної служби, і затверджується

керівником апарату суду» [360]. Завданнями цієї служби є: «1) реалізація державної політики з питань управління персоналом у державному органі; 2) забезпечення здійснення керівником державної служби своїх повноважень з питань управління персоналом; 3) забезпечення організаційного розвитку державного органу; 4) добір персоналу державного органу; 5) розвиток персоналу та організація підвищення рівня професійної компетентності працівників державного органу; 6) здійснення аналітичної та організаційної роботи з кадрового менеджменту; 7) організаційно-методичне керівництво та контроль за роботою з персоналом у територіальних органах та державних підприємствах, установах і організаціях, що належать до сфери управління державного органу; 8) документальне оформлення вступу на державну службу, її проходження та припинення» [265].

В апараті апеляційного та вищого спеціалізованого суду, як правило, утворюється «патронатна служба голови суду (на правах відділу, сектору)» [360], до якої належать помічники суддів. Посади помічників судді належать до посад патронатної служби, на які не поширюється дія ЗУ «Про державну службу», крім ст. 92 цього Закону [174].

Згідно зі ст. 157 ЗУ № 1402-VIII «кожний суддя має помічника, статус і умови діяльності якого визначаються цим Законом та Положенням про помічника судді, затвердженим РСУ. Помічником судді може бути громадянин України, який має вищу юридичну освіту і вільно володіє державною мовою. Помічники суддів ВС повинні також мати стаж професійної діяльності у сфері права не менше трьох років. Добір помічників судді здійснюють самостійно. Помічник судді призначається на посаду та звільняється з посади керівником апарату відповідного суду за поданням судді. Помічники суддів з питань підготовки справ до розгляду підзвітні лише відповідному судді» [296].

Положення про помічника судді передбачає, що «голова суду, заступник голови суду можуть мати додаткового помічника. Також додаткового помічника можуть мати суддя – член РСУ за своїм поданням, погодженим з Головою РСУ, а також секретар судової палати або судді, у яких найбільше судове навантаження у виключних випадках» [174].

Помічник судді з питань підготовки та організаційного забезпечення судового процесу підзвітний лише відповідному судді, який є його безпосереднім керівником. Помічник голови суду, помічник заступника голови суду, помічник судді – члена РСУ та помічник секретаря судової палати апеляційного суду з питань, пов'язаних із забезпеченням виконання відповідних повноважень, підзвітні лише голові суду, заступнику голови суду, судді – члену РСУ та судді – секретарю судової палати апеляційного суду, які є їхніми безпосередніми керівниками [252].

Типове положення встановлює, що «залежно від чисельності персоналу та в межах фонду оплати праці апарату суду в апараті можуть утворюватися інші структурні підрозділи, у тому числі з функціями служб» [360], діяльність яких передбачена ЗУ № 1402-VIII, «Про державну службу».

До складу апарату кожного суду також входить Служба судових розпорядників, що створюється «для забезпечення додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил, виконання ними розпоряджень головуючого в судовому засіданні. Порядок створення та діяльності цієї Служби визначається Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим Головою ДСА України за погодженням із ВРП» [360].

У чинному законодавстві немає легального визначення поняття «апарат суду», тому на підставі аналізу наукових досліджень та нормативно-правових актів його дефініцію доцільно виводити у контексті співвідношення понять «апарат суду», «штат апарату суду» та «персонал суду».

Працівники апарату суду, як правило, підпорядковуються керівнику апарату суду. Однак окремі категорії працівників апарату, зокрема помічники суддів, судові розпорядники та секретарі судових засідань зобов'язані виконувати розпорядження відповідних суддів.

2.2. Адміністративно-правовий статус працівників апарату суду в Україні

Особливої актуальності питання адміністративно-правового статусу працівників апарату суду в Україні набуває в умовах реформування судової системи. Реалізація ефективного функціонування та взаємодії працівників апарату суду можлива за наявності чіткого та повного визначення їх адміністративно-правового статусу на законодавчому рівні.

Адміністративно-правовий статус працівників апарату суду є недостатньо дослідженим питанням. Його вивчення дасть змогу охарактеризувати позитивні аспекти й недоліки правового регулювання у цій сфері, а також сформулювати конкретні пропозиції щодо удосконалення законодавства.

Вивчення особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду неможливо здійснити без аналізу базових правових основ термінологічного апарату. У цьому аспекті суттєве значення відіграє адміністративно-правова доктрина. Зокрема, вбачається, що першочерговим у вивченні адміністративно-правового статусу працівників апарату суду є з'ясування змісту поняття «адміністративно-правовий статус» та його ознак. Варто констатувати, що на теоретико-правовому рівні питання адміністративно-правового статусу досить часто привертало увагу науковців. У вітчизняній адміністративній науці суттєвий внесок у дослідження тематики «адміністративно-правового статусу» здійснили цілий ряд науковців. Зокрема, В. Б. Авер'янов [1], Т. О. Коломоєць [86], О. М. Бандурка [6], В. І. Теремецький [354], Ю. М. Кириченко [76]. Проте, аналіз сучасних наукових публікацій дає підстави говорити про те, що значна кількість праць присвячена вивченню адміністративно-правовому статусу різних категорій суб'єктів публічного права, або окремих питань діяльності апарату суду, проте адміністративно-правовий статус працівників апарату суду залишився поза увагою науковців.

Теоретико-правові підходи до визначення змісту поняття «адміністративно-правовий статус» різноманітні. Вчені-адміністративісти робили численні спроби

здійснити повне та всебічне дослідження теоретико-правової моделі «адміністративно-правовий статус», проте єдиного розуміння цього поняття не сформовано. О. М. Гумін та Є. В. Пряхін зазначають, що дослідження адміністративно-правового статусу особи має важливе науково-практичне значення, особливо з огляду на реформаційні процеси, що зараз відбуваються в Україні [33, с. 32]. На думку Ю. М. Кириченко, «завдяки адміністративно-правовому статусу визначаються межі діяльності суб'єкта права щодо інших фізичних чи юридичних осіб і держави, окреслюється його місце в системі суб'єктів адміністративного права» [76, с. 43].

У науці адміністративного права на сьогодні склалися два основні підходи до вивчення адміністративно-правового статусу. Перший підхід - через визначення комплексу прав та обов'язків. Другий підхід-через визначення компетенції.

Так, під адміністративно-правовим статусом В. Б. Авер'янов визначав «комплекс конкретно визначених суб'єктивних прав і обов'язків, які закріплені за відповідним суб'єктом права нормами адміністративного права, які реалізуються даною особою, як в адміністративних правовідносинах, так і поза ними» [1, с. 194].

Т. О. Коломоєць, розкрила зміст поняття «адміністративно-правовий статус» як «сукупність суб'єктивних прав і обов'язків закріплених нормами адміністративного права за певним органом. Водночас обов'язковою ознакою набуття суб'єктом адміністративно-правового статусу є наявність у нього конкретних суб'єктивних прав і обов'язків, що реалізуються у рамках як адміністративних правовідносин, так і поза ними» [86, с. 64].

В. І. Теремецький обґрунтовував, що адміністративно-правовий статус державних органів визначається їх компетенцією, тобто сукупністю владних повноважень відносно певних предметів ведення. На думку вченого, «до сукупності елементів адміністративно-правового статусу державних органів нерідко включають їх цілі, завдання, функції, що отримали юридичне закріплення. Водночас правовий статус окремих державних органів іноді має юридично-розмитий характер через відсутність нормативного закріплення деяких із його

обов'язкових елементів. Слід відзначити також дублювання прав органів та інші недоліки» [354, с. 83].

Адміністративно-правовий статус суб'єкта формується за рахунок певних елементів. Саме сукупність таких елементів відображає особливості правового становища кожного окремого суб'єкта. Що стосується елементів адміністративно-правового статусу, то їх вчені також визначають по різному. Так, А. В. Панчишин «до структури правового статусу як інтегрованого поняття відносить: правові норми, що визначають статус; основні права, свободи, законні інтереси та обов'язки; правосуб'єктність; правові принципи; громадянство; гарантії прав і свобод; юридична відповідальність; правовідносини загального типу» [158, с. 95–96]. О. М. Гумін та Є. В. Пряхін «до елементів адміністративно-правового статусу відносять правосуб'єктність, права, обов'язки та юридичну відповідальність» [33, с. 35]. На нашу думку, елементи, що характеризують особливості адміністративно-правовий статусу певного суб'єкта необхідно визначати виходячи з того, який це суб'єкт. Вбачається, що досліджувати адміністративно-правовий статус особового складу працівників апарату суду необхідно саме за такими елементами як: порядок призначення і звільнення, соціальний захист, відповідальність та повноваження, права та обов'язки.

Дослідження правового становища працівників апарату суду саме у розрізі адміністративно-правового статусу зумовлено тим, що працівники апарату суду є суб'єктами наділеними спеціальними повноваженнями, які виконують спеціальні функції у судовій системі при реалізації правосуддя. Як зазначалося вище, суттєвим недоліком законодавства є відсутність чіткого визначення осіб, які є працівниками апарату суду. У науковій літературі, «працівників апарату суду залежно від місця у процесі підготовки і умов для здійснення правосуддя можна поділяти на:

– керівництво (керівники апарату суду та його заступники);

– спеціалістів (консультанти, секретарі судового засідання, помічники суддів, судові розпорядники);

– технічний персонал (діловоди, оператори комп'ютерного набору, архіваріуси, завідувачі господарством, бібліотекарі та ін.);

– обслуговуючий персонал (водії, прибиральниці, робітники з обслуговування будівлі, двірники)» [145, с. 67–68; 385, с. 69–70].

Варто звернути увагу, що Типовим положенням [262] не визначено особовий склад працівників апарату суду. Лише у п. 13 Типового положення визначено, що «керівнику апарату суду безпосередньо підпорядковані заступник (заступники) керівника апарату суду, керівники структурних підрозділів апарату суду, посадові особи, які виконують окремі функції в разі недоцільності утворення структурного підрозділу. Помічник голови суду, помічник заступника голови суду, помічник секретаря судової палати, помічник судді – члена РСУ, помічник судді підзвітний керівнику апарату суду щодо дотримання Правил поведінки працівника суду, трудової дисципліни, правил техніки безпеки, охорони праці та з інших питань, визначених Положенням про помічника судді, затвердженого рішенням РСУ» [262]. З огляду на вказане, наукове обґрунтування особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду є надто складним питанням, оскільки до складу апарату суду входять різні категорії працівників, які мають різні функціональні обов'язки та різний статус. Аналіз норм ЗУ № 1402-VIII [296], а також Типового положення [262] дає підстави визначити, що усі працівники апарату суду виконують функції, направленні на забезпечення реалізації правосуддя, але не всі працівники апарату суду мають адміністративно-правовий статус. Саме працівники апарату суду, які є державними службовцями мають адміністративно-паровий статус, оскільки ч. 6 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII [296] встановлено, що правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу» [225] з урахуванням особливостей, визначених ЗУ № 1402-VIII. «Водночас під дію законодавства про державну службу не підпадають технічні працівники суду і його обслуговуючий персонал» [145, с. 122].

Із вказаного можна запропонувати таку класифікацію працівників апарату суду:

– залежно від наявності статусу державного службовця: працівники апарату суду, що мають статус державного службовця; працівники апарату суду що не мають статус державного службовця;

– залежно від функціональних повноважень*:* працівники, діяльність яких безпосередньо направлена на належне забезпечення правосуддя - керівництво, спеціалісти; допоміжний персонал.

Адміністративно-правовий статус кожного окремого працівника, який входить до особового складу апарату суду має певну специфіку залежно від посади та функціональних обов'язків.

«Не варто ототожнювати правовий статус апарату суду та правовий статус його працівників» [355, с. 171]. Слід погодитися з думкою А. В. Шевченко, яка «визначає правовий статус працівника апарату суду як сукупність установлених законодавчими нормами функцій, повноважень, прав, обов'язків, правових обмежень та етичних стандартів у сукупності з підставами, порядком виникнення їх службової правосуб'єктності та юридичної відповідальності в аналізованій сфері» [383, с. 202]. «Зазначене визначення відображає основні елементи правового статусу працівника апарату місцевого суду. Ключові відмінності між правовим статусом апарату місцевого суду взагалі та окремого працівника такого апарату полягають у такому: повноваження всього апарату місцевого суду є більш широкими, ніж повноваження його окремих працівників; правові обмеження застосовуються лише до окремих працівників, а не до відділів або управлінь юридичних осіб; працівники апарату суду можуть бути притягнуті до юридичної відповідальності за порушення своїх трудових обов'язків, водночас до всього апарату суду не можна застосувати санкції. Ці відмінності надають можливість відрізнити правовий статус усього апарату суду та правовий статус його окремих працівників» [355, с. 172].

На нашу думку, адміністративно-правовий статус працівників апарату суду – це сукупність встановлених законом прав і обов'язків окремих працівників апарату суду, направлених на належне забезпечення реалізації правосуддя.

Спробуємо розкрити особливості адміністративно-правового статусу кожного працівника апарату суду, який наділений адміністративними повноваженнями.

Адміністративно-правовий статус керівництва апарату суду.

Особливості адміністративно-правового статусу керівника апарату суду. Адміністративно-правовий статус керівника апарату суду та його заступників визначений у розділі ІІІ Типового положення та у ЗУ № 1402-VIII. Відповідно до п. 9 Типового положення, апарат суду очолює керівник апарату суду [262]. У ст. 155 ЗУ № 1402-VIII встановлено, що «організаційне забезпечення роботи суду здійснює його апарат, який очолює керівник апарату» [296]. «Повноваження, права та обов'язки керівника апарату суду містяться у типових посадових інструкцій керівника апарату апеляційного суду, керівника апарату місцевого суду» [358].

«Посада керівника апарату суду в Україні є відносно новим явищем. З 2005 р. практично всі суди, в яких працювало п'ять і більше суддів, отримали можливість, відповідно до ст. 130 ЗУ «Про судоустрій» від 2002 р., ввести до штатного розпису суду посаду керівника апарату. Цією нормою створено передумову для звільнення голів судів від безпосереднього керівництва роботою канцелярій та інших структурних підрозділів суду. Головним функціональним призначенням було надання допомоги суддям та звільнення останніх від адміністративного тягаря, пов'язаного з необхідністю вирішення цілої купи адміністративних питань, яка зростає залежно від розміру і рівня суду, кількості справ і чисельності працівників суду» [73, с. 37].

Правовий статус керівника апарату суду досить специфічний, оскільки різноплановість його повноважень вимагає від нього знань у декількох сферах діяльності та досвіду управлінця. Результатом діяльності керівника має бути ефективне виконання завдань апарату суду. Також певної специфіки додає статус державного органу, апаратом якого він керує, як єдиного органу, що має повноваження здійснювати правосуддя. Зазначене вимагає визначення і виокремлення видів повноважень та обов'язків керівника апарату суду [385, с. 73].

Особливість адміністративно-правового статусу курівника апарату суду характеризують такі ознаки:

1. Специфіка призначення на посаду та звільнення з посади. Призначення на посаду та звільнення з посади керівника апарату суду та його заступника дещо відрізняється залежно від суду. Так, згідно з п. 9 Типового положення «керівника

апарату місцевого суду, його заступників за погодженням з головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління ДСА України. Керівника апарату апеляційного, вищого спеціалізованого суду та його заступників за погодженням з головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади Голова ДСА України» [262]. Керівник апарату суду підзвітний зборам суддів відповідного суду, які можуть висловити йому недовіру, що має наслідком звільнення його з посади [262, п. 17].

Варто акцентувати увагу на тому, що п. 10 Типового положенням встановлено кваліфікаційні вимоги до претендентів на посаду керівника апарату суду, але такі кваліфікаційні вимоги є дещо недоопрацьованими. Наша позиція ґрунтується на такому:

– по-перше, відсутність вимоги щодо спеціальності вищої освіти претендента на посаду керівника апарату суду. Так, п. 10 Типового положення закріплює вимогу до претендента «на посаду керівника апарату місцевого загального суду, місцевого адміністративного суду, місцевого господарського суду, апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду лише вимогу щодо освітнього ступеня магістр (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста)» [262]. Вбачається, що посада керівника апарату суду потребує досить широкого кола знань у сфері юриспруденції та управління, тому вважаємо, що особа, яка відповідає вимогам п. 10 Типового положення, але не має фахової юридичної освіти та освіти у сфері управління не може належним чином здійснювати організаційно-правове забезпечення роботи апарату суду. З цього приводу у наукових колах є думка, що «керівник апарату суду вирішує не юридичні, а адміністративні питання, і юридична освіта не може бути пріоритетом» [386, с. 185]. Критично сприймаючи зазначену думку, вважаємо що юридична освіта у керівника апарату суду має бути хоча б базовою, що надасть можливість орієнтуватися у законодавстві України, адміністративно-правовому регулюванні суспільних відносин а також сформує уяву про існуючу систему судових та правоохоронних органів України.

Пропонуємо внести зміни до п. 10 Типового положення, доповнивши його вимогою щодо спеціальності претендента на посаду керівника апарату суду. «На посаду керівника апарату суду може претендувати особа, яка має вищу освіту першого (бакалаврського рівня зі спеціальності «Право», «Правоохоронна діяльність», «Міжнародне право» та вищу освіту другого (магістерського) рівня у галузі знань 07 «Управління та адміністрування», або 28 «Публічне управління та адміністрування», або 1501 «Державне управління»;

– по-друге, у п. 10 Типового положення встановлена також вимога до претендента на посаду керівника апарату суду щодо «… досвіду роботи на посадах державної служби категорій «Б» чи «В» або досвід служби в органах місцевого самоврядування, або досвід роботи на керівних посадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності не менше одного року…» [262], проте відсутня вимога щодо досвіту роботи як працівника апарату. На нашу думку, претендувати на посаду керівника апарату суду може особа, яка знає особливості та проблеми роботи апарату суду.

2. Специфіка заохочення та накладення дисциплінарного стягнення. Заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно керівника апарату суду застосовуються за поданням голови відповідного суду: начальником територіального управління ДСА України – стосовно керівника апарату місцевого суду; Головою Державної судової адміністрації України – стосовно керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, а також стосовно керівника апарату місцевого суду щодо нагородження відомчими заохочувальними відзнаками ДСА України [262]. Недоліком законодавства є відсутність переліку дій керівника апарату суду, за які до нього можуть бути застосовані дисциплінарні стягнення.

3. Специфіка відповідальності. «Керівник апарату суду несе персональну відповідальність та звітує/інформує перед зборами суддів за належне організаційне забезпечення суду, суддів і судового процесу, функціонування автоматизованої системи документообігу суду, автоматизованого розподілу справ між суддями (до початку функціонування ЄСІТС), а також згідно із законодавством – за належний

рівень службової та трудової дисципліни в апараті суду» [262]. Відповідно до ч. 3 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII «збори суддів можуть висловити недовіру керівнику апарату суду, що має наслідком звільнення його з посади» [296].

4. Підзвітність. «Керівник апарату суду підзвітний зборам суддів відповідного суду, які можуть висловити йому недовіру, що має наслідком звільнення його з посади» [262] (п. 17 Типового положення).

5. Повноваження. Повноваження керівника апарату суду визначені у п. 15 Типового положення. Аналіз норм Типового положення дає можливість зробити висновок, що керівник апарату суду наділений досить широкими повноваженнями щодо технічного забезпечення роботи суду та суддів, кадрових питань, організаційного забезпечення тощо. До них варто віднести: «керівництво апаратом суду, забезпечення організації роботи структурних підрозділів суду, працівників апарату суду, їх взаємодію у виконанні завдань, покладених на апарат суду (пп. 1 п. 14 Типового положення). Наприклад, керівник апарату суду наділений повноваженнями щодо: розробки положення про апарат суду (п. 5); розробки структури апарату вищого спеціалізованого суду (п. 6); затвердження посадових інструкції працівників апарату суду (п. 7); призначення на посаду та звільнення з посади працівників апарату суду (п. 12); застосування до працівників апарату суду заохочення (п. 12); накладення дисциплінарних стягнень щодо працівників апарату суду (п. 12); видання наказів і розпоряджень (15)» [101, с. 310–314].

Якщо у суді відсутній «керівник апарату суду, то його функції виконує Тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату суду. Він здійснює вказані повноваження керівника суду як юридичної особи до моменту призначення, обрання чи переведення на посаду судді такого суду щонайменше одного судді та продовжує здійснювати виконання обов'язків керівника апарату суду до призначення відповідного керівника апарату суду згідно з процедурами, визначеними законодавством про державну службу, з урахуванням особливостей, визначених ч. 5 ст. 147 ЗУ № 1402-VIII цим Законом» [296].

Цікавим та маловивченим питанням є розмежування адміністративних повноважень голови суду та керівника апарату суду.

«При запровадженні в суді посади керівника апарату суду законодавець керувався наміром звільнити голову суду від частини адміністративних повноважень, не притаманних судді, шляхом передачі їх керівникові апарату» [73, с. 37].

Так, В. Д. Куценко зазначає, що «голова представляє суд як орган державної влади, контролює ефективність діяльності апарату суду, забезпечує виконання рішень зборів судів місцевого суду. За головою суду залишається загальне управління та адміністрування судом. Але керівники апаратів суду виконують функції судових адміністраторів, займаючись кадровими питаннями, статистичними звітами, управлінням персоналу, менеджментом, господарською діяльністю, володіючи навичками з інформаційних технологій та публічної діяльності. Всі ці функції не притаманні судді і вони не можуть їх виконувати на належному рівні» [96, с. 243].

«Адміністративні повноваження голови місцевого суду поширюються лише на апарат суду. Зокрема, він контролює ефективність діяльності апарату суду, вносить керівникові територіального управління ДСА подання про призначення на посаду керівника апарату суду, заступника керівника апарату суду та про звільнення їх з посад, а також про застосування до керівника апарату суду, його заступника заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства» [146, с. 99], п. 4 Типового положення [262], п. 3 ч. 1 ст. 23 ЗУ № 1402-VIII [296].

«Керівник апарату суду або т. в. о. керівника апарату суду, за певних умов зможе здійснювати повноваження голови суду до моменту призначення, обрання, переведення або закінчення відрядження щонайменше одного судді. Тимчасово виконуючий обов’язки керівника апарату суду у разі відсутності у такому суді суддів, які здійснюють правосуддя, зможе здійснювати повноваження голови суду в частині представництва такого суду як органу державної влади» [115]. Відповідні новели правового адміністративно-правового становища керівника апарату суду були запропоновані законопроектом № 11283 від 19.06.2024, який схвалений ВРУ в

першому читанні «Про внесення змін до ст. 155 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів» щодо організації роботи судів» [220].

Як відображено у Пояснювальній записці до проєкту ЗУ «Про внесення змін до статті 155 Закону України Про судоустрій і статус суддів" щодо організації роботи судів» [219], «на сьогодні законодавством України не врегульовано питання тимчасового виконання обов'язків керівника апарату суду в тих судах, де відсутні працівники апарату суду, а також судді (що унеможливлює внесення подання про призначення на посаду в порядку визначеному законом). Це пов'язано з тим, що відповідні норми законодавства були прийняті для застосування у мирний час, а у зв'язку із повномасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України перед судовою владою України з'явилися нові виклики, які законодавець не передбачив і не міг передбачити у правому регулюванні відповідних правовідносин» [115].

Адміністративно-правовий статус заступника керівника апарату суду.

Адміністративно-правовий статус заступника керівника апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу» [225], ЗУ № 1402-VIII [296], Типовим положенням та Посадовою інструкцією заступника керівника апарату суду. Для кожного суду розробляєтьється окрема посадова інструкція заступника керівника апарату суду. Суттєвою прогалиною у законодавстві є відсутність Типової посадова інструкції заступника керівника апарату.

Керівник апарату суду може мати заступника або заступників. Відповідно до п. 9 Типового положення «керівник апарату місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду може мати двох заступників, якщо кількість працівників апарату суду перевищує 50 осіб. У місцевих загальних судах кількість заступників може дорівнювати кількості віддалених робочих місць, в яких утворюються відокремлені структурні підрозділи (окремі посадові особи за напрямками діяльності) цих судів» [262].

Особливість адміністративно-правового статусу заступника/заступників курівника апарату суду характеризують наступні ознаки:

1. Специфіка призначення на посаду та звільнення з посади. «Призначення кандидата на посаду заступника керівника апарату суду погоджує голова суду, а також вносить в установленому порядку подання про застосування до заступника керівника апарату суду заохочення або накладення дисциплінарного стягнення відповідно до законодавства» [262].

Специфіка призначення на посаду та звільнення з посади заступника/заступників керівника апарату суду залежить від суду. Згідно з п. 9 Типового положення «заступників керівника апарату місцевого суду за погодженням з головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади начальник відповідного територіального управління ДСА України. Заступників керівника апарату апеляційного, вищого спеціалізованого суду за погодженням з головою відповідного суду призначає на посаду та звільняє з посади Голова ДСА України» [262].

До кандидатів на посаду заступника керівника апарату суду встановлюються спеціальні вимоги щодо освітнього ступеня, досвіду роботи та знання мови. Проте, вважаємо, що суттєвим недоліком законодавства є відсутність у Типовому положення вимог щодо спеціальності вищої освіти претендента на посаду заступника керівна апарату суду. Вбачається, що вказівки на те, що особа повинна мати «вищу освіту з освітнім ступенем магістра (або прирівняна до неї вища освіта за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста)» [262] є недостатньою вимогою для претендента на посаду заступника керівника апарату суду. У типовому положенні необхідно чітко визначити яку саме спеціальність вищої освіти повинен мати претендент на посаду заступника керівника апарату суду.

Відсутність єдиної вимоги до спеціальності вищої освіти претендента на посаду заступника голови апарату суду призводить до встановлення різних вимог у різних судах. Так, відповідно до п. 1.4 «Посадової інструкції заступника керівника апарату Трускавецького міського суду, на посаду заступника керівника апарату призначаються особи, які мають, як правило, вищу освіту за спеціальністю “Правознавство” або “Правоохоронна діяльність” з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, стаж роботи за фахом на державній службі в

органах судової влади чи стаж роботи на державній службі на керівних посадах в інших сферах управління, як правило, не менше 3 років або загальний стаж роботи за фахом в інших сферах управління не менше 5 років» [181]. А п. 1.4 «Посадової інструкції заступника керівника апарату Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області закріплено іншу вимогу «на посаду заступника керівника апарату призначається особа, яка має повну вищу освіту за спеціальністю "Правознавство" з освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра, стаж роботи за фахом на державній службі в органах судової влади чи стаж роботи на державній службі на керівних посадах в інших сферах управління не менше 2 років» [180]. У наведених прикладах посадових інструкції заступників керівників апарату місцевих судів вимога щодо стажу роботи не відповідає вимогам Типового положення, оскільки п. 10 встановлює вимогу щодо досвіду роботи не менше одного року.

Крім того, у п. 10 Типового положення до претендентів на зайняття посади керівника апарату суду та його заступника (заступників) встановлено однакові загальні вимоги, що є не досить логічним. Керівник апарату суду на його заступник/заступники наділені різними повноваженнями та мають різний рівень відповідальності та підзвітності. Це вказує на те, що до претендентів на посаду керівника апарату суду та заступника / заступників керівника апарату суду не можуть бути встановлені однакові кваліфікаційно-професійні вимоги. Як результат вбачається, що вимоги до претендентів на посаду керівника апарату суду та заступника/заступників потребують перегляду та доопрацювання.

На нашу думку, Типове положення потребує доопрацювання шляхом внесення змін до п. 10 щодо вимог до спеціальності вищої освіти претендента на посаду керівника апарату суду та заступника керівника апарату суду.

Специфіка заохочення та накладення дисциплінарного стягнення. Аналіз п. 11 Типового положення дає підстави вказати на такі особливості. «Заохочення або накладення дисциплінарного стягнення стосовно заступника керівника апарату суду застосовуються за поданням голови відповідного суду: начальником територіального управління ДСА України – стосовно заступників керівника апарату

місцевого суду; Головою ДСА України – стосовно заступників керівника апарату апеляційного суду, вищого спеціалізованого суду, а також стосовно заступників керівника апарату місцевого суду щодо нагородження відомчими заохочувальними відзнаками ДСА України» [262].

Специфіка відповідальності. Типове положення не містить положень, що розкривали б специфіку відповідальності заступників керівників апарату суду. Вбачається, що заступник керівника апарату суду несе персональну відповідальність за недотримання норм ЗУ № 1402-VIII та ЗУ «Про державну службу».

Підзвітність. Заступник/заступники керівника апарату суду безпосередньо підпорядковані керівнику апарату суду (п. 13 Типового положення).

Повноваження. На час відсутності керівника апарату суду чи неможливості здійснювати ним свої повноваження з інших причин його обов'язки виконує заступник керівника апарату суду, визначений відповідним наказом керівника апарату суду про розподіл обов'язків, а за відсутності такого наказу один із заступників керівника апарату суду, який має більший стаж роботи в апараті суду (п. 18 Типового положення).

Істотною прогалиною законодавства є відсутність у Типовому положенні чітко сформованих та закріплених прав та обов'язків заступника/заступників керівника апарату суду. Як наслідок при розробці Посадової інструкції заступників керівників апарату суду для кожного окремого суду відсутні загальновстановлені єдині правила поведінки для заступників керівників апарату суду.

Адміністративно-правовий статус спеціалістів, що входять до особового штату апарату суду.

Спеціалісти, які входять до особового штату апарату суду мають статус державних службовців, оскільки відповідно до ч. 6 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених у цьому законі.

ЗУ № 1402-VIII та Типове положення не містить чіткого переліку працівників апарату суду, яких віднесено до спеціалістів, що займають посади у апараті суду.

Аналіз положень цих основних законодавчих актів дає підстави вказати, що до таких суб'єктів відносяться: спеціалісти служби управління персоналом (п. 28 Типового положення) [262; 292, працівники канцелярії (п. 26 Типового положення [262], п. 10 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII [296]), головний бухгалтер та бухгалтери бухгалтерської служби (п. 27 Типового положення [262; 261]), помічники суддів [252], працівники апеляційного, вищого спеціалізованого апарату суду, які займають посади патронатної служби (п. 29 Типового положення), суду прес-секретар (п. 25 Типового положення) [262], спеціалісти (консультанти) (п. 24 Типового положення), секретарі судового засідання, судові розпорядники (п. 31 Типового положення [253]).

Згідно з ч. 11 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII «до штату апарату судів входять також секретарі судового засідання, наукові консультанти та судові розпорядники. Наукові консультанти повинні мати науковий ступінь» [296].

«Правовий статус та умови діяльності помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника судді – члена РСУ, помічника судді визначаються також Положенням про помічника судді, затвердженим рішенням РСУ» [252, 99, 100].

«Правовий статус та умови діяльності керівника служби судових розпорядників, старшого судового розпорядника, судового розпорядника визначаються також Положенням про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників, затвердженим Головою ДСА України за погодженням із ВРП» [253].

Варто констатувати, що Типове положення недостатньо врегульовує питання щодо правового становища таких суб'єктів та лише частково закріплює їх права та обов'язки. 20.07.2005 ДСА України затвердила наказом № 86 перелік Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду [260], проте майже за 20 років ці інструкції потребують перегляду тим більше у зв'язку з судовою реформою для вступу в ЄС.

Особливість адміністративно-правового статусу спеціалістів, що входять до особового штату апарату суду також характеризують певні ознаки. Загалом,

більшість ознак, що характеризують особливості адміністративно-правового статусу є однаковими з огляду на наявність «статусу державного службовця та поширення на працівників апарату суду принципів державної служби: верховенства права; законності; професіоналізму; патріотизму; доброчесності; ефективності; забезпечення рівного доступу до державної служби; політичної неупередженості; прозорості; стабільності» [225] (ч. 1 ст. 4 ЗУ «Про державну службу»). Проте, є й відмітні ознаки, що пов'язані безпосередньо з функціональними обов'язками певного працівника апарату суду. До відмітних ознак варто віднести права та обов'язки, а також повноваження спеціалістів, що входять до особового складу працівників апарату суду. Повноваження, права та обов'язок визначено у посадових інструкціях працівників апарату суду.

Тож зупинимося на спільних ознаках:

1. Специфіка призначення на посаду та звільнення з посади, заохочення та накладення дисциплінарного стягнення.

Так, у п. 36 Типового положення встановлено, що «призначення на посади державних службовців, працівників, які виконують функції з обслуговування, працівників патронатної служби, робітників, умови оплати праці, заохочення та соціальні гарантії працівників апарату суду регулюються нормами законодавства про державну службу з урахуванням особливостей, визначених ЗУ № 1402-VIII, КЗпП України, іншими актами законодавства. Частиною 5 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII встановлено, що керівник апарату суду призначає на посаду та звільняє з посади працівників апарату суду, застосовує до них заохочення та накладає дисциплінарні стягнення. Добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі, крім випадків переведення державних службовців відповідно до законодавства про державну службу» [262].

Згідно з п. 12 Типового положення «добір працівників апарату суду здійснюється на конкурсній основі (крім помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника судді – члена РСУ, помічників суддів, прес-секретаря, працівників, які виконують функції з обслуговування, робітників) і в порядку переведення державних службовців

відповідно до законодавства про державну службу. Призначення на посаду та звільнення з посади помічника голови суду, помічника заступника голови суду, помічника секретаря судової палати, помічника судді – члена РСУ, помічника судді здійснюється відповідно до Положення про помічника (помічників) судді» [262].

2. Специфіка відповідальності. «За невиконання, несвоєчасне або неналежне виконання посадових обов'язків, визначених ЗУ "Про державну службу" та іншими актами законодавства, посадовою інструкцією, а також порушення правил внутрішнього службового розпорядку, правил внутрішнього трудового розпорядку, Правил поведінки працівника суду, Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, правил техніки безпеки та інше порушення службової дисципліни, працівник апарату суду притягається до відповідальності згідно із законом» [262].

3. Підзвітність. Відповідно до п. 13 Типового положення «керівнику апарату суду безпосередньо підпорядковані заступник (заступники) керівника апарату суду, керівники структурних підрозділів апарату суду, посадові особи, які виконують окремі функції в разі недоцільності утворення структурного підрозділу. Помічник голови суду, помічник заступника голови суду, помічник секретаря судової палати, помічник судді – члена РСУ, помічник судді підзвітний керівнику апарату суду щодо дотримання Правил поведінки працівника суду, трудової дисципліни, правил техніки безпеки, охорони праці та з інших питань, визначених Положенням про помічника судді, затвердженого рішенням РСУ» [262].

Таким чином, специфіка підзвітності помічника судді заключається в тому, що «він є працівником апарату суду, але з питань підготовки та організаційного забезпечення судового процесу він підзвітний лише відповідному судді. Суддя є його безпосереднім керівником. Помічник голови суду з питань, які стосуються забезпечення виконання суддею адміністративних повноважень голови суду, підзвітний лише голові суду, який є його безпосереднім керівником (п. 4 Положення про помічника судді» [252].

4. Відпустки. Типове положення закріплює деякі особливості щодо відпусток працівників апарату суду. Так, відповідно до п. 37, «відпустки працівникам апарату

суду надаються в порядку, встановленому КЗпП України, ЗУ «Про державну службу», «Про відпустки». Працівникам апарату суду, які займають посади патронатної служби, відповідно до ст. 92 ЗУ «Про державну службу», виконують функції з обслуговування, робітникам крім щорічної основної відпустки тривалістю 24 календарні дні, може надаватися відповідно ст. 8 ЗУ «Про відпустки» щорічна додаткова відпустка за особливий характер праці. Конкретна тривалість щорічної додаткової відпустки за особливий характер праці встановлюється колективним чи трудовим договором залежно від часу зайнятості працівника апарату суду в цих умовах» [262].

5. Допоміжний персонал. Працівники апарату суду, які є допоміжним персоналом не мають статус державних службовців, відповідно вони не мають адміністративно-правового статусу.

Отже, на підставі проведеного дослідження можемо зробити такі висновки:

– дослідження адміністративно-правового статусу працівників апарату суду є надзвичайно актуальним питанням та має наукову і практичну цінність з огляду на реформування судової системи та приведення законодавству України про судоустрій і статус судів у відповідність до законодавству ЄС та фрагментарне дослідження адміністративно-правового становища працівників апарату суду на теоретико-правовому рівні;

– особливість адміністративно-правового статусу працівників апарату суду зумовлена тим, що працівники апарату суду є суб'єктами наділеними спеціальними повноваженнями, які виконують спеціальні функції у судовій системі при реалізації правосуддя. Реалізація ефективного функціонування та взаємодії працівників апарату суду можлива за наявності чіткого та повного визначення їх адміністративно-правового статусу на законодавчому рівні;

– суттєвим недоліком законодавства є відсутність чіткого визначення у Типовому положенні осіб, які є працівниками апарату суду. З огляду на вказане усі працівники апарату суду виконують функції, направленні на забезпечення реалізації правосуддя, але не всі працівники апарату суду мають адміністративно-правовий статус. Саме працівники апарату суду, які є державними службовцями

мають адміністративно-паровий статус, оскільки у ч. 6 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII встановлено, що правовий статус працівників апарату суду визначається ЗУ «Про державну службу» з урахуванням особливостей, визначених ЗУ № 1402-VIII. Адміністративно-правовий статус кожного окремого працівника, який входить до особового складу апарату суду має певну специфіку залежно від посади та функціональних обов'язків;

– зміст поняття «адміністративно-правовий статус працівників апарату суду» варто розкрити як сукупність встановлених законом прав і обов'язків окремих працівників апарату суду, направлених на належне забезпечення реалізації правосуддя. До елементів, що характеризують особливості адміністративно-правового статусу працівників апарату суду варто віднести*:* порядок призначення і звільнення, соціальний захист, відповідальність та повноваження, права та обов'язки.

2.3. Система внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні

Організаційне забезпечення роботи судів в Україні є одним із найактуальніших питань у контексті судової реформи. Дослідження організаційного забезпечення роботи судів в Україні неможливо уявити без вивчення питань взаємодії органів організаційного забезпечення роботи судів. Правовим підґрунтям взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні є Конституція України, ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» та інші законодавчі акти. Зокрема, деякі основоположні принципи взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні також відображено у підзаконних нормативно-правових актах. Зокрема, у п. 2 Наказу ДСА України «Про затвердження Типового положення про апарат суду» [262], вказано, організаційне забезпечення роботи суду здійснює апарат місцевого, апеляційного, вищого спеціалізованого суду (далі – апарат суду) відповідно до ЗУ № 1402-VIII [296].

Оскільки положення про апарат суду розробляється відповідно до Типового положення і не може йому суперечити, то усі аспекти зовнішньої та внутрішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів також повинні бути у ньому зазначені.

Традиційно під час характеристики суду акцент робиться на тому, що суд є органом, який здійснює правосуддя. Водночас суд слід розглядати не лише як орган правосуддя, а й як орган державної влади, що має власну внутрішню організаційну структуру та систему внутрішніх і зовнішніх зв'язків. Внутрішні зв'язки виявляються у взаємодії суддів, апарату суду та інших працівників, які забезпечують належне функціонування суду, а зовнішні – у взаємодії суду з іншими органами державної влади, органами суддівського врядування, суддівського самоврядування та іншими суб'єктами. Отже, суд є самостійним суб'єктом публічно-правових відносин і водночас окремим елементом судової системи. Його самостійність не означає ізольованості, оскільки суд функціонує в межах єдиної судової системи та перебуває у внутрішньосистемних зв'язках з іншими її елементами [73, с. 28].

Питання взаємодії у контексті організаційного забезпечення роботи судів в Україні досить об'ємне і повинно базуватися на дослідженні різних аспектів.

Вивчення сучасної правничої літератури дає підстави стверджувати, що питання взаємодії у аспекті організаційного забезпечення судів є актуальним та маловивченим. Особливої актуальності воно набуло у контексті судової реформи. Необхідність детального дослідження цього питання має як теоретичний так і практичний аспект.

По-перше, на рівні чинного національного законодавства питання внутрішньої та зовнішньої взаємодії є недостатньо врегульованим, а це призводить до відсутності дієвого налагодженого механізму взаємодії.

По-друге, на підставі аналізу наукових праць, вбачається, що тематика зовнішньої та внутрішньої взаємодії є фрагментарно вивченою. Науковці та практики досить часто звертали увагу на дослідження правового статусу апарату суду, проте особливості взаємодії та проблеми її реалізація при виконанні

працівниками суду функціональних обов'язків не отримали достатньої уваги у наукових публікаціях вчених.

На нашу думку, напрацювання ефективного механізму зовнішньої та внутрішньої взаємодії матиме результатами:

– своєчасну реалізацію права на судовий захист для суб'єктів правовідносин;

– своєчасний доступ учасників справи до неупередженого та кваліфікованого правосуддя;

– підвищення довіри громадськості до суду;

– своєчасну поінформованість засобів масової інформації,

– ефективну співпрацю з міжнародними органами державної влади та місцевого самоврядування та своєчасне і належне виконання посадових обов'язків працівників апарату суду.

Вважаємо за доцільне розпочати вивчення питання системи внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні із з'ясування змісту поняття «взаємодія».

Теорія взаємодії є переважно філософською категорією, але О. О. Кваша зазначає, що за допомогою філософських категорій суспільні науки, у тому числі юридичного циклу, здійснюють теоретичне відтворення дійсності. Для правильного розуміння тієї чи іншої категорії недостатньо аналізувати її ізольовано, у відриві від інших категорій. В об'єктивній дійсності все взаємопов'язане та перебуває у постійній взаємодії [72, с. 32].

У академічному словнику української мови взаємодія визначена, як «взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь» [341, с. 346]. Також, «взаємодія – це вплив однієї реалії (тіла, елементарної частинки, біологічної істоти, людини, співтовариства) на іншу реалію, що змінює їхню динамічну поведінку» [353]. «Під поняттям "взаємодія" розуміється взаємний вплив один на одного двох і більше тіл, тобто взаємний зв'язок тіл» [72, с. 33]. Якщо брати до уваги філософську точку зору, то зміст категорії «взаємодія» представлятиме собою форму взаємозв'язку між явищами. Сутність полягає у зворотному впливі одного предмета чи явища на іншого [59, с. 458]. Тож з вказаних

наукових підходів до розкриття змісту поняття «взаємодія», можна говорити про вплив одного суб'єкта відносин на іншого задля досягнення спільної мети. Ключовим моментом в взаємодії буде досягнення саме спільної, необхідної для усіх суб'єктів мети.

Серед науковців-правників також існують спроби визначити зміст поняття «взаємодія». Так, Є. Ю. Бараш вважає, що взаємодія проявляється, по-перше, «в процесі взаємовпливу і використанні можливостей один одного для досягнення власних цілей. Отже, взаємодія виникає там і тоді, де взаємозв'язок між суб'єктами об'єднаний спільною метою. По-друге, взаємодія полягає не лише в безперервному впливі один на одного, а й під час використання взаємодіючими сторонами можливостей один одного для досягнення власних цілей» [7, с. 131–132]. З точкою зору щодо досягнення власних цілей у процесі взаємодії можемо погодитися частково, основна ціль повинна бути спільною. Звісно, що кожен із суб'єктів взаємодії буде мати також і свою ціль, проте досягнення своєї цілі повинно мати другорядний характер.

На думку В. О. Климкова, взаємодія – це спільна, узгоджена, функціонально розподілена діяльність двох або більше органів публічного управління з метою досягнення окремо визначеної мети [79, с. 11].

В. С. Мацишин, зазначає, що «взаємодія – це не підміна одного органу іншим, а раціональне поєднання можливостей, методів і засобів, наявних у розпорядженні кожного» [123, с. 12]. В основу взаємодії повинен бути покладений принцип незалежності кожного із суб'єктів взаємодії. А. О. Полянський досліджував зміст терміну «взаємодія» через визначення її мети, завдань і принципів [179].

О. М. Музичук розглядає взаємодію як управлінське явище. На думку вченого «принципи взаємодії являють собою основні поняття, положення, які відображають найбільш суттєві, основні сторони і прояви взаємодії, охоплюючи риси, властиві всій управлінській системі, а не лише окремим елементам, рівням, явищам чи процесам» [135, с. 150].

Розглянувши запропоновані точки зору щодо визначення змісту поняття «взаємодія», запропонуємо авторське визначення досліджуваного поняття.

Взаємодія у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні – це систематичний взаємний вплив суб'єктів адміністративних повноважень (спеціально уповноважених органів судової системи та посадових осіб) один на одного задля досягнення спільної мети направленої на фінансові, адміністративні, організаційні, інформаційні та матеріально-технічні заходи щодо створення та підтримання умов для ефективного здійснення судочинства в Україні.

На нашу думку, для взаємодії з питань організації роботи суддів в Україні характерними є наступні ознаки:

– наявність суб'єктів, наділених владними повноваженнями – ВРП, ДСА, апарат суду, голова суду, голова апарату суду;

– мета внутрішньої взаємодії – налагодження ефективної роботи, направленої на виконання функціональних обов'язків працівників апарату суду та керівника апарату суду, або керівника суду та керівника апарату суду;

– мета зовнішньої взаємодії – організація якісної та ефективної роботи судів в Україні.

– наявність взаємовпливу, направленого на досягнення спільного результату;

– організаційна (адміністративно-правова) природа відносин між суб'єктами взаємодії;

– систематичний характер взаємодії.

Оскільки організаційне забезпечення роботи суду здійснює апарат місцевого, апеляційного та вищого спеціалізованого суду (далі – апарат суду) відповідно до ЗУ № 1402-VIII [296] та п. 2 Наказу ДСА України «Про затвердження Типового положення про апарат суду» [262], то апарат суду має важливе місце у вивченні питань взаємодії. Положення про апарат суду розробляється відповідно до Типового положення і не може йому суперечити, то усі аспекти зовнішньої та внутрішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів також повинні бути у ньому зазначені.

Вважаємо, належне правове регулювання діяльності працівників апарату суду є запорукою забезпечення ефективної роботи суддів зі здійснення правосуддя [355, с. 170].

«Типовим положенням до функцій працівників апарату суду, відносено забезпечення фіксування судового засідання, підготовку та надсилання адресатам процесуальних документів, забезпечення ведення діловодства в суді, комплектування архіву документів, складення статистичної звітності, створення належних умов для діяльності ССО, забезпечення деяких напрямів взаємодії» [262]. Проте звернемо увагу, що не зазначено яких саме напрямів взаємодії. Слово «деяких» має неточний, дескриптивний характер, що не відображає напрями взаємодії та не точно визначає функціональні обов'язки.

Крім перелічених функцій, апарат суду виконує і інші завдання з організаційного, інформаційно-довідкового й технічного забезпечення роботи суду (п. 8). Зупинимося детальніше на питаннях взаємодії апарату суду у контексті п. 8 Типового положення:

– «апарат суду забезпечує у взаємодії з ДСА України суддів, працівників апарату суду необхідними засобами інформатизації (пп. 23);

– бере участь у взаємодії зі ССО у заходах щодо додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил і підтримання громадського порядку в залі судового засідання та в приміщенні суду (пп. 30);

– бере участь у взаємодії зі ССО у заходах щодо забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, учасників судового процесу (пп. 31);

– забезпечує взаємодію суду з громадськістю, засобами масової інформації (пп. 36);

– забезпечує у взаємодії з суддями-спікерами підготовку й поширення матеріалів про діяльність суду (пп. 37)» [262].

З вказаного варто звернути увагу, що серед функцій працівників апарату суду згадано про взаємодію, але виключно у контексті взаємодії з громадськістю, засобами масової інформації, ДСА України та ССО. Щодо взаємодії між самими працівниками апарату суду при розгляді судових справ нічого не зазначено, а відтак це питання є неврегульованим і потребує ретельного дослідження з метою напрацювання пропозицій для удосконалення законодавства.

У науковій літературі існує підхід щодо напрямів взаємодії апарату суду,

запропонований П. Ю. Шпеновою. Взаємодія апарату суду із медіа, громадськістю має місце щодо: встановлення і підтримки постійних зв'язків із медіа з метою забезпечення: прозорості та відкритості діяльності суду; підготовки та поширення матеріалів про діяльність суду, організація їх проведення прес-конференцій, зустрічей та інших заходів взаємодії із засобами масової інформації та громадськістю; організації у встановленому порядку, доступу до публічної інформації про діяльність суду; організації випуску офіційних друкованих видань, змістовне наповнення веб-сайту відповідного суду з метою висвітлення інформації про різноманітні аспекти його діяльності та ін. [385, с. 61–62].

На підставі зазначеного можемо запропонувати класифікацію взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні. На наш погляд, класифікувати взаємодію щодо організаційного забезпечення роботи судів можливо за такими двома характеризуючими ознаками, як напрям взаємодії та коло сторін. То ж розглянемо детальніше класифікацію за вказаними ознаками.

За напрямом взаємодії:

– зовнішня – стосується організаційного забезпечення роботи судів в Україні;

– внутрішня –направлена переважно на виконання функціональних обов'язків працівників апарату суду;

За колом сторін:

– взаємодія працівників апарату суду:

– взаємодія працівників апарату суду між собою у виконанні завдань, покладених на апарат суду;

– взаємодія працівників апарату суду з громадськістю та засобами масової інформації (пп. 36 п. 8 Типового положення);

– взаємодія з суддями-спікерами підготовку й поширення матеріалів про діяльність суду (пп. 37 п. 8 Типового положення);

– взаємодія працівників апарату суду з учасниками справи;

– взаємодія працівників апарату суду з державними органами у системі правосуддя (ССО, ДСА України);

– взаємодія працівників апарату суду з судово-експертними установами

України [98].

Взаємодія апаратів судів різних ланок між собою:

– щодо аналізу практики статистики;

– щодо надання методичних рекомендацій;

– інформаційна взаємодія;

– тлумачення норм права;

– законодавча ініціатива.

Взаємодія керівника апарату суду:

– взаємодія керівника апарату суду з працівниками апарату суду;

– взаємодія керівника апарату суду з головою суду;

– взаємодія керівника апарату суду з державними органами у системі правосуддя з питань забезпечення діяльності суду (ДСА України, відповідним територіальним управлінням ДСА України, органами суддівського самоврядування, ССО, ВРП, ВККСУ, НШСУ);

– взаємодія керівника апарату суду з органами державної влади, органами місцевого (окружного) самоврядування, іншими установами, підприємствами й організаціями з питань забезпечення діяльності суду;

– взаємодія керівника апарату суду із засобами масової інформації з питань забезпечення діяльності суду.

Взаємодія апарату суду з ССО:

– організовує в суді належні умови для діяльності працівників ССО (пп. 29 п. 8 Типового положення);

– бере участь у взаємодії зі ССО у заходах щодо додержання особами, які перебувають у суді, встановлених правил і підтримання громадського порядку в залі судового засідання та в приміщенні суду (пп. 30 п. 8 Типового положення);

– бере участь у взаємодії зі ССО у заходах щодо забезпечення безпеки суддів, працівників апарату суду, учасників судового процесу (пп. 31 п. 8 Типового положення).

Розглянемо систему зовнішньої взаємодії організації роботи судів в Україні. Налагодження механізму якісної та швидкої зовнішньої взаємодії щодо

організаційного забезпечення роботи судів в Україні надасть можливість більш якісно здійснювати судочинство та реалізовувати організаційне забезпечення роботи судів.

Вбачається, що зовнішня взаємодія організації роботи судів в Україні реалізується через таких суб'єктів як: ДСА України, відповідним територіальним управлінням ДСА України, ССО, РСУ, ВРП, ВККСУ, НШСУ, ВРУ, КМУ, Президент України.

На нашу думку, за допомогою зовнішньої взаємодії реалізуються такі функції державних органів судової, як комунікаційна, інформаційна та організаційна.

Що стосується реалізації зовнішньої взаємодії через комунікаційну та інформаційну функції, в науковій літературі зазначено, що вони спрямовані на забезпечення відкритості, прозорості й доступності інформації про діяльність судової влади. Також слушно зазначається, що органи та установи судової влади, зокрема ВРП, ВККСУ, РСУ, ДСА України, НШСУ та ССО, мають забезпечувати комунікацію в межах власної сфери діяльності шляхом інформування суспільства про прийняті рішення, проведені заходи та результати своєї роботи. Такий підхід сприяє прозорості діяльності цих органів і підвищенню рівня суспільної довіри до судової системи. Водночас у питаннях, що стосуються судової влади загалом, важливого значення набуває координація комунікаційних зусиль між різними органами з метою формування узгодженої позиції та забезпечення ефективної взаємодії з громадськістю і медіа [273].

Значення відкритості та прозорості в діяльності органів публічної влади полягає в тому, що вони дають змогу одночасно забезпечити захист публічних інтересів і прав приватних осіб. Зокрема, відкритість зменшує ризики неналежного управління та корупційних проявів, а прозорість управлінських рішень дає заінтересованим особам змогу з'ясувати підстави їх прийняття та, за необхідності, реалізувати право на оскарження [105, с. 116]. При цьому основна комунікація, пов'язана зі щоденною діяльністю судів, має здійснюватися безпосередньо на рівні конкретних судів, які розглядають справи. Йдеться, зокрема, про інформування щодо розгляду справ, прийнятих судових рішень та інших аспектів судового

процесу. Такий підхід сприяє забезпеченню доступу громадян та інших заінтересованих осіб до інформації про діяльність судів і підвищує прозорість функціонування судової системи [273, с. 5].

У межах реалізації Стратегічного плану розвитку судової системи України на 2013–2015 роки рішенням РСУ від 08.08.2014 № 9 було створено Прес-центр судової влади України. Його основними завданнями визначено здійснення заходів, спрямованих на гармонізацію відносин між судовою владою та суспільством, забезпечення оперативного й об'єктивного висвітлення діяльності судової влади у засобах масової інформації та на офіційному вебпорталі «Судова влада України», дотримання судами принципів відкритості й прозорості, впровадження демократичних стандартів комунікації з медіа та громадськістю, а також координацію діяльності пресслужб і прес-секретарів судів, надання їм організаційної та методичної допомоги [273]. Крім того, рішенням РСУ від 12.03.2015 № 14 було схвалено рекомендації міжнародної конференції «Зміцнення довіри до судової гілки влади через покращення комунікації» та вирішено направити їх для застосування до судів загальної юрисдикції.

Комунікативна взаємодія (кооперація) – інформаційний обмін і «прийняття важливих рішень щодо діяльності апарату суду на основі реальних проблем та обговорення ймовірних шляхів їх вирішення між суб'єктами публічного адміністрування, так і з громадськістю. Яскравим прикладом є діяльність ДСА України, погоджувальних заходів РСУ, ВРП, проведення спільних зустрічей та конференцій зі спеціалістами та засобами масової інформації» [349]. «На одній із таких зустрічей було запропоновано створити стандарт поведінки працівників апарату суду» [22, с. 156].

Так, на думку В. Петренко, «зв'язки з громадськістю допомагають управляти репутацією, змінюючи характер середовища за рахунок інформаційних потоків про організацію; формування суспільної думки відносин довіри шляхом встановлення довірчих відносин, необхідних для успішного функціонування суду; привернення уваги громадськості до проблем судочинства; покращення рівня обізнаності громадян щодо діяльності судової системи» [163]. З цією точкою зору варто

погодитися, оскільки суспільство своєчасно буде поінформованим про проблеми, реформи та перспективи розвитку судочинства в Україні.

Також варто зазначити, що організаційна функція зовнішньої взаємодії надає можливість своєчасно здійснювати заходи організаційного характеру, направлені на організацію роботи суддів в Україні. Пропонуємо зупинитися на розгляді класифікації зовнішньої взаємодії.

За суб'єктами:

– взаємодія органів судової влади з громадськістю та засобами масової інформації;

– взаємодія органів судової влади з КМУ;

– взаємодія органів судової влади з Президентом України;

– взаємодія органів судової влади з ВРУ;

– взаємодія органів судової влади з міжнародними організаціями.

За колом питань:

– щодо розробки законодавства з організаційних питань роботи судів;

– щодо розкриття інформації про роботу органів судової влади;

– щодо кадрової політики - прийняття на посаду судді та звільнення з посади судді;

– щодо фінансової політики.

Наступним кроком вивчення системи взаємодії з питань організаційного забезпечення роботи суддів в Україні є питання *внутрішньої взаємодії.* Внутрішня взаємодія органів та суб'єктів судової системи відіграє не менш важливу роль ніж зовнішня. Питання внутрішньої взаємодії на теоретико-правовому рівні також є малодослідженим. На науковому рівні існують поодинокі праці, предметом яких би були зазначені аспекти взаємодії.

У контексті внутрішньої системи взаємодії ми можемо вести мову про:

– взаємодію працівників апарату суду між собою з питань виконання ними функціональних обов'язків;

– взаємодія суддів головою суду з питань організації роботи суду та узагальнення судової практики;

– взаємодія суддів з працівниками апарату та голою апарату з питань організації роботи суду та узагальнення судової практики;

– взаємодії керівника апарату суду та голови суду. Також у науково-практичних джерелах є точка зору, що «існують такі внутрішньо системні способи взаємодії судів, як: процесуальна взаємодія, що полягає в злагодженій діяльності судів різних інстанцій із забезпечення розгляду правових суперечок по суті, що виникають в апеляційному, касаційному й іншому порядку; організаційна взаємодія, в процесі якої вирішуються питання організаційного характеру; взаємодія з питань суддівської самоорганізації» [73, с. 28].

Крім того, у питаннях внутрішньої взаємодії є певні суттєві прогалини у законодавстві, що можуть мати негативний вплив на організацію роботи судів. Зокрема, неврегульованим є питання про порядок взаємодії керівника апарату та голови суду. Так, варто вказати на те, що «немає чіткого законодавчого визначення варіантів реагування голови суду на дії і рішення керівника апарату суду під час виконання першим контрольної функції щодо ефективності роботи апарату суду. Більшою мірою це право на отримання інформації та оперативне реагування на порушення. Але в разі незгоди голова суду для запровадження власного погляду на роботу апарату суду повинен отримати підтримку або відповідного підрозділу ДСА України, або зборів суддів суду» [73, с. 55]. «Працівники апарату суду мають розуміти, що їхня робота повинна бути спрямована на досягнення єдиної цілі – здійснення якісного та ефективного правосуддя. Суддівський корпус, що очолюється головою суду, здійснює основне повноваження суду – відправлення правосуддя. Апарат суду виконує допоміжні функції на забезпечення виконання судом своїх повноважень, і у цій роботі єдиним центром управління закон передбачив керівника апарату суду. При такому підході має бути чітке розмежування сфер впливу, а саме – будь-які вказівки з боку голови суду щодо роботи апарату суду чи його керівника мають носити рекомендаційний характер. З іншого боку, керівник апарату має прислухатися до порад/рекомендацій голови суду як керівника цілої установи. Прояв взаємної поваги та розуміння кожним своєї відповідальності будуть запорукою успішного функціонування суду на виконання

його завдань» [73, с. 52–53]. Вбачається, що взаємна повага та розуміння матиме результатом належну взаємодію у питаннях організаційно-правового забезпечення роботи суду.

ДСА України виступає координатором взаємодії між головою суду та керівником апарату суду, у зв'язку з чим має враховувати різні аспекти удосконалення їхньої діяльності та сприяти подоланню теоретичних і практичних проблем, що виникають у процесі організаційного забезпечення роботи суду. Як посередник між головою суду та керівником апарату суду ДСА України має сприяти їхній належній співпраці у вирішенні поточних питань діяльності суду. Для цього необхідно чіткіше розмежувати їхні обов'язки з метою уникнення втручання у повноваження один одного та унормувати питання спільної відповідальності та заінтересованості обох учасників управлінського процесу в ефективному функціонуванні суду. Від якості та ефективності взаємодії голови суду й керівника апарату суду залежить належна робота відповідного суду, якість і своєчасність здійснення правосуддя суддями, а також рівень суспільної довіри до судової системи України загалом [96, с. 246–247]. Тож суттєвим недоліком чинного законодавства України про судоустрій і статус суддів є відсутність належного регулювання питань щодо визначення можливих способів реагування голови суду на дії та рішення керівника апарату суду під час реалізації головою суду контрольної функції щодо ефективності роботи апарату суду.

Отже, на підставі праведного дослідження можна зробити такі висновки:

– по-перше, питання взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні є малодослідженим на теоретико-правовому рівні. Як наслідок, такі питання, як особливості взаємодії суб'єктів владних повноважень у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні, проблеми взаємодії, класифікація та напрями взаємодії є не досліджені;

– по-друге, законодавство України з питань організації роботи судів в України містить прогалини у питаннях взаємодії, що призводить до відсутності налагодженого механізму взаємодії суб'єктів у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Висновки до розділу 2

Для усунення термінологічної прогалини запропоновано характеризувати апарат суду як структурний підрозділ судів – систему управлінь та відділів, які здійснюють організаційне забезпечення через документування, забезпечення документообігу та технічне забезпечення судового процесу.

Обґрунтовано розмежування категорій «штат» і «персонал» за функціональною ознакою: до штату включено кваліфікованих державних службовців, які здійснюють організаційне забезпечення, а до персоналу – працівників з обслуговування та робітників. Працівниками апарату є державні службовці, працівники патронатної служби, працівники з обслуговування та робітники.

Охарактеризовано структуру апарату суду, яка включає керівника та заступників, структурні підрозділи, канцелярію, бухгалтерську службу, службу управління персоналом та службу судових розпорядників. Визначено особливості правового статусу різних категорій працівників та специфіку їх підпорядкування, зокрема подвійне підпорядкування помічників суддів.

Визначено, що адміністративно-правовий статус працівників апарату суду характеризується складністю через різноманітність категорій працівників. Суттєвою проблемою є відсутність чіткого визначення цього поняття у законодавстві.

Охарактеризовано особливості статусу керівника апарату та заступників, виявлено недоліки кваліфікаційних вимог. Охарактеризовано статус спеціалістів апарату суду.

Встановлено, що система взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів характеризується недостатнім правовим регулюванням та теоретичним осмисленням.

Запропоновано визначення взаємодії як систематичного взаємного впливу суб’єктів адміністративних повноважень для досягнення спільної мети створення умов ефективного судочинства. Розроблено класифікацію за напрямом та колом

сторін. При цьому зазначено, що зовнішня взаємодія реалізується через комунікаційну, інформаційну та організаційну функції з громадськістю та органами влади. Внутрішня охоплює відносини між працівниками апарату, суддями та керівництвом.

РОЗДІЛ 3
УДОСКОНАЛЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОБОТИ СУДІВ В УКРАЇНІ

3.1. Досвід організаційного забезпечення роботи судів в зарубіжних державах

В умовах інтеграційних і трансформаційних процесів актуалізується імплементація міжнародних норм, а також запозичення зарубіжного досвіду у сфері державотворення. Серед причин реформування та удосконалення системи адміністрування, зокрема у сфері судочинства, можна виокремити відхід від радянської моделі управління, надмірну формалізованість і неефективність процедур та бізнес-процесів, віддаленість судової практики від потреб громадян, а також недостатню ефективність громадського контролю через обмеженість його інституційних форм. Саме тому в сучасній юридичній літературі й практиці з'явилася така ознака судочинства, як клієнтоорієнтованість [112; 80; 166]).

Слід зауважити, що якість правосуддя ґрунтується на його очікуваному результаті – справедливості судового рішення. А. Малєєв підкреслює, що така справедливість має бути очевидною не лише для учасників процесу, а й для стороннього спостерігача, а розв'язання основних проблем судочинства можливе завдяки встановленню партнерства судів із громадськістю. На думку автора, суспільний попит спрямований на відкриту демонстрацію реальної справедливості під час вирішення судових справ, що має поєднуватися із забезпеченням їх належного розгляду [112, с. 40]. Вчений визначає такі ознаки справедливої судової послуги: 1) визначеність, що характеризує конкретні споживчі властивості відповідної послуги; 2) уніфікованість, яка передбачає існування формальних стандартів її надання; 3) однаково реальна доступність, що охоплює економічні, організаційні та правові умови фактичної реалізації права особи на судовий захист [17]); 4) послідовне надання судових послуг на всіх стадіях провадження у справі, що передбачає вчинення працівниками суду комплексу організаційно-технічних дій

і дає змогу характеризувати відповідну послугу як ефективну [112, с. 43–44].

Таким чином, послуги, які надаються судом, повинні відповідати критеріям справедливості, доступності та ефективності, що є можливим за умови відповідності певним нормативам – стандартам.

Аналогічні підходи до дослідження судового адміністрування простежуються у праці Пітера Г. Соломона-молодшого, який слушно зазначає, що його головною метою є забезпечення належних умов для справедливого здійснення правосуддя, прийняття суддями своєчасних, чітких і належно обґрунтованих рішень. Досягнення цієї мети забезпечується шляхом послідовного виконання комплексу взаємопов'язаних завдань, зокрема: 1) мінімізації обсягу несуддівських, тобто суто адміністративних, функцій суддів за рахунок їх виконання працівниками апарату суду під керівництвом професійного судового адміністратора – керівника апарату суду; 2) забезпечення максимальної доступності суду для користувачів і відвідувачів, зокрема шляхом упровадження клієнтоорієнтованого підходу, за якого відвідувачі суду розглядаються як особи, що звертаються до суду з метою реалізації права на судовий захист; 3) забезпечення максимально ефективної роботи всіх підрозділів і служб суду шляхом реорганізації та автоматизації робочих процесів [405, с. 21; 167, с. 74; 334, с. 94].

Отже, можна підсумувати, що в межах такого підходу до побудови апарату суду останній виконує переважно функції організаційного забезпечення роботи суду, не здійснюючи правосуддя. Така модель характерна для більшості європейських країн, зокрема Швейцарії, Франції тощо. Водночас існує й інший підхід, за якого у передбачених законом випадках на окремих працівників апарату суду покладається виконання окремих повноважень, наближених до процесуальних функцій судді [114, с. 19]. При цьому «організаційне забезпечення роботи суду здійснюється судовим адміністратором, функціонально близьким до керівника апарату суду» [410, с. 69–87]. Домінуюча модель судової культури та особистісні якості голови суду значною мірою обумовлюють характер взаємовідносин між головою суду та судовим адміністратором (керівником апарату суду) [406].

Упровадження підходів, спрямованих на забезпечення доступності,

справедливості, ефективності та клієнтоорієнтованості судових послуг в Україні, набуло розвитку завдяки запозиченню інноваційних зарубіжних методик і сучасних підходів до організації роботи судів, зокрема через створення модельних судів у межах проєкту ЄС «Право-Justice» [306]. У цьому контексті доцільним є аналіз зарубіжної практики судового адміністрування для визначення можливих напрямів її адаптації в Україні.

Ефективне функціонування судової системи можливе за умови чіткої організації її діяльності шляхом розподілу функцій здійснення правосуддя та публічного адміністрування, зокрема організаційного забезпечення роботи суду, що виявляється у відокремленні діяльності суддів та апарату суду, розмежуванні повноважень голови суду й керівника апарату (делегування керівнику апарату адміністративних функцій). Ці процеси обумовлені цінністю робочого часу суддів (завдяки вищій оплаті їх праці та можливості приділити більше часу розглядові справ) та необхідністю уникнення реальних і потенційних конфліктів інтересів [167, с. 75; 331, с. 134]. Крім того, досягненню мети об'єктивності істини у справі сприяє неможливість ознайомлення судді зі справою до початку судового розгляду (як це практикувалося в радянські часи). Сьогодні з появою посади помічника судді з'явилася можливість забезпечення ним консультування громадян з питань роботи суду й обмеження контакту судді зі сторонами спору виключно часом судового розгляду справи.

Міжнародним стандартом у сфері управління є функціонування у судах «автономної системи судового адміністрування діяльності апарату судів через керуючих справами – судових адміністраторів» [406, с. 47]. Способи реалізації судами процесу адміністрування різняться між країнами, водночас ключові принципи й критерії, яким повинен відповідати суд з ефективною системою управління, є загальними [418].

Практика розподілу зазначених функцій виникла у США та Канаді у 1960-х роках. Наприклад, у Канаді до 1960–1970-х років судді певною мірою залежали від виконавчої влади й виконували адміністративні функції: самостійно отримували матеріали справ, складали графіки засідань, проводили їх, приймали судові штрафи

й направляли кошти на рахунки відповідних органів виконавчої влади. У США до 1960-х років переважала система місцевих виборів суддів і секретарів судів [167, с. 75], хоча ідея доцільності створення системи судової адміністрації була висунута ще у 1906 році Р. Паундом під контролем суддів, а не місцевої еліти (його робота у цьому напрямі була продовжена після Другої світової війни) [419].

Уніфікація судової системи та позбавлення її від впливу виконавчої влади обумовили появу професійних судових адміністраторів. Уперше посада адміністратора суду першої інстанції з'явилася у суді м. Лос-Анджелес у 1957 році У Верховному Суді міста, але її системне функціонування відбулося лише через декілька десятиріч. У 1950 р. у вказаному суді була введена посада директора судової адміністрації штату, який зобов'язаний був здійснювати управління усіма судами штату. У 1974 році була надрукована доповнена й переглянута версія «Стандартів Американської колегії адвокатів у галузі судової адміністрації», яка діє й досі, й закріплює обсяг та стандарти якості у сфері судового управління. Протягом 1950 – 1975 років у більшості штатів утворили органи адміністрації судів, які очолювали адміністратори з різним обсягом повноважень. У деяких штатах зберігалася посада виборних клерків, які обмежували повноваження адміністраторів судів перших інстанцій. У 1971 році була утворена Асоціація адміністраторів судів штатів, яка і досі функціонує [411]. Того ж року був утворений Національний центр судів штату (NCSC) з метою проведення досліджень і консультування судів штатів [421]. У 1970 році програми підготовки службовців на посаду судового адміністратора виконував Інститут судової адміністрації. Пізніше була створена Національна асоціація адміністраторів судів перших інстанцій, а виборні клерки утворили Національну асоціацію управління судами, які у 1985 році були об'єднані в Національну асоціацію судової адміністрації [412]. Інститут судового менеджменту (ICM) – підрозділ Національний центр судів штату – розробляє освітні, тренінгові програми, програми підвищення кваліфікації суддів для підготовки керівників судів, надає допомогу судовим адміністраторам шляхом поширення інформації про нові методи та техніки судового адміністрування [334, с. 98].

У США адміністратор суду як посадова особа здійснює керівництво виконанням несуддівських функцій суду, зокрема у сфері управління рухом справ, формування графіка їх розгляду, бюджетного забезпечення та організації роботи несуддівського персоналу. Він виконує адміністративні й допоміжні обов'язки, спрямовані на забезпечення належного належного руху справ у суді, зокрема щодо визначення дат судових слухань, організації документообігу, оформлення судових рішень та внесення відповідних відомостей до судових реєстрів. У судах США посади професійних судових адміністраторів мають різні назви: «судовий адміністратор, клерк суду, виконавчий директор суду, судовий менеджер, головний адміністратор, директор суду» [334, с. 98].

Розроблення адміністративної політики відповідної судової вертикалі покладена на суд вищої інстанції. Її основні напрями відображаються в судових рішеннях, директивах або наказах. За загальним правилом голова суду контролює реалізацію основних напрямів діяльності суду, а адміністративну підтримку в цьому процесі надає судовий адміністратор штату. Використовуючи кадрові та матеріально-технічні ресурси відповідного підрозділу, він також бере участь у реалізації інших адміністративних заходів [402, с. 53].

У Канаді протягом 1970–1977 років практично в усіх судах провінцій були утворені Департаменти судової адміністрації, очолювані директорами, які мали юридичну освіту, і сформувалися остаточно наприкінці 1980-х років. Державні службовці, які здійснювали діяльність у Департаментах, були державними службовцями і мали досвід адміністративної роботи. Ці органи належали до виконавчої гілки влади, утворювалися переважно при Міністерствах юстиції провінцій. Позитивний досвід делегування судовим адміністраторам функцій організаційного забезпечення дозволив підвищити якість роботи суддів шляхом появи «додаткового» часу для ретельного вивчення матеріалів справи, проведення судових засідань та складання судових рішень. Функції контролю за діяльністю апарату суду (секретарів судових засідань і канцелярій суду) поступово переходили до судових адміністраторів, які перевіряли своєчасність дій співробітників апарату, зокрема й інформування про судові засідання.

Судова адміністрація у Канаді заснована на принципах співпраці та колективної роботи, особливо між головою та адміністратором суду. Багато рішень судові адміністратори приймають самостійно або після консультацій з головою суду, окремі вирішують шляхом координації з провінційними (а іноді і регіональними) директорами департаментів судової адміністрації [350, с. 54].

У 1975 році в Канаді була створена Асоціація канадських адміністраторів суду, яка проводила конференції з питань удосконалення діяльності судових адміністраторів, публікувала наукові дослідження про ефективність функціонування судового адміністрування і проблемні питання, що потребують законодавчого вирішення. У 1980 році у Брокському університеті вперше почали готувати фахівців зі спеціальності «Судова адміністрація» [416].

Наступним кроком вирішення проблеми тривалості здійснення правосуддя стало створення у 1988 році Спільного комітету з реформи суду для впровадження управління рухом справ [415]. Спочатку експериментально Комітет був створений лише у трьох провінціях, але згодом у 1993 році після позитивної оцінки його практичної діяльності [407, с. 4] було прийнято рішення про впровадження системи управління рухом справ по всій території Канади [422, п. 7.39; 404; 420]. До 2000 років судові адміністратори здійснювали діяльність з організаційного керівництва судом у взаємодії з головою суду в більшості судових органів Канади. Наприкінці XIX ст. судові адміністратори США й Канади утворили професійні організації, що сприяють взаємодії адміністраторів, підвищенню їх професіоналізму, підтримують роботу спеціальних центрів досліджень і професійної підготовки адміністраторів [413].

Отже, формування інституту судових адміністраторів у Канаді відбувалося із запозиченням досвіду США у декілька етапів: 1) утворення посади судового адміністратора як основоположного суб’єкта судового управління із притаманними йому адміністративними функціями й повноваженнями; 2) створення й розвиток управління рухом справ як частини судового адміністрування конкретним судовим органом; 3) розвиток управління рухом справ за конкретною справою, коли є затримка у його розгляді й вирішення судом.

Відповідно, у США й Канаді були утворені подібні організації (Асоціація адміністраторів Канади й Національна асоціація судової адміністрації Сполучених Штатів Америки) зі схожим цільовим призначенням: удосконалення діяльності судових адміністраторів. Наявність впливу досвіду США на формування інституту судового управління зумовив існування однакових акцентів в управлінні справами: складання розкладу процесуальних подій, контроль за розвитком судового процесу згідно з цим розкладом.

Реалізація судового адміністрування в Канаді й сьогодні ґрунтується на таких принципах: взаємодія судового адміністратора та голови суду під час здійснення адміністратором посадових повноважень; організація судової діяльності, відкритої і прозорої для населення; застосування методів управління рухом справ, спрямованих на забезпечення своєчасності, оперативності та якості їх розгляду й вирішення.

У більшості країн ЄС публічне адміністрування діяльності суду відбувається згідно з трьома моделями. Перша, найпоширеніша, за якою виключні повноваження з організації роботи суду покладаються на його апарат (Польща, Естонія). Друга, найменш поширена, але ефективна модель, закріплює покладення окремих обов'язків щодо відправлення правосуддя на спеціальний штат працівників апарату суду (Німеччина, Австрія). Третя, найменш ефективна модель, передбачає поєднання функції з відправлення правосуддя й організації діяльності суду працівниками апарату суду (Болгарія) [334].

Як зазначають практики й експерти у сфері судового управління, світовий досвід становлення судового адміністрування як професійної діяльності, свідчить про його виокремлення в окрему галузь управління завдяки розвитку суспільства, зростання кількості справ і сфер, у яких конфлікти вирішуються у судовому порядку, скороченню ресурсів і розвитку інформаційних технологій. Крім того, судове адміністрування повинно підпорядковуватися судовій влади. Ключовим моментом є розуміння важливості і «зростаючої ролі судового адміністратора у сприянні забезпеченню незалежності судової влади, збереження ресурсів судової системи та підвищення довіри громадян до суду» [350, с. 53–55].

Перспектива вступу України до ЄС обумовлює можливість запозичення прогресивного європейського досвіду у сфері організації роботи судів. Задля цього слід звернути увагу на Рекомендацію CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010 (далі – Рекомендація CM/Rec(2010)12) [315]. Зазначений документ є важливим європейським стандартом у цій сфері і може бути врахований під час удосконалення законодавства України про судоустрій і статус суддів. У сфері організаційного забезпечення діяльності судів Рекомендація CM/Rec(2010)12 містить такі положення: 1) «кожна держава повинна виділяти судам достатньо ресурсів, приміщень і устаткування, щоб вони могли функціонувати відповідно до стандартів, викладених у ст. 6 ЄКПЛ, а також щоб судді могли ефективно працювати (п. 33); 2) у судах мають працювати достатня кількість суддів і кваліфікований допоміжний персонал (п. 35); 3) для попередження виникнення та зменшення надмірного робочого навантаження в судах потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення незалежності судової влади, щоб передати вирішення несудових питань іншим особам із відповідною кваліфікацією (п. 36); 4) і органи влади, і судді повинні підтримувати ідею використання систем електронного розподілу справ і технологій зв'язку та передачі інформації; використання таких систем у судах вітається (п. 37)» [315].

Реалізація таких стандартів забезпечується розмежуванням адміністративних повноважень голови суду та керівника апарату суду, а також делегуванням окремих організаційних, управлінських і матеріально-технічних функцій спеціально уповноваженим посадовим особам. Як уже зазначалося, у більшості країн Північної Америки та Європи, зокрема у Фінляндії, скандинавських країнах, Німеччині й Нідерландах, поточне управління діяльністю суду, включаючи управління персоналом, покладається на судових адміністраторів [410, с. 69–87].

В Україні протягом останніх років спостерігається поступове виокремлення значної частини адміністративних функцій голови суду, їх делегування керівникові апарату суду, а також підвищення ролі апарату суду в організаційному забезпеченні роботи суду. Такий підхід сприяє розвантаженню суддів від виконання

непроцесуальних функцій та уникненню затягування розгляду судових справ. Водночас відповідна система може бути вдосконалена в контексті подальшого розмежування функцій судового адміністрування, зокрема з урахуванням німецького й австрійського досвіду. Так, у Німеччині та Австрії працівників суду поділяють на п’ять категорій: rechtspfleger; працівників, які не мають повноважень судді, але виконують допоміжні функції, зокрема узагальнюють законодавство й судову практику та готують проєкти судових рішень; працівників, відповідальних за адміністративні питання, зокрема фінансове забезпечення, роботу канцелярії та інформаційних систем; технічний персонал; а також інших працівників, які не належать до зазначених груп [114, с. 20–21; 409].

Певний науковий інтерес становить інститут rechtspfleger – працівників апарату суду, які в передбачених законом випадках виконують окремі функції у сфері здійснення правосуддя. Йдеться про фактичне виконання повноважень судді у безспірних правовідносинах, зокрема «щодо встановлення опіки та піклування, затвердження заповіту судом, ведення земельних кадастрів, комерційних реєстрів, реєстрів морських і повітряних суден, видачі ордерів на арешт, наказів про приведення у виконання вироків, не пов’язаних із позбавленням волі, тощо» [114, с. 21]. Також «rechtspfleger» виконує функції виконавчого суду: звертає стягнення на нерухоме майно, на права вимоги та інші майнові права, проводять прилюдні торги з продажу майна тощо. У кримінальному провадженні «rechtspfleger» приймає рішення «про відстрочення виконання вироків суду, про розстрочку оплати штрафів після набрання вироком суду законної сили, про звільнення від відбування покарання у вигляді позбавлення волі» [114, с. 20–21].

На відміну від Німеччини, в Австрії «rechtspfleger» мають спеціалізацію (яку обирають перед навчанням): безспірні процедури; виконавче провадження та справи про банкрутство; земельний кадастр; комерційний реєстр. Крім того, австрійські «rechtspfleger» беруть участі у кримінальному провадженні [414].

На думку Р. А. Сербіна, введення аналогічної до «rechtspfleger» посади сприятиме ефективному реалізацію права на справедливий суд шляхом спрощення процедури судочинства і забезпечення дотримання строків провадження [334,

с. 95]. А. О. Малихіна зауважує, що у справах наказного провадження, значна кількість яких сьогодні перебуває на розгляді в українських судах, не потрібно вирішувати спір між сторонами, оскільки судове засідання не проводиться, а заявникові лише видається відповідний судовий наказ. З огляду на це вчена пропонує передати розгляд справ наказного провадження від суддів до компетенції спеціальних працівників апарату суду. На її думку, такий підхід сприятиме зменшенню навантаження на суддів місцевих загальних судів, оперативному розгляду справ позовного провадження та є економічно виправданим, оскільки «на утримання спеціальних працівників апарату суду витрачалося б менше коштів, ніж на утримання аналогічного за чисельністю штату суддів» [114, с. 23].

Відповідно до норм українського законодавства серед працівників апарату суду з'явилася посада помічника судді. Згідно з абз. 5 п. 2 Положення про помічника судді «помічником є працівник патронатної служби у суді, який забезпечує виконання суддею повноважень щодо здійснення правосуддя» [174]. Пункт 4 Положення передбачає, що «помічник судді з питань підготовки та організаційного забезпечення судового процесу підзвітний лише відповідному судді; суддя є його безпосереднім керівником» [174].

Аналіз п. 20 указаного Положення свідчить, що помічник здійснює діяльність по виконанню доручень судді та наданню йому допомоги під час судового розгляду справ, їх оформлення, а також підготовки «проектів судових рішень, запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи тощо» [174]. Слід зазначити, що запровадження посади помічника судді відповідає сформованому Радою Європи переліку прикладів непрямих обов'язків суддів, які доцільно передати іншим працівникам судової системи з урахуванням специфіки національної судової системи кожної держави. Тож введена посада помічника судді певною мірою схожа з відповідними посадами працівників апарату зарубіжних судів, які не мають повноважень судді, та здійснюють допоміжні функції (судові клерки в Англії й Уельсі, помічники суддів у Польщі, rechtspfleger в Австрії та Німеччині – але останні мають ширші повноваження). Наприклад, за законодавством Польщі до повноважень помічників суддів віднесено: «підготовку

проектів судових рішень та інших документів; збір інформації, необхідної судді для розгляду справи; контроль за роботою секретарів тощо» [292].

Водночас аналіз практики діяльності судових адміністраторів – помічників суддів свідчить про формування двох основних моделей. За першою моделлю помічник судді є персональним асистентом конкретного судді, як, наприклад, у США. За другою моделлю він розглядається як працівник апарату суду, що характерно для окремих країн ЄС. При цьому в Данії помічник судді згодом може сам «одягти мантію» [382]. Не будучи персональним асистентом конкретного судді, помічник судді у Польщі надає допомогу кільком суддям. Він самостійно виконує адміністративні та допоміжні дії з підготовки справи до слухання. Водночас Міністр юстиції має повноваження детально визначати сферу «обов'язків і методи виконання завдань помічника судді з урахуванням принципів ефективності, раціональності, економічної доцільності, оперативності та необхідності забезпечення належного виконання доручених завдань» [309].

На думку А. М. Макаровець, недоліком першої моделі є невизначеність умов праці помічника судді щодо місця і строків роботи, а також обсягу його повноважень та обов'язків. Перевага другої моделі полягає в забезпеченні гарантій службового просування, тоді як в Україні помічники суддів за чинної системи фактично мають обмежені можливості для кар'єрного зростання [110, с. 165–166].

Слід зазначити, що помічники суддів у Польщі (§ 2a ст. 155 Закону про систему загальних судів [292]) та Естонії, на відміну від України, призначаються на посади на конкурсних засадах. В Україні відповідно до Положення про помічника судді призначення на цю посаду здійснюється без конкурсного відбору – на підставі письмового подання судді наказом керівника апарату відповідного суду [174]. Такий порядок викликає сумніви щодо його узгодженості з принципами рівного доступу, прозорості та доброчесності добору на посади в публічній сфері, а також із конституційними гарантіями права на працю. Регулювання статусу помічника судді на рівні підзаконного акта також не забезпечує належної визначеності його трудових гарантій. Зокрема, недостатньо врегульованими залишаються питання проходження служби помічником судді у разі звільнення чи зміни місця роботи

судді, за яким він закріплений, а також питання оплати праці працівників патронатної служби, до системи якої належать помічники суддів.

О. М. Радченко, аналізуючи рекомендації проєкту ЄС «Прозорість та ефективність функціонування судової системи України: компонент державної служби», зазначає, що помічник судді має отримати належно визначений процесуальний статус на нормативному рівні. Зокрема, йдеться про закріплення його місця і ролі в судовому процесі, а також обсягу процесуальних прав та обов'язків, що сприятиме ефективнішому здійсненню правосуддя і звільненню суддів від виконання невластивих їм функцій [309, с. 15–16].

У науковій літературі також обґрунтовується доцільність надання помічникам суддів певних переваг перед іншими кандидатами на посаду судді з огляду на набуття ними під час виконання посадових обов'язків відповідних знань, умінь і навичок, а також розуміння специфіки судової діяльності. У цьому контексті тривале й сумлінне виконання помічником судді своїх функцій пропонується розглядати як передумову для його рекомендації на посаду судді із застосуванням спрощеного механізму добору [309, с. 15–16].

Водночас такі пропозиції є дискусійними, оскільки можуть не повною мірою узгоджуватися із загальною концепцією розмежування функцій судді та його помічника, якщо останній виконує виключно допоміжні завдання. Тому на нормативному рівні необхідно чітко визначити місце і роль помічника судді в судовому процесі: або закріпити його статус як суб'єкта, що виконує лише допоміжні функції, або, з урахуванням досвіду Німеччини й Австрії, передбачити можливість делегування йому окремих процесуальних повноважень, спрямованих на звільнення судді від виконання невластивих йому організаційних і технічних функцій.

Продуктивність діяльності суду також може підвищуватися шляхом ефективного делегування головою суду певних функцій, наприклад, кадрових питань, бюджетного планування і підготовки бюджетних запитів, керівникам апарату (що було реалізовано у практиці Українсько-канадського проекту судової співпраці). Функціональне розмежування у сфері комунікацій (спілкування з медіа,

представниками інших гілок влади) дозволить забезпечити більший рівень нейтральності суддів, їх самостійність від політичних і фінансових груп, що сприятиме формуванню відповідної культури незалежності судів і суддів.

Діяльність керівника апарату суду як менеджера й адміністратора з урахуванням останніх державних перетворень у сфері адміністрування, природним є процес трансформації суду в орган, що в межах своєї компетенції надає населенню судові послуги з розгляду звернень громадян процесуального й організаційного характеру. Так, експерти й практики у сфері судового адміністрування розглядають суди загальної юрисдикції як органи, що функціонують у сфері надання адміністративних послуг державою, орієнтуючись на міжнародні стандарти менеджменту якості ISO 9000:2015. На обґрунтування цієї позиції наводиться практика судів Сінгапуру, які отримали відповідні сертифікати у 1999 році. Крім того, створений у 2007 році Міжнародний консорціум досконалості суду здійснює навчання та оцінювання судових систем, зокрема судів США і Сінгапуру. Зазначений Консорціум спільно з партнерами – ЄКЕП, Spring Singapore та Світовим банком – розробив «Міжнародні засади судової досконалості». Згідно з рішенням РСУ від 22.07.2015 № 80 [326] передбачено приєднання РСУ до членів Міжнародного консорціуму досконалості суду, що свідчить про підтримку органом суддівського самоврядування України стандартів, запропонованих Консорціумом, у частині їх упровадження в діяльність судової системи [137, с. 96–97].

Рішення Європейської комісії з питань ефективності правосуддя: «Керівні принципи судового тайм-менеджменту» (2014) та «Керівні принципи зі статистики правосуддя» (2008) допомагають керівнику і «працівникам апарату суду використовувати не лише окремі адаптовані в Україні принципи та аналітичні показники роботи суду, але і встановлюють принципи управління часом розгляду справ із розподілом за такими суб’єктами як: законодавці і політики; органи, відповідальні за відправлення правосуддя; судові адміністратори та судді. Отже, питання управління рухом справ за часовим критерієм у країнах ЄС сформовані для основних зацікавлених груп, які мають відповідні повноваження і повинні позитивно впливати на швидкість розгляду справ і, відповідно, швидкість

відновлення судом порушених прав, свобод і інтересів фізичних чи юридичних осіб» [74; 312]. Згідно з рішенням РСУ від 02.04.2015 № 28 «було затверджено “Систему оцінювання роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи” та “Базові показники роботи суду”, де втілена частина основних показників, що рекомендуються до застосування ЄКЕП як таких що повинні впливати на ефективність роботи суду» [325].

Забезпечення клієнтоорієнтованості суду пов’язано з наявністю механізму впливу клієнта – споживача судових послуг на підвищення рівня їх надання. Так, споживач повинен мати змогу оцінити послуги відповідно до встановленого стандарту їх здійснення, визначити рівень відхилення від нього. Інструментом зворотного впливу на організаційні процеси є механізм усунення невідповідності між наявною і належною організаційними ситуаціями, що реалізується шляхом здійснення поточного моніторингу організаційної ситуації для реагування на зміни динаміки навантаження на сервіси суду. Так, для оцінки внутрішніх аспектів організації суду проводиться моніторинг на підставі рішення РСУ від 05.02.2015 року № 5 «Про Проект «Система оцінки якості роботи суду: стандарти критерії, показники та методи» [290]. З метою здійснення такого моніторингу й аналізу даних про півень надання судових послуг у складі апарату суду пропонується утворити спеціальний підрозділ контролінгу, що буде здійснювати облік, обробку внутрішньої інформації про рух інформації в суді, приймати управлінські рішення для коригуючого впливу на оцінювані процеси. Тобто перехід на вищий рівень комунікації зі споживачами судових послуг вимагає реінжинірингу бізнес-процесів, реорганізації ресурсів суду в єдину комунікаційну модель. Саме тому у зарубіжних країнах існує посада прес-секретаря чи спеціаліста з питань взаємодії з медіа для забезпечення належного інформування громадськості з питань роботи суду. Аналогічні посади з’явилися і в українських судах. Саме ці посадові особи комунікують з медіа щодо питань роботи суду: результатів діяльності та змісту судових рішень, перспектив розвитку суду. Співпраця з представниками медіа відбувається за різними моделями. Наприклад, у Верховному Суді Канади є спеціальне приміщення для журналістів, де вони можуть готувати репортажі про

судові слухання. Взаємодія може здійснюватися і шляхом поширення прес-релізів (така практика набуває поширення в Україні), в яких надаються офіційні коментарі та заяви щодо судових рішень у справах, які мають значний суспільний інтерес (резонансні справи). Ще одним напрямом можуть бути спільні проекти медіа і прес-секретарів – репортажі про діяльність суду для інформування громадськості про поточну діяльність та перспективи й результати удосконалення роботи суду, зокрема, з метою підвищення довіри суспільства до судів та правосуддя.

Ступінь задоволеності громадян рівнем надаваних судових послуг є чинником, що впливає на оцінку доступності правосуддя та на рівень суспільної довіри до судової влади загалом. Інформаційно-консультаційні послуги сьогодні можуть надаватися, наприклад, помічниками суддів, які в межах своїх повноважень можуть надавати громадянам консультації щодо можливих шляхів розгляду та вирішення їх заяв і звернень. Ще однією проблемою експерти вважають тривалість процедури отримання копій документів від архівних підрозділів суду. Для її вирішення пропонується спростити відповідну процедуру, зокрема шляхом забезпечення можливості оперативної оплати витрат на копіювання документів через касове вікно або банківську установу та якнайшвидшого отримання таких копій заявником [167, с. 78–79].

Запропонований для запозичення ще на початку 2000-х років досвід функціонування системи електронної реєстрації справ і звернень Канади був втілений фактично у 2017 році внесенням змін до ст. 15-1 ЗУ № 1402-VIII, якими було запроваджено норму про утворення Єдиної інформаційно-комунікаційної системи (далі – ЄСІТС). Рішенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 було затверджено «Положення про порядок функціонування окремих підсистем ЄСІТС» [254]. Ця система являє собою «сукупність інформаційних та телекомунікаційних підсистем (модулів), які забезпечують автоматизацію визначених законодавством та цим Положенням процесів діяльності судів, органів та установ в системі правосуддя, включаючи документообіг, автоматизований розподіл справ, обмін документами між судом та учасниками судового процесу, фіксування судового процесу та участь учасників судового процесу в судовому засіданні у режимі

відеоконференції, складання оперативної та аналітичної звітності, надання інформаційної допомоги суддям, а також автоматизацію процесів, які забезпечують фінансові, майнові, організаційні, кадрові, інформаційно-телекомунікаційні та інші потреби користувачів ЄСІТС» [254].

У Канаді, наприклад, більшість судів має системи відеозв'язку з тюремними закладами, що дозволяє залучати потенційно небезпечних правопорушників до участі в слуханнях без застосування надмірних заходів безпеки. Ці системи є також зручним засобом отримання показів від свідків, які перебувають у найвіддаленіших куточках світу [167, с. 79].

В Україні відбувається процес поступового формування ефективної системи ЄСІТС. Так, ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами» [206] передбачена обов'язковість утворення електронних кабінетів «для адвокатів, нотаріусів, державних та приватних виконавців, арбітражних керуючих, судових експертів, органів державної влади та інших державних органів, органів місцевого самоврядування, інших юридичних осіб» [206].

Автоматизація роботи суду повинна супроводжуватися також заходами з оптимізації робочого процесу – рух справи повинен бути чітким і без зайвих повторень, наприклад, реєстраційних дій. Єдиний електронний файл з усіма даними щодо руху справи спростить існування великої кількості різноманітних журналів обліку і дублювання реєстраційних дій працівників апарату. Водночас необхідно, щоб кожен працівник суду, задіяний у цьому процесі, мав доступ до такого електронного файлу справи. Так, в Івано-Франківському міському суді, який був одним із модельних судів у межах Українсько-канадського проєкту судової співпраці, існувала практика визначення дати попереднього слухання у справі та судді, який її розглядатиме, безпосередньо під час реєстрації справи в канцелярії суду. Такий підхід спрямований на усунення зайвої стадії проходження справи та забезпечення своєчасного отримання позивачем інформації про дату й час судового

засідання.

Як зазначає П. Г. Соломон-молодший, у «країнах Північної Америки та Західної Європи функціонує низка альтернативних систем управління діловодством і рухом справ, пристосованих до конкретних потреб судів. Головною засадою організації процесу розподілу справ у великій судовій установі є їх сортування не лише за типом і сутністю, а й за рівнем складності» [167, с. 80]. Це зумовлено необхідністю визначення орієнтовного обсягу часу, потрібного для розгляду та вирішення справи. Подібна система розподілу справ була розроблена й використовувалася в Івано-Франківському міському суді. За цією системою один суддя міг отримати п’ять простих справ, які мали бути розглянуті протягом одного ранкового засідання, тоді як інший суддя отримував одну складну справу, слухання якої могло тривати протягом усього робочого дня. Така система є аналогом «диференційованого підходу до розподілу справ», поширеного в судах США. Відмінність американської та української моделей полягає в тому, що в Україні один суддя та його помічники, як правило, здійснюють супровід і розгляд призначеної справи від самого початку. Натомість «за американською системою диференційованого розподілу справ окремі попередні стадії руху справи до її судового слухання, які зазвичай включають обов’язкову процедуру медіації, організовуються працівниками суду, тоді як суддя фактично не має контакту з матеріалами справи до дати першого судового слухання» [167, с. 80].

У зарубіжних країнах у різних судах правила розподілу справ між суддями суттєво відрізняються. У багатьох північноамериканських судах не застосовується принцип спеціалізації, що дозволяє розподіляти справи за допомогою жеребкування чи виходячи з наявності вільного часу в робочому графіку того чи іншого судді. В європейських країнах поширення набуває принцип спеціалізації суддів, на підставі якого відбувається довільний розподіл справ [109]. Така практика обґрунтовується необхідністю виключення ухвалення судових рішень унаслідок неправомірного впливу на суддю.

Підсумовуючи викладене, відзначимо, що аналіз зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів свідчить про поступове розмежування

функцій судового адміністрування між суддями і апаратом суду, головою суду та керівником апарату. Так, публічне адміністрування відбувається на підставі чіткого розподілу адміністративних функцій між суддями і працівниками апарату суддів. Аналогічні тенденції спостерігаються і в Україні в контексті здійснення судової реформи, особливо після 2016 року, шляхом мінімізації обсягу адміністративних функцій судді і відповідного їх збільшення у працівників апарату суду.

Серед напрямів удосконалення організаційного забезпечення роботи судів з урахуванням позитивного зарубіжного досвіду можна назвати: 1) закріплення на законодавчому рівні процедури конкурсного відбору кандидатів на посади помічників суддів з урахуванням досвіду Польщі та Естонії відповідно до принципів рівного доступу, законності, прозорості й доброчесності, а також удосконалення процедур їх подальшого службового просування та переведення з урахуванням досвіду Австрії; 2) введення в апараті суду з метою покращення організаційного забезпечення розгляду справи посади, аналогічної до німецької – «rechtspfleger», для розгляду справ, не пов'язаних з вирішенням спору, призначення і проведення судових засідань; 3) підвищення рівня судового адміністрування шляхом покращення професіоналізму його суб'єктів, що ефективно здійснюватимуть повноваження організаційно-управлінські, матеріально-технічні, кадрові тощо, не пов'язані з відправлянням правосуддя, та оптимізація розподілу повноважень між працівниками апарату суду; 4) забезпечення ефективної організації робочого часу судді шляхом звільнення його від вирішення питань, пов'язаних із забезпеченням діяльності суду, та передання відповідних функцій працівникам апарату суду, зокрема допоміжних функцій щодо сприяння здійсненню суддями правосуддя з конкретизацією відповідних повноважень працівників апарату в процесуальному законодавстві; 5) збереження професійних кадрів апаратів судів шляхом підвищення рівня оплати їхньої праці та соціального забезпечення; 6) закріплення у штатному розписі апарату суду посади працівника, що буде виконувати медіативні функції; 7) покращення технічного забезпечення апаратів судів та подальша реалізація Концепції «електронного суду» тощо.

Забезпечення відповідності української судової системи міжнародним

стандартам доступності та ефективності правосуддя вимагають забезпечення відкритості судових процедур та інших надаваних судом послуг. Судове адміністрування й судочинство повинні бути клієнтоорієнтованими.

3.2. Оптимізація організаційного забезпечення роботи судів в Україні в надзвичайних умовах та перспективи удосконалення цієї діяльності

Реформування судової системи України відбувалося з моменту проголошення її незалежності поступово та послідовно. Водночас певні об'єктивні виклики – пандемія COVID-19 та оголошення режиму воєнного стану в Україні – вимагали невідкладної адаптації системи судоустрою та судочинства до відповідних умов. Тож істотні зміни ситуації в державі, зміна й коригування завдань судової системи в умовах євроінтеграції, зокрема з метою підвищення довіри населення до судової влади, вимагали здійснення оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Так, постановою КМУ «Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [237], з 12.03.2020 на території України було встановлено карантин. З метою запобігання спричиненню шкоди життю і здоров'ю населення були введені певні обмеження, зокрема в організації роботи судів. Так, переважна більшість державних органів працювала у дистанційному або змішаному режимі.

На момент запровадження карантину питання безпеки суддів, працівників апаратів судів та відвідувачів, як свідчать результати опитувань працівників судів, переважно вирішувалися безпосередньо судами. Водночас 26.03.2020 ВРП прийняла рішення «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [230] яким рекомендувала судам дотримуватися приписів постанови КМУ від 11.03.2020 № 211 щодо запровадження карантину та забезпечити баланс між безпекою учасників судового процесу і правом на доступ до правосуддя. Зміст рекомендацій ВРП зводився до необхідності безперервного здійснення судочинства у

невідкладних справах, використання можливостей дистанційної участі в судових засіданнях, організації гнучкого графіка роботи суддів і працівників апаратів судів, обмеження доступу до судових засідань осіб, які не є учасниками проваджень, опрацювання кореспонденції в електронному вигляді, створення умов для дистанційної роботи працівників апарату суду, а також інформування учасників процесу про можливість відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами [279].

Слід зазначити, що загалом було оперативно забезпечено реагування судів на запроваджені обмежувальні заходи: здійснювалися організаційні обмеження щодо присутності осіб у відкритих судових засіданнях, а доступ учасників судового процесу до залів судових засідань забезпечувався з урахуванням карантинних вимог. Водночас такі обмеження не застосовувалися до розгляду клопотань слідчого, погоджених із прокурором, або прокурора про обшук, клопотань про застосування чи продовження запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, клопотань про «продовження строків досудового розслідування, розгляду кримінальних проваджень, у яких щодо обвинуваченого застосовано запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, а також справ про адміністративні правопорушення, у яких у разі відкладення розгляду справи могли сплинути строки накладення адміністративного стягнення, передбачені ст. 38 КУпАП. Розгляд інших справ, участь сторін у яких не була обов'язковою, за наявності відомостей про їх належне повідомлення про дату, час і місце розгляду справи здійснювався в порядку, встановленому відповідним процесуальним законом. Громадянам роз'яснювалася можливість відкладення розгляду справ у зв'язку з карантинними заходами» [46].

До судових засідань обмежувався допуск осіб, які не є їх учасниками. Учасники судового процесу перебували на першому поверсі приміщення суду, у вхідній зоні, до запрошення секретарем судового засідання до зали судового засідання; їх самостійне переміщення приміщенням суду не дозволялося. «У приміщенні суду було припинено проведення особистого прийому громадян керівництвом суду. Учасникам судового процесу рекомендувалося

ознайомлюватися з матеріалами справи після завершення карантину або дистанційно, за наявності технічної можливості, шляхом надсилання сканованих копій матеріалів справи на електронну адресу, зазначену у відповідній заяві. Заяви про ознайомлення з матеріалами справи, видачу копій судових рішень тощо приймалися засобами поштового та електронного зв'язку. Крім того, рекомендувалося зменшити кількість судових засідань, що призначалися до розгляду протягом робочого дня» [46]. Суддям і працівникам апарату суду в разі виявлення ознак захворювання пропонувалося вжити заходів щодо самоізоляції, звернутися до певного закладу охорони здоров'я та повідомити керівництво суду телефоном або електронною поштою.

Слід підкреслити, що встановлення обмежень у роботі судів відбувалося шляхом дотримання балансу між забезпеченням доступу до правосуддя та безпекою громадян в умовах поширення COVID-19.

У питаннях організаційного забезпечення роботи судів представники судової влади зазначали, що в законодавстві не було нормативно визначено поняття «особливий режим роботи суду», «припинення роботи суду» та «зупинення роботи суду» в умовах карантину, що вимагало вдосконалення законодавства, зокрема для визначення законних підстав для відкладення розгляду справ. Працівники судів звертали увагу на те, що на практиці мали місце випадки «зловживання правом на відкладення розгляду справи з метою затягування строків накладення адміністративного стягнення, зокрема у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 130 КУпАП (керуванням транспортними засобами у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння), які мають підвищену суспільну небезпеку. Це зумовлюється неможливістю зупинення провадження у справі в умовах карантину, що унеможливлює і зупинення строків накладення адміністративних стягнень» [46].

Для вирішення нагальних проблем пропонувалося внести зміни до законодавства, спрямовані на забезпечення доступу до правосуддя шляхом надання зборам суддів повноважень установлювати в судах особливий режим роботи, визначати графік роботи суддів з урахуванням їхньої спеціалізації, а також

запроваджувати «дистанційний режим роботи з можливістю проведення судових засідань у режимі відеоконференції з метою забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, зокрема в умовах запровадження органами державної влади карантинних заходів [46].

Слід відзначити, що ЗУ від 27.07.2022 № 2461-IX «Про внесення змін до ЗУ "Про судоустрій і статус суддів" щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану» [298] було внесено зміни до ч. 1 ст. 128 ЗУ № 1402-VIII, де зазначалося, що «збори суддів є зібранням суддів відповідного суду, на якому вони обговорюють питання внутрішньої діяльності цього суду та приймають колективні рішення з обговорюваних питань. Під час воєнного чи надзвичайного стану, а також карантину, встановленого КМУ з метою запобігання поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19), збори суддів можуть проводитися дистанційно, у режимі відеоконференції, з дотриманням вимог цього закону. Під час проведення зборів суддів дистанційно, у режимі відеоконференції, не могли розглядатися питання, для прийняття рішень щодо яких цим Законом встановлено необхідність проведення таємного голосування» [298]. Водночас зауважимо, що у 2023 році зазначена норма зазнала змін: формулювання «коронавірусна хвороба (COVID-19)» було замінено на «особливо небезпечні інфекційні хвороби» [214].

Отже, можна підсумувати, що питання внутрішньої діяльності суду, зокрема окремі аспекти організації його роботи в умовах карантину, вирішувалися суддями на власних зборах.

Пунктами 9–12 розділу II «Прикінцеві та перехідні положення» ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби (COVID-19)» [208] було внесено зміни до процесуального законодавства, зокрема до ст. 195 КАС України, ст. 8 і 197 ГПК України, ст. 7 і 212 ЦПК України та ст. 27 КПК України. Унаслідок цих змін в адміністративному, господарському та цивільному судочинстві було врегульовано «можливість участі учасників справи в судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами

приміщення суду з використанням власних технічних засобів. Підтвердження особи учасника справи здійснювалося із застосуванням електронного підпису, а за його відсутності – у порядку, визначеному ЗУ “Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус”» [233] або ДСА України.

У кримінальному провадженні слідчий суддя міг постановити ухвалу «про обмеження доступу до судового засідання під час карантину осіб, які не є учасниками судового провадження, а також про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини, зокрема в разі необхідності забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні» [208]. У господарському та цивільному процесах було передбачено право суду «видалити із зали судових засідань осіб, які перешкоджають веденню судового засідання, здійсненню прав або виконанню обов’язків учасників судового процесу чи судді або порушують порядок у залі суду» [208]. Запровадженими змінами в адміністративному, господарському та цивільному процесах також було закріплено можливість продовження окремих процесуальних строків на строк дії карантину.

Водночас не було вирішено питання щодо можливості зупинення перебігу процесуальних строків, строків розгляду справ, а також установлення особливих умов роботи суду під час пандемії, хоча відповідні пропозиції надходили від суддів, а створені при РСУ робочі групи розробляли пропозиції щодо полегшення роботи судів в особливих умовах із дотриманням балансу між охороною здоров’я та правом на доступ до правосуддя [46].

Рішенням ВРП від 01.04.2021 «Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину» [279] були рекомендовані для застосування вказані рекомендації, що стосувалися доступу до правосуддя, організації робочого процесу та протиепідемічних заходів у приміщенні та на робочому місці.

Через запровадження карантину і з метою гарантування роботи суду відбулася активізація процесу формування електронного суду, що продовжився під

час оголошення воєнного стану і триває досі. Так, рішенням ВРП від 26.03.2020 № 880/0/15-20 «Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2» [230] передбачалося звернення до ДСА України щодо прискорення роботи над Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою (далі – ЄСІТС), невідкладного надання на затвердження ВРП положення про ЄСІТС в частині, що забезпечує участь осіб у судових засіданнях у віддаленому режимі, щотижневе інформування ВРП про стан готовності до роботи ЄСІТС, яка має запрацювати не пізніше 01.05.2020, та покращення роботи ЄДРСР з метою безперешкодного доступу до судових рішень. Крім того, ВРП пропонувала «внести зміни до процесуальних кодексів, які б забезпечили право осіб на доступ до правосуддя в умовах карантину, в частині, що стосується проведення засідань органів судової влади в режимі реального часу через Інтернет та продовження (зупинення) строків на оскарження судових рішень» [230].

Ще 27.04.2021 ВРУ прийнято ЗУ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи» [205], яким ініційовано поетапне впровадження ЄСІТС.

Рішенням ВРП від 17.08.2021 № 1845/0/15-21 було затверджено «Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) ЄСІТС» [176]. І лише з 05.10.2021 почали функціонувати окремі модулі ЄСІТС: «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистема відеоконференцзв’язку [55; 45].

Після нападу Російської Федерації на Україну у лютому 2022 р., на думку Голови ВРП Г. Усика, «законодавча і судова влада оперативно відреагували на такі виклики, щоб громадяни мали можливість реалізувати право на доступ до правосуддя в нових умовах, а також запобігти загрозам життю та здоров’ю учасників судового процесу, суддів, працівників судів» [35]. Не можна не погодитися з точкою зору М. О. Кравцової та Т. К. Дацюк, що, незважаючи на «введення воєнного стану, організація роботи судів ґрунтується на двох основних принципах демократичного суспільства: 1) людина, її життя і здоров’я,

недоторканність і безпека є найвищою цінністю, а право на життя є природним і невід'ємним правом кожної людини; 2) конституційне право людини на судовий захист визначає безперервність здійснення правосуддя в державі» [92, с. 392].

Слід зазначити, що рішенням РСУ були затверджені «Окремі рекомендації організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану» [143]. Водночас ці рекомендації стосувалися переважно питань участі суддів у національному спротиві та її впливу на здійснення правосуддя, виплати суддівської винагороди, а також особливостей організації роботи суддів, які вимушено залишили місце «проживання та перебувають в інших містах України або за кордоном» [143].

Розроблені РСУ рекомендації з організаційних питань роботи судів в умовах воєнного стану були опубліковані 02.03.2022 на офіційному вебсайті РСУ та обговорювалися з членами Ради, однак відповідного рішення з цього питання прийнято не було. Водночас у рішенні РСУ від 05.08.2022 № 23 зазначено, що ці рекомендації відображають офіційну позицію РСУ щодо організації роботи судів в умовах воєнного стану [324].

Зміст зазначених рекомендацій зводився до необхідності оперативного визначення особливостей роботи кожного суду з урахуванням безпекової ситуації в конкретному регіоні. Судам рекомендувалося приймати відповідні організаційні рішення зборами суддів, «головою суду або особою, яка виконує його обов'язки. За наявності загрози життю, здоров'ю та безпеці відвідувачів суду, суддів і працівників апарату суду пропонувалося вирішувати питання про тимчасове зупинення здійснення судочинства відповідним судом до усунення обставин, що унеможливлюють його роботу» [314]. Також рекомендувалося забезпечувати щоденний облік фактичного місцезнаходження суддів і працівників апарату суду та передавати відповідну інформацію до територіальних управлінь ДСА України і ДСА України.

Крім того, РСУ рекомендувала судам за можливості переводити працівників апаратів судів «на дистанційну роботу, визначати мінімально необхідну кількість осіб, які мають перебувати у приміщенні суду протягом робочого дня, організовувати чергування суддів і працівників апарату суду, припиняти особистий

прийом громадян керівництвом суду» [314], роз'яснювати учасникам справ можливість відкладення їх розгляду або участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції, а також обмежувати допуск до судових засідань осіб, які не є їх учасниками.

Окрему увагу в рекомендаціях було приділено організації розгляду справ. Зокрема, судам пропонувалося «відкладати розгляд справ, які не належать до невідкладних, або знімати їх з розгляду з урахуванням того, що значна кількість учасників судових процесів могла бути залучена до функціонування критичної інфраструктури, оборони держави або не мала можливості прибути до суду через небезпеку для життя» [314]. Невідкладні справи, зокрема пов'язані із застосуванням чи продовженням строку тримання під вартою, мали розглядатися першочергово. Також допускалася можливість колегіального розгляду справ із використанням суддями власних технічних засобів у разі неможливості перебування членів колегії суддів в одному приміщенні суду.

Суддя Касаційного господарського суду Л. І. Рогач зазначила, що у 2022 році порівняно з 2021 роком кількість справ, які розглядалися дистанційно, зросла на 25 %, а станом на грудень 2023 року – ще на 34 %. Це стало можливим завдяки використанню сучасних технологій та обумовлено необхідністю забезпечення безпеки насамперед учасників судового процесу та працівників апарату суду. Висувалися навіть пропозиції щодо можливості дистанційної участі секретаря судового засідання. На думку судді, набутий українськими судами досвід розгляду справ у режимі відеоконференції із забезпеченням відкритості судового засідання може слугувати прикладом для багатьох європейських країн [381].

Голова ВРП зауважив, що, незважаючи на складну ситуацію в державі, розпочатий у 2018 році проєкт ЄС «Право-Justice» продовжує реалізовуватися, зокрема в напрямі імплементації модельних рішень у сфері судового адміністрування. Йдеться про підвищення клієнтоорієнтованості судів, забезпечення належної безпеки суддів, працівників апаратів судів і відвідувачів, а також удосконалення робочих процесів у судах у межах ініціативи «Модельні суди». Нині її учасниками є 90 українських судів [35].

За даними ДСА України, порівняно з 2022 роком штатна чисельність працівників апаратів місцевих та апеляційних судів зменшилася на 2 % [56]. Інформація про наявні вакансії секретарів судових засідань і помічників суддів періодично поширюється в соціальних мережах [185]. Для вирішення кадрових питань відповідно до Переліку посад і професій військовозобов'язаних, які підлягають бронюванню на період мобілізації та на воєнний час і працюють в апеляційних та місцевих судах, було заброньовано близько 63 % військовозобов'язаних осіб із числа суддів, керівників апаратів судів, помічників суддів та секретарів судових засідань.

Для вирішення кадрових проблем Комітет з питань правової політики запропонував пом'якшити вимоги до претендентів на посади секретарів судових засідань у частині наявності вищої юридичної освіти. Пропозиція полягала у можливості призначеннія на ці посади осіб, які не мають вищої освіти за спеціальностями «Правознавство» або «Правоохоронна діяльність», а також зараховувати стаж роботи секретарем судового засідання до стажу діяльності у сфері права [377]. На думку голови зазначеного Комітету ВРУ Д. Маслова, такі зміни могли б сприяти припливу кадрів до судів, оскільки працівники з вищою освітою нерідко не залишаються працювати в судах тривалий час через низький рівень заробітної плати [377].

Запропоновані новели можуть частково сприяти вирішенню кадрових проблем у судах, однак їх доцільність є дискусійною. Відповідно до пп. 2.6–2.11 Типової посадової інструкції секретаря судового засідання місцевого загального суду низка функцій цієї посади потребує відповідного рівня юридичних знань і практичних навичок, зокрема щодо фіксування судового засідання, ведення журналу та протоколу, оформлення й направлення копій судових рішень, виконання окремих процесуальних доручень судді, підготовки виконавчих листів та оформлення матеріалів судових справ [359].

Із початком функціонування в ЄСІТС підсистеми відеоконференцзв'язку обсяг організаційно-технічних обов'язків секретаря судового засідання фактично розширився. Відповідно до пп. 51–52 Положення про порядок функціонування

окремих підсистем ЄСІТС, «секретар судового засідання забезпечує ведення протоколу (журналу) судового засідання в електронній формі, технічний запис судового засідання під час проведення відеоконференції або використання відповідної підсистеми для фіксування судових засідань, а після завершення засідання підписує протокол або журнал кваліфікованим електронним підписом у строки, визначені процесуальним законодавством» [240].

Отже, існує потреба у вирішення проблем фінансування судової системи, зокрема шляхом підвищення рівня оплати праці секретарів судових засідань. Можливим варіантом подолання кадрового дефіциту наразі може бути залучення до роботи на посади секретарів студентів 3-4 курсу бакалавріату чи магістратури, які здобувають кваліфікацію юриста.

За результатами розгляду звіту Голови ДСА України за 2022 рік ВРП у своєму рішенні заначила, що з питання «надання інформації про забезпечення підготовки висококваліфікованих кадрів для системи правосуддя звіт містить лише інформацію щодо погодження ДСА України стандартизованих програм НШСУ з підготовки та підвищення рівня кваліфікації працівників апаратів судів на 2023 рік; і відсутні інформація та аналіз даних щодо підготовки суддів та працівників апаратів судів, підвищення їхньої кваліфікації в НШСУ чи невиконання відповідних повноважень, його причин та вжитих відповідних заходів» [240].

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що внаслідок пандемії та ведення у подальшому на території України воєнного стану відбулося активне впровадження електронного суду і дистанційного розгляду справ у режимі відеоконференцій, а також підвищення клієнтоорієнтованості судів, забезпечення належної безпеки суддів, працівників апарату й відвідувачів судів, а також вдосконалення робочих процесів в судах завдяки впровадженню Ініціативи «Модельні суди». При цьому процеси діджиталізації судової системи продовжуються. Утім оперативне вирішення проблем суду відповідно до існуючих на місцях умов можливе в умовах децентралізації повноважень судового управління. Воєнний час обумовлює забезпечення уникнення надмірного формалізму (наприклад, у разі пропуску процесуальних строків), гнучкості у

функціонуванні судової системи та її комунікації з парламентом для оперативного усунення недоліків і прогалин у чинному законодавстві шляхом його удосконалення відповідно до сучасних потреб. Серед існуючих проблем, які потребують вирішення, є кадрові питання та фінансування судової системи. Так, проблеми забезпечення фінансової незалежності вирішуються за рахунок пошуку альтернативного наповнення спеціального фонду державного бюджету.

Характеризуючи перспективи удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні, серед позитивних новел доцільно вказати на такі: 1) створення і впровадження ЄСІТС «в судах, ВРП, ВККСУ, ДСА України, їх органах та підрозділах» [201]; 2) участь ДСА України та ВРП у визначенні кількісного складу суддів у судах (крім ВС) [215]; 3) участь ВРП у законодавчому процесі (консультування Президента України) «з питань утворення, реорганізації чи ліквідації суду» [296]; 4) затвердження ВРП за поданням ДСА України «Положення про особливості проведення конкурсів для призначення на посади державних службовців у судах» [296]; 5) затвердження ДСА України Загального класифікатору спеціалізацій суддів та категорій справ (п. 8 ч. 1 ст. 152) [296]; 6) проведення ДСА України в порядку, визначеному ВРП конкурсу щодо призначення співробітників ССО (крім призначення на рівнозначні або нижчі посади) [296]. Крім того, в умовах введеного воєнного стану до січня 2023 р. (коли було сформовано повноважний склад ВРП) ДСА України визначала кількість суддів у суді (крім ВС); могла утворювати територіальні управління ДСА України та визначати їх кількість без погодження з ВРП; контролювала діяльність ССО, її Голова та заступники призначалися на посади без проведення конкурсу і звільнялися з посад Головою ДСА України [218]. У квітні 2022 р. через несформованість повноважного складу ВРП Голова ВС призначив на посаду без проведення конкурсу Голову ДСА України [144].

У питаннях організаційного забезпечення роботи судів серед «проблем, які зумовлюють необхідність подальшого удосконалення організації функціонування судової влади та здійснення правосуддя, Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (далі – Стратегія) називає

недостатній рівень упровадження цифрових технологій у здійсненні правосуддя та відсутність належної комунікаційної політики у судах» [346]).

Важливе значення для визначення напрямів удосконалення організаційного забезпечення роботи судів має Стратегія. У п. 4.2.2 цієї Стратегії було передбачено комплекс завдань, спрямованих на підвищення ефективності «організаційного забезпечення діяльності судів. Йдеться, зокрема, про удосконалення організаційного та фінансового забезпечення органів судової влади, запровадження єдиної системи управління продуктивністю і моніторингу роботи судів, регламентацію механізмів оцінювання та контролю організації діяльності судів без втручання у сферу здійснення правосуддя, прозоре планування й розподіл бюджетних ресурсів у судовій системі, удосконалення особливостей проходження публічної служби в органах судової влади, перегляд повноважень ДСА України, удосконалення правового статусу помічника судді, а також забезпечення ефективної роботи Служби судової охорони» [346].

З метою підвищення доступності правосуддя у п. 4.2.3 Стратегії було передбачено низку напрямів і заходів щодо удосконалення взаємодії судової влади із суспільством. Зокрема, йшлося про розширення змісту щорічної доповіді ВРП про стан забезпечення незалежності суддів в Україні, запровадження практики її широкого громадського обговорення, розвиток системної комунікації судової влади з громадськістю, професійними об’єднаннями правників і медіа, а також упровадження ефективних механізмів протидії поширенню недостовірної інформації, спрямованої на дискредитацію суддів.

Окреме значення у Стратегії надавалося розробленню та імплементації синхронізованої комунікаційної стратегії судової влади, забезпеченню активного поширення об’єктивної та зрозумілої інформації про діяльність судів, запровадженню механізмів оцінювання роботи суду учасниками судового процесу, використанню різних форм опитувань, зокрема електронних, а також формуванню єдиного стандарту якості роботи суду. У цьому контексті суд розглядався не лише як орган, що вирішує спори та захищає права й інтереси осіб, а і як соціально відповідальний орган державної влади, діяльність якого має бути орієнтована на

потреби учасників судового процесу.

Також Стратегія передбачала необхідність законодавчого врегулювання питань «підтримки учасників судового процесу з числа осіб, які постраждали від домашнього чи сексуального насильства, та свідків такого насильства, запровадження спеціальних заходів інформаційно-психологічної підтримки, проведення відповідних тренінгів для суддів і працівників апаратів судів, надання користувачам судових послуг зрозумілої інформації про судові процедури, права й обов'язки учасників процесу, а також можливість створення волонтерської служби для інформаційної підтримки потерпілих і свідків» [346].

Активні кроки щодо впровадження електронного суду були зроблені під час пандемії внаслідок проведення судових засідань дистанційно у режимі відеоконференцій, пізніше – як результат оголошення на території України воєнного стану через збройну агресію Російської Федерації. Нині триває процес упровадження ЄСІТС.

У ЄС виокремлено чотири рівні електронної «взаємодії між громадянами та органами публічної влади» [342, с. 45]: 1) надання онлайн-інформації про загальнодоступні послуги; 2) одностороння взаємодія, що передбачає можливість завантаження форм з офіційних вебсайтів; 3) опрацювання форм, зокрема із застосуванням автентифікації, та вчинення процесуальних дій у цифровій формі; 4) трансакційна взаємодія, що охоплює роботу зі справою, прийняття та оголошення рішення, здійснення оплати тощо. Зазначені рівні електронної взаємодії сприяють підвищенню ефективності функціонування публічних систем, зокрема й судової системи.

У зарубіжних державах такі моделі реалізуються по-різному. Зокрема, у Сінгапурі функціонують електронні системи подання документів, доступу до судової інформації та інтегрованого супроводження судових справ; «у Республіці Казахстан діє електронний сервіс "Судовий кабінет" як єдине вікно доступу до електронних сервісів судових органів» [342, с. 46]; у США та Великій Британії також упроваджуються цифрові інструменти, спрямовані на спрощення судових процедур, підвищення оперативності розгляду справ і доступності правосуддя.

У сучасних умовах цифровізації та впровадження ЄСІТС [205] вагому роль у належному організаційному забезпеченні роботи судів відіграють ДСА України та її територіальні управління. Вони реалізують представницьку функцію, здійснюють кадрове забезпечення апаратів судів, сприяють соціальному захисту суддівського корпусу, забезпечують взаємодію судів різних рівнів між собою та з іншими державними органами й органами місцевого самоврядування, а також здійснюють інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності судів, зокрема шляхом ведення судової статистики, узагальнення практики організації діяльності судів тощо [296].

Роль ВРП в організаційному забезпеченні роботи судів виявляється насамперед у кадровій, організаційній та інформаційній сферах. І. Ю. Павлюк, аналізуючи це питання, обґрунтовує доцільність розширення повноважень ВРП щодо визначення нормативів «кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів» [155, с. 148]. На думку вченої, ВРП як незалежний орган державної влади та суддівського врядування могла б на підставі поданих судами пропозицій щодо обґрунтованого розрахунку потреб суду не лише затверджувати, а й визначати відповідні нормативи забезпечення та чисельність працівників у суді. Такий підхід, як зазначає авторка, дав би змогу мінімізувати заінтересованість ДСА України у вирішенні цього питання та зробити відповідну процедуру більш прозорою й незаангажованою.

Водночас власне організаційне забезпечення роботи суду, виходячи з функціонального призначення, здійснює апарат суду шляхом документування, забезпечення належного документообігу та технічного забезпечення судового процесу. Так, у межах експерименту функціонування модельних судів у Малиновському районному суді м. Одеси; Дніпровському районному суді м. Києва; Івано-Франківському міському суді та Апеляційному суді м. Києва розроблено та практично втілювалися комплексні заходи, спрямовані «на запровадження інноваційних методик і найкращих сучасних підходів до організації роботи судів з метою перетворення їх на організації з ефективною та добре організованою системою управління» [167].

У цьому аспекті вимагає вирішення проблема клієнтоорієнованості судових

послуг, суб'єктом надання яких виступає і апарат суду. На думку О. Скрипай, людина у разі звернення до суду повинна отримувати максимум інформації про організацію роботи установи, вільно орієнтуватися у приміщенні за допомогою покажчиків руху, перебувати в умовах максимального комфорту, незважаючи на підстави звернення [186].

Оптимізація розподілу функціональних обов'язків між головою суду та керівником апарату суду має здійснюватися через чітке визначення меж повноважень керівника апарату суду у сфері організації роботи суду, зокрема планування його діяльності, формування інформаційної стратегії, управління персоналом; кадрової роботи, включаючи організацію робочого часу, підвищення кваліфікації, застосування заходів дисциплінарного впливу; організаційного забезпечення судочинства та господарської діяльності суду [313].

Потребують розмежування й узгодження також повноваження керівника апарату суду, помічників суддів та інших працівників апарату. Наявні суперечності, зокрема подвійне підпорядкування керівника апарату суду голові суду та відповідному територіальному управлінню ДСА України, а також окремих «працівників апарату суду – голові суду, керівнику апарату суду або суддям, ускладнюють ефективне функціонування апаратів судів загальної юрисдикції» [120, с. 108].

Для вирішення цих проблем В. Ю. Мащук пропонує чітко визначити «правовий статус апарату суду та його працівників як державних службовців, розмежувати повноваження помічників голів судів, керівників апаратів судів і його структурних підрозділів шляхом узгодження відповідних положень ЗУ № 1402-VIII, ЗУ "Про державну службу", КЗпП України, Бюджетного кодексу України та підзаконних нормативно-правових актів, які регулюють питання організації, структури й діяльності апаратів судів загальної юрисдикції. Належне визначення функцій і повноважень голови суду та керівника апарату суду сприятиме підвищенню рівня організації роботи персоналу суду й позитивно позначиться на забезпеченні умов для здійснення правосуддя» [125, с. 102].

Внаслідок змін, внесених у 2016 р. змінами до ЗУ № 1402-VIII статус

керівника апарату суду було підсилено: від голови суду до керівника апарату суду було передано повноваження щодо призначення, звільнення та заохочення працівників апарату. Слід підтримати позицію В. Д. Куценко щодо необхідності чіткого розмежування адміністративних і суддівських функцій керівників судів та керівників апаратів судів. Однак обмеження повноважень керівників судів представницькими функціями та контролем за організацією роботи суду, передання інших повноважень заступникам голови суду або керівнику апарату суду, а особливо пропозиція щодо заборони голові суду безпосередньо здійснювати правосуддя є дискусійною, адже за існуючою моделлю організації судової влади в Україні голова суду зберігає статус судді відповідного суду [96, с. 246].

В умовах воєнного стану непоодинокими є випадки, коли в окремих судах фактично відсутні судді, які здійснюють правосуддя, наприклад через зміну територіальної підсудності судових справ. Також залишаються актуальними питання матеріально-технічного забезпечення суду, утримання будівлі суду та вирішення інших організаційно-господарських питань. Так, значна кількість суддів висловила готовність до переведення на підконтрольну Україні територію та виїхала з тимчасово окупованих територій. Багато судів першої та апеляційної інстанцій опинилися «на тимчасово окупованих територіях, через що зник зв'язок з їх посадовими особами, відповідальними за подання фінансових, платіжних, розрахункових та інших організаційно-розпорядчих документів. Крім того, призупинення відповідними територіальними управліннями ДСА України дії трудових договорів із працівниками судів, які опинилися на таких територіях, призвело до випадків відсутності в суді жодного працівника апарату суду» [182].

ЗУ від 18.07.2024 № 3889-IX «Про внесення зміни до статті 155 Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо організації роботи судів» [220] було внесено зміни до ст. 155 ЗУ № 1402-VIII щодо організації роботи судів. Зазначеними змінами врегульовано порядок здійснення окремих адміністративних повноважень голови суду в разі, коли в суді відсутні судді, які здійснюють правосуддя, зокрема у зв'язку зі зміною територіальної підсудності судових справ у порядку, передбаченому ч. 7 ст. 147 вказаного Закону [296].

Відповідно до ч. 12 ст. 155 ЗУ № 1402-VIII «у разі зміни територіальної підсудності судових справ, що розглядаються в суді, та відсутності у такому суді суддів, які здійснюють правосуддя, адміністративні повноваження голови суду, необхідні для належної організації роботи суду як юридичної особи, зокрема щодо представництва суду як органу державної влади у відносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, здійснює керівник апарату суду або його заступник» [296].

Якщо в місцевому чи апеляційному суді відсутні «керівник апарату суду та його заступник, адміністративні повноваження голови суду здійснює тимчасово виконуючий обов'язки керівника апарату суду. Його призначає Голова ДСА України або начальник відповідного територіального управління ДСА України без погодження з головою суду. Така особа виконує обов'язки керівника апарату суду до призначення відповідного керівника, а адміністративні повноваження голови суду – до появи в суді щонайменше одного судді, призначеного, обраного, переведеного або відрядженого до цього суду» [296].

У Пояснювальній записці до законопроєкту № 11283 зазначено, що «здійснення повноважень керівника апарату суду не є тотожним зайняттю посади керівника апарату суду. Таке здійснення повноважень допускається у разі службової необхідності та може бути пов'язане з виконанням розпорядчих функцій, зокрема з правом підпису відповідних документів» [182]. Аналогічна позиція викладена в рішенні РСУ від 11.04.2024 № 5 «Щодо організації роботи судів, які залишилися на тимчасово окупованих територіях» [392]. У Пояснювальній записці також підкреслено, що на той момент залишалося неврегульованим «питання тимчасового виконання обов'язків керівника апарату суду в судах, де відсутні як працівники апарату суду, так і судді, що унеможливлює внесення подання про призначення на відповідну посаду в установленому законом порядку» [182]. Така прогалина пояснювалася тим, що чинні на той час норми законодавства були розраховані переважно на застосування в умовах мирного часу.

Серед напрямів вдосконалення організаційної діяльності господарського суду І. Ю. Павлюк вбачає у потребі виключити імперативність норми щодо формування

бібліотеки як підрозділу апарату суду, наявність якої визначена ст. 158 ЗУ № 1402-VIII [296] та Положенням про бібліотеку суду [169]. Необов'язковість існування бібліотеки суду науковець обґрунтовує процесами комп'ютеризації судів, електронного ведення діловодства, централізованого зберігання процесуальних та інших документів, а також інформації в ЄСІТС, що, на його думку, є певною мірою дублюванням завдань бібліотеки і ЄСІТС. Автор вважає, що «використання ресурсів ЄСІТС здатне забезпечити суд процесуальними кодексами та чинною нормативно-правовою базою, а з метою збереження бюджетних коштів, питання існування бібліотеки як підрозділу апарату суду у штатному розписі має вирішуватися на рівні самого суду, виходячи зі структуру суду й обсягу його фінансування» [155, с. 144]. Вбачається, що такі пропозиції є доволі обґрунтованими і логічними, водночас функціонування бібліотеки суду в умовах діджиталізації також є доцільним, особливо з урахуванням сучасних проблем із енергетичною системою.

У Стратегії серед напрямів оптимізації функціонування й розвитку судової системи було визначено «запровадження єдиної системи управління продуктивністю та моніторингу роботи судів, регламентацію механізмів моніторингу, оцінювання і контролю організації діяльності судів без втручання у сферу здійснення правосуддя, розроблення та запровадження регламентів прозорого планування й розподілу бюджетних ресурсів у судовій системі, зокрема видатків розвитку, на основі визначених критеріїв. Також передбачалося переглянути повноваження ДСА України з питань організаційного, фінансового та кадрового забезпечення діяльності органів судової влади, удосконалити правовий статус помічника судді та забезпечити ефективну роботу ССО шляхом удосконалення механізмів регулювання її діяльності» [348]. Крім того, у науковій літературі обґрунтовується необхідність законодавчого врегулювання «гарантій безпеки життя та здоров'я працівників апарату суду, а також встановлення дієвого механізму реалізації таких гарантій» [125, с. 102].

Одним із напрямів оптимізації організаційного забезпечення роботи судів є запровадження оцінювання якості роботи судів з метою, зокрема, одержання

інформації про поточну ситуацію в судовій установі, визначення поточних і стратегічних завдань суду тощо, що сприятиме підвищенню доступності судів для відвідувачів суду з урахуванням результатів відповідного оцінювання. Саме забезпечення «доступності судів для відвідувачів суду є необхідною складовою частиною процесу створення належних умов для реалізації ними своїх конституційних прав, свобод та інтересів» [313, с. 11].

Так, за підтримки проекту USAID «Справедливе правосуддя» були розроблено та затверджено РСУ «Систему оцінювання роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи» [335] (далі – Система) та методичний посібник «Застосування системи оцінювання роботи суду» [54]. Вказана Система має ґрунтуватися на стандартах продуктивності та ефективності судових процедур, якості організаційних та інформаційних сервісів суду, а також очікуваннях громадян як учасників судових проваджень у демократичному суспільстві. Відповідно, ефективність такого оцінювання має визначатися встановленими стандартами якості та забезпечуватися застосуванням надійних і перевірених методів оцінювання відповідності діяльності суду цим стандартам. Основу таких стандартів становлять, з одного боку, суспільні очікування щодо якості роботи суду, зокрема повноти надання інформації, зручності та комфортності судових приміщень, а з іншого – об’єктивні показники діяльності суду, зокрема тривалість судових проваджень і питома вага розглянутих справ. Суд, який відповідає таким стандартам, може розглядатися як такий, що наближається до міжнародних засад судової досконалості [335, с. 4].

Метою «оцінювання роботи суду є вдосконалення організації роботи суду, а саме підвищення продуктивності, ефективності та якості судових процедур. Слід звернути увагу на те, що вказане оцінювання жодним чином не має на меті оцінку роботи окремих суддів» [335, с. 4].

Відповідно до Системи оцінювання роботи суду об’єктом оцінювання є загальний стан функціонування суду, насамперед у площині управлінсько-організаційних відносин. Критерії такого оцінювання формуються з урахуванням процесуального, трудового законодавства, законодавства про судоустрій і статус

суддів, етичних стандартів, правил поведінки та кращих національних і міжнародних практик. Вони охоплюють, зокрема, справедливість розподілу повноважень, навантаження та відповідальності, належні умови праці, професійні й управлінські якості керівника апарату суду, а також дотримання стандартів доброчесної поведінки суддів і працівників апарату суду [335, с. 25–26].

На думку науковців, загальними критеріями оцінювання ефективності судової влади у контексті надання судових послуг можуть бути: «обсяг судової юрисдикції; наявність методологічних, методичних та інших наукових розробок із судочинства, втілення їх у практику розгляду судових справ; показник довіри до судової системи; коефіцієнт доступності до судового захисту й судової інформації; показник свободи і справедливості або альтернативності правосуддя; показник оперативності правосуддя; коефіцієнт технологічності; показник якості правосуддя; показник діалогу із суспільством; коефіцієнт оптимальності процедур із оскарження й перегляду судових постанов; показник виконуваності судових постанов» [63, с. 94–95]. Вважаємо, що затверджена РСУ Система є більш практичною, зрозумілішою для застосування та здатною відобразити реальний стан організаційного забезпечення роботи судів.

Після прийняття зазначеної Системи у відкритих інформаційних джерелах можна знайти окремі результати опитувань, проведених у 2016 році [311; 310], результати яких навряд чи можна вважати втішними. Аналітичний звіт за 2016 р. Новгородківського районного суду Кіровоградської області, навпаки, «за модулями опитування відвідувачів вказує на високі показники якості роботи працівників апарату суду (4,7), якості роботи суддів (4,8), дотримання строків судового розгляду (4,4), зрозумілість та обґрунтованість судових рішень (4,6). Серед проблем в організації роботи суду визначено незручність розташування будівлі суду, недостатність освітлення та несвоєчасність початку судових засідань» [152]. У звіті Миколаївського окружного адміністративного суду можна простежити динаміку результатів опитування (2016 – 2018 рр.) та побачити покращення організаційного забезпечення роботи суду [151]. Результати сучасних опитувань, наприклад, в апеляційних адміністративних судах у 2021 – 2023 роках [153; 154] свідчать про

доволі високу оцінку організації роботи суду (4,4 – 4,7).

Проведений аналіз дає підстави для висновку, що, незважаючи на складні обставини функціонування судової системи в останні роки, зумовлені пандемією та запровадженням правового режиму воєнного стану, організаційне забезпечення роботи судів загалом дало змогу підтримати безперервність функціонування судової влади. Водночас поява нових обставин (наприклад, знаходження суду на тимчасово окупованих територіях) вимагає подальшого удосконалення законодавства, зокрема в аспекті організаційного забезпечення роботи суду [133].

Подальша оптимізація організаційного забезпечення роботи судів має здійснюватися з урахуванням двох напрямів: адаптації судової системи до сучасних викликів та гармонізації українського законодавства з правом ЄС.

Висновки до розділу 3

Дослідження проблем удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні дозволило отримати такі висновки.

Встановлено, що зарубіжний з метою підвищення ефективності здійснення правосуддя досвід демонструє поступове розмежування функцій судового адміністрування між суддями і апаратом суду. При цьому формування інституту судових адміністраторів у США та Канаді у 1960-1970-х роках стало реакцією на потребу звільнення суддів від виконання адміністративних функцій. У країнах ЄС реалізуються три моделі: повне покладення організаційних функцій на апарат, часткове делегування повноважень працівникам апарату та поєднання функцій.

Особливий інтерес становить німецько-австрійський досвід «rechtspfleger» – працівників, які виконують судові функції у безспірних справах. Визначено напрями удосконалення: конкурсний відбір помічників суддів, створення посад типу «rechtspfleger», підвищення професіоналізму адміністраторів.

Констатовано, що запровадження в Україні карантинних та обмежувальних протиепідемічних заходів у зв’язку з пандемією COVID-19, а згодом

функціонування судів в умовах правового режиму воєнного стану призвело до прискорення процесу цифровізації судової системи в бік дотримання європейських стандартів. Водночас воєнний стан актуалізував проблему забезпечення балансу між доступністю правосуддя та безпекою учасників судового процесу, працівників апаратів судів і суддів з безумовним пріоритетом безпекової складової під час організації роботи судів. Наслідком цього стала адаптація роботи організації судів до безпекових загроз, технічних обмежень і змін територіальної підсудності судових справ, а також активізація розвитку ЄСІТС, більше використання відеоконференцзв'язку, електронних засобів комунікації та впровадження ініціативи (проекту) «Модельні суди». Однак і досі проблемними залишаються кадрове, фінансове та матеріально-технічне забезпечення роботи судів, а також необхідність гнучкого перерозподілу окремих організаційно-управлінських повноважень між суб'єктами судового адміністрування та апаратами судів.

Аналіз перспектив удосконалення організаційного забезпечення роботи судів вказує на позитивні зміни після реформи 2016 року, зокрема створення ЄСІТС та покращення взаємодії ДСА України з ВРП. Водночас проблемними залишаються питання інституційного статусу та підзвітності ДСА України, розмежування повноважень між керівником апарату суду та головою суду, недостатнього рівня цифровізації судового адміністрування і судочинства, а також відсутності належної внутрішньої та зовнішньої взаємодії у системі організаційного забезпечення роботи судів. Оптимізація має здійснюватися шляхом запровадження єдиної системи оцінювання та управління ефективністю роботи судів, подальшого розвитку електронного правосуддя, удосконалення кадрового, матеріально-технічного та безпекового забезпечення судів, а також адаптації судової системи до європейських стандартів.

ВИСНОВКИ

У процесі наукового пошуку визначено сутність, змісту та особливостей адміністративно-правових засад організаційного забезпечення роботи судів в Україні, проведено аналіз системи суб'єктів та механізмів такого забезпечення, а також обґрунтовано пропозиції з удосконалення адміністративного законодавства та практики його застосування у сфері організаційного забезпечення судової діяльності.

1. Здійснено комплексний історико-правовий аналіз становлення суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів в Україні, який охоплює період від часів Київської Русі до сучасного етапу функціонування судової системи. Формування інституту організаційного забезпечення судової діяльності відбувалося поступово через еволюцію від окремих допоміжних посадових осіб до створення розгалуженої системи спеціалізованих органів. На першому етапі у судовій системі Київської Русі функціонували службовці з допоміжними функціями – мечник, вирник, метальник, ябедник, помічники в судових справах боярина (тіуни). За часів Великого князівства Литовського відбулася формалізація статусу помічників судді (підсудок і писар), введено посаду возного для забезпечення порядку в суді та виконання судових доручень. У період перебування в складі Австро-Угорщини значно розширився склад допоміжного персоналу, створювалися канцелярії судів з секретарями, протоколістами, реєстраторами, судовими виконавцями. Російський період характеризувався розвитком системи судових канцелярій на основі Устрою судових установлень 1864 року, встановленням високих кваліфікаційних вимог до основних посад канцелярії. Радянський період відзначався підпорядкуванням судів органам юстиції та мінімізацією ролі апарату суду.

Визначено, що сучасна модель організаційного забезпечення судів в Україні сформувалася внаслідок судових реформ 1992–2016 років і характеризується створенням професійного апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення, утворенням ДСА України як спеціалізованого органу в системі судової влади, функціонуванням ВРП як органу суддівського врядування з

широкими повноваженнями у сфері кадрового та організаційного забезпечення. Обґрунтовано, що українська модель організаційного забезпечення судів відповідає європейському підходу, згідно з яким апарат здійснює виключно організаційне забезпечення діяльності суду, не виконуючи судових функцій.

2. Визначено, що в теперішній час правове регулювання організаційного забезпечення роботи судів в України здійснюється актами міжнародного права (міжнародними договорами та конвенціями, ратифікованими Україною, та актами «м'якого права) та актами національного законодавства України. З точки зору визначення сутнісних властивостей зазначених правових актів важливо підкреслити таке: 1)˚вказані правові акти характеризуються «полівалентністю» з огляду на їх призначення у механізмі правового регулювання, тобто ці акти одночасно входять до системи джерел конституційного, адміністративного, кримінального, фінансового, бюджетного, господарського законодавства; 2)˚вказані правові акти, маючи різну галузеву приналежність, містять правові приписи, які регулюють однорідні суспільні відносини – відносини щодо організації судової влади та здійснення правосуддя, що дає підстави визнати правове регулювання організаційного забезпечення діяльності судів міжгалузевим інститутом законодавства; 3) в системі досліджуваних правових актів все більш питомої ваги здобувають підзаконні правові акти та акти «м'якого права», що характеризує систему як недостатньо упорядковану; 4) існуючі класифікації вказаних правових актів мають своїми критеріями юридичну силу актів; предметну сферу застосування (внаслідок чого акти розподіляють на загальні та спеціальні); їх видавників (органи державної влади та органи суддівського самоврядування); історичні періоди здійснення в Україні судової реформи тощо.

Запропоновано розмежування таких понять, як «організаційне забезпечення роботи судів» на інституційному рівні – на рівні конкретного суду, що здійснюється апаратом суду, а також «організаційне забезпечення роботи судів» на системному рівні – на рівні всієї судової системи, що здійснюється наступними органами: ВРП, ДСА України, апарати судів.

3. Здійснено системний аналіз принципів організаційного забезпечення роботи судів в Україні та обґрунтовано їх багатовимірну класифікацію. Встановлено плюралістичний характер розуміння сутності принципів права у сучасному науковому дискурсі та відсутність загальновизнаних критеріїв систематизації принципів судової влади. Виявлено, що організаційне забезпечення роботи судів як міжгалузевий правовий інститут базується на системі взаємопов'язаних правових принципів. Обґрунтовано застосування багатовимірної класифікації принципів організаційного забезпечення роботи судів, яка включає вертикально-інтегровані та горизонтально-інтегровані принципи. Підсистема вертикально-інтегрованих принципів охоплює правові принципи, визначені різними джерелами права України відповідно до їх юридичної чинності та ієрархічного зв'язку. Підсистема горизонтально-інтегрованих принципів включає самостійні, але взаємопов'язані блоки принципів кадрового, матеріально-технічного, інформаційного та фінансового забезпечення. Систематизовано конституційні принципи організаційного забезпечення: територіальність, спеціалізація, інстанційність, незалежність суддів, єдність судової системи, фінансування судів виключно з Державного бюджету. Виокремлено принципи фінансового забезпечення: гарантованість, збалансованість, обґрунтованість, паритетність, захищеність видатків. Визначено принципи інформаційного забезпечення: електронне діловодство, централізоване зберігання, захищене зберігання, автоматизація, безоплатна реєстрація. Охарактеризовано принципи кадрового забезпечення: прозорість добору, змагальність, професійна компетентність, доброчесність, залучення громадськості. Встановлено принципи матеріально-технічного забезпечення: комп'ютеризація судів, безпека, архітектурна доступність, клієнтоорієнтованість. Обґрунтовано доцільність розмежування принципів нормативно визначених та імпліцитних, що формулюються на підставі правової доктрини та судової практики.

4. На основі проведеного дослідження функцій організаційного забезпечення роботи судів в Україні можна зробити висновок про їх комплексний та багатоаспектний характер.

Система функцій організаційного забезпечення включає функції фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру. За спрямованістю доцільно розмежовувати соціально-орієнтовані функції, що забезпечують реалізацію очікувань суспільства від належної організації роботи суду, та внутрішньо-орієнтовані функції, безпосередньо пов'язані з внутрішньо-системною організацією роботи судів. За часовими критеріями виокремлено стратегічні функції, спрямовані на досягнення довгострокових цілей судової реформи, та тактичні функції проміжного характеру.

5. Встановлено, що апарат суду є первинним і основним суб'єктом організаційного забезпечення роботи судів в Україні. Для усунення прогалини щодо відсутності офіційного визначення поняття «апарат суду» запропоновано його характеризувати як структурний підрозділ судів загальної юрисдикції, що являє собою систему управлінь та відділів, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду шляхом документування, забезпечення належного документообігу та технічного забезпечення судового процесу.

Обґрунтовано розмежування категорій «штат» і «персонал» апарату суду за функціональною ознакою. До штату включено професіоналів та кваліфікованих державних службовців, які здійснюють організаційне забезпечення роботи суду, а до персоналу - працівників, що виконують функції з обслуговування та робітників. Працівниками апарату суду є державні службовці, працівники патронатної служби, працівники з обслуговування та робітники.

Проаналізовано структуру апарату суду, яка включає керівника та його заступників, структурні підрозділи, прес-службу, канцелярію, бухгалтерську службу, службу управління персоналом, патронатну службу та службу судових розпорядників. Визначено специфіку правового статусу різних категорій працівників апарату та особливості їх підпорядкування, зокрема подвійне підпорядкування помічників суддів керівнику апарату та безпосередньо суддям.

6. Встановлено, що адміністративно-правовий статус працівників апарату суду характеризується складністю та неоднорідністю через різноманітність категорій працівників та їх функціональних обов'язків. Суттєвою проблемою є

відсутність у чинному законодавстві чіткого визначення поняття «адміністративно-правовий статус працівників апарату суду» та вичерпного переліку осіб, які входять до складу апарату суду. Запропоновано визначення адміністративно-правового статусу працівників апарату суду як сукупності встановлених законом прав та обов'язків, спрямованих на належне забезпечення реалізації правосуддя.

Охарактеризовано особливості правового статусу керівника апарату суду та його заступників, включаючи специфіку призначення, звільнення, повноважень та відповідальності. Виявлено недоліки у кваліфікаційних вимогах до претендентів на ці посади, зокрема відсутність вимоги щодо спеціальності вищої освіти. Визначено правовий статус спеціалістів апарату суду, включаючи помічників суддів, секретарів судових засідань, судових розпорядників та інших категорій працівників.

7. Визначено, що система внутрішньої та зовнішньої взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів в Україні є основним елементом ефективного функціонування судової системи. Утім вона характеризується недостатнім теоретико-правовим осмисленням та законодавчою неврегульованістю.

Запропоновано авторське визначення взаємодії щодо організаційного забезпечення роботи судів як систематичного взаємного впливу суб'єктів адміністративних повноважень один на одного задля досягнення спільної мети, спрямованої на створення та підтримання умов для ефективного здійснення судочинства. Визначено характерні ознаки такої взаємодії: наявність суб'єктів з владними повноваженнями, спільність мети, взаємовплив, організаційно-правова природа відносин та систематичний характер.

Розроблено класифікацію взаємодії за напрямом (зовнішня та внутрішня) та колом сторін. Зовнішня взаємодія реалізується через комунікаційну, інформаційну та організаційну функції державних органів судової влади з громадськістю, ЗМІ та іншими органами державної влади. Внутрішня взаємодія охоплює відносини між працівниками апарату суду, суддями та керівництвом.

8. На основі узагальнення позитивного зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів встановлено, що він характеризується поступовим розмежуванням функцій судового адміністрування між суддями і апаратом суду, що сприяє підвищенню ефективності правосуддя та його клієнтоорієнтованості.

Констатовано, що у країнах ЄС реалізуються три основні моделі: повне покладення організаційних функцій на апарат суду (Польща, Естонія), часткове делегування судових повноважень працівникам апарату (Німеччина, Австрія з інститутом «rechtspfleger»), та поєднання функцій (Болгарія). Визначено ключові напрями удосконалення організаційного забезпечення роботи судів з урахуванням зарубіжного досвіду: запровадження конкурсного відбору помічників суддів, створення посад типу «rechtspfleger», підвищення професіоналізму судових адміністраторів, звільнення суддів від адміністративних функцій, покращення технічного забезпечення та розвиток електронного судочинства.

9. Доведено, що запровадження в Україні карантинних та обмежувальних протиепідемічних заходів у зв’язку з поширенням COVID-19, а також діяльність судів в умовах правового режиму воєнного стану призвели до необхідності швидкої адаптації організаційного забезпечення роботи судів до нових викликів, прискорення цифровізації судової системи та удосконалення окремих організаційно-управлінських процедур.

Пандемія COVID-19 актуалізувала потребу в забезпеченні балансу між доступністю правосуддя та безпекою учасників судового процесу, що сприяло активному впровадженню дистанційних форм участі в судових засіданнях, розвитку електронного документообігу та сервісів електронного правосуддя. Внесення змін до процесуального законодавства створило правові підстави для участі у судових засіданнях у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів у випадках і порядку, визначених законом.

Воєнний стан поставив перед судовою системою ще складніші виклики, пов’язані із забезпеченням безпеки суддів, працівників апаратів судів, учасників судового процесу та відвідувачів суду, а також із забезпеченням збереження

безперервності здійснення правосуддя. Це зумовило потребу в оперативному реагуванні на безпекові загрози, зміні роботи окремих судів, організації дистанційної роботи, запровадженні відвідування суддів і працівників апарату суду, більш широкому використанні відеоконференцзв'язку та, у визначених законом випадках, зміні територіального режиму підсудності судових справ.

Серед позитивних трансформацій слід виділити створення ЄСІТС, удосконалення взаємодії між ДСА України та ВРП у питаннях визначення кількісного складу суддів, а також запровадження нових підходів до кадрового забезпечення судової системи.

Оптимізація організаційного забезпечення роботи судів має здійснюватися шляхом запровадження єдиної системи оцінювання та управління ефективністю роботи судів, подальшого розвитку електронного правосуддя, удосконалення кадрового, фінансового, матеріально-технічного та безпекового забезпечення судів, а також адаптації судової системи до європейських стандартів. Реалізація цих напрямів сприятиме підвищенню ефективності функціонування судової системи, забезпеченню безперервності правосуддя та зміцненню довіри суспільства до судової влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : Юридична думка, 2007. 592 с.

2. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк, В. М. Гаращук, В. В. Богуцький та ін. ; за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2010. 624 с.

3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 1 : Загальна частина / редкол.: В. Б. Авер'янов (голова) та ін. Київ : Юридична думка, 2004. 584 с.

4. Адміністративне право України. Т. 1 : Загальне адміністративне право : навч. посіб. / В. В. Галунько, В. І. Курило, С. О. Короєд, О. Ю. Дрозд, І. В. Гиренко, О. М. Єщук, І. М. Риженко, А. А. Іванищук, Р. Д. Саунін, І. М. Ямкова ; за ред. В. В. Галунька. Херсон : Грінь Д. С., 2015. 272 с.

5. Адміністративне право. Загальна частина : мультимедійний навчальний посібник / Національна академія внутрішніх справ, кафедра адміністративного права і процесу. 2017. URL: https://arm.navs.edu.ua/books/adm_pravo_zch/index.html.

6. Бандурка О. О. Управління державною податковою службою в Україні: організаційно-правові аспекти : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 ; Київський міжнародний університет. Київ, 2007. 499 с.

7. Бараш Є. Ю. Організаційно-правові засади діяльності установ виконання покарань : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2006. 189 с.

8. Бахтіна Ю. С. Поняття та класифікація функцій державного управління. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. *Серія: Право*. 2018. Вип. 26. С. 85–89.

9. Безпалова О. І., Мандичев Д. В. Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення діяльності господарських судів України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2019. № 4. С. 39–48.

10. Бєлінська Я. Ю. Взаємодія господарських судів з органами публічної влади та громадськістю: сутність та зміст основних категорій. Тенденції і перспективи розвитку інститутів права та держави : зб. тез доп. Міжнар. юрид. наук.-практ. конф. «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 19 квітня 2018 р. ; матеріали І Всеукр. наук. читань пам'яті академіка С. Дністрянського «Західноукраїнська Народна Республіка – П'ємонт українського державотворення», м. Тернопіль, 13–14 квітня 2018 р. Київ ; Тернопіль : ТНЕУ, 2018. С. 44–46. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/31142/1/44.PDF.

11. Білокур Є. І. Функції державного управління: поняття, особливості, правове регулювання : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2015. 194 с.

12. Бойко В. П. Роль і місце Державної судової адміністрації України в забезпеченні діяльності місцевих судів: адміністративно-правові аспекти. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 1-1. С. 237–242.

13. Борко А. Л. Щодо системи принципів організації судової системи України. *Митна справа*. 2012. № 6. Ч. 2, кн. 2. С. 450–456.

14. Боровик А. В., Мандзик П. І. Адміністративно-правові засади розвитку системи правосуддя з урахуванням найкращих міжнародних стандартів та практик : *монографія*. Одеса : Юридика, 2023. 218 с.

15. В. Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.

16. Булкат М. С. Теоретико-правові засади судової влади: сучасний концепт : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.01 ; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ, 2019. 43 с.

17. Бурий А., Васюта М., Таратула Р. Моніторинг доступності суду : рапорт з моніторингу. Львів : Регіональний громадський фонд «Право і Демократія», 2007. 81 с. URL: http://www.fond.lviv.ua/wp-content/biblioteka/monitoring_20071.pdf.

18. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/2456-17.

19. Великий тлумачний словник сучасної української мови : з дод. і допов. / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

20. Вирник. Українська мала енциклопедія : у 8 т. Т. 1, кн. 2 : Літери В – Ґ / проф. Є. Онацький. Буенос-Айрес : Накладом Адміністратури УАПЦ в Аргентині, 1958. 183 с. URL: http://encyclopedia.kiev.ua/vydaniya/files/use/first_book/part2.pdf.

21. Висновок щодо Закону України «Про судоустрій і статус суддів» на основі неофіційного англійського перекладу відповідного закону, наданого Агентством США з міжнародного розвитку (USAID) : висновок ОБСЄ/БДІПЛ від 30.06.2017 № JUD-UKR/298/2017. 26 с. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/2/3/335431.pdf.

22. Вишневський М. В. Методи адміністративної діяльності суб'єктів публічної адміністрації, що здійснюють адміністративно-правове регулювання діяльності апарату суду в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2018. № 36, т. 1. С. 155–159.

23. Вишневський М. В. Принципи адміністративно-правового регулювання діяльності апарату суду в Україні. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. № 1, т. 3. С. 101–106.

24. Віговській С. І. Адміністративно-правові засади контролю за діяльністю місцевих судів : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 235 с.

25. Волошин Ю. О. Принцип. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2003. Т. 5 : П–С. С. 110–111.

26. Вражаючими є як кількість справ, які надійшли до судів у 2023 році, так і кількість розглянутих справ в умовах війни та нестачі кадрів – Голова ВС Станіслав Кравченко. Верховний Суд. 2024. 9 лютого. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1554727/.

27. ВРП звернулася до КМУ із пропозиціями щодо пріоритетних завдань фінансового забезпечення судової влади на 2025–2027 роки. ВРП: офіційний веб-сайт. 16.02.2024. URL: https://hcj.gov.ua/news/vrp-zvernulasya-do-kmu-iz-propozyciyamy-shchodo-priorytetnyh-zavdan-finansovogo-zabezpechennya.

28. Гірський Б. О. Адміністративно-правове забезпечення управлінської діяльності голови суду : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2020. 205 с.

29. Глущенко А. Організаційно-правові основи створення Вищої ради правосуддя: історичний аспект. *Юридичний вісник*. 2021. № 6. С. 240–248.

30. Голобутовський Р. З. Класифікація суб'єктів адміністрування публічної служби в органах судової влади. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 1. С. 57–62.

31. Городовенко В. В. Принципи судової влади : монографія. Харків : Право, 2012. 448 с.

32. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text.

33. Гумін О. М., Пряхін Є. В. Адміністративно-правовий статус особи: поняття та стуктура. *Наше право*. 2014. № 5. С. 32–37.

34. Декрет о суде. 22 ноября (5 декабря) 1917 г. URL: http://www.hist.msu.ru/ER/Etext/DEKRET/o_sude1.htm.

35. Делегація очільників органів та установ системи правосуддя відвідала суди, які реалізують Ініціативу «Модельні суди». Вища рада правосуддя: офіц. сайт. 07.04.2023. URL: https://hcj.gov.ua/news/delegaciya-ochilnykiv-organiv-ta-ustanov-systemy-pravosuddya-vidvidala-sudy-yaki-realizuyut.

36. Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя, інших державних органів на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 05.07.2024 № 794. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2024-%D0%BF#Text.

37. Деякі питання оплати праці державних службовців судів, органів та установ системи правосуддя: постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2017

№ 358. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/358-2017-%D0%BF#top.

38. Деякі питання переміщення казенного підприємства спеціального приладобудування “Арсенал” та забезпечення належними приміщеннями Верховного Суду: розпорядження Кабінету Міністрів України від 09.02.2022 № 142-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2022-%D1%80#Text.

39. Діордіца І. В., Морозова К. Д., Федірко В. А. Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи вдосконалення. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 146. С. 50–63. DOI: https://doi.org/10.71404/2409-6415.146.5.

40. Доповідь про правовладдя / Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія) ; ухвалено Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні, Венеція, 25–26 берез. 2011 р. 38 с. URL: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2011)003rev2-ukr.

41. Другий (Волинський) Статут Великого князівства Литовського 1566 року. Статут Вялікага княства Літоўскага 1566 года. Мінск, 2003. С. 35–263. URL: http://litopys.org.ua/statut2/st1566.htm.

42. Дубенко О. М. Деякі напрямки удосконалення організаційно-правового забезпечення доказування в адміністративному судочинстві України. *Право і безпека*. 2009. № 4 (31). С. 103–106.

43. Дудченко О. Ю. Правовий статус осіб, які займають адміністративні посади в суді: монографія. Харків: Право, 2015. 160 с.

44. Едер П. Організація і діяльність судових органів у Галичині в складі Австрії та Австро-Угорщини (1772–1918 роки). *Вісник Львівського університету.* Серія юридична. 2019. Вип. 68. С. 97–107.

45. Електронне судочинство в дії: в Україні офіційно починають функціонувати три підсистеми (модулі) ЄСІТС. Офіційний веб-портал судової влади України. 05.10.2021. URL: https://court.gov.ua/press/news/1188723.

46. Життя триває, або як суди продовжують працювати в умовах карантину. *Юридична газета*. 02.04.2020. URL:

https://www.tezenis.com/es/product/pantalon_de_chandal_de_felpa_con_costuras-1WP1700.html?dwvar_1WP1700__color__730V_Z_COL_TEZ=730V.

47. Жукова Є. О. Публічне адміністрування та державне управління: особливості співвідношення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. N 2. С. 137–140.

48. Журавель Я. В. Співвідношення понять «функції», «компетенція», «повноваження» в державному управлінні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 6. С. 157–162.

49. Забезпечення роботи правосуддя: підсумки роботи ДСА за 2023-й рік. ДСА України: офіційний веб-сайт. 22.02.2024. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/pres-centr/news/1561319/.

50. Загальна декларація прав людини: Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.

51. Загальна теорія держави і права: *підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл* / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2009. 584 с.

52. Загальна теорія права: *підручник* / за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : Ваіте, 2015. 392 с.

53. Заруба В. М. Судова система Київської Русі. Історія держави і права України : навч. посіб. Київ : Істина, 2006. 416 с. URL: https://histua.com/knigi/istoriya-derzhavi-i-prava-ukraini-zaruba/sudova-sistema-kiivskoi-rusi.

54. Застосування системи оцінювання роботи суду : методичний посібник / Рада суддів України, Державна судова адміністрація України ; розроблено та рекомендовано експертами Проекту USAID «Справедливе правосуддя» ; затверджено Радою суддів України. Київ, 2016. 182 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/CPE_Guidelines2016_UKR.pdf.

55. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2021 рік. Державна судова адміністрація України. 2021. 53 с. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/zvit_t.v.o._golovy_dsa_ukrayiny_pro_diyalnist

_.pdf.

56. Звіт про діяльність Державної судової адміністрації України за 2023 рік. Державна судова адміністрація України. Київ, 2024. 83 с. URL: https://surl.li/cmjdnj.

57. Звіт про результати аудиту ефективності використання бюджетних коштів, виділених на виконання повноважень та завдань Службою судової охорони від 23.05.2023 № 11-2. Київ, 2023. 121 с. URL: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2023/11-2_2023/Zvit_11-2_2023.pdf.

58. Зіммер М. Державна судова адміністрація України: структурний аналіз та рекомендації / Проект USAID «Справедливе правосуддя». Київ, 2012. 55 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/SJA_Structural_Assessment_MZ_ukr.pdf.

59. Зінченко Л. В., Шаповалова Н. В. Теоретичний аналіз поняття «взаємодія» як соціально-психологічний феномен. Modern directions of theoretical and applied researches : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 18–30 берез. 2014 р. 2014. С. 457–466. URL: https://sworld.com.ua/konfer34/457.pdf.

60. Про внесення змін до Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 06.10.2022 № 32. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0032414-22#Text.

61. Іванищук А. А. Адміністративно-правове забезпечення судової влади в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Науково-дослідний інститут публічного права ; Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна». Київ, 2017. 466 с.

62. Іванів І. Теоретико-прикладне осмислення ролі судової влади на сучасному етапі державотворення. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 2. С. 306–311.

63. Іванченко О. Система критеріїв оцінювання ефективності діяльності судів під час надання судових послуг. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 11. С. 222-225. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2017/11/48.pdf.

64. Іванюта П. В. Методологія державного управління національної

економіки. *Економіка і держава*. 2010. № 8. С. 100–103.

65. Ігонін Р. В. Правова природа Державної судової адміністрації. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 3. С. 67–69.

66. Ініціатива «Модельні суди». Офіційний вебпортал судової влади України. URL: https://court.gov.ua/gromadjanam/inisiativa_nodelni_sudi/.

67. Історія ТУ ДСА України. Територіальне управління Державної судової адміністрації України в Черкаській області. Судова влада України. URL: https://ck.court.gov.ua/tu24/history/.

68. Казакевич П. В. Проблемні питання створення судових електронних систем у Європі та Україні. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 16 жовт. 2020 р. / редкол.: О. В. Щербанюк, Л. Г. Бзова та ін. Київ : ВАІТЕ, 2020. С. 91–94. URL: https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf.

69. Калашник О. А. Правовий статус місцевих загальних судів в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2016. 28 с.

70. Калініченко В. В. Окремі проблеми організаційного забезпечення функціонування Вищого господарського суду України. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: Право.* 2014. № 2 (10). С. 1–13. URL: https://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14kvvhsu.pdf.

71. Капинос О. В. Теоретико-правові засади функціонування адміністративного судочинства в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Запорізький національний університет. Запоріжжя, 2021. 312.

72. Кваша О. О. Зміст і значення понять «взаємодія» та «система» у філософських і правових досліджень. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 32–38.

73. Керівник апарату суду: вступ до професії : посібник з теми «Управління судом» / кол. авторів: Л. М. Москвич, І. В. Назаров, І. М. Осика, О. В. Сердюк та ін. Київ, 2013. Кн. 1. 142 с.

74. Керівні принципи судового тайм-менеджменту (2-га редакція) : документ CEPEJ(2014)16 / Європейська комісія з ефективності правосуддя ; затв. на 24-му пленарному засіданні CEPEJ, 11–12 груд. 2014 р. URL:

https://rm.coe.int/revised-saturn-guidelines-for-judicial-time-management-cepej-2014-16-u/16809ede94.

75. Кирилюк Р. Судова реформа: здобутки і перспективи. *Вісник Державної судової адміністрації України*. 2011. № 4 (21). С. 3.

76. Кириченко Ю. М. Поняття та структура адміністративно-правового статусу органів місцевого самоврядування. *Юридичний бюлетень*. 2018. Вип. 7, ч. 2. С. 41–47.

77. Кібець В. О. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України в сучасних умовах : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Сумський державний університет. Суми, 2016. 190 с.

78. Кібець В. О. Адміністративно-правовий статус Державної судової адміністрації України в сучасних умовах : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Дніпропетровськ, 2016. 22 с.

79. Климков В. О. Організаційно-правові засади діяльності спеціального органу з питань банкрутства : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 16 с.

80. Клієнтоорієнтований суд як нова реальність. Національна школа суддів України : офіційний вебсайт. URL: http://www.nsj.gov.ua/ua/news/klientoorientovaniy-sud-yak-nova-realnist/.

81. Клочко А. М. Кадрове забезпечення органів внутрішніх справ України: адміністративно-правові засади організації та функціонування : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2012. 467 с.

82. Ковальова С. Г. Підсудок. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. ; НАН України, Інститут історії України. Київ : Наукова думка, 2011. Т. 8 : Па–Прик. С. 249. ISBN 978-966-00-1142-7.

83. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 № 2747-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text.

84. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text

85. Колодій А. М. Принципи права: ґенеза, поняття, класифікація та

реалізація. Альманах права. 2012. Вип. 3. С. 42–46.

86. Коломоєць Т. О. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2011. 576 с.

87. Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

88. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 : ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

89. Конституція (Основний Закон) України : Закон Української РСР від 20.04.1978 № 888-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/888-09/conv#o552

90. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр.

91. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2011. 1128 с. ISBN 978-966-458-243-5.

92. Кравцова М. О., Дацюк Т. К. Особливості роботи судів в умовах військового стану. Аналітично-порівняльне правознавство. 2022. № 5. С. 390–394. DOI: https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.05.72. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/270524/265875.

93. Кравцова Т. М., Калініченко Г. В. Дослідження видів функцій державного управління та їх значення у процесі державно-управлінської діяльності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 522–527. URL: http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ktmdud.pdf.

94. Кравченко М. Правила організації ефективного судочинства: впровадження європейської практики в українські реалії відправлення правосуддя. Судово-юридична газета. 2024. 9 жовт. URL: https://sud.ua/uk/news/blog/312578-pravila-organizatsiyi-efektivnogo-sudochinstva-vprovadzhennya-yevropeyskoyi-praktiki-v-ukrayinski-realiyi-vidpravlennya-pravosuddya.

95. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text.

96. Куценко В. Д. Значення Державної судової адміністрації України у взаємодії керівника апарату суду з головою суду з управління роботою судової установи. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 2. Ч. 1. С. 243–247. URL: http://www.nvppp.in.ua/vip/2016/2/tom_1/51.pdf.

97. Куценко К. Д. Загальна характеристика правових засад діяльності апарату суду. *Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи*: збірник тез доповідей Міжнародної міждисциплінарної наукової конференції (м. Тернопіль, 18 березня 2021 р.). Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 104–108.

98. Куценко К. Д. Особливості взаємодії апарату суду із судово-експертними установами в Україні. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 309–313.

99. Куценко К. Д. Особливості правового статусу помічника судді в адміністративному і цивільному судочинстві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 163–171. DOI: 10.33766/2524-0323.95.163-171. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/62/60.

100. Куценко К. Д. Правовий статус секретаря судового засідання у цивільному та адміністративному процесах. *Адміністративне право і процес*. № 4 (31). 2020. С. 55–66. DOI: https://doi.org/10.17721/2227-796X.2020.4.05. URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/719/630.

101. Куценко К. Д. Роль керівника апарату суду в забезпеченні ефективного виконання працівниками суду посадових обов’язків. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам’яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 року).

Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 310–314. URL: https://old.univer.km.ua/doc/zbirniki/Zbirnik_Publichna_vlada_2-6.03.2021.pdf.

102. Куценко К. Д. Сучасний стан правового регулювання фінансового забезпечення працівників апарату суду в Україні. *Економіко-правові дискусії*: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців 14 квітня 2021 р. Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. С. 500–503. URL: https://surl.li/dhwoad.

103. Куценко К. Д. Форми захисту трудових прав працівників суду в Україні. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 51–54. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/kutsenko/426.

104. Лащенко Р. Литовський Статут, яко памятник українського права. Прага : Наклад Українського університету в Празі, 1923. 32 с. URL: https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/16042/file.pdf.

105. Легеза Є. О. Теорія публічних послуг: адміністративно-правова складова: монографія. Харсон: Гельвентика, 2016. 452 с.

106. Легеза Ю. Методи публічного управління: адміністративно-правовий аспект. *Law. State. Technology*. 2021. Вип. 2. С. 25–31.

107. Логвиненко М. І., Решетнік А. Р. Поняття судового адміністрування та інноваційні шляхи його вдосконалення. *Судова апеляція*. 2013. № 4 (33). С. 6–9.

108. Лопушинський Т. А. Концептуальні засади визначення ролі Державної судової адміністрації України у організаційному забезпеченні правосуддя. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2020. Vol. 24. P. 184–189. URL: https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/257.

109. Fabri M., Langbroek P. M. Is There a Right Judge for Each Case? A Comparative Study of Case Assignment in Six European Countries. *European Journal of Legal Studies*. 2007. Vol. 1, № 2. P. 292–315. URL: https://sites.eui.eu/european-journal-of-legal-studies/blog/issue-12.

110. Макаровець А. М. Адміністративно-правовий статус апарату суду в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 / Університет сучасних знань ; Сумський державний університет. Суми, 2018. 216 с.

111. Макаровець А. М. Правові засади діяльності апарату суду та місце серед них адміністративно-правового регулювання. *Право і безпека*. 2017. № 4 (67). С. 56–62.

112. Малєєв А. Судові послуги, операції, стандарти. *Слово Національної школи суддів України*. 2015. № 2 (11). С. 37–45. URL: https://slovo.nsj.gov.ua/index.php/ua/arkhiv-nomeriv/2015/2-11-2015/18-2015/541-sudovi-poslugi-operatsiji-standarti.

113. Малиновський В. Я. Державне управління : навч. посіб. 3-тє вид., переробл. та допов. Київ : Атіка, 2009. 608 с. ISBN 978-966-326-348-9.

114. Малихіна А. О. Зарубіжний досвід організації та правового забезпечення роботи апарату суду. *Юрист України.* 2014. № 2 (27). С. 18–23.

115. Мамченко Н. Виконуючий обов'язки керівника апарату суду зможе виконувати повноваження голови суду – Рада схвалила законопроект. *Судово-юридична газета*. 22.06.2024. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/303721-ispolnyayuschiy-obyazannosti-rukovoditelya-apparata-suda-smozhet-vypolnyat-polnomochiya-predsedatelya-suda-rada-odobrila-zakonoproekt

116. Мамченко Н. Можливість виконання повноважень голови суду тимчасово виконуючим обов'язки керівника апарату суду – Комітет рекомендує схвалити законопроект. *Судово-юридична газета*. 17.06.2024. https://sud.ua/uk/news/publication/303473-vozmozhnost-ispolneniya-polnomochiy-predsedatelya-suda-vremenno-ispolnyayuschim-obyazannosti-rukovoditelya-apparata-suda-komitet-rekomenduet-odobrit-zakonoproekt

117. Мамченко Н. Судова реформа буде оцінюватися в першу чергу у подальших переговорах про вступ України до ЄС – переговорна рамка, документ. *Судово-юридична газета*. 29.06.2024. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/304311-sudebnaya-reforma-budet-otsenivatsya-v-pervuyu-ochered-v-dalneyshikh-peregovorakh-o-vstuplenii-ukrainy-v-es-

peregovornaya-ramka-dokument.

118. Мандичев Д. В. Адміністративно-правове забезпечення діяльності господарських судів в Україні : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ ; Сумський державний університет. Суми, 2019. 427, [6] арк.

119. Мандичев Д. В. Юридична природа апаратів господарських судів України. Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2017. № 2 (77). С. 148–155.

120. Маргаритов М. В. Щодо неузгодженості окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з нормами інших законодавчих актів. Вісник Вищої ради юстиції. 2010. № 4. С. 105–108. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Visnyk_Vyschoi_rady_iustytsii/2010_N4.pdf.

121. Марченко А. А. Прецедентний характер рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі України. *Шостий апеляційний адміністративний суд* : офіційний вебсайт. URL: https://6aas.gov.ua/ua/proekty/articles/m/665-pretsedentnij-kharakter-rishen-evopejskogo-sudu-z-prav-lyudini-v-pravovij-sistemi-ukrajini.html.

122. Маселко Р. Етична комісія при ВРП: хто і як може саботувати її роботу? Фундація DEJURE. 2019. 4 листоп. URL: https://dejure.foundation/column/etychna-komisiya-pry-vrp-hto-i-yar-mozhe-sabotuvaty-ii-robotu.

123. Мацишин В. С. Особливості розслідування фальшивомонетництва : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2002. 19 с.

124. Мащук В. Ю. Адміністративно-правове забезпечення функціонування апаратів судів загальної юрисдикції: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпропетровськ, 2014. 218 с.

125. Мащук В. Ю. Вдосконалення адміністративно-правового забезпечення діяльності апаратів судів загальної юрисдикції. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція.* 2014. № 8. С. 100–102. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc8/27.pdf.

126. Методологія наукової діяльності : навч. посіб. / Д. В. Чернілевський, О. Є. Антонова, Л. В. Барановська, О. В. Вознюк, О. А. Дубасенюк та ін. ; за ред. Д. В. Чернілевського. 2-ге вид., допов. Вінниця : Вид-во АМСКП, 2010. 484 с. URL: http.

127. Мєнялін А. С. Участь сторони обвинувачення в кримінальному провадженні під час звільнення особи від кримінальної відповідальності в X–XVI століттях. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. 2014. № 10-2, т. 2. С. 139–141. URL: https://www.vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc10-2/part_2/juspradenc10_2-2.pdf.

128. Миронюк Р. В., Лученко Д. В. Особливості здійснення громадського контролю за діяльністю судової системи на етапі відбору на посаду судді. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 3. С. 315–319. DOI: https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-3/72. URL: https://lsej.org.ua/3_2023/72.pdf.

129. Мирчук С. Різниця між завданням і функцією. Reporter ZP. URL: https://reporter.zp.ua/riznytsya-mizh-zavdannyam-i-funktsiyeyu.html.

130. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт ООН від 16.12.1966 : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

131. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права : Пакт ООН від 16.12.1966 : ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР від 19.10.1973 № 2148-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text.

132. Мірошниченко А., Куценко В. Аналіз управлінських повноважень керівних органів судової системи України та пропозиції щодо їх вдосконалення / Програма реформування сектору юстиції «Нове правосуддя» USAID. 2020. 25 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/New_Justice_MyroshnychenkoKutsenko_Gap_Analysis_Report_ukr.pdf.

133. Морозова К. Д. (Куценко К. Д.) Організаційно-правові засади діяльності судів Україні в умовах воєнного стану: *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 15. С. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206.

134. Москвич Л. М. Україні потрібна концепція судового управління. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2012. № 9. С. 84–92.

135. Музичук О. М. Організаційно-правові основи участі громадян в охороні громадського порядку і боротьбі з правопорушеннями : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 193 с.

136. На неспівмірність посадових окладів помічників суддів звернено увагу КМУ. *Закон і Бізнес*. 2024. 9 квіт. URL: https://zib.com.ua/ua/160817.html

137. Назаров І. В. Принципи побудови судової системи : монографія. Харків : ФІНН, 2009. 142 с. ISBN 978-966-8030-25-3.

138. Назаров І. В. Судові системи країн Європейського Союзу та України: порівняльно-правовий аналіз : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.10 / Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Харків, 2011. 470 с.

139. Назаров І. В. Судові системи країн ЄС та України: генезис та порівняння : монографія. Харків : Фінн, 2011. 432 с.

140. Обрусна С. Ю. Адміністративно-правові засади реформування судової системи України : автореф. дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2011. 36 с.

141. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (березень 2021 року). Рішення за період із 01.03.2021 по 31.03.2021 / відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. 56 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Oglyad_ESPL_03_2021.pdf.

142. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (січень 2023 року). Рішення за період із 01.01.2023 по 31.01.2023 / відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2023. 58 с. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Oglyad_ESPL_01_2023.pdf.

143. Окремі рекомендації організації роботи судів та суддів в умовах воєнного стану : рішення Ради суддів України від 14.03.2022 № 10. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0010414-22#n3

144. Олексія Сальнікова призначено Головою ДСА України. Національна школа суддів України : офіційний вебсайт. URL: https://nsj.gov.ua/ua/news/oleksiya-salnikova-priznacheno-golovou-dsa-ukraini/

145. Організація роботи суду : навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, О. М. Овчаренко та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків : Право, 2012. 256 с.

146. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, П. М. Каркач та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна. Харків : Право, 2013. 448 с.

147. Організація судової влади в Україні : навч. посіб. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. Харків : Одіссей, 2007. 328 с.

148. Основні принципи незалежності судових органів : схвалені резолюціями Генеральної Асамблеї ООН 40/32 від 29.11.1985 та 40/146 від 13.12.1985. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text.

149. Островерхова Г. В. Сутність і структура організаційного забезпечення інноваційної діяльності. Вісник Національного технічного університету «ХПІ» : зб. наук. пр. Темат. вип.: Технічний прогрес і ефективність виробництва. Харків : НТУ «ХПІ», 2012. № 6. С. 59–67. URL: https://repository.kpi.kharkov.ua/handle/KhPI-Press/6281.

150. Охотницька Н. В. Поняття і принципи побудови судової системи України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія: Юридична. 2014. Вип. 3. С. 12–20.

151. Оцінювання роботи Миколаївського окружного адміністративного суду за 2018 рік : аналітичний звіт / Миколаївський окружний адміністративний суд. Судова влада України. URL: https://prom.court.gov.ua/userfiles/media/SUD1470/ocinuvannja%202018.docx.

152. Оцінювання роботи Новгородківського районного суду Кіровоградської області за 2016 рік : аналітичний звіт / Новгородківський районний суд Кіровоградської області. Судова влада України. URL:

https://ng.kr.court.gov.ua/userfiles/file/sud1113/zzvity/ocinuvannya%20robotu%20sydy/Analit_zvit.pdf.

153. Оцінювання роботи суду. Перший апеляційний адміністративний суд : офіційний вебсайт. URL: https://1aa.court.gov.ua/sud4850/pokazniki-diyalnosti/ocinuvannia_sudu/.

154. Оцінювання роботи суду 2023 рік. Шостий апеляційний адміністративний суд : офіційний вебсайт. URL: https://www.6aas.gov.ua/ua/media-kaas/news/5494-rezultaty-provedenoho-z-18-po-27-lypnia-2023-roku-opytuvannia-metodom-anketuvannia-vidviduvachiv-sudu-iaki-ie-uchasnykamy-sudovykh-provadzhen.html.

155. Павлюк І. Ю. Основні напрямки удосконалення форм адміністративно-правового регулювання організаційного забезпечення діяльності господарських судів. *Юридична наука*. 2020. Т. 1, № 4 (106). С. 140–151. DOI: https://doi.org/10.32844/2222-5374-2020-106-4-1.17.

156. Павлюк І. Ю. Правові засади організаційного забезпечення діяльності господарських судів. *Юридична наука*. 2020. № 3 (105). С. 251–257.

157. Павлюк І. Ю. Види організаційного забезпечення господарських судів. *Наукові записки. Серія: Право*. 2020. Вип. 8, спецвип. С. 184–187.

158. Панчишин А. В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус». *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 95–98.

159. Перезавантаження суддівського врядування: аналіз законопроєкту (ухвалено). Трансперенсі Інтернешнл Україна. 2019. 16 жовт. URL: https://ti-ukraine.org/news/perezavantazhennya-organiv-suddivskogo-vryaduvannya-analiz-zakonoproyektu/.

160. Перелік документів Ради Європи у сфері судочинства. Вища кваліфікаційна комісія суддів України : офіційний вебсайт. URL: https://www.vkksu.gov.ua/page/perelik-dokumentiv-rady-yevropy-u-sferi-sudochynstva.

161. Перелік сертифікатів, що посвідчують складання міжнародних іспитів (тестів) щодо володіння іноземною мовою, якими підтверджується рівень

володіння учасниками іноземною мовою : додаток 6 до Порядку визначення рівня володіння іноземною мовою кандидатами на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В» та посадовими особами дипломатичної служби, затв. наказом Міністерства закордонних справ України від 21.11.2019 № 515. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1250-19#n150.

162. Перелік типових посад державної служби в межах рівнів посад : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 № 1409. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2023-%D0%BF#Text.

163. Петренко В. Підвищення довіри громадськості до суду. Закон і Бізнес. URL: https://zib.com.ua/ua/print/33298-pidvischennya_doviri_gromadskosti_do_sudu.html

164. Питання конкурсу для відбору кандидатур на посаду судді Конституційного Суду України щодо осіб, яких призначає Президент України : Указ Президента України від 17.08.2021 № 365/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365/2021#Text.

165. Питання оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році : постанова Кабінету Міністрів України від 29.12.2023 № 1409. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1409-2023-%D0%BF#Text.

166. Підвищення клієнтоорієнтованості суду позитивно вплине на довіру до судової системи — Олексій Сальніков. Судово-юридична газета. 2021. 15 трав. URL: https://sud.ua/ru/news/sud-info/202110-pidvischennya-kliyentooriyentovanosti-sudu-pozitivno-vpline-na-doviru-do-sudovoyi-sistemi-oleksiy-salnikov.

167. Соломон Пітер Г., мол. Судове адміністрування і якість правосуддя. Судова апеляція. 2009. № 3 (16). С. 73–83.

168. Положення про апарат Господарського суду Хмельницької області : затв. зборами суддів Господарського суду Хмельницької області, протокол від 26.02.2019. Господарський суд Хмельницької області. Судова влада України. URL: https://km.arbitr.gov.ua/sud5025/work_court/polozhenya_aparat/.

169. Положення про бібліотеку суду : затв. наказом Державної судової адміністрації України від 18.03.2011 № 65. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065750-11#Text.

170. Положення про Державну судову адміністрацію України : затв. Указом Президента України від 29.08.2002 № 780/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780/2002#Text

171. Положення про канцелярію Білоцерківського міськрайонного суду Київської області : затв. наказом керівника апарату Білоцерківського міськрайонного суду Київської області від 27.12.2012 № 40-07. Білоцерківський міськрайонний суд Київської області. Судова влада України. URL: https://bcm.ko.court.gov.ua/sud1003/polozenya/.

172. Положення про канцелярію Інгулецького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області : додаток до наказу керівника апарату Інгулецького районного суду м. Кривого Рогу Дніпропетровської області від 17.06.2014 № 32-З. URL: https://court.gov.ua/documents/97/7412/pl_kanc.pdf.

173. Положення про Національне агентство України з питань державної служби : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.10.2014 № 500. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/500-2014-%D0%BF#Text.

174. Положення про помічника судді : затв. рішенням Ради суддів України від 18.05.2018 № 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text.

175. Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : затв. наказом Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text.

176. Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text

177. Положення про Раду суддів України : затв. рішенням X позачергового з'їзду суддів України від 16.09.2010 ; у ред. рішення XIV позачергового з'їзду суддів України від 14.03.2017. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0001415-10#Text.

178. Положення про Службу судової охорони : затв. рішенням Вищої ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#top.

179. Полянський А. О. Адміністративно-правові засади взаємодії судово-експертних установ з правоохоронними органами : дис. … д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Приватний вищий навчальний заклад «Університет сучасних знань» ; Сумський державний університет. Суми, 2021. 406 с.

180. Посадова інструкція заступника керівника апарату Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області : затв. наказом керівника апарату Дрогобицького міськрайонного суду Львівської області від 30.12.2013 № 91. Дрогобицький міськрайонний суд Львівської області. Судова влада України. URL: https://dgm.lv.court.gov.ua/sud1306/posad/zastker

181. Посадова інструкція заступника керівника апарату Трускавецького міського суду Львівської області. Трускавецький міський суд Львівської області. Судова влада України. URL: https://trm.lv.court.gov.ua/sud1324/pokazniki-diyalnosti/doc/instrycapart

182. Пояснювальна записка до проєкту Закону про внесення змін до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо організації роботи судів : законопроєкт № 11283 від 22.05.2024. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2366319.

183. Правила внутрішнього трудового розпорядку Господарського суду Чернігівської області : затв. рішенням зборів суддів та працівників апарату Господарського суду Чернігівської області від 22.06.2017. Господарський суд Чернігівської області. Судова влада України. URL: https://cn.arbitr.gov.ua/sud5028/organization_of_work/routine/.

184. Правосуддя в умовах війни : огляд результатів міжнародної конференції «Правосуддя в умовах війни», 25 січ. 2023 р. Верховний Суд : офіційний вебсайт. 2023. 25 січ. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1374198/.

185. Працівники апаратів судів України : група у Facebook. Facebook. URL: https://www.facebook.com/groups/694586193975981/.

186. Представники органів судової влади взяли участь у круглому столі від

Проєкту ЄС «Право-Justice». Судова влада України : офіційний вебпортал. 2020. 9 лип. URL: https://court.gov.ua/archive/966671/.

187. Придачук К. О. Адміністративно-правовий механізм кадрового забезпечення діяльності Вищого антикорупційного суду : дис. … д-ра філософії : 081 «Право» / Державний вищий навчальний заклад «Ужгородський національний університет». Ужгород, 2023. 250 с.

188. Прийма С. В. Поняття принципу в аспекті співвідношення з суміжними категоріями. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 46–55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_28_7.

189. Приймаченко Д. В., Ігонін Р. В. Співвідношення понять «організаційне забезпечення судів», «організаційне управління в судах» та «судове управління». Слово Національної школи суддів України. 2013. № 1 (2). С. 57–66.

190. Прилуцький В. І. Тіун. Юридична енциклопедія : у 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. ; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. Т. 6 : Т–Я. URL: https://leksika.com.ua/15961227/legal/tiun.

191. Про визнання таким, що втратив чинність, наказу ДСА України від 07.06.2018 № 286 : наказ Державної судової адміністрації України від 10.03.2023 № 121. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0121750-23#n5.

192. Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України : Закон України від 28.01.2014 № 732-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/732-18#Text.

193. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text.

194. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 07.06.2018 № 2447-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2447-19#Text.

195. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text.

196. Про Вищу раду правосуддя : Закон України від 21.12.2016 № 1798-VIII.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-19#Text.

197. Про Вищу раду юстиції : Закон України від 15.01.1998 № 22/98-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/22/98-%D0%B2%D1%80/ed20040410#Text.

198. Про відновлення довіри до судової влади в Україні : Закон України від 08.04.2014 № 1188-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1188-18#Text.

199. Про відновлення територіальної підсудності судових справ господарських судів Сумської та Чернігівської областей : розпорядження Верховного Суду від 22.04.2022 № 25/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/.

200. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України та деяких інших законодавчих актів України : Закон України від 23.12.2010 № 2856-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2856-17#Text

201. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів : Закон України від 03.10.2017 № 2147-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text

202. Про внесення змін до деяких законів України щодо негайного відновлення розгляду справ стосовно дисциплінарної відповідальності суддів : Закон України від 09.08.2023 № 3304-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3304-20#Text.

203. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Податкового кодексу України : Закон України від 02.12.2010 № 2756-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2756-17#Text.

204. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2012 № 4652-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/4652-17/ed20121201#Text.

205. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення поетапного впровадження Єдиної судової інформаційно-

телекомунікаційної системи: Закон України від 27.04.2021 № 1416-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1416-20#Text.

206. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами : Закон України від 29.06.2023 № 3200-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3200-IX#top.

207. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо порядку обрання (призначення) на посади членів Вищої ради правосуддя та діяльності дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя : Закон України від 14.07.2021 № 1635-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1635-20#Text.

208. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на забезпечення додаткових соціальних та економічних гарантій у зв'язку з поширенням коронавірусної хвороби : Закон України від 30.03.2020 № 540-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/540-20#top.

209. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування : Закон України від 16.10.2019 № 193-IX.URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-20#Text.

210. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо визначення граничної чисельності працівників Державної судової адміністрації України : Закон України від 02.07.2013 № 373-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/373-18/ed20140101#n6.

211. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України від 16.01.2014 № 721-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/721-18/ed20140202#Text

212. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян : Закон України від 23.02.2014 № 767-VII. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/767-18/ed20141026#n285.

213. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у зв'язку з прийняттям Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» : Закон України від 12.07.2018 № 2509-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2509-19#n98.

214. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законодавчих актів України щодо удосконалення процедур суддівської кар'єри : Закон України від 09.12.2023 № 3511-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3511-20#Text.

215. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та деяких законів України щодо відновлення роботи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України : Закон України від 13.07.2021 № 1629-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-20#Text.

216. Про внесення змін до Порядку проходження спеціальної підготовки кандидатами на посаду судді : рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 12.07.2023 № 17/зп-23. URL: https://vkksu.gov.ua/doc/pro-vnesennya-zmin-do-poryadku-prohodzhennya-specialnoyi-pidgotovky-kandydatamy-na-posadu-suddi.

217. Про внесення змін до Регламенту Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, затвердженого рішенням Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 13.10.2016 № 81/зп-16 : рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 18.07.2023 № 22/зп-23. URL: https://vkksu.gov.ua/acts.

218. Про внесення зміни до розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо забезпечення сталого функціонування судової влади в період відсутності повноважного складу Вищої ради правосуддя : Закон України від 15.03.2022 № 2128-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2128-20#Text.

219. Пояснювальна записка до проєкту Закону про внесення змін до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо організації роботи судів : законопроєкт від 22.05.2024 № 11283. Верховна Рада України. URL:

https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/2366319.

220. Про внесення зміни до статті 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо організації роботи судів : Закон України від 18.07.2024 № 3889-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/3889-20.

221. Про внесення змін до структури та штатного розпису апарату Верховного Суду : постанова Пленуму Верховного Суду від 03.12.2021 № 15. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0015780-21#Text.

222. Про внесення зміни до пункту 6 Порядку електронної інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Державним реєстром актів цивільного стану громадян : наказ Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України від 13.07.2021 № 240/2485/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0240750-21#Text.

223. Про граничні розміри компенсації витрат, пов'язаних з розглядом цивільних, адміністративних та господарських справ, і порядок їх компенсації за рахунок держави : постанова Кабінету Міністрів України від 27.04.2006 № 590. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2006-%D0%BF#Text.

224. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів : Закон України від 23.12.1993 № 3781-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3781-12#Text.

225. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text.

226. Про державну службу : Закон України від 16.12.1993 № 3723-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/3723-12#Text.

227. Про Державну судову адміністрацію України : указ Президента України від 29.08.2002 № 780/2002 (втратив чинність на підставі указу Президента України № 477/2009 від 23.06.2009). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780/2002#Text.

228. Про джерела фінансування органів державної влади : Закон України від 30.06.1999 № 783-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-14#Text.

229. Про Довідник типових професійних характеристик посад державних службовців (випуск 76): наказ Головного управління державної служби України від

01.09.1999 № 65. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0065354-99#Text.

230. Про доступ до правосуддя в умовах пандемії гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : рішення Вищої Ради правосуддя від 26.03.2020 № 880/0/15-20. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/880_26.03.2020.docx.

231. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. №2939-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text.

232. Про доступ до судових рішень : Закон України від 22.12.2005 № 3262-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15#Text.

233. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус : Закон України від 20.11.2012 № 5492-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5492-17#Text

234. Про забезпечення права на справедливий суд : Закон України від 12.02.2015 № 192-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/192-19/ed20150227#n484.

235. Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України від 25.04.2019 № 2704-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text.

236. Про запобігання корупції : Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1700-18.

237. Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2 : постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text.

238. Про затвердження вимог до осіб, які претендують на зайняття посади керівника апарату апеляційного суду та його заступника : наказ Державної судової адміністрації України від 15.08.2016 № 167. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0167750-16#Text.

239. Про затвердження Державної програми організаційного забезпечення діяльності судів на 2003-2005 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 16.06.2003 № 907. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/907-2003-%D0%BF#Text.

240. Про затвердження Змін до Положення про порядок функціонування окремих підсистем (модулів) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої Ради правосуддя від 12.10.2023 № 977/0/15-23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0977910-23#Text.

241. Про затвердження Інструкції з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : наказ Державної судової адміністрації України від 20.08.2019 № 814. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text.

242. Про затвердження критеріїв визначення переліку посад працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування: постанова Кабінету Міністрів України від 06.04.2016 № 271. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271-2016-%D0%BF#Text.

243. Про затвердження Методики аналізу діяльності судів : наказ Державної судової адміністрації України від 07.06.2018 № 286. Втратив чинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0286750-18#Text.

244. Про затвердження Методики розрахунку результативних показників бюджетних програм, за якими Державна судова адміністрація України визначена головним розпорядником бюджетних коштів : наказ Державної судової адміністрації України від 29.12.2023 № 596. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0596750-23#Text.

245. Про затвердження Положення про Апарат Верховної Ради України : розпорядження Голови Верховної Ради України від 25.08.2011 № 769. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/769/11-%D1%80%D0%B3#Text.

246. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : постанова Кабінету Міністрів України від 14.01.2009 № 14. Втратила чинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/14-2009-%D0%BF#Text.

247. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : рішення Вищої ради правосуддя від 17.01.2019 № 141/0/15-19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr141910-19#Text.

248. Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України : рішення Ради суддів України від 22.10.2010 № 12. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr012414-10#Text.

249. Про затвердження Положення про Єдиний державний реєстр виконавчих документів : наказ Державної судової адміністрації України, Міністерства юстиції України від 14.06.2022 № 177/2370/5. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0177750-22#Text.

250. Про затвердження Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді : постанова Пленуму Верховного Суду від 02.02.2018 № 1. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001780-18#Text.

251. Про затвердження Положення про офіційний друкований орган Верховного Суду та складу редакційної колегії журналу «Вісник Верховного Суду» : постанова Пленуму Верховного Суду від 17.09.2021 № 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007780-21#Text.

252. Про затвердження Положення про помічника судді : рішення Ради суддів України від 18.05.2018 № 21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr021414-18#Text

253. Про затвердження Положення про порядок створення та діяльності служби судових розпорядників : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2017 № 815. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0815750-17#Text

254. Про затвердження Положення про порядок функціонування окремих підсистем Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи : рішення Вищої Ради правосуддя від 17.08.2021 № 1845/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1845910-21#Text.

255. Про затвердження Положення про Службу судової охорони : рішення Вищої Ради правосуддя від 04.04.2019 № 1051/0/15-19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1051910-19#Text.

256. Про затвердження Порядку ведення Єдиного державного реєстру судових рішень : рішення Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 № 1200/0/15-18. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text.

257. Про затвердження Порядку визначення рівня володіння іноземною мовою кандидатами на зайняття посад дипломатичної служби категорій «Б» і «В» та посадовими особами дипломатичної служби : наказ Міністерства закордонних справ від 21.11.2019 № 515. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1250-19#n150.

258. Про затвердження Порядку виконання рішень про стягнення коштів державного та місцевих бюджетів або боржників : постанова Кабінету Міністрів України від 03.08.2011 № 845. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/845-2011-%D0%BF#Text.

259. Про затвердження Порядку електронної інформаційної взаємодії між Державною судовою адміністрацією України та Міністерством юстиції України» : Наказ Державної судової адміністрації України та Міністерства юстиції України від 18.07.2022 № 238/2975/5. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0238750-22#Text.

260. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 № 86. URL: https://dsa.court.gov.ua/dsa/about_dsa/2214/ndsa10.

261. Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи : постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2011 № 59. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/59-2011-%D0%BF#Text.

262. Про затвердження Типового положення про апарат суду : наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 № 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/ v0131750-19.

263. Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи : постанова Кабінету Міністрів України від 26.01.2011 № 59. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/59-2011-%D0%BF#Text.

264. Про затвердження Типового положення про службу персоналу місцевого, апеляційного судів : наказ Державної судової адміністрації України від

27.05.2014 № 82. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0082750-14#Text.

265. Про затвердження Типового положення про службу управління персоналом державного органу : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 03.03.2016 № 47 : зареєстр. в Міністерстві юстиції України 23.03.2016 за № 438/28568. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-16#Text.

266. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-%D0%B2%D1%80#Text.

267. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text.

268. Про звернення громадян : Закон України від 02.10.1996 № 393/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80#Text.

269. Про звернення до Вищої ради правосуддя та Державної судової адміністрації України щодо визначення кількості суддів у місцевих та апеляційних судах : рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 20.07.2023 № 30/зп-23. URL: https://vkksu.gov.ua/doc/pro-zvernennya-do-vyshchoyi-rady-pravosuddya-ta-derzhavnoyi-sudovoyi-administraciyi-ukrayiny.

270. Про зміну територіальної підсудності судових справ в умовах воєнного стану (окремі суди Донецької, Харківської та Херсонської областей) : розпорядження Голови Верховного Суду від 18.03.2022 № 11/0/9-22. URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/gromadyanam/terutor_pidsudnist/.

271. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text.

272. Про Конституційний Суд України : Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2136-19#Text.

273. Про Концепцію розвитку комунікаційної політики судової влади, відповідно до ст. 133 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» : рішення Ради суддів України від 04.05.2023 № 18. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-18-vid-04052023-p-cdb623db90.pdf

274. Про Концепцію судово-правової реформи в Україні : постанова

Верховної Ради України від 28.04.1992 № 2296-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2296-12#Text.

275. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text.

276. Про надання консультативного висновку щодо законопроєкту № 5889 *(щодо призначення безстроково суддів, призначених на посаду строком на п'ять років)* : рішення Вищої ради правосуддя від 30.03.2023 № 285/0/15-23. URL: https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/file/285_30.03.2023.docx

277. Про надання консультативного висновку щодо законопроєкту № 5456-д *(щодо забезпечення безперервності здійснення правосуддя найвищим судом у системі судоустрою України)* : рішення Вищої ради правосуддя від 13.04.2023 № 359/0/15-23. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/39573.

278. Про надання консультативного висновку щодо законопроєкту № 7698 *(щодо вдосконалення окремих питань призначення суддів, повноваження яких припинилися)* : рішення Вищої ради правосуддя від 30.03.2023 № 286/0/15-23. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/39492.

279. Про надання уніфікованих рекомендацій для судів усіх інстанцій та юрисдикцій щодо безпечної роботи в умовах карантину : рішення Вищої ради правосуддя від 01.04.2021 № 763/0/15-21. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0763910-21#Text

280. Про обрання Голови Верховного Суду : постанова Пленуму Верховного Суду від 22.10.2021 № 10. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010780-21#Text.

281. Про обрання суддів : постанова Верховної Ради України від 07.06.2012 № 4919-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4919-17#Text.

282. Про організаційне забезпечення функціонування вебпорталу «Судова влада України» : наказ Державної судової адміністрації України від 17.02.2014 № 30. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0030750-14#Text.

283. Про організацію роботи органів державної судової адміністрації та

впорядкування звітної інформації щодо діяльності територіальних управлінь державної судової адміністрації : наказ Державної судової адміністрації України від 25.09.2008 № 83. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0083750-08#Text.

284. Про особливості зарахування новопризначених суддів у штат та визначення судді, який буде виконувати адміністративні повноваження голови суду, а також питань, пов'язаних з обранням суддів на адміністративні посади : рішення Ради суддів України від 17.07.2020 № 41. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vr041414-20#Text.

285. Про передачу окремого індивідуально визначеного майна до сфери управління Державної судової адміністрації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.07.2023 № 636-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/636-2023-%D1%80#Text

286. Про погодження проєкту змін до Типового положення про апарат суду : рішення Вищої ради правосуддя від 25.01.2022 № 80/0/15-22. URL: https://hcj.gov.ua/doc/doc/5977

287. Про Положення про Державну судову адміністрацію України : Указ Президента України від 03.03.2003 № 182/2003. Втратив чинність. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/182/2003#Text.

288. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text.

289. Про продовження кваліфікаційного оцінювання суддів : рішення Вищої кваліфікаційної комісії суддів України від 20.07.2023 № 34/зп-23. URL: https://vkksu.gov.ua/doc/pro-prodovzhennya-kvalifikaciynogo-ocinyuvannya-suddiv.

290. Про Проект «Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи» : рішення Ради суддів України від 05.02.2015 № 5. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/resheniya/COURT%20PERFORMANCE.pdf.

291. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23.06.2023 «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» : Указ Президента України від 30.06.2023 № 359/2023. URL: https://www.president.gov.ua/documents/3592023-47185.

292. Prawo o ustroju sądów powszechnych : ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Dz.U. 2001 Nr 98 poz. 1070. URL: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20010981070.

293. Про затвердження Типового положення про службу управління персоналом державного органу : наказ Національного агентства України з питань державної служби від 03.03.2016 № 47 (у редакції наказу Національного агентства України з питань державної служби від 01 червня 2022 року № 40-22) : зареєстр. в Міністерстві юстиції України від 23.03.2016 № 438/28568. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0438-16#Text.

294. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: https://www.president.gov.ua/documents/2312021-39137.

295. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011 № 3674-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17#Text.

296. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

297. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI (втратив чинність, крім положень, зазначених у пунктах 7, 23, 25, 36 розділу XII Закону № 1402-VIII від 02.06.2016, на підставі Закону № 1402-VIII від 02.06.2016). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17#Text.

298. Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо додаткових способів інформування про судові справи та проведення зборів суддів в умовах воєнного чи надзвичайного стану : Закон України від 27.07.2022 № 2461-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2461-20#Text.

299. Про судоустрій України : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2453-17/ed20100707#top.

300. Про судоустрій України : Закон України від 07.07.2010 № 2453-VI (в ред. 12.02.2015). URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2453-17/ed20150328#top.

301. Про судоустрій України: Закон України від 07.02.2002 № 3018-III (втратив чинність 03.08.2010). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3018-14#Text.

302. Про судоустрій України : Закон УРСР від 05.06.1981 № 2022-X (в ред. від 17.06.1992 № 2464-12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2022-10/ed19920715#Text.

303. Про упорядкування структури ДСА України, її територіальних управлінь, апаратів апеляційних та місцевих судів : наказ ДСА України від 16.02.2017 № 168. URL: https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/DSA_2017_all_docs/FEBRUARY_17/N_168.pdf.

304. Про центральні органи виконавчої влади : Закон України від 17.03.2011 № 3166-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3166-17#Text.

305. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення організаційного забезпечення судового процесу : законопроєкт № 13448 від 04.07.2025. Верховна Рада України. URL: https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/56701.

306. Проєкт ЄС «Право-Justice» : офіційний вебсайт. URL: https://www.pravojustice.eu/ua.

307. Прошутя І. Д. Щодо загальних принципів організації та забезпечення діяльності місцевих загальних судів в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2014. Вип. 5-2. Т. 1. С. 48–52.

308. Пчелін В. Б. Організація адміністративного судочинства України: правові засади : *монографія*. Харків : ТОВ «У справі», 2017. 488 с.

309. Радченко О. М. Помічник судді суду загальної юрисдикції: шляхи удосконалення правового статусу. *Судова апеляція*. 2014. № 3 (36). С. 11–16. URL: https://www.kas.gov.ua/wp-content/uploads/2015/06/Radchenko.pdf.

310. Результати анкетування щодо оцінювання роботи суду в Новоград-Волинському міськрайонному суді Житомирської області в частині застосування «Системи оцінювання роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи» та з

метою вдосконалення роботи суду. Офіційний вебпортал судової влади України. 10.11.2016. URL: https://court.gov.ua/sud0616/pokazniki-diyalnosti/ocinkanvsudu/392914/.

311. Результати оцінювання роботи суду в Ямпільському районному суді Вінницької області в рамках Проєкту «Система оцінки якості роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи». Офіційний вебпортал судової влади України. URL: https://yam.vn.court.gov.ua/sud0231/esud4/ocinka/.

312. Рекомендації CEPEJ щодо судової статистики (GOJUST) : CEPEJ(2008)11, прийняті на 12-му пленарному засіданні Європейської комісії з питань ефективності правосуддя, Страсбург, 10–11 грудня 2008 р. URL: https://rm.coe.int/cepej-guidelines-on-judicial-statistics-gojust-cepej-2008-11-ukrainian/16809ede8c.

313. Рекомендації науково-практичної конференції «Організація роботи та адміністрування в господарських судах України» (м. Харків, 24 квітня 2013 р.). *Вісник господарського судочинства*. 2013. № 3. С. 6–11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vgs_2013_3_3.

314. Усім судам України! РСУ опублікувала рекомендації щодо роботи судів в умовах воєнного стану. Рада суддів України. 2022. 02.03.2022. URL: https://rsu.gov.ua/ua/news/usim-sudam-ukraini-rsu-opublikuvala-rekomendacii-sodo-rooti-sudiv-v-umovah-voennogo-stanu.

315. Рекомендація CM/Rec(2010)12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки від 17.11.2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a38#Text.

316. Ричка В. М., Блануца А. В. Мечник. Енциклопедія історії України : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій та ін. Київ : Наукова думка, 2009. Т. 6 : Ла–Мі. 790 с.

317. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України про офіційне тлумачення положень частин першої, другої статті 126 Конституції України та частини другої статті 13 Закону України «Про статус суддів» (справа про незалежність суддів як складову їхнього статусу) від 01.12.2004 № 19-рп/2004. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v019p710-04#Text.

318. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями Вищого господарського суду України щодо офіційного тлумачення положень частини першої статті 130 Конституції України (справа про фінансове забезпечення діяльності судів) від 11.03.2010 № 7-рп/2010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-10#Text.

319. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 58, 60 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пунктів 2, 3, 4, 5, 8, 9 частини першої статті 58 Закону України «Про Державний бюджет України на 2001 рік» і підпункту 1 пункту 1 Закону України «Про деякі заходи щодо економії бюджетних коштів» (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій) від 20.03.2002 № 5-рп/2002. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-02#Text.

320. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII, «Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та деяких законів України щодо діяльності органів суддівського врядування» від 16.10.2019 № 193-IX, «Про Вищу раду правосуддя» від 21.12.2016 № 1798-VIII від 11.03.2020 № 4-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-20#Text.

321. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12.04.2012 № 9-рп/2012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text.

322. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Хліпальської Віри Василівни щодо відповідності

Конституції України (конституційності) положень частини другої статті 26 Закону України «Про виконавче провадження» (щодо забезпечення державою виконання судового рішення) від 15.05.2019 № 2-р(II)/2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-19#Text.

323. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень пунктів 4, 7, 8, 9, 11, 13, 14, 17, 20, 22, 23, 25 розділу XII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII від 18.02.2020 № 2-р/2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-20#Text.

324. Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану : рішення Ради суддів України від 05.08.2022 № 23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0023414-22#Text.

325. Рішення Ради суддів України від 02.04.2015 № 28. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-28-vid-02042015-e925d234e5.pdf

326. Щодо співпраці з Міжнародним Консорціумом з питань досконалості суду : рішення Ради суддів України від 22.07.2015 № 80. URL: https://rsu.court.gov.ua/userfiles/R_RSU_80.pdf.

327. Про організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади : рішення Ради суддів України від 30.08.2023 № 36. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-36-vid-30082023-p-af1d78172b.pdf.

328. Робоча група завершила підготовку проєкту Єдиних показників для оцінки доброчесності та професійної етики судді, кандидата. Вища рада правосуддя : офіційний вебсайт. 2024. 1 лип. URL: https://surl.li/vzuhax.

329. Романенко Є. О. Принципи і функції державного управління. *Науковий вісник: Державне управління*. 2018. № 1 (1). С. 91–99. DOI: https://doi.org/10.32689/2618-0065-2018-1/1-91-99.

330. Рябець К. Система та сутність загальних функцій державного управління у сучасний період. *Науковий вісник: Державне управління*. 2022. № 1 (11). С. 207–221. DOI: https://doi.org/10.33269/2618-0065-2022-1(11)-207-221.

331. Саленко О. В. Судове адміністрування в Україні крізь призму міжнародних стандартів. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2017. Вип. 3 (18). С. 132–137. URL: https://pjv.nuoua.od.ua/v3_2017/30.pdf.

332. Сарнацький М. А. Функції адміністративно-правового регулювання державної політики у сфері банкрутства в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 4, ч. 3. С. 118–122. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2019.4.3.27. URL: https://sulj.oduvs.od.ua/archive/2019/4/part_3/29.pdf.

333. Світличний О. П. Публічне адміністрування в діяльності судової гілки влади. *Наукові записки. Серія: Право*. 2022. Вип. 13. С. 219–222. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2022-13-219-222.

334. Сербин Р. А. Зарубіжний досвід публічного адміністрування діяльності суду та основні напрямки його впровадження в Україні. Право та державне управління. 2023. № 1. С. 93–101. DOI: https://doi.org/10.32840/pdu.2023.1.14. URL: https://pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/1_2023/14.pdf.

335. Система оцінювання роботи суду: стандарти, критерії, показники та методи / розроблено та рекомендовано робочою групою з розробки системи оцінювання якості роботи суду за підтримки Проєкту USAID «Справедливе правосуддя» ; затв. Радою суддів України. Київ, 2015. 58 с. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/sors-221bdd8a9b.pdf.

336. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. С. О. Бураковського. Харків : Консум, 2001. 656 с. URL: http://politics.ellib.org.ua/pages-1571.html.

337. Завдання. Словник UA : портал української мови та культури. URL: https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D0%B7%D0%B0%D0%B2%D0%B4%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F.

338. Підсудок. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua/s/pidsudok.

339. Апарат. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т

мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. С. 53. URL: http://sum.in.ua/s/aparat.

340. Штат. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. URL: http://sum.in.ua/s/shtat.

341. Взаємодія. Словник української мови : в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. С. 346. URL: http://sum.in.ua/s/vzajemodija.

342. Смокович М. І. Електронне судочинство в Україні. Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 16 жовт. 2020 р.) / редкол.: О. В. Щербанюк, Л. Г. Бзова та ін. Київ : Видавництво BAITE, 2020. С. 43–47. URL: https://law.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/12/Zbirnyk-16.10.20.pdf.

343. Сова А. В. Науковий метод і його роль у пізнанні. Товариство «Знання» України. URL: https://znannya.org.ua/index.php/novini-znannya/nauka-i-suspilstvo/60-sotsialna-robota/288-naukovij-metod-i-jogo-rol-u-piznanni.

344. Сопільник Р. Л. Організаційно-правові засади реформування управління у суді в умовах європейської інтеграції. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки*. 2015. № 824. С. 382–386. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2147/vnulpurn201582418.pdf.

345. Статути Великого князівства Литовського : у 3 т. Т. 2 : Статут Великого князівства Литовського 1566 року / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. Одеса : Юридична література, 2003. 560 с. URL: https://knihi.com/Siarhiej_Kivalau/Statuti_Vielikoho_kniazivstva_Litovskoho_U_3_t_Tom_II.html.

346. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки : Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text.

347. Судова влада : *монографія* / І. Є. Марочкін, Л. М. Москвич, І. В.

Назаров та ін. ; за заг. ред. І. Є. Марочкіна. Харків : Право, 2015. 792 с.

348. Судова влада в Україні: історичні витоки, закономірності, особливості розвитку : монографія / за ред. І. Б. Усенка. Київ : Наукова думка, 2014. 504 с.

349. Судова реформа не повинна бути одноразовою акцією. LB.ua. 2018. URL: https://lb.ua/news/2018/08/15/405167_sudova_reforma_povinna_buti.html.

350. Судове адміністрування : *навчальна програма дистанційного курсу* (в режимі онлайн) / USAID ; Національна школа суддів України. Київ, 2016. 300 с. URL: https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2020/02/Court_Admin_website1-1.pdf.

351. Гель А. П., Семаков Г. С., Кондракова С. П. Судові та правоохоронні органи України : *навч. посіб*. Київ : МАУП, 2004. 272 с.

352. Сулім В. В., Світличний О. П. Адміністративно-правовий статус діяльності господарських судів України: проблеми та перспективи : *монографія*. Київ : НУБіП України, 2019. 196 с.

353. Лук'янець В. С. Взаємодія. Енциклопедія Сучасної України / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2005. URL: https://esu.com.ua/article-33901. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.19894975.

354. Теремецький В. І. Особливості адміністративно-правового статусу Державної податкової служби України. *Право і безпека*. 2012. № 2 (44). С. 82–88.

355. Теремецький В. І., Куценко К. Д. Правовий статус апарату суду. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 170–180. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2021.3.16.

356. Термінологічний словник. LIGA. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/TS001812?q=.

357. Терновенко А. Організаційно-правові засади управління персоналом суду. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3 (4). С. 162–166.

358. Про затвердження типових посадових інструкцій керівника апарату апеляційного суду, керівника апарату місцевого суду : наказ Державної судової адміністрації України від 13.01.2021 № 9, у редакції наказу Державної судової

адміністрації України від 17.10.2023 № 486. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0009750-21#Text.

359. Про затвердження Типових посадових інструкцій працівників апарату місцевого загального суду : наказ Державної судової адміністрації України від 20.07.2005 № 86. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0086750-05.

360. Про затвердження Типового положення про апарат суду : наказ Державної судової адміністрації України від 08.02.2019 № 131. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0131750-19.

361. Тіньовий звіт до розділу 23 «Правосуддя та фундаментальні права» Звіту Європейської комісії щодо України у 2023 році / Лабораторія законодавчих ініціатив, Transparency International Ukraine, Центр прав людини ZMINA, Адвокат майбутнього, Асоціація правників України ; підготовлено в межах реалізації Проєкту ЄС «Право-Justice». 2024. 538 с. URL: https://parlament.org.ua/analytics/shadow-report-justice/.

362. Тлумачний словник іншомовних слів. URL: https://www.jnsm.com.ua/sis/pro.shtml.

363. Туленков М. В., Бех В. П. Аналіз системний. Велика українська енциклопедія. URL: https://vue.gov.ua/Аналіз_системний.

364. У Вищій кваліфікаційній комісії суддів України прозвітували про перший рік роботи. *Судова влада України*. 07.06.2024. URL: https://court.gov.ua/archive/1618288/.

365. Уварова О. О. Принципи права у правозастосуванні: загальнотеоретична характеристика : монографія. Харків : Друкарня МАДРИД, 2012. 196 с.

366. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Угода від 27.06.2014 ; ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/984_011.

367. Узагальнення з питань забезпечення фінансування судової системи у 2021 році / Вища рада правосуддя. Київ, 2022. 41 с. URL:

https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/uzagalnennya_zabezp_fin-nya_sudovoyi_systemy.pdf.

368. Україна та Венеціанська Комісія. Постійне представництво України при Раді Європи. 31.08.2021. URL: https://coe.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/ukrayina-ta-venecianska-komisiya.

369. Учреждение судебных установлений от 20 ноября 1864 г. НИУ ВШЭ в Нижнем Новгороде. URL: https://nnov.hse.ru/ba/law/igpr/ucherezhdenie_sudebnyh_ustanovleniy_1864

370. Факас І. Б. Конституційно-правові принципи організації та діяльності судів загальної юрисдикції в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2009. 18 с.

371. Федькович О. В. Роль органів юстиції в організації та забезпеченні функціонування системи правосуддя : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10. Київ, 2007. 25 с.

372. Хливнюк А. М. Правовий статус Державної судової адміністрації України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10 ; Академія адвокатури України. Київ, 2009. 20 с.

373. Холоденко Н. О. Організація наукового забезпечення діяльності судів : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.10 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2021. 20 с.

374. Хрипун В. ДСА продовжує закуповувати в суди «хлам», офісна техніка та суддівські мантії низької якості – суддя. *Судово-юридична газета*. 19.07.2025. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/335797-gsa-prodolzhaet-zakupat-v-sudy-khlam-ofisnaya-tekhnika-i-sudeyskie-mantii-nizkogo-kachestva-sudya.

375. Хрипун В. Аудит повноважень органів суддівського врядування та самоврядування відбудеться у 2025 році – ВРП. *Судово-юридична газета*. 22.09.2024. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/310826-audit-polnomochiy-organov-sudeyskogo-upravleniya-i-samoupravleniya-sostoitsya-v-2025-godu-vsp.

376. Хрипун В. Більшість існуючих модулів ЄСІТС наразі є застарілими – Державна судова адміністрація. *Судово-юридична газета*. 20.07.2024. URL:

https://sud.ua/uk/news/publication/305830-bolshinstvo-suschestvuyuschikh-moduley-esits-uzhe-ustareli-gosudarstvennaya-sudebnaya-administratsiya.

377. Хрипун В. На посади секретарів судового засідання пропонують призначати працівників без вищої юридичної освіти. *Судово-юридична газета*. 02.11.2022. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/253249-na-dolzhnosti-sekretarey-sudebnogo-zasedaniya-predlagayut-naznachat-rabotnikov-bez-vysshego-yuridicheskogo-obrazovaniya.

378. Хрипун В. Новий тимчасовий штат місцевих та апеляційних судів – затверджена чисельність суддів. *Судово-юридична газета*. 24.08.2023. URL: https://sud.ua/uk/news/publication/279055-novyy-vremennyy-shtat-mestnykh-i-apellyatsionnykh-sudov-utverzhdena-chislennost-sudey.

379. Цвік М. В. Методологічне значення принципів права. Проблеми методології сучасного правознавства : матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., м. Київ, 9–10 жовтня 1996 р. Київ, 1996. С. 34–38.

380. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15.

381. Рогач Л. Судова система витримала найскладніші іспити : інтерв'ю. Юридична газета. 10.01.2024. URL: https://yur-gazeta.com/interview/sudova-sistema-vitrimala-nayskladnishi-ispiti.html.

382. Черновський О., Гордєєв В. Високі вимоги – малі гарантії: за умов нового статусу оклад помічника повинен становити не менше від половини окладу судді. *Закон і Бізнес*. 2011. № 45 (1032). 5–11 листопада. URL: https://zib.com.ua/ua/print/6012-visoki_vimogi_-_mali_garantii.html.

383. Шевченко А. В. Правовий статус працівників апарату суду. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 4 (29), т. 2. С. 198–202.

384. Шпенов Д. Ю. Класифікація суб'єктів управління службою суддів в Україні. *Європейські перспективи*. 2015. № 1. С. 42–47.

385. Шпенова П. Ю. Апарат суду в системі організаційного забезпечення судової діяльності : *монографія*. Київ : Юридична думка, 2019. 180 с.

386. Шпенова П. Ю. Загальні засади формування кадрів для апарату суду.

Проблеми законності : *зб. наук. праць* / відп. ред. В. Я. Тацій. Харків : Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого, 2016. Вип. 134. С. 182–189.

387. Шпенова П. Ю. Организационное обеспечение судебной деятельности в Украине. *Legea şi viaţa*. 2014. № 10. С. 202–206.

388. Шпенова П. Ю. Правовий статус працівників апарату суду. *Юрист України*. 2015. № 3–4 (32–33). С. 59–64.

389. Щерблюк О. В. Організаційні основи судоустрою в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.07 ; Науково-дослідний інститут публічного права. Київ, 2021. 253 с.

390. Про затвердження Регламенту Ради суддів України : рішення Ради суддів України від 05.02.2015 № 2, у редакції рішення Ради суддів України від 08.06.2017 № 36. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/vr002414-15.

391. Щодо опрацювання проєкту змін до Типового положення про апарат суду : рішення Ради суддів України від 18.09.2023 № 43. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-43-vid-18092023-s-a1a72b28f1.pdf.

392. Щодо організації роботи судів, які залишилися на тимчасово окупованих територіях : рішення Ради суддів України від 11.04.2024 № 5. URL: https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-5-vid-11042024-so-6fb51fa051.pdf.

393. Щодо Положення про автоматизовану систему документообігу суду : рішення Ради суддів України від 26.11.2010 № 30, у редакції від 11.06.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/vr030414-10.

394. Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану : рішення Ради суддів України від 05.08.2022 № 23. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/v0023414-22.

395. Апарат. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. URL: https://leksika.com.ua/19430110/ure/aparat.

396. Апарат державного управління. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. URL: https://leksika.com.ua/16180614/legal/aparat_derzhavnogo_upravlinnya.

397. Державний апарат. Українська Радянська Енциклопедія : у 12 т. / гол. ред. М. П. Бажан. 2-ге вид. Київ : Головна редакція Української Радянської Енциклопедії, 1980. Т. 3. URL: https://leksika.com.ua/11350317/ure/derzhavniy_aparat.

398. Державний апарат. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. URL: https://leksika.com.ua/20050620/legal/derzhavniy_aparat.

399. Апарат Верховної Ради України. Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Укр. енцикл., 1998. Т. 1. URL: https://leksika.com.ua/18721108/legal/aparat_verhovnoyi_radi_ukrayini

400. Яворницький Д. І. Історія запорозьких козаків : у 3 т. Т. 1. Київ : Наук. думка, 1990. 592 с.

401. Яковлів А. Околиці (округи) копних судів XVI–XVIII вв. на Україні. Життя і право. Львів, 1929. Ч. 1. С. 5–19.

402. Ярмакі Х. П., Бабчук А. Д. Щодо питання прийняття на державну службу в судові органи. Південноукраїнський правничий часопис. 2021. № 1. С. 121–126. DOI: https://doi.org/10.32850/sulj.2021.1.21.

403. Judicial Administration. United States Courts. URL: https://www.uscourts.gov/administration-policies/judicial-administration

404. Access to Justice: Report on Selected Reform Initiatives in Canada / Canadian Judicial Council, Administration of Justice Committee, Sub-committee on Access to Justice (Trial Courts). 2008. 25 p. URL: https://digitalcommons.osgoode.yorku.ca/cgi/viewcontent.cgi?article=1090&context=cfcj

405. Aikman A. B. The Art and Practice of Court Administration. Boca Raton : CRC Press, 2007. 488 p.

406. Ostrom B. J., Ostrom C. W. Jr., Hanson R. A., Kleiman M. Trial Courts as Organizations. Philadelphia : Temple University Press, 2007. 204 p.

407. Case Flow Management: An Assessment of the Ontario Pilot Projects in the Ontario Court of Justice / Ontario Ministry of the Attorney General. Toronto, 1993. URL:

https://archive.org/details/mag_00047940

408. Соболь Є. Ю. Публічне адміністрування в діяльності апарату суду при реалізації правосуддя. Наукові записки. Серія: Право. 2021. Вип. 10. Спецвипуск. С. 178–181.

409. European Judicial Systems. Edition 2012 (2010 Data): Efficiency and Quality of Justice. CEPEJ Studies No. 18. Strasbourg : Council of Europe Publishing, 2012. 442 p.

410. Fabri M., Carnevali D., Contini F., Dallara C., Sibilla F. Quality and Justice in Italy. L'administration de la justice en Europe et l'évaluation de sa qualité / dir. M. Fabri, P. M. Langbroek, H. Pauliat. Bologna : Lo Scarabeo, 2003. 460 p.

411. Pirsig M. E. The Historical Role of the American Bar Association in Judicial Administration. William Mitchell Law Review. 1990. Vol. 16. Iss. 5. Article 6. P. 1195–1222. URL: https://open.mitchellhamline.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2401&context=wmlr.

412. History. National Association for Court Management. URL: https://nacmnet.org/who-we-are/history/.

413. National Center for State Courts. Official website. URL: https://www.ncsc.org/.

414. Foster N. Austrian Legal System and Laws. London ; New York : Routledge-Cavendish, 2003. 256 p.

415. Ontario Case Management (Rule 77). Canadian Forum on Civil Justice. 1997. URL: https://cfcj-fcjc.org/inventory-of-reforms/ontario-case-management-rule-77/

416. Millar P. S., Baar C. Judicial Administration in Canada. Montreal : Institute of Public Administration of Canada ; Kingston : McGill-Queen's University Press, 1981. XXIII, 452 p.

417. Provinzial-Handbuch der Königreiche Galizien und Lodomerien für das Jahr 1850. Lemberg : Aus der k. k. galiz. Aerarial-Staats-Druckerei, 1850. S. 222–226.

418. Tobin R. W. Creating the Judicial Branch: The Unfinished Reform. Williamsburg, Virginia : National Center for State Courts, 1999. 309 p.

419. Pound R. Organization of Courts. Boston : Little, Brown and Company,

1940. XIII, 322 p.

420. Sherman E. F. A Process Model and Agenda for Civil Justice Reforms in the States. Stanford Law Review. 1994. Vol. 46. No. 6. P. 1553–1577. URL: https://www.jstor.org/stable/1229165.

421. About us. National Center for State Courts : official website. URL: https://www.ncsc.org/about-us

422. Zuber T. G. Report of the Ontario Courts Inquiry. Toronto : Ministry of the Attorney General, 1987. XI, 332 p. URL: https://archive.org/details/mag_00002966

423. Zbiór reskryptów c. k. Ministerstwa Sprawiedliwości i okólników Prezydyum c. k. wyższego Sądu krajowego we Lwowie, wydanych od roku 1897 do końca lutego 1899. Lwów : Związkowa drukarnia we Lwowie, 1899. 417 s.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Статті у наукових фахових виданнях категорії Б:

1. Морозова К. Д. (Куценко К. Д.) Організаційно-правові засади діяльності судів Україні в умовах воєнного стану: *Наукові записки. Серія : Право*. 2023. № 15. С. 198–206. DOI: https://doi.org/10.36550/2522-9230-2023-15-198-206

2. Теремецький В. І., **Куценко К. Д.** Правовий статус апарату суду. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2021. № 3 (94). С. 170–180. DOI: https://doi.org/10.32631/v.2021.3.15. URL : https://visnyk.univd.edu.ua/index.php/VNUAF/article/view/397/365

3. Куценко К. Д. Особливості правового статусу помічника судді в адміністративному і цивільному судочинстві. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка*. 2021. Вип. 3 (95). С. 163–171. DOI: 10.33766/2524-0323.95.163-171. URL: https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/issue/view/62/60

4. Куценко К. Д. Правовий статус секретаря судового засідання у цивільному та адміністративному процесах. *Адміністративне право і процес*. № 4 (31). 2020. С. 55–66. DOI: https://doi.org/10.17721/2227-796X.2020.4.05. URL: https://applaw.net/index.php/journal/article/view/719/630

5. Діордіца І. В., **Морозова К. Д.**, Федірко В. А. Організаційно-правове забезпечення цифровізації судочинства в Україні: сучасний стан, проблеми та перспективи вдосконалення. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 146. С. 50–63. https://doi.org/10.71404/2409-6415.146.5. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/05/diorditsa_morozova_fedirko_146.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Куценко К. Д. Форми захисту трудових прав працівників суду в Україні. *Права людини в Україні: минуле, сьогодення, майбутнє* : тези доп. учасників

Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 10 груд. 2020 р.). Харків: НДІ ППСН, 2020. С. 51–54. URL: https://library.pp-ss.pro/index.php/ndippsn_20201210/article/view/kutsenko/426

6. Куценко К. Д. Роль керівника апарату суду в забезпеченні ефективного виконання працівниками суду посадових обов'язків. *Правові засади організації та здійснення публічної влади*: збірник тез IV Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м. Хмельницький, 2–6 березня 2021 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2021. С. 310–314. URL: https://old.univer.km.ua/doc/zbirniki/Zbirnik_Publichna_vlada_2-6.03.2021.pdf

7. Куценко К. Д. Сучасний стан правового регулювання фінансового забезпечення працівників апарату суду в Україні. *Економіко-правові дискусії*: матеріали II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців 14 квітня 2021 р. Кропивницький: ЛА НАУ, 2021. С. 500–503. URL: https://surl.li/dhwoad

8. Куценко К. Д. Особливості взаємодії апарату суду із судово-експертними установами в Україні. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 20–21 травня 2021 року) / редколегія: проф. А. М. Куліш, О. М. Рєзнік, В. В. Миргород-Карпова, А. В. Стеблянко. Суми: Сумський державний університет, 2021. С. 309–313.

9. Куценко К. Д. Загальна характеристика правових засад діяльності апарату суду. *Україна на міжнародній арені: історичні уроки, сучасність і перспективи*: збірник тез доповідей Міжнародної міждисциплінарної наукової конференції (м. Тернопіль, 18 березня 2021 р.). Тернопіль: Видавництво ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2021. С. 104–108.

Додаток Б

Динаміка найважливіших повноважень ДСА України

Рішення РСУ «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» від 22.10.2010 № 12 (у редакції Рішення Ради суддів від 04.06.2015 № 50)	Рішення ВРП «Про затвердження Положення про Державну судову адміністрацію України» від 17.01.2019 № 141/0/15-19
Основними завданнями ДСА України є (серед інших): участь в утворенні та ліквідації судів загальної юрисдикції в межах повноважень, визначених законом (п.3).	Основними завданнями ДСА України є (серед інших): забезпечення виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію) судів у межах повноважень, визначених законом (п.5).
ДСА України відповідно до покладених на неї завдань: забезпечує належні умови діяльності судів загальної юрисдикції, ВККСУ, НШСУ та органів суддівського самоврядування в межах повноважень, визначених законом (підпункт 2 п.4); здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції (крім ВСУ та вищих спеціалізованих судів), ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, ДСА України та її територіальних управлінь(підпункт 16 п.4);	ДСА України відповідно до покладених на неї завдань: здійснює функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансового забезпечення діяльності судів (крім ВС та вищих спеціалізованих судів), ВККСУ, органів суддівського самоврядування, НШСУ, Служби судової охорони, ДСА України та її територіальних управлінь (підпункт 2 п.6)
готує матеріали для формування пропозицій щодо бюджету судів (підпункт 7 п.4)	готує бюджетний запит (підпункт 3 п.6)
організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування автоматизованої системи документообігу в судах; забезпечує суди необхідними	організовує комп'ютеризацію судів для здійснення судочинства, діловодства, інформаційно-нормативного забезпечення судової діяльності та забезпечення функціонування Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (підпункт 10 п.6);

технічними засобами фіксування судового процесу в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на фінансове забезпечення відповідних судів (підпункт 8 п.4);	
розробляє та затверджує за погодженням із РСУ Типове положення про апарат суду (підпункт 13 п.4); визначає кількість суддів у суді загальної юрисдикції за погодженням з РСУ з урахуванням судового навантаження та в межах видатків, передбачених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів (підпункт 20 п.4);	розробляє та затверджує за погодженням із ВРП Типове положення про апарат суду (підпункт 19 п.6); розробляє та затверджує Типову структуру апаратів судів, типові посадові інструкції працівників апаратів судів(підпункт 20 п.6); визначає кількість суддів у суді за погодженням з ВРП з урахуванням судового навантаження, в межах видатків, визначених у Державному бюджеті України на утримання судів та оплату праці суддів (підпункт 21 п.6);
здійснює в межах повноважень, визначених законом та цим Положенням, організаційне забезпечення та контроль за діяльністю територіальних управлінь ДСА України (підпункт 24 п.4);	здійснює в межах повноважень, визначених законом, організаційне забезпечення та контроль за діяльністю територіальних управлінь (підпункт 28 п.6); приймає рішення про утворення, реорганізацію та ліквідацію територіальних управлінь, визначення їх кількості за погодженням з ВРП (підпункт 34 п.6);
вивчає кадрові питання апарату судів, прогнозує потребу у спеціалістах, здійснює замовлення на підготовку відповідних спеціалістів (підпункт 4 п.4);	розробляє та подає на затвердження ВРП нормативи кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення судів (підпункт 14 п.6);
розробляє та затверджує за погодженням з Міністерством внутрішніх справ України положення про відомчу воєнізовану охорону та здійснює контроль за діяльністю її підрозділів (підпункт 36^{-1} п.4)	організовує діяльність служби судових розпорядників (підпункт 37 п.6); контролює діяльність Служби судової охорони(підпункт 38 п.6); погоджує Положення про порядок проходження служби співробітниками Служби судової охорони (підпункт 53 п.6);
надає Президентові України пропозиції про утворення, у тому	забезпечує виконання рішень про утворення чи припинення (ліквідацію)

числі шляхом реорганізації, та ліквідацію судів загальної юрисдикції(підпункт 18 п.4)	судів (підпункт 31 п.6)

Додаток В

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор Науково-дослідного
інституту публічної політики і
соціальних наук
доктор юридичних наук, професор

М. В. Завальний

«__» _____ 2026 р.

АКТ
про впровадження у науково-дослідну діяльність
Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук
результатів дисертації Морозової Катерини Дмитрівни
«Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні»,
поданої на здобуття ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі:
голова - директор Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, професор Завальний Михайло Володимирович;
члени комісії:
- заступник директора Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник Голубов Артем Євгенович;
- вчений секретар Науково-дослідного інституту публічної політики і соціальних наук, доктор юридичних наук, професор Кухарєв Олександр Євгенович,

Повідомляємо спеціалізовану вчену раду про те, що результати дисертації Морозової Катерини Дмитрівни «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», спрямовані на розкриття принципів та функцій організаційного забезпечення роботи судів в Україні, характеристику апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів в Україні, виокремлення особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду в Україні, розкриття специфіки системи внутрішньої та зовнішньої взаємодії у сфері організаційного забезпечення роботи судів в

Україні, узагальнення зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів і визначення можливих напрямів запозичення позитивних практик функціонування іноземних органів судового адміністрування, обґрунтування напрямів оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в Україні за надзвичайних умов та перспектив удосконалення організаційного забезпечення роботи судів в Україні тощо використовуються Науково-дослідним інститутом публічної політики і соціальних наук під час розроблення пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення чинного національного законодавства.

Пропозиції та рекомендації щодо удосконалення законодавства і практики його застосування у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні загалом та в умовах дії надзвичайних правових режимів зокрема, а також щодо адаптації найбільш релевантних зарубіжних практик до вітчизняної судової системи взято за основу для подальшої законопроєктної роботи.

Результати дисертаційного дослідження Морозової Катерини Дмитрівни «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», мають належний теоретичний рівень і практичну спрямованість та сприятимуть підвищенню якості національного законодавства у сфері організаційного забезпечення роботи судів в Україні.

Члени комісії:

А. Є. Голубов

О. Є. Кухарєв

Додаток Г

Заклад вищої освіти
"Відкритий
міжнародний УНІВЕРСИТЕТ
розвитку людини
"УКРАЇНА"

Higher Education Institution
"Open
International UNIVERSITY
of Human Development
"UKRAINE"

Україна, 03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, тел.: 044-409-27-69, 067-406-53-92, 067-328-28-22
e-mail: office@uu.edu.ua; viddilorgrobotu@ukr.net сайт: http://uu.edu.ua

№ 13/23-255 від 07.07 2026 р.

АКТ
впровадження результатів дисертаційного дослідження Морозової Катерини Дмитрівни на тему: «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні» в освітній процес Інституту права та суспільних відносин закладу вищої освіти Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Комісія у складі: завідувача кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин, к.ю.н., доцента О.О. Фаста – голови комісії, доцента кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцента Т.В. Федоренко – члена комісії, доцента кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, к.ю.н., доцента П.О. Ізуїти – члена комісії, професора кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін, склала цей акт про те, що комісією проаналізовано матеріали, підготовлені на підставі дисертаційного дослідження Морозової Катерини Дмитрівни на тему «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право».

У поданих матеріалах обґрунтовано теоретико-правові та адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні, визначено сутність, зміст і особливості такого забезпечення, охарактеризовано систему суб'єктів організаційного забезпечення роботи судів, розкрито принципи та функції цієї діяльності, проаналізовано адміністративно-правовий статус апарату суду та його працівників, а також визначено напрями удосконалення законодавства і практики його застосування у сфері організаційного забезпечення діяльності судів.

Комісія дійшла висновку, що подані матеріали мають належний теоретичний та методологічний рівень, опрацьовані з урахуванням положень чинного законодавства України у сфері судоустрою, наукових напрацювань вітчизняних і зарубіжних учених, зарубіжного досвіду організаційного забезпечення роботи судів, а також сучасних викликів функціонування судової системи України, зокрема в умовах воєнного стану. Матеріали становлять наукову і практичну значущість та використовуються в освітньому процесі на кафедрі галузевого права та загальноправових дисциплін при розробці навчальних курсів освітніх програм підготовки здобувачів вищої освіти освітніх рівнів «бакалавр» та «магістр» зі спеціальності 081 «Право».

Розроблені Морозовою К. Д. наукові положення та рекомендації були використані під час проведення наукових досліджень, присвячених проблематиці адміністративного права, судоустрою, організаційного забезпечення роботи судів, адміністративно-правового статусу

працівників апарату суду, а також під час підготовки робочих навчальних програм, конспектів лекцій, практичних завдань, наочних навчальних матеріалів і методичних рекомендацій із дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Актуальні проблеми адміністративного судочинства в Україні», «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях» та інших суміжних навчальних дисциплін.

Практичне значення для освітнього процесу мають сформульовані у дисертації положення щодо апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів, розмежування понять «апарат суду», «штат апарату суду» та «персонал суду», визначення особливостей адміністративно-правового статусу працівників апарату суду, характеристики внутрішньої та зовнішньої взаємодії у сфері організаційного забезпечення роботи судів, а також пропозиції щодо оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в Україні з урахуванням зарубіжного досвіду та умов воєнного стану.

ВИСНОВОК. На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що матеріали дисертаційного дослідження Морозової К. Д. на тему «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні» містять науково обґрунтовані теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації, що дає підстави і надалі використовувати їх в освітньому процесі Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», зокрема при викладанні навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми адміністративного права та процесу», «Актуальні проблеми адміністративного судочинства в Україні», «Права людини та верховенство права в сучасних реаліях» та інших суміжних дисциплін. Результати дисертаційного дослідження можуть використовуватися під час підготовки навчально-методичних і дидактичних матеріалів, конспектів лекцій, практичних завдань, тестових матеріалів, тематики самостійної роботи здобувачів вищої освіти, а також можуть бути рекомендовані для самостійного опрацювання здобувачами освітніх рівнів «бакалавр» та «магістр» зі спеціальності 081 «Право» як додатковий проблемно-орієнтований навчальний матеріал.

Голова комісії:
завідувач кафедри галузевого права
та загальноправових дисциплін
Інституту права та суспільних відносин,
к.ю.н., доцент **Олексій ФАСТ**

Члени комісії:

к.ю.н., доцент **Тетяна ФЕДОРЕНКО**

к.ю.н., доцент **Петро ІЗУЇТА**

Додаток Д

ШЕВЧЕНКІВСЬКИЙ РАЙОННИЙ СУД МІСТА ХАРКОВА

ЄДРПОУ 02894036; проспект Перемоги, 52-В, м. Харків, 61202, тел. (057) 757-75-57e-mail inbox@dg.hr.court.gov.ua

Вих.№ЕП26451/26 від 29.06.2026

ДОВІДКА

про впровадження у практичну діяльність Шевченківського районного суду міста Харкова результатів дисертаційного дослідження аспірантки Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Морозової Катерини Дмитрівни на тему «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні», поданого на здобуття ступеня доктора філософіїв галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Сформульовані аспіранткою Морозовою Катериною Дмитрівною висновки, пропозиції та рекомендації, що містяться в дисертаційному дослідженні на тему «Адміністративно-правові засади організаційного забезпечення роботи судів в Україні», мають важливе практичне значення для вирішення низки проблемних питань, що виникають у процесі організаційного забезпечення роботи судів, удосконалення діяльності апарату суду, забезпечення належної внутрішньої взаємодії між суддями, керівництвом суду та працівниками апарату суду, а також організації роботи суду в умовах воєнного стану та інших надзвичайних обставин.

Цьому сприяло використання Морозовою К.Д. результатів комплексного аналізу нормативно-правової бази у сфері судоустрою та організаційного забезпечення роботи судів, узагальнення наукових підходів до визначення правового статусу апарату суду та його працівників, вивчення зарубіжного досвіду судового адміністрування, а також аналізу практичних проблем функціонування судів в Україні, зокрема в частині кадрового, інформаційного, матеріально-технічного та організаційно-технічного забезпечення їх роботи.

Дисертація має практичну спрямованість. Одержані результати, зокрема висновки щодо апарату суду як основного суб'єкта організаційного забезпечення роботи судів, пропозиції щодо розмежування понять «апарат суду», «штат апарату суду» та «персонал суду», рекомендації щодо підвищення ефективності внутрішньої та зовнішньої взаємодії у сфері організаційного забезпечення роботи судів, а також положення щодо оптимізації організаційного забезпечення роботи судів в умовах воєнного стану та інших надзвичайних обставин, можуть бути використані у практичній діяльності суддів та працівників апарату суду.

Голова Шевченківського районного суду міста Харкова Цвірюк Д. В.